

तस्मादाहुराग्नेयाः प्रयाजानुयाजा आग्नेयमात्स्यमिति ततो वै देवा अम-
धन्परासुरा भवत्यात्मना परास्य द्वेष्यो य एवं वेद ॥ २ ॥

तदाहुः कस्मिन्नृतौ पुनरादधीतेति वर्षास्विति हैक आहुर्वर्षासु वै
सर्वे कामाः सर्वेषामेव कामानामाप्त्यै मध्यावर्षे पुनर्वसू नक्षत्रमुदीक्ष्य
पुनरादधीत पुनर्मा वसु वित्तमुपनमात्थित्यथो पुनः कामस्योपाप्त्यै तद्वै
न तस्मिन्काले पूर्वपक्षे पुनर्वसुभ्यां संपद्यते ये वैपाऽऽपाढ्या उपरिष्ठा-
दमावास्या भवति तस्यां पुनरादधीत सा पुनर्वसुभ्यां संपद्यत उपा-
प्तोऽमावास्यायां कामो मधत्युपाप्तो वर्षासूपाप्तः पुनर्वस्वोस्तस्मात्तस्यां
पुनरादधीत पञ्चरूपालः पुरोडाशो भवति पञ्चपदा पङ्क्तिः पाङ्क्तो वै
यज्ञो यज्ञस्यैवाऽऽप्त्यै ॥ ३ ॥

विभक्तिभिः प्रयाजानुयाजान्यजत्यतयो वै प्रयाजानुयाजा ऋतुभ्य
एनं तत्तमाहरत्यग्न आयाहि धीतयेऽग्निं दूतं वृष्णीमहेऽग्निनाऽग्निः समि-
ध्यतेऽग्निर्वृत्राणि जह्व्यनदग्नेः स्तोमं मनामहेऽग्नयो मर्त्यो दुष इत्येतासा-
मुचां प्रतीकानि विभक्तयस्ता वै पद् भवन्ति पद्वा ऋतव ऋतुभ्य एवैनं
तत्पुनः समाहरतीति यथायथमुत्तमौ प्रयाजानुयाजौ तथा हास्य प्रया-
जानुयाजेभ्योऽनितं भवति वार्त्रग्नः पूर्वं आज्यभागः पाप्मन एव वधा-
याथो हास्य पौर्णमासात्तन्त्रादनितं भवत्यग्निं स्तोमेन बोधयेत्यग्नये
बुद्धिमते पूर्वं कुर्यादिति हैक आहुः स्वपितीव वा एतस्याग्निर्षोऽग्नि-
मुद्वासयते तदेवैनं तत्पुनः प्रबोधयतीति वार्त्रग्नस्त्वेव स्थितोऽग्न आचूंषि
पवस इत्युत्तरस्य पुरोनुवाक्या पवस इति तत्सौम्यं रूपं केवलाग्नेयो हि
यज्ञक्रतुस्तद्यत्पवमानस्य कीर्तयति तथा हास्य सौम्यादाज्यभागादनितं
भवति पदपङ्क्तयो याज्यापुरोनुवाक्याः पञ्चपदा पङ्क्तिः पाङ्क्तो वै यज्ञो
यज्ञस्यैवाऽऽप्त्यै ॥ ४ ॥

व्यतिपक्ता भवन्ति व्यतिपक्ता इव वा इमे प्राणा आत्मानं भुञ्जन्तीति
सा सर्वैव ससामिधेनीक्रीपांशु भवत्या पूर्वाभ्यामनुयाजाभ्यामाज्यतो
विभक्तयोऽनुप्रेता भवन्त्यथो सर्वे वै कामा विभक्तिषु तस्मादुपांशु
भवन्ति सर्वेषामेव कामानामाप्त्या उच्चैस्त्वेवोत्तमेनानुयाजेन यजत्युच्चैः-
मूक्तवाकशंषीर्वाकावाह तद्यथाऽयिदमित्याधिर्नष्टं कुर्यादेवं तदायिष्का-
मान्करोत्यापमिति त्रयमु हैक उपांशु कुर्वन्ति विभक्तीरुत्तरमाज्यभागं
श्वपित्पेतावध्यागन्तु(?) भवतीति मा वा उपांशु निरुक्ता भवति द्वयं

या अग्ने रूपं निरुक्तं चानिरुक्तं च तदेवास्य तेनाऽऽप्नोति सर्वाग्नेयं हेके कुर्वन्ति न तथा कुर्यात्तस्यै पुनरुत्स्यूतो जरत्संख्यायः पुनः संस्कृतः कद्रथोऽनङ्गवान्हिरण्यं वा दक्षिणा पुनः कर्म ह्येतदादित्या द्वितीया प्रतिष्ठा वा अदितिः प्रतिष्ठित्या एव प्रतिष्ठित्या एव ॥ ५ ॥

इति शाङ्खायनब्राह्मणे प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

॥ हरिः ॐ ॥

घर्मो वा एष प्रवृज्यते यदग्निहोत्रं तदसौ वै घर्मो योऽसौ तपत्येतमेव तत्प्रीणाति स वै सायं च प्रातश्च जुहोत्यग्ने सायं सूर्याय प्रातः सौर्यं वा अहराग्नेयी रात्रिर्मुखत एव तद्दहोरात्रे प्रीणाति पयसा जुहुयादेप ह वै सर्वासामोषधीनां रसो यत्पयः सर्वैरेव तद्रसैरग्नीन्प्रीणाति तद्गु वा आहुर्वदशनस्यैव जुहुयात्सर्वं वा इदमग्नेरन्नं स्थेन वैतदन्नेनाग्नीन्प्रीणातीति गार्हपत्येऽधिभित्त्वाऽऽहवनीये जुहुयाच्छ्रपणो वै गार्हपत्य आहवनीयस्तस्माद्गार्हपत्येऽधिभित्त्वाऽऽहवनीये जुहुयाच्चन्तानङ्गारान्करोतीमायेय तं लोकौ वितारयति तस्मान्द्वीमौ लोकौ सहसन्तौ नानेवाथ यदधिभित्त्वावज्योतयति श्रपयत्येवैनं तदथ यदपः प्रत्यानयत्यापः कृत्स्नानि ह वै सर्वाणि हवींषि भवन्ति हविष एव कृत्स्नताया यथयत्पुनर्बज्योतयत्यप एऽ तच्छ्रपयति त्रिरुपसादमुदग्घोमीयमुद्गासयति त्रैविध्याय त्रिवृद्धि देयकर्मानुच्छिन्नं नियहरेत्तथा ह यजमानोऽप्रच्यावुक्तो भवत्यथोपवेपेण दक्षिणतोऽङ्गारानुपस्पृशति नमो देवेभ्य इति न हि नमस्कारमतिदेवाः सुप्रत्यूह्लानङ्गारान्प्रत्यूहेत्तथा हास्य नान्तमचारिणी च न नश्यति चतुरुन्नयेच्चतुष्टयं वा इदं सर्वमस्यैव सर्वस्याऽऽप्त्यै पञ्चकृत्व उन्नयेत्याङ्गुक्तो वै यज्ञो यज्ञस्यैवाऽऽप्त्यै ॥ १ ॥

उपसदोऽग्निहोत्रे वेदितव्या उन्नीयोत्तरेण गार्हपत्यमुपसादयति तदिमं लोकमाप्नोत्याहवनीये होष्यं द्वितीयं तदन्तरिक्षलोकमाप्नोति हुत्वा तृतीयं तदमुं लोकमाप्नोति पालाशीं समिधमभ्यादधाति सोमो वै पलाशः सा प्रथमा सोमाहुतिः प्रादेशमात्री भवति प्रादेशमात्रं हीम आत्मनोऽभिप्राणाद्द्व्यङ्गुलं समिधोऽतिरित्यानुद्धमंनिवामिजुहोति द्व्यङ्गुले वा इदं मुखस्यान्नं धीयते धूमायन्त्यां ग्रामकामस्य जुहुयाज्ज्वलन्त्यां ब्रह्मवर्चसकामस्याङ्गरेषु पशुकामस्याभ्याधायेति त्वेव स्थितमन्नं ह्येवते सर्वे कामा उपायन्त इत्युभे आहुती हुत्वा जपति या

यज्ञस्य समृद्धस्याऽऽशीः सा मे समृध्यतामिति या वै यज्ञस्य समृद्ध-
स्याऽऽशीः सा यजमानस्य भवत्युत्तरावतीराहुतीर्जुहुयादुत्तरोत्तरेण एव
तत्स्वर्गाँल्लोकानाप्नोति सुचो बुध्नेनाङ्गारानुपस्पृशति स्वर्ग एव तं लोके
यजमानं दधाति द्विरुदीचीं सुचमुद्यच्छति रुद्रमेव तत्स्यायां दिशि
प्रीत्याऽवसृजति तस्माद्धूपमानस्योत्तरतो न तिष्ठेन्नदेतस्याघलस्य देवस्य
परिप्रार्थेऽसानीति तामुत्तरतः सायमुपमार्ष्टिं प्रतीचीमादित्यं तदस्तं
नयति दक्षिणत ऊर्ध्वां प्रातरादित्यं तदुन्नयति यत्पूर्वमुपमार्ष्टिं तत्कूर्चे-
निलिम्पत्योपधींस्तेन प्रीणाति यद्द्वितीयं तद्दक्षिणेन कूर्चमुत्तानं पाणिं
निदधाति पितृस्तेन प्रीणात्यथ यद्द्विः प्रवेशिन्या प्राश्राति गर्भान्पूर्वेण
प्रीणाति तस्मादनश्नन्तो गर्भाः प्राणन्ति वयांस्युत्तरेण तस्माद्वयांसि
बहु किंच किंचिदिव मक्षयन्ति श्वेतमिव प्रसावयन्त्यथ यत्सुचा
मक्षयति भूतं च तेन मध्यं च प्रीणात्यथ यत्सुचं निर्लेढि संपदेवजनां-
स्तेन प्रीणात्यथ यत्सुचं मार्जयते रक्षोदेवजनांस्तेन प्रीणात्यथ यत्प्रागु-
दीचीरप उत्सिञ्चति गन्धर्वाप्सरसस्तेन प्रीणात्यथ यत्प्रागुदीचीं सुचमु-
द्विशति रुद्रमेव तत्स्यायां दिशि दधात्येवमग्निहोत्रेण सर्वाणि भूतानि
प्रीणाति ॥ २ ॥

आहवनीय एव जुहुयादिति हैक आहुः सर्वेषु त्वेव जुहुयाद्बोमाय
ध्येत आधीयन्ते चतस्रो गार्हपत्ये चतस्रोऽन्वाहार्यपचने द्वे आहवनीये ता
दश संपद्यन्ते दशदशिनी विरादछीर्विराळन्नाद्यं श्रियो विराजोऽन्वा-
द्यस्योपाप्त्यै स य एवं विरादसंपन्नमग्निहोत्रं जुहोति सर्वाङ्कामाना-
प्नोति ॥ ३ ॥

अथ यद्भुत्वाऽग्नीनुपतिष्ठते प्रीत्वैव तद्देवेष्वन्ततोऽर्थं वदते यद्देव
घत्संस्पृशति तस्माद्वात्सप्रं तथा ह यजमानात्पशवोऽनुत्कामुका भव-
त्यथ यदप आचम्य घृतं विसृजतेऽप्स्वेव तद्घृतं दधाति ता अस्य घृतं
गोपायन्त्या पुनर्होमात् ॥ ४ ॥

अथ यत्प्रवत्स्यंश्च प्रोपिवांश्चाग्नीनुपतिष्ठतेऽभिवादो हैप देवताये
यद्दुत्काशं भवत्यथोऽग्निभ्य एषेतदात्मानं परिदधाति ये चैनमन्वञ्चो
भवन्ति ॥ ५ ॥

अथ यद्दरूपोरग्निन्समारोहयते देवरथो वा अरणी देवरथ एवैनं
गतसमारोहयते स एतेन देवरथेन स्वास्ति स्वर्गं लोकं समश्नुते यद्देव पुनः
पुनर्निमन्थते तेनोद्देवास्य पुनराधेयमुपासं भवति ॥ ६ ॥

यैवैके चाऽऽनन्दा अन्ने पाने मिथुने रात्र्या एव ते संतता अव्यव-
 च्छिन्नाः क्रियन्ते तेषां रात्रिः कारोतरो य उ वैके चाऽऽनन्दा अन्ना-
 देव ते सर्वे जायन्ते ते देवा अद्भुवन्कथन्विमान्वयमानन्दा तस्माद्दशस्यैव
 प्रतिगृह्णीयामेति तेषामृध्वं रसमुदौहंस्ता ओषधयश्च वनस्पतयश्च सम-
 भवन्नोपधीनां च वनस्पतीनां चोर्ध्वं रसमुदौहंस्तत्फलमभवत्फलस्योर्ध्वं
 रसमुदौहंस्तदन्नमभवदन्नस्योर्ध्वं रसमुदौहंस्तद्रेतोऽभवद्रेतस ऊर्ध्वं रसमुदौ-
 हंस पुरुषोऽभवत्सोऽयं पुरुषो यः प्राणिति वाऽपानिति वा न तत्राणेन
 नापानेनाऽऽहेति प्राणिपं वाऽपानिपं धेति वाचैव तदाह तत्राणापानौ
 वाचमपीतो वाङ्मयौ भवतोऽथ यज्ञक्षुपा पश्यति न तच्चक्षुपाऽऽहेत्यद्राक्ष-
 मिति वाचैव तदाह तच्चक्षुर्वाचमप्येति वाङ्मयं भवत्यथ यच्छ्रोत्रेण
 शृणोति न तच्छ्रोत्रेणाऽऽहेत्यश्रौपमिति वाचैव तदाह तच्छ्रोत्रं वाच-
 मप्येति वाङ्मयं भवत्यथ यन्मनसा संकल्पयते न(त)न्मनसाऽऽहेति
 समचीक्लपमिति वाचैव तदाह तन्मनो वाचमप्येति वाङ्मयं भवत्यथ
 यदङ्गैः सुशीमं वा दुःशीमं वा स्पृशति न तदङ्गैराहेति सुशीमं वा
 दुःशीमं वाऽऽस्पाक्षमिति वाचैव तदाह तत्सर्ष आत्मा वाचमप्येति
 वाङ्मयो भवति तदेतद्वाऽभ्युदितं नेन्द्रादृते पवते धाम किञ्चनेति याग्वा
 इन्द्रो न ह्येते वाचः पवते धाम किञ्चन स वै सायं जुहोति ॥ ७ ॥

अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निरिति तं ज्योतिः सन्तं ज्योतिरित्याह स सत्यं
 वदति तस्यायं वाङ्मय आत्मा सत्यमयो भवति सत्यमया उ देवा अथ
 स्वाहेति जुहोति तस्यैतां देवाः सत्यहुतस्याऽऽहुतिं प्रतिगृह्णन्ति रात्र्या
 उ शीर्षं सत्यं वदति स यदि ह वा अपि तत ऊर्ध्वं मृषा वदति सत्यं
 हेवास्योदितं भवति रात्र्या उ हि शीर्षं सत्यं वदत्यथ प्रातर्जुहोति सूर्यो
 ज्योतिर्ज्योतिः सूर्य इति तं ज्योतिः सन्तं ज्योतिरित्याह स सत्यं वदति
 तस्यायं वाङ्मय आत्मा सत्यमयो भवति सत्यमया उ देवा अथ स्वाहेति
 जुहोति तस्यैतां देवाः सत्यहुतस्याऽऽहुतिं प्रतिगृह्णन्त्यह उ शीर्षं सत्यं
 वदति स यदि ह वा अपि तत ऊर्ध्वं मृषा वदति सत्यं हेवास्योदितं
 भवत्यह उ हि शीर्षं सत्यं वदति स वा एषोऽग्निरुद्यत्यादित्य आत्मानं
 जुहोत्यथास्तं यं सायेऽग्नावात्मानं जुहोति रात्रिरेवाहं जुहोत्यहोरात्र्यां
 प्राण एवापाने जुहोत्यपानः प्राणे तानि वा एतानि पद्भुजुह्वत्यन्योन्य
 आत्मानं यो ह वा एतानि पद्भु जुह्वति यदाजुह्वत एवास्य हुतं भवति
 जुह्वत एवास्य द्विहुतं भवति य एवं वेद स यदि ह वा अपिसुरिशानेने-

वं विद्वानग्निहोत्रं जुहोति प्रति हैवास्यैते आहुती देवा गृह्णन्ति यस्यो ह वा अपि देवाः सकृदश्रन्ति तत एव सोऽमृतः सत्यमयो ह वा अमृतमयः संभवति य एवं वेद तद्यथा ह वै श्रद्धा देवस्य सत्यवादिनस्तपस्विनो हुतं भवत्येवं हैवास्य हुतं भवति य एवं विद्वानग्निहोत्रं जुहोति तस्मादेवं विद्वानग्निहोत्रं जुहुयादिति ॥ ८ ॥

उदिते होतव्याश्मनुदित इति मीमांसन्ते स य उदिते जुहोति प्रवसत एवैतन्महते देवायाऽऽतिथ्यं करोत्यथ योऽनुदिते जुहोति संनिहितायैवैतन्महते देवायाऽऽतिथ्यं करोति तस्मादनुदिते होतव्यं तद्वापि वृषशुष्मो वा तावतः पूर्वयामेको जीर्णिः शयानो रात्र्यामेवोभे आहुती ह्यमान दृष्ट्वावाच रात्र्यामेवोभे आहुती जुह्वतीति रात्र्यां हीति स हावाच वक्तास्मोन्वे वयममुं लोकं परेत्य पितृभ्योऽथो एनं नः श्रद्धा-तारो यद्वैतदुभयेद्युराग्निहोत्रमहूयतान्पेद्युर्वा तदेतार्हं हूयते रात्र्यामेवैत्ये-तदेव कुमारीगन्धर्वगृहातावाच रात्र्यामेवोभ आहुती जुह्वतीति रात्र्यां हीति सा होवाच संधी जुहुयात्समुद्रा ह वा एष सर्वहरो यदहोरात्रे तस्य हेतेऽगाधे तीर्थे यत्सध्य तद्यथाऽगाधाभ्यां तीर्थाभ्यां समुद्रमती-यात्तादृक्तद्यत्संधी जुहोत्यथा देवसेना ह वा एषाऽध्वगा हानप्यन्ति यदहोरात्रे तस्या हत पक्षसी यत्संध्ये तद्यथापक्षाम्यां क्षिप्रमध्वानमन्वि-यात्तादृक्तद्यत्संधी जुहोत्यथो मृत्योर्हं वा एतौ ब्राजबाहू यदहोरात्रे तद्यथा ब्राजबाहुभ्या परिजिग्रहीष्वन्नन्तरेणातिमुच्येत तादृक्तद्यत्संधी जुहोति तदुह स्माऽऽह कौपीतकिः सायमस्तमिते पुरा तमसस्तस्मिन्काले जुहुयात्स देवयानः केतुस्तमेवाऽऽरभ्य स्वास्ति स्वर्गं लोकं समश्नुते प्रातः पुरोदयादपहते तमासे तस्मिन्काले जुहुयात्स देवयानः केतुस्तमे-वाऽऽरभ्य स्वस्त स्वर्गं लोकं समश्नुतेऽथ योऽतोऽन्यथाऽग्निहोत्रं जुहोति श्यामशबलो हास्याग्निहोत्रं विपीदतोऽहर्षं शबलो रात्रिः श्यामः स यो महारात्रे जुहोति श्यामो हास्याग्निहोत्रं विपीदत्यथ यो महाह्ने जुहोति शबलो हास्याग्निहोत्रं विपीदति तद्वै सलु यदैव कदा-चन जुहुयाद्भुतसमृद्धिमेवोपासीतेति हुतममृद्धिमेवोपासीतेति ॥ ९ ॥

इति शाङ्खायनब्राह्मणे द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

॥ हरिः ॐ ॥

यदर्शपूर्णमासयोरुपवसति न ह वा अयतस्य देवा हविरश्रन्ति

तस्मादुपवसत्युत मे देवा हविरश्रियुरिति पूर्वा पौर्णमासीमुपवसेदिति-
 पैङ्ग्यमुत्तरामिति कौपीतकं यां पर्यस्तमयमुत्सर्पेदिति सा स्थितिरुत्तरां
 पौर्णमासीमुपवसेदनिर्ज्ञाय पुरस्तादमावास्यायां चन्द्रमसं यदुपवसति
 तेन पूर्वा प्रीणाति यद्यजते तेनोत्तरामुत्तरामुपवसेदुत्तरामु ह वै
 समुद्रो विजते सोममनुदैवतमेतद्वै देवसत्यं यच्चन्द्रमास्तस्मादुत्तरामुप-
 वसेत् ॥ १ ॥

अथ यत्पुरस्तात्सामिधेनीनां जपति स्वस्त्ययनमेव तत्कुरुते हिंक्रत्य
 सामिधेनीरन्वाह वज्रो वै हिंकारो वज्रेणैव तद्यजमानस्य पाप्मानं हन्ति
 त्रिहिं करोति त्रिवृद्धै वज्रो वज्रमेव तद्भिः संपादयत्येतेन वै देवास्त्रिवृता
 वज्रेणभ्यो लोकेभ्योऽसुराननुदन्त तयो एवैतद्यजमान एतेनैवस्त्रि(?)वृता
 यज्रेणभ्यो लोकेभ्यो द्विपतो भ्रातृव्यान्नुदत एकादश सामिधेनीरन्वाहै-
 कादशाक्षरा वै त्रिष्टुप्त्रैष्टुभ इन्द्रस्तदुभाविन्द्राग्नी आप्नोति त्रिः प्रथमया
 धिरुत्तमया पञ्चदश संपद्यन्ते पञ्चदश वै पूर्वपक्षापरपक्षयोरहानि
 तत्सामिधेनीभिः पूर्वपक्षापरपक्षावाप्नोत्यथो वज्रो वै सामिधेन्यः पञ्च-
 दशो वै वज्रो वज्रेणैव तद्यजमानस्य पाप्मानं हन्ति यद्वेव त्रिः
 प्रथमां त्रिरुत्तमां यज्ञस्यैव तद्द्विर्हरसौ नह्यति स्थेन्ने विसंसाय तासां
 वै त्रीणि षष्टिशतान्यक्षराणां भवन्ति, त्रीणि वै षष्टिशतानि संव-
 त्सरस्याह्नां तत्सामिधेनीभिः संवत्सरस्याहान्याप्नोति ता वै गायत्र्यो
 भवन्ति गायत्रो वा अग्निर्गायत्रच्छन्दाः स्वेनैव तच्छन्दसाऽग्निं
 स्तौत्यभिरूपा भवन्ति यद्यज्ञेऽभिरूपं तत्समुद्धं यज्ञस्यैव समृद्ध्या
 उत्तमायै तृतीये वचने प्रणवेन निगदमुपसंद्धात्यग्ने महौ असि
 ब्राह्मणभारतेत्यग्निर्वै भरतः स वै देवेभ्यो हव्यं भरत्यथ यद्यजमा-
 नस्याऽऽर्पयमाह न ह वा अनार्पयस्य देवा हविरश्रन्ति तस्मादस्याऽऽ-
 र्पयमाहाऽथैतं पञ्चदशपदं निगदमुपसंद्धात्येष ह वै सामिधेनीनां
 निवित्तस्मात्पञ्चदशपदो भवति पञ्चदश हि सामिधेन्यः स वा च्छन्द-
 स्कृतो भवति द्वयं वा इदं सर्वं छन्दस्कृतं चाच्छन्दस्कृतं च तेन सर्व-
 णाग्निं स्तवानीति तस्य सप्त पदानि समस्यावस्येत्सप्त वै च्छन्दांसि
 सर्वेषामेव च्छन्दसामाप्त्या अथ चत्वार्यथ चत्वारि चतुष्टयं वा इदं
 सर्वमस्यैव सर्वस्याऽऽप्तये ॥ २ ॥

अथ यद्ब्रह्मग्राहं देवता आवाहयति नाना ह्याभ्यो हवींषि गृहीतानि
 भवन्त्यथ यदग्निमग्निमावाहयत्येषा ह वा अग्नेर्थाज्ञिया तनूर्याऽस्य हव्य-

षाह्मा वा असौ यदद्भोऽमुष्यादित्यस्योपरिष्ठाद्व्यवभाति ज्योतिरिव
 तस्मात्पुरुषं पुरुषं प्रत्यादित्यस्तद्यदाहाऽग्निमग्न आवहेति^१ तामावहेत्येव
 तदाहाऽथ यद्देवो^२ आप्यपां^३ आवाहयति प्रयाजानुयाजांस्तदावाहयत्यथ
 यदग्निं होत्रायाऽऽवाहयति स्थितकृतं तदावाह [य]त्यथ यत्स्वं महिमान-
 मावाहयति वायुं तदावाहयति वायुर्वा अग्नेः स्वो महिमा तेन हि संपाद्य
 महिमानं गच्छति यद्देव वाचाऽन्वाह वाचा यजति तेनोहैवास्य स्वो
 महिमेष्टो भवत्या च वह जातवेदः सुयजा च यजेत्याहाऽऽवह च जातवेदो
 देवो सुयजा च देवता यजेत्येवैनं तदाहाथ यत्प्रस्तात्सामिधेनीर्ना
 जपति वज्रो वै सामिधेन्यस्तमेवैतच्छ्रमयति पुरस्तच्चोपरिष्ठाञ्चाथ यत्सु-
 गादापनेन सुचा वा ढापयति देवरथमेव तद्युनक्ति देवेभ्यो हविः प्रदा-
 स्यन्त एतेन देवरथेन स्वस्ति स्वर्गं लोकं समश्नुते ॥ ३ ॥

प्रयाजान्यजन्त्यतवो वै प्रयाजा ऋतूनेव तत्प्रीणाति ते वै पञ्च भवन्ति
 तैर्यत्किंच पञ्चविधमधिदेवतमध्यात्मं तत्सर्वमाप्नोति समिधो यजति
 वसन्तमेव वसन्ते या इदं सर्वं समिध्यते तनूनपातं यजति ग्रीष्ममेव
 ग्रीष्मो हि तन्यं तपतीळो यजति वर्षा एव वर्षाभिर्हीळितमन्नाद्यमुत्ति-
 ष्ठति बर्हिर्यजति शरदमेव शरदि हि बर्हिष्ठा ओपधयो भवन्ति स्वाहाकृ-
 तिमन्तं यजन्ति हेमन्तमेव हेमन्ते वा इदं सर्वं स्वाहाकृतं तदाहुर्यत्पञ्चप्र-
 याजाः पळ्ळुतवः क्लैतं पठमृतुं यजतीति यदेव चतुर्ये प्रयाजे समानयति
 तदेनमितरेष्वनुविभजत्यथ यदुत्तमे प्रयाजे देवताः समावपति प्रयाजमाज
 एवैनास्तत्करोति तद्यथाऽग्निः सर्वेषु हविःषु भागी भवत्येवं तदग्नेर्भागे
 देवता भागिनीः करोति नात्राग्निं होत्रादित्याह पशवो वै प्रयाजा रुद्रः
 स्थितकृद्भेदुद्भेगेण यजमानस्य पशून्बृहाजानीति स्वाहा देवा आज्यपा
 जुपाणा अग्न आज्यस्य व्यन्तिरति हेक आहुर्न तथा कुर्यादधं ह वै
 यज्ञस्याऽऽज्यमधं हविः स यद्वाऽन्यतरद्ब्रूयादधं ह वै यज्ञस्य समिष्टं
 स्यादधंमरामिष्ट तस्मात्स्वाहादेवा आज्यपा जुपाणा अग्न आज्यस्य
 हविषो व्यन्तिवत्येव ब्रूयात् ॥ ४ ॥

अथ यत्पौर्णमास्यां वार्त्रघ्नायाज्यभागी भवतः पौर्णमासेन वा इन्द्रो
 वृत्रमहन्नय यदमावास्यायां वृधन्वन्तौ क्षपं वा अत्र चन्द्रो गच्छति
 तमेवैतदाप्याययति तं वधयति तौ वै जुपाणयाज्यौ भवतः समानह-
 विषो हि प्रयाजैर्मवतोऽथो ब्रह्म वै जुपाणो ब्रह्मणैव तद्देवेभ्यो हविः
 प्रपच्छति तौ वै त्रिवृतौ भवतो ये यजामहो निगदो वपद्कागश्चक्षुर्वा

आज्यमागी त्रिवृद्धे चक्षुः शुक्लं कृष्णं लोहितमिति तौ न पशौ न सोमे करोति पशुना वै चक्षुष्मानध्वरो नेञ्चतुरक्षं वीमत्समध्वरं करवाणीत्यथ यदावत्यो हूतवत्यः पुरोऽनुवाद्या भवन्ति प्रवत्यः प्रत्तवत्यो याज्या हूत्वैव तद्देवेभ्यो हविः प्रयच्छति ता वै गायत्री त्रिष्टुभो भवन्ति ब्रह्म वै गायत्री क्षत्रं त्रिष्टुब्ब्रह्मक्षत्राभ्यामेव तद्देवेभ्यो हविः प्रयच्छत्यथो एतावान्वै छन्दसो विकारः सर्वेणैव तच्छन्दसो विकारेण देवेभ्यो हविः प्रयच्छत्युगन्ते वपद् करोति तथा हास्य सर्वा याज्या रूपवत्यो भवन्ति पळिति वपद्करोति पद्वा ऋतव ऋतूनेव तत्प्रीणाति बार्हतरथंतरं वपद् कुर्यात्पुरस्ताद्दीर्घमुपरिष्ठाद्ध्रस्वं यद्ध्रस्वं तद्रथंतरं यद्दीर्घं तद्ब्रह्मदथो इयं वै रथंतरमसौ बृहदनपारेव तत्पतितिष्ठत्यथो एतावान्वै वाचो विकारः सर्वेणैव तद्वाचो विकारेण देवेभ्यो हविः प्रयच्छति भूर्भुव इति पुरस्ताद्येजामहस्य जपत्योजः सहस्सहओजः स्वरित्युपरिष्ठाद्द्वपद्कारस्य वज्रो वै वपद्कारस्तमेवैतच्छमयति पुरस्ताच्चोपरिष्ठाच्चथो एते एव वपद्कास्य प्रियतमे तनूर्यदो-जश्च सहश्च ताभ्यामेवैनं तच्छमयति ॥ ५ ॥

अथ यदग्निं प्रथमं देवतानां यजत्यग्निर्वै देवानां मुखं मुखत एव तद्देवान्प्रीणात्यथ यत्पौर्णमास्यामग्नीषोमौ यजत्यग्नीषोमौ वा अन्तर्वृत्र आस्तां ताविन्द्रो नाशक्नोदभिवञ्जं प्रहृत्तुं ताभ्यामेतं भागमकल्पयत्यौ-पांमासं तौ वा उपांशु निरुक्तौ भवतोऽजामितायै यदुपांशु यजति तेन सोमं प्रीणाति यन्निरुक्तं तेनाग्निमथ यदमावास्यायामिन्द्राग्नी यजति प्रतिष्ठे वा इन्द्राग्नी प्रतिष्ठित्वा एवाथ यत्नन्नयन्नमावास्यायामिन्द्रं यजत्येतज्ज्योतिर्वा अमावास्या न ह्यत्र चन्द्रो दृश्यतेऽथ यदसन्नयत्पुरोळाशान्तरेणोपांश्वायजत्यजामिताया अथ यत्संनयन्संनानाप्यस्यान्तरेणोपांश्वा-ज्यस्य यजति तस्योक्तं ब्राह्मणमथ यदग्निं स्विष्टकृतमन्ततो यजत्येष ह वै देवेभ्यो हविः प्रयच्छति यो वा अन्नं विभजत्यन्ततः स भजतेऽथो रुद्रो वै स्विष्टकृदन्तभाग्वा वा एष तस्मादेनमन्ततो यजति तस्य स-च्छन्दसौ याज्यापुरोऽनुवाक्ये निगदो व्यवैति तेनाजामि भवति वपद्कृ-त्याप उपस्पृशति शान्तिर्वै भेदजमापः शान्तिरेवैषा भेदजमन्ततो यज्ञे-क्रियते ॥ ६ ॥

अथ यत्प्रदेशिन्यामिळायाः पूर्वमश्नुनमधरीष्ठे निलिम्पत्युत्तरमुत्तरो-ष्ठेऽयं वै लोकोऽधरीष्ठोऽमौ लोका उत्तरोष्ठोऽथ यदाठावन्तरेण तदिष्टमन्त-

रिक्षं तद्यत्प्राश्नातीमानेव तं लोकाननुसंतन्वन्प्रीणात्यथ यदिळामुपह्वयते सर्वेष्वेव तद्भूतेषूपहवमिच्छतेऽथो अन्नं वा इळाऽन्नमेव तदात्मन्धत्तेऽथो पशवो वा इळा पशूनामेवाऽऽप्त्यै तस्यां चतुरर्वाणीति चतुष्टयं वा इदं सर्व-
 मस्यैव सर्वस्याऽऽप्त्या अथ यदिळामुपह्वयावघ्राति पशवो वा इळा पशू-
 नेव तदात्मन्धत्तेऽथ यदध्वर्युर्वाहंपदं पुरोळाशं करोति पितृनेव तत्प्रीणा-
 त्यथ यज्जपेनोत्तरेळां प्राश्नाति ब्रह्म वै जपो ब्रह्मणैवैनां तच्छमयत्यथ
 यत्पवित्रवति मार्जयन्ते शान्तिर्वै भेषजमापः शान्तिरेवैषा भेषजमन्ततो
 यज्ञे क्रियतेऽथ यदन्वाहार्यमाहरन्त्येतद्दक्षिणौ वै दर्शपूर्णमासौ तस्माद-
 न्वाहार्यमाहरन्त्यथ यत्समिधमनुमन्त्रयत इध्मस्य वा एषैकाऽतिशिष्टा
 भवति तस्मादेनामनुस्ताति ॥ ७ ॥

अथ यच्चीननुयाजान्यजति त्रयो वा इमे लोका इमानेव तं लोका-
 नाप्रोत्यथ यत्सर्वमुत्तममाह प्रतिष्ठा वै स्विष्टकृतप्रतिष्ठित्या एवाथ यत्सू-
 क्तवाकमाह प्रतिष्ठा वै सूक्तवाकः प्रतिष्ठित्या एवाथ यद्द्यावापृथिव्योः
 कीर्तयति प्रतिष्ठे वै द्यावापृथिवी प्रतिष्ठित्या एवाग्निरिदं हविरजुपतेति
 हैक आहुर्न तथा कुर्यादभ्यावर्तते हास्य देवता पुनर्यज्ञ इति मन्वाना
 पुनर्म हविः प्रदास्यतीति सा यजमानस्याऽऽशिपो निवर्तयति तस्मान्द-
 विरजुपत हविरजुपतेत्येव ब्रूयादथो या एवैतत्पुरस्ताद्देवता यजति
 ताभिरेवैतदन्ततः प्रतिष्ठित्यथ यत्सूक्तवाके यजमानस्य नाम गृह्णात्येप
 ह वै देव आत्मा यजमानस्य यमृत्विजः संस्कुर्वन्ति तस्मादस्य नाम
 गृह्णात्यत्र हि जायत उच्चैर्गृह्णीयाद्यद्यथाऽऽचार्यः स्यात्तथा ह यज-
 मानोऽपच्यावुको भवत्यथ पश्चाऽऽशिपो वदतीळायां तिस्रस्ता अष्टावेता-
 मिर्वै देवाः सर्वा अष्टीराशुवत तथो एवैतद्यजमान एताभिरेव सर्वा
 अष्टीराशुतेऽथ वाहंपि प्राञ्चमञ्जलिं निधाय जपति नम उपेति न हि
 नमस्कारमतिदेवा अथ यच्छंयोर्वाकमाह प्रतिष्ठा वै शंयोर्वाकः प्रति-
 ष्ठित्या एवाथो शंयुर्ह वै बार्हस्पत्यः सर्वान्यज्ञाञ्छमयांचकार तस्माच्छं-
 योर्वाकमाहाथ यदप उपस्पृशति शान्तिर्वै भेषजमापः शान्तिरेवैषा
 भेषजमन्ततो यज्ञे क्रियते ॥ ८ ॥

अथ यद्गार्हपत्ये पत्नीसंयाजेश्वरन्ति गार्हपत्यभाजो वै पत्न्य आह-
 पनीपभाग्यजमानस्तस्माद्गार्हपत्ये पत्नीसंयाजेश्वरन्ति ते वै चत्वारो

भवन्त्या चतुरं वै द्वंद्वं मिथुनं प्रजननं प्रजात्यै ते वा उपांशु भवन्ति
 रेतःसिक्तिर्वै पत्नीसंयाजा उपांशु वै रेतः सिच्यतेऽभिरूपा भवन्ति
 यद्यज्ञेऽभिरूपं तत्समृद्धं यज्ञस्यैव समृद्ध्या अथ सोमं त्वष्टारं देवानां
 पत्नीरग्निं गृहपतिमिति यजत्येता ह वै देवता मिथुनानामीशते ता
 अत्र प्रीणान्ति ता अत्र प्रीता मिथुनानि दधति सोमं प्रथमं यजति
 रेतस्तात्सिञ्चति त्वष्टारं द्वितीयं त्वष्टा वै रेतःसिक्तिं विकरोति ततः
 पत्न्यः पत्नीसंयाजा ह्येतेऽथ यदग्निं गृहपतिमन्ततो यजत्येतत्सिच्यत्कृतो
 वै पत्न्यस्तस्मादेनमन्ततो यजत्यथ यद्वचं जपति स्वस्त्ययनमेव तत्कु-
 रुतेऽथ यदिळामुपह्वयते यन्मार्जयते यच्छंयोर्वाकमाह तस्योक्तं ब्राह्म-
 णमथ यद्वेदे पत्नीं वाचयति वृषा वै वेदो योषा पत्नी मिथुनमेव
 तत्पत्नीषु दधाति तस्मात्पत्नी वेदवृणान्यन्तरोरू कुरुतेऽथ यद्वेदं
 स्तृणाति तेन हास्य दर्शपूर्णमासौ संततौ भवतोऽथो एतेनैवास्याग्नि-
 होत्रं स्तीर्णं बर्हिर्भवत्यथ यद्वेदातिशेषमुपतिष्ठत आशिषमेव तद्वदतेऽथ
 यदाहवनीयमुपतिष्ठते प्रीत्वैव तद्वेदेष्वन्ततोऽथ वदतेऽथ यदप उपस्पृ-
 शति शान्तिर्वै भेषजमापः शान्तिरेवैषा भेषजमन्ततो यज्ञे क्रियते
 क्रियते ॥ ९ ॥

इति शाङ्खायनब्राह्मणे तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

हरिः ॐ ॥ अनुनिर्वाप्यया वै देवा असुरानपाघ्नत तथो एवैतद्यजमा-
 नोऽनुनिर्वाप्ययैव द्विपतो भ्रातृव्यानपहते स वा इन्द्राय विमृध एका-
 दशकपालं पुरोळाशं निर्वपतीन्द्रो वै सृधां विहन्ता स एवास्य सृधो
 विहन्त्यथो आमावास्यमेवैतत्प्रत्याहरति यत्पूर्णमास्यामिन्द्रं यजत्यत्र
 संस्थितदर्शपूर्णमासौ यजमानो यद्यपरपक्षे मङ्गं नीयान्नास्य यज्ञविकर्षः
 स्यादथ यद्मावास्यायामदितिं यजति यज्ञस्यैव स भारतायै सा संया-
 ज्याऽतो विमृद्धती भवति ॥ १ ॥

अथातोऽभ्युदिताया एति ह वा एष यज्ञपथाद्यस्योपवसथे पुरस्ता-
 चन्द्रो दृश्यते सोऽग्नये दात्रेऽष्टाकपालं पुरोळाशं निर्वपत्यग्निर्वै दाता स
 एवास्मै यज्ञं ददातीन्द्राय प्रदात्रे सायं दोहितं दधीन्द्रो वै प्रदाता स
 एवास्मै यज्ञं प्रयच्छति विष्णवे शिपिविष्टाय प्रातर्दोहिते पयसि चरुं
 यज्ञो वै विष्णुः स एवास्मै यज्ञं ददाति तद्यदेता देवता यजति नेद्यज्ञ-
 पथा दयानीति तिसृधन्वं दक्षिणा तत्स्वस्त्ययनस्य रूपम् ॥ २ ॥

अथातोऽभ्युद्रहाया एति ह वा एष यज्ञपथाद्यरयोपवसथे पश्चाच्चन्द्रो
 दृश्यते सोऽग्नये पथिकृतेऽष्टाकपालं पुरोळाशं निर्वपत्यग्निर्वै पथिकृत्स
 एवैनं पुनर्यज्ञपथमपि पाथयतीन्द्राय वृद्भ्य एकादशकपालमिन्द्रो वै
 वृत्रहा स एवैनं पुनर्यज्ञपथमपि पाथयति वैश्वानरीयं द्वादशकपालमसौ
 वै वैश्वानरो योऽसौ तपत्येप एवैनं पुनर्यज्ञपथमपि पाथयति तद्यदेता
 देवता यजति नेद्यज्ञपथा द्यानीति दण्डोपानहं दक्षिणा तदभ-
 यस्य रूपम् ॥ ३ ॥

अथातो दाक्षायणयज्ञस्य दाक्षायणयज्ञेनैप्यन्फाल्गुन्यां पौर्णमास्यां
 प्रयुक्ते मुखं वा एतत्संवत्सरस्य यत्फाल्गुनी पौर्णमासी तस्मात्तस्या-
 मदीक्षितायनानि प्रयुज्यन्तेऽथो दक्षो ह वै पार्वतिरेतेन यज्ञेनेद्वा सर्वा-
 न्कामानापतद्यदाक्षायणयज्ञेन यजेत सर्वेषामेव कामानामाप्यै नाशने
 काममापयति सोमं राजानं चन्द्रमसं मक्षयामीति प्रनसा ध्यायन्नश्री-
 यात्तदसौ वै सोमो राजा विचक्षणश्चन्द्रमास्तमेतमपरपक्षं देवा अभिपु-
 ष्वन्ति तद्यदपरपक्षं दाक्षायणयज्ञस्य यतानि चरति देवानामपि सोम
 पीथोऽसानीत्यथ यदुपवसथेऽग्नीषोमीयमेकादशकपालं पुरोळाशं निर्व-
 पति य एवासौ सोमस्पोपवसथेऽग्नीषोमीयस्तमेव तेनाऽऽप्नोत्यथ यत्पा-
 तरामावास्येन यजेत ऐन्द्रं वै सुत्यमहस्तत्सुत्यमहराप्नोत्यथ यदमावास्या-
 यामुपवसथ ऐन्द्राग्रं द्वादशकपालं पुरोळाशं निर्वपत्यैन्द्राग्रं वै सामत-
 स्तृतीयसवनं तत्तृतीयसवनमाप्नोत्यथ यन्मैत्रावरुणी पयस्या मैत्राव-
 रुणी वा अनूबन्ध्या तदनुबन्ध्यामाप्नोति स एष सोमो हर्षिर्ब्रह्मज्ञाननु-
 प्रविष्टस्तस्माददीक्षितो दीक्षितव्रतो भवति ॥ ४ ॥

अथात इळादधस्येळादधेनैप्यन्नेतस्यामेव पौर्णमास्यां प्रयुक्ते तस्या
 उक्तं ब्राह्मणं स एष पशुकामस्यान्नाद्यकामस्य यज्ञस्तेन पशुकामोऽ-
 न्नाद्यकामो यजेत तत्र तथैव यतानि चरति दाक्षायणयज्ञस्य हि
 स मासः ॥ ५ ॥

अथातः सार्वसेनियज्ञस्य सार्वसेनियज्ञेनैप्यन्नेतस्यामेव पौर्णमास्यां
 प्रयुक्ते तस्या उक्तं ब्राह्मणं स एष प्रजातिकामस्य यज्ञस्तेन प्रजातिकामो
 यजेत तद्यदभ्यर्चुर्हवींषि प्रजनयति तत्प्रजात्यै रूपम् ॥ ६ ॥

अथातः शौनकयज्ञस्य शौनकयज्ञेनैप्यन्नेतस्यामेव पौर्णमास्यां प्रयुक्ते
 तस्या उक्तं ब्राह्मणं स एष तुर्गृर्षमाणस्य यज्ञस्तेन तुस्तूर्षमाणो यजेत
 स प इच्छेद्विपन्तं भ्रातृष्यं मृण्वीयेत सोऽनेन यजेत स्तृणुते ह ॥ ७ ॥

अथातो वसिष्ठयज्ञस्य वसिष्ठयज्ञेनैष्यन्फाल्गुन्याममावास्यायां प्रयुङ्क्ते
ब्रह्म वै पौर्णमासी क्षत्रममावास्या क्षत्रमिवैष यज्ञः क्षत्रेण शत्रून्सहा ३
इति वसिष्ठोऽकामयत हतपुत्रः प्रजायेय प्रजया पशुभिरभिसौदासा-
न्भवेयमिति स एतं यज्ञक्रतुमपश्यद्वसिष्ठयज्ञं तमाहरत्तेनायजत तेनेष्ट्वा
प्राजायत प्रजया पशुभिरभिसौदासानभवत्तथो एवैतद्यजमानो यद्वसि-
ष्ठयज्ञेन यजते प्रजायते प्रजया पशुभिरभिद्विपतो भ्रातृव्यान्भवति ॥ ८ ॥

अथातः साकंप्रस्थाप्यस्य साकंप्रस्थाप्येनैष्यन्नेतस्यामेवामावास्यायां
प्रयुङ्क्ते तस्या उक्तं ब्राह्मणं स एष श्रैष्ठ्यकामस्य पौरुषकामस्य
यज्ञस्तेन श्रैष्ठ्यकामः पौरुषकामो यजेत तद्यत्साकं संप्रतिष्ठन्ते साकं संप्र-
यजन्ते साकं मक्षयन्ते तस्मात्साकंप्रस्थाप्यः ॥ ९ ॥

अथातो मुन्ययनस्य मुन्ययनेनैष्यन्नेतस्यामेव पौर्णमास्यां प्रयुङ्क्ते तस्या
उक्तं ब्राह्मणं स एष सर्वकामस्य यज्ञस्तेन सर्वकामो यजेत ॥ १० ॥

अथातस्तुरायणस्य तुरायणयज्ञेनैष्यन्नेतस्यामेव पौर्णमास्यां प्रयुङ्क्ते
तस्या उक्तं ब्राह्मणं स एष स्वर्गकामस्य यज्ञस्तेन स्वर्गकामो यजे-
ताथ यत्कृष्णाजिनं प्रतिमुञ्चते ब्रह्म वै कृष्णाजिनं ब्रह्मणो वृक्षधीज्ञं
समर्धयति तानि वै त्रीणि हवींषि भवन्ति त्रयो वा इमे लोका इमा
नेव तं लोकानाप्नोति ॥ ११ ॥

अथात आग्रयणस्याऽऽग्रयणेनान्नाद्यकामो यजेत वपस्वागत-
कसस्ये श्यामाकानुद्धर्तवा आह सा या तस्मिन्कालेऽमावास्यापसंप-
द्येत तयेष्ट्वाऽथैतयेष्ट्या यजेत यदि पौर्णमास्येतयेष्ट्वाऽथ पौर्णमासेन
यजेत यद्यु नक्षत्रमुपेप्सेत्पूर्वपक्षे नक्षत्रमुदीक्ष्य यस्मिन्नक्षत्रे कामयेत
तस्मिन् यजेत तस्ये सप्तदश सामिधेन्यः सद्दन्तावाज्यमागौ विराजौ
संयाज्ये तस्योक्तं ब्राह्मणं सौम्यश्चरुः सोमो वै राजौपधीनां तदेनं स्वया
विशा प्रीणात्यथ यन्मधुपकं ददात्येष ह्यारण्यानां रसः ॥ १२ ॥

अथ वसन्त आगते पक्तेषु वेणुयवेषु वेणुयवानुद्धर्तवा आह तस्या
एतदेव पर्वतत्तन्त्रमेधा देवतेषा दक्षिणैतद्ब्राह्मणं तां हैक आग्नेयीं वा
यारुणीं वा प्राजापत्यां वा कुर्वन्त्येतत्तन्त्रमेवैतद्ब्राह्मणम् ॥ १३ ॥

अथ ब्रीहिसस्ये वा यवसस्येवाऽऽगत आग्रयणीयानुद्धर्तवा आह
तस्या एतदेव पर्वतत्तन्त्रमथ यदैन्द्राग्रो द्वादशकपाल इन्द्राग्नी वै देवानां
मुषं मुसत एव तद्देवान्प्रीणात्यथ यद्वैश्वदेवश्चरुरेते वै सर्वे देवा यद्विश्वे

देवाः सर्वंपामेव देवानां प्रीत्या अथ यद्द्यावापृथिवी य एककपालो
 द्यावापृथिवी वै सस्यस्य साधयित्रीयौ प्रतिष्ठा पृथिव्योन्ननासामनुवेद तद्य-
 देता देवता यजत्येताभिर्देवताभिः शान्तमन्नमत्स्यामीत्यथ यत्प्रथमजं गां
 ददाति प्रथमकर्म होतद्यद्येतस्यैष्ट्यायात्पौर्णमासं वाऽऽमावास्यं वा हविः
 कुर्वीत नवानामुभयस्याऽऽप्त्या अपि वा पौर्णमासे वाऽऽमावास्ये वा
 हवींष्यनुवर्तयेद्देवतानामपरिहाणायापि वा यवाग्वैव सायं प्रातरग्निहोत्रं
 जुहुयान्नवानामुभयस्याऽऽप्त्या अपि वा स्थालीपाकमेव गार्हपत्ये
 श्रपयित्वा नवानामेताभ्य आग्रयणदेवताभ्य आहवनीये जुहुयात्स्विष्ट-
 कृच्चतुर्थीभ्योऽमुष्यै स्वाहाऽमुष्यै स्वाहेति देवतानामपरिहाणायापि
 वाऽग्निहोत्रीमेव नवानादपित्वा तस्यै दुग्धेन सायं प्रातरग्निहोत्रं जुहुया-
 द्दुमयस्याऽऽप्त्या एत एतावन्तः पातास्तेषां येन कामयेत तेन यजेत
 त्रिहविस्तु स्थितास्त्रयो वा इमे लोका इमानेव तं लोकानामप्रोतीमानेव
 तं लोकानामप्रोति ॥ १४ ॥

इति शाङ्खायनब्राह्मणे चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

ॐ अथातश्चातुर्मास्यानां चातुर्मास्यानि प्रयुञ्जानः फागुल्ग्यां पौर्ण-
 मास्यां प्रयुङ्क्ते मुखं वा एतत्संवत्सरस्य यत्फाल्गुनी पौर्णमासी मुख-
 मुत्तरे फल्गू पुच्छं पूर्वं तद्यथा प्रवृत्तस्यान्ती समेती स्यातामेवमेवैतौ
 संवत्सरस्यान्ती समेती तद्यत्फाल्गुन्यां पौर्णमास्यां वैश्वदेवेन यजते
 मुखत एव तत्संवत्सरं प्रीणात्यथा भैषज्ययज्ञा वा एते यच्चातुर्मास्यामि
 तस्मादृतुसंधिषु प्रयुज्यन्त ऋतुसंधिषु हि व्याधिजायते तानि वा अष्टौ
 हवींषि भवन्त्यष्टौ वै चतसृणां पौर्णमासीनां हवींषि भवन्ति चतसृणां
 वै पौर्णमासीनां वैश्वदेवं स मासोऽथ यद्ग्निसंश्रयते प्रजातिर्धै वैश्वदेवं
 तस्मादेतं देवं गर्भं प्रजनयत्यथ यत्सप्तदश सामिधेन्यः सद्दन्तावाज्य-
 मागौ विराजौ संयाज्ये तस्योक्तं ब्राह्मणमथ यन्नव प्रयाजा नवानुयाजा
 अष्टौ हवींषि याजिनं नवमं तन्नक्षत्रियां विराजमामोति ॥ १ ॥

अथ यद्ग्रीषोमौ प्रथमौ देवतानां यजति दशपौर्णमासिके वा एते
 देवते तस्मादेतौ प्रथमौ यजत्यथ यत्सवितारं यजति सविता वै प्रसवा-
 नाभीशे सवितृप्रसूतताया अथ यत्सरस्वतीं यजति वाग्ं सरस्वती वाच-
 भेन तत्प्रीणात्यथ यत्पूषणं यजत्यमौ वै पूषा योऽसौ तपत्येतमेव तत्प्री-

णात्यथ यन्मरुतः स्वतवसो यजति घोरा वै मरुतः स्वतवसो भैषज्यमेध
 तत्कुरुतेऽथ यद्वैश्वदेवी पयस्यैते वै सर्वे देवा यद्विश्वे देवाः सर्वेषामेव
 देवानां प्रीत्या अथ य[द्]द्यावापृथिवी य एककपालः प्रतिष्ठे वै द्यावापृ-
 थिवी प्रतिष्ठित्या एवाथ यत्प्रथमजं गां ददाति प्रथमकर्म ह्येतदथ यत्पुर-
 रताहोपरिष्ठाद्वा शंषोर्वाकस्यानावाहितान्वाजिनो यजति देवा अश्वा वै
 वाजिनस्तानेव तत्प्रीणात्यत्र देवाः साश्वाः प्रीता भवन्त्यथो ऋतवो वै
 वाजिन ऋतूनेव तत्प्रीणात्यथ यत्परस्तात्पौर्णमासेन यजते तथा हास्य
 पूर्वपक्षे वैश्वदेवेनेष्टं भवति ॥ २ ॥

वैश्वदेवेन वै प्रजापतिः प्रजा असृजत ताः सृष्टा अप्रसूता वरुणस्य
 यवां चक्षुस्ता वरुणो वरुणपाशैः प्रत्यमुञ्चताः प्रजाः प्रजापतिं पितर-
 मेत्योपाधावन्नूप तं यज्ञक्रतुं जानीहि येनेष्ट्वा वरुणपाशेभ्यः सर्वस्माच्च
 पाप्मनः संप्रमुच्येमहीति तत एतं प्रजापतिर्यज्ञक्रतुमपश्यद्वरुणप्रघासं
 तमाहरत्तेनायजत तेनेष्ट्वा वरुणमप्रीणात्स प्रीतो वरुणो वरुणपाशेभ्यः
 सर्वस्माच्च पाप्मनः प्रजाः प्रामुञ्चत्य ह वा अस्य प्रजा वरुणपाशेभ्यः
 सर्वस्माच्च पाप्मनः संप्रमुच्यन्ते य एवं विद्वान्वरुणप्रघासैर्यजतेऽथ यदग्निं
 प्रणयन्ति पमेवामुं वैश्वदेवे मन्थन्ति तमेव तत्प्रणयन्त्यथ यदग्निर्मध्यते
 तस्योक्तं ब्राह्मणमथ यत्सप्तदश सामिधेन्यः सद्दन्तावाज्यमागो विराजौ
 संयाज्ये तस्योक्तं ब्राह्मणमथ यन्नव प्रयाजा नवानुयाजा नवैतानि
 हवींषि तन्नक्षत्रियां विराजमाप्नोति समानानि पञ्चसञ्चराणि हवींषि
 पीष्णान्तानि तेषामुक्तं ब्राह्मणम् ॥ ३ ॥

अथ यद्वैन्द्राग्नौ द्वादशकपालः प्रतिष्ठे वा इन्द्राग्नी प्रतिष्ठित्या एवाथो
 मध्यस्थो वा इन्द्रस्तस्मादेनं मध्यतो यजत्यथ यद्वाङ्गणी पयस्येन्द्र उ वै
 वरुणः स उ वै पयोभाजनस्तस्माद्वाङ्गणी पयस्याऽथ यन्मारुती पयस्याऽ-
 प्सु वै मरुतः शितास्तस्मादेनान्पयसा यजत्यापो हि पयोऽथो इन्द्रस्य
 वै मरुत ऐन्द्रं पयस्तस्मान्मारुती पयस्याऽथ यत्काय एककपालः प्रजाप-
 तिर्वै कस्तमेव तत्प्रीणात्यथो सुखस्यैवैतन्नामधेयं कमिति सुरमेव तदात्म-
 न्धत्तेऽथ यन्मिथुनौ गावौ ददाति तत्प्रजात्यै रूपमथ यद्वाजिनो यजति
 तेषामुक्तं ब्राह्मणमथ यदप्सु वरुणं यजति स्व एवैनं तदायतने प्रीणा-
 त्यथ यत्परस्तात्पौर्णमासेन यजते तथा हास्य पूर्वपक्षे वरुणप्रघासैरिष्टं
 भवति ॥ ४ ॥

ऐन्द्रो वा एष यज्ञक्रतुर्यत्साकमेधास्तद्यथा महाराजः पुरस्तात्सैनानीकानि प्रत्युह्यामयं पन्थानमन्वियादेवमेवैतत्पुरस्ताद्देवता यजति तद्यथाऽदः सोमस्य महाव्रतमेवमेतदिष्टिमहाव्रतमथ यद्दग्निमनीकवन्तं प्रथमं देवतानां यजत्यग्निर्वै देवानां मुखं मुखत एव तद्देवान्प्रीणात्यथ यन्मध्यंदिने मरुतः सांतपनान्यजति मध्यंदिने वै संतपति तस्मान्मध्यंदिने मरुतः सांतपनान्यजत्यथो इन्द्रस्य वै मरुत ऐन्द्रो मध्यंदिनस्तस्मान्मध्यंदिने मरुतः सांतपनान्यजत्यथ यत्सायं गृहमेधीयेन चरन्ति पुष्टिकर्म वा एतद्यद्गृहमेधीयः सायंपोपस्तस्मात्पोपवन्तावाज्यभागौ यजति यजमानमेव तत्पोपयत्यथ यत्प्रातः पूर्णदर्वेण चरन्ति पूर्वद्युः कर्मणैवैतत्प्रातः कर्मापसंतनोत्यथ यन्मरुतः क्रीळिनो यजतीन्द्रस्य वै मरुतः क्रीळिनस्तस्मादेनानिन्द्रेणोपसंहितान्यजत्यथ यद्दग्निं प्रणयन्ति यन्मध्यते तस्योक्तं ब्राह्मणमथ यत्सप्तदश सामिधेन्यः सद्दन्तावाज्यभागौ विराजौ संयाज्ये तस्योक्तं ब्राह्मणमथ यन्नव प्रयाजा नवानुयाजा अष्टौ हवींषि स्वितृकृन्नवमस्तन्नक्षत्रियां विराजमाप्नोति समानानि पट्ट संचराणि हवींष्यैन्द्राग्नान्तानि तेषामुक्तं ब्राह्मणमथ यन्महेन्द्रमन्ततो यजत्यन्तं वै श्रेष्ठी भजते तस्मादेनमन्ततो यजत्यथ यद्देश्वकर्मण एककपालोऽसौ वै विश्वकर्मा योऽसौ तपत्येतमेव तत्प्रीणात्यथ यद्दृपमं द्वात्वैन्द्रो हि यज्ञक्रतुः ॥ ५ ॥

अथ यद्पराह्णे पितृयज्ञेन चरन्त्यपक्षयभाजो वै पितरस्तस्मादपराह्णे पितृयज्ञेन चरन्ति तदाहुर्दपरपक्षभाजः पितरोऽथ कस्मादेनान्पूर्धंपक्षे यजन्तीति दैवा वा एते पितरस्तस्मादेनान्पूर्धंपक्षे यजन्त्यथ यद्देकां सामिधेनीमन्वाह सकृदिव वै पितरस्तस्मादेकां सामिधेनीमन्वाह सा वा अनुदुष्मवति वागनुदुष्पराञ्च उ वै पितरस्तानेवैतद्वाचाऽनुदुष्मागमयत्यथ यद्यजमानन्यार्पयं नाहनेद्यजमानं प्रवृणजानीत्यथैतं निगदमन्वाह तस्योक्तं ब्राह्मणमथ यत्सोमं पितृमन्तं पितृन्वा सोमवतः पितृन्वर्हिपदः पितृनाग्निप्रात्तानित्यावाहयति दैवा वा एते पितरस्तस्मादेनानावाहयत्यथ यद्दग्निं कव्यवाहनमावाहयत्येतास्त्रिष्टकृतो वै पितरस्तस्मादेनमावाहयति न हैके स्वं महिमानमावाहयन्ति यजमानस्यैप महिमेति यदन्त आवाहयेदिति त्रैय स्थितमग्नेर्ह्यैप महिमा ॥ ६ ॥

अथ यत्प्रयाजानुयाजेभ्यो वर्हिष्मन्ता उत्सृजति प्रजा वै वर्हिर्नेत्रजां प्रशृगजानीति ते यं पट्ट भवन्ति पट्टा ऋतयः ऋतयः पितरः पितृनेष तत्प्रीणात्यथ यज्ञीधनरन्नावाज्यभागौ यजति यजमानमेव तज्जीघ्रत्यथ

यत्तिस्रस्तिस्र एकैकस्य हविषो भवन्ति त्रीणि वै हवींषि भवन्ति तेषां
 समवद्यति तस्मात्तिस्रस्तिस्र एकैकस्य हविषो भवन्त्यथो देवकर्मणैवैत-
 त्पितृकर्म व्यावर्तयत्यथो परामु वै परावतं पितरो गता आह्वयत्यैवैर्ना
 प्रथमया द्वितीयया गमयति प्रैव तृतीयया यच्छत्यथ यदग्निं कश्यवाह-
 नमन्ततो यजत्येतत्स्विष्ट[कृ] तो वै पितरस्तस्मादेनमन्ततो यजत्यथ
 यदिलामुपहूयावघ्राय न प्राश्नन्ति पशवो वा इळा नेद्यजमानस्य पशू-
 न्प्रवृणजामेत्यथ यदध्वर्युः पितृभ्यो ददाति पितृनेव तत्प्रीणात्यथ
 यत्पवित्रमतिमार्जयन्ते शान्तिर्वै भेषजमापः शान्तिरेवैषा भेषजमन्ततो
 यज्ञे क्रियतेऽथ यदृचं जपन्ति स्वस्त्ययनमेव तत्कुर्वतेऽथ यदुदञ्चः परेत्य
 गार्हपत्याहवनीया उपतिष्ठन्ते प्रीत्वैव तद्देवेष्वन्ततोऽर्थं वदन्तेऽथो
 दक्षिणासंस्थो वै पितृयज्ञस्तमेवैतदुदक्संस्थं कुर्वन्त्यथ यत्प्राश्च उप-
 निष्कम्प्याऽऽदित्यमुपतिष्ठन्ते देवलोको वा आदित्यः पितृलोकः पितरो
 देवलोकमेव तत्पितृलोकादभ्युत्क्रामन्त्यथ यत्सूक्तवाके यजमानस्य नाम
 न गृह्णाति नेद्यजमानं प्रवृणजानीत्यथ यत्पत्नीसंयाजैर्न चरन्ति नेत्पत्न्यः
 प्रवृणजामेत्यथ यदुदञ्चः परेत्य इयम्यकैश्चरन्ति रुद्रमेव तत्स्वायां त्रिभि-
 प्रीणन्त्यथो दक्षिणासंस्थो वै पितृयज्ञस्तमेवैतदुदक्संस्थं कुर्वन्त्यथ
 यदन्तत इष्टेष्टया यजत एतत्संस्था वै साकमेधास्तस्मादन्तत इष्टेष्टया
 यजतेऽथ यत्परस्तात्पौर्णमासेन यजते तथा हास्य पूर्वपक्षे साकमेधात्
 भवति ॥ ७ ॥

त्रयोदशं वा एतं मासमाप्नोति यच्छुनासीर्येण यजते शुतावाञ्चै-
 संवत्सरो यदेष त्रयोदशो मासस्तदत्रैव सर्वैः संवत्सर आप्तो भवत्यथ
 यदग्निर्मथ्यते यद्वैश्वदेवस्य तन्त्रं तत्तन्त्रं यद्वा न मथ्यते पौर्णमासमेव
 तन्त्रं भवति प्रतिष्ठा वै पौर्णमासं प्रतिष्ठित्या एवाथ यदग्निर्मथ्यते
 तस्योक्तं ब्राह्मणमथ यत्सप्तदश सामिधेन्यः सद्दन्तावाज्यभागौ विराजौ
 संयाज्ये तस्योक्तं ब्राह्मणमथ यन्नव प्रयाजा नवानुयाजा अष्टौ हवींषि
 स्विष्टकृन्नवमं तन्नक्षत्रियां विराजमाप्नोति समानानि त्वेव पञ्च संच-
 राणि हवींषि भवन्ति पौष्णान्तानि तेषामुक्तं ब्राह्मणमथ यच्छुनासीरौ
 यजति शान्तिर्वै भेषजं शुनासीरौ शान्तिरेवैषा भेषजमन्ततो यज्ञे क्रिय-
 तेऽथ यद्वायुं यजति प्राणो वै वायुः प्राणमेव तत्प्रीणात्यथ यत्मौर्यं

एककपालोऽसौ वै सूर्यो योऽसौ तपत्येतमेव तत्प्रीणात्पथ यच्छृता
दक्षिणैतमेव तत्प्रीणात्येतस्यैव तद्रूपं क्रियते ॥ ८ ॥

अथ यत्प्रायश्चित्तप्रतिनिधीन्कुर्वन्ति यदाहुतीर्जुह्वति स्वस्त्ययनमेव
तत्कुर्वते यज्ञस्यैव शान्त्यै यजमानस्य च भिषज्यायै ॥ ९ ॥

अथ यत्स्वैरग्निभिर्यजनानं संस्थापयन्ति देवरथो वा अग्नयो देव-
रथ एवैनं तत्संस्थापयन्ति स एतेन देवरथेन स्वर्गं लोकमेति सुकृतां
यत्र लोकः सुकृतां यत्र लोकः ॥ १० ॥

इति शाङ्खायनब्राह्मणे पञ्चमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

हरिः ॐ प्रजापतिः प्रजातिकामस्तपोऽतप्यत तस्मात्तत्तात्यञ्चाजाय-
न्ताग्निर्वायुरादित्यश्चन्द्रमा उपाः पञ्चमी तानब्रवीद्युयमपि तप्यध्वमिति
तेऽदीक्षन्त तान्दीक्षितांस्तेपानानुषाः प्राजापत्याप्सरीरूपं कृत्वा पूरस्ता-
त्पत्युदैत्तस्यामेपां मनः समपतत्ते रेतोऽसिञ्चन्त ते प्रजापतिं पितरमे-
त्याब्रुवन्नेतो वा अमिञ्चाम हा इदं नो मामुया मूदिति स प्रजापति-
र्हिरण्मयं चमसमरुरोऽिपुमात्रमूर्ध्वमेवं तिर्यञ्चं तस्मिन्नेतत्समसिञ्चन्त
उदतिष्ठत्सहस्राक्षः सहस्रपात्सहस्रेण प्रतिहिताभिः ॥ १ ॥

स प्रजापतिं पितरमभ्यायच्छत्तमब्रवीत्कथा माऽभ्यायच्छसीति नाम
मे कुर्वित्यब्रवीन्न वा इदमेकेन नाम्नाऽन्नमत्स्यामीति स वै त्वमि-
त्यब्रवीद्भव एवेति यद्भव आपस्तेन ह वा एनं न भवो हिनस्ति नास्य
प्रजां नास्य पशून्नास्य ब्रुवाणं चनाथ य एनं द्वेष्टि स एवं पापीया-
न्भवति न स य एवं वेद तस्य व्रतमार्द्रमेव वासः परिदधी-
तेति ॥ २ ॥

तं द्वितीयमभ्यायच्छत्तमब्रवीत्कथा माऽभ्यायच्छसीति द्वितीयं मे
नाम कुर्वित्यब्रवीन्न वा इदमेकेन नाम्नाऽन्नमत्स्यामीति स वै त्वमित्यब्र-
वीच्छर्व एवेति यच्छर्वोऽग्निमेतेन न ह वा एनं शर्वो हिनस्ति नास्य प्रजां
नास्य पशून्नास्य ब्रुवाणं चनाथ य एनं द्वेष्टि स एवं पापीयान्भवति न
स य एवं वेद तस्य व्रतं सर्वमेव नाश्रीयादिति ॥ ३ ॥

तं तृतीयमभ्यायच्छत्तमब्रवीत्कथा माऽभ्यायच्छसीति तृतीयं मे नाम
कुर्वित्यब्रवीन्न वा इदं द्वाभ्यां नामभ्यामन्नमत्स्यामीति स वै त्वमित्यब्र-

धीत्पशुपतिरेवेति यत्पशुपतिर्वायुस्तेन न ह वा एनं पशुपतिर्हिनस्ति नास्य प्रजां नास्य पशून्नास्य ब्रुवाणं चनाथ य एनं द्वेष्टि स एव पापीयान्भवति न स य एवं वेद तस्य व्रतं ब्राह्मणमेव न परिव-
देदिति ॥ ४ ॥

तं चतुर्थमभ्यायच्छत्तमब्रवीत्कथा माऽभ्यायच्छसीति चतुर्थं मे नाम कुर्वित्यब्रवीन्न वा इदं त्रिभिर्नामभिरन्नमत्स्यामीति स वै त्वमित्यब्रवी-
दुग्र एव देव इति यदुग्रो देव ओषधयो वनस्पतयस्तेन न ह वा एनमुग्रो देवो हिनस्ति नास्य प्रजां नास्य पशून्नास्य ब्रुवाणं चनाथ य एनं द्वेष्टि स एव पापीयान्भवति न स य एवं वेद तस्य व्रतं स्त्रिया एव विवरं नेक्षेतेति ॥ ५ ॥

तं पञ्चममभ्यायच्छत्तमब्रवीत्कथा माऽभ्यायच्छसीति पञ्चमं मे नाम कुर्वित्यब्रवीन्न वा इदं चतुर्भिर्नामभिरन्नमत्स्यामीति स वै त्वमित्यब्रवी-
न्महानेव देव इति यन्महान्देव आदित्यस्तेन न ह वा एनं महा-
न्देवो हिनस्ति नास्य प्रजां नास्य पशून्नास्य ब्रुवाणं चनाथ य एनं द्वेष्टि स एव पापीयान्भवति न स य एवं वेद तस्य व्रतमुद्यन्तमेवेनं नेक्षेतास्तं यन्तं चेति ॥ ६ ॥

तं षष्ठमभ्यायच्छत्तमब्रवीत्कथा माऽभ्यायच्छसीति षष्ठं मे नाम कुर्वित्यब्रवीन्न वा इदं पञ्चभिर्नामभिरन्नमत्स्यामीति स वै त्वमित्यब्रवी-
दुग्र एवेति यदुग्रश्चन्द्रमारतेन न ह वा एनं रुद्रो हिनस्ति नास्य प्रजां नास्य पशून्नास्य ब्रुवाणं चनाथ य एनं द्वेष्टि स एव पापीयान्भ-
वति न स य एवं वेद तस्य व्रतं विमूर्त्तमेव नाश्रीयान्मज्जानं चेति ॥ ७ ॥

तं सप्तममभ्यायच्छत्तमब्रवीत्कथा माऽभ्यायच्छसीति सप्तमं मे नाम कुर्वित्यब्रवीन्न वा इदं षड्भिर्नामभिरन्नमत्स्यामीति स वै त्वमित्यब्रवी-
दीशान एवेति यदीशानोऽन्नं तेन न ह वा एनमीशानो हिनस्ति नास्य प्रजां नास्य पशून्नास्य ब्रुवाणं चनाथ य एनं द्वेष्टि स एव पापीयान्भवति न स य एवं वेद तस्य व्रतमन्नमेवेच्छमानं न प्रत्याच-
क्षीतेति ॥ ८ ॥

तमष्टममभ्यायच्छत्तमब्रवीत्कथा माऽभ्यायच्छसीत्यष्टमं मे नाम कुर्वित्यब्रवीन्न वा इदं सप्तभिर्नामभिरन्नमत्स्यामीति स वै त्वमित्यब्रवी-

दशनिरेवेति यदशनिरिन्द्रस्तेन न ह वा एनमशनिर्हिनस्ति नास्य प्रजां नास्य पशुनास्य ब्रुवाणं चनाथ य एनं द्वेष्टि स एव पापीयान्भवति न स य एवं वेद तस्य व्रतं सत्यमेव वदेद्विरण्यं च विभृयादिति स एपोऽष्टनामाऽष्टधाविहितो महान्देव आह वा अस्याष्टमात्पुरुपात्प्रजाऽऽन्नमत्ति वशीयान्बशीयान्हेवास्य प्रजायामाजायते य एवं वेद ॥ ९ ॥

प्रजापतिस्तपोऽतप्यत स तपस्तप्त्वा प्राणादेवेमं लोकं प्रावृहद्वपानादन्तरिक्षलोकं व्यानादमुं लोकं स एतांस्त्रील्लोकानभ्यतप्यत सोऽग्निमेवास्माल्लोकादसृजत वायुमन्तरिक्षलोकादादित्यं दिवः स एतानि त्रीणि ज्योतींष्यभ्यतप्यत सोऽग्नेरेवर्चोऽसृजत वायोर्यजूंष्यादित्यात्सामानि स एतां त्रयीं विद्यामभ्यतप्यत स यज्ञमतनुत स ऋचैवाशंसद्यजुषा प्रातरत्साम्नोद्गायदथैतस्या एव त्रय्यै विद्यायै तेजोरसं प्रावृहदतेपामेव वेदानां भिषज्यायै स भूरित्यूचां प्रावृहद्भुव इति यजुषां स्वरिति साम्नां तेन दक्षिणतो ब्रह्माऽऽसीत्तस्य दक्षिणतो वर्षीयानुदीचीनप्रवणो यज्ञः संतस्थे तस्य ह वै दक्षिणतो वर्षीयानुदीचीनैव प्रवणो यज्ञः सतिष्ठते यस्यैवं विद्वान्ब्रह्मा भवति ॥ १० ॥

तदाहुर्ब्रह्मचा होता होता भवति यजुषाऽध्वर्युरध्वर्युः साम्नोद्गातोद्गाता केन ब्रह्मा ब्रह्मा भवतीति यमेवामुं त्रय्यैविद्यायै तेजोरसं प्रावृहत्तेन ब्रह्मा ब्रह्मा भवति तदाहुः किंविदं किञ्चन्दसं ब्रह्माणं वृणीतेत्यध्वर्युमित्येके स परिक्रमाणां क्षेत्रज्ञो भवतीतिच्छन्दोगमित्येके तथा हास्य त्रिभिर्वेदैर्हविर्यज्ञाः संस्क्रियन्त इति ब्रह्मवृचमिति त्वेव स्थितमेतत्परिचरणावितरौ वेदावत्र न भूयिष्ठा होत्रा आयत्ता भवन्तीत्यृग्भिर्ग्रहा गृह्यन्त ऋक्षु सामानि गीयन्ते तस्माद्ब्रह्मवृच एव स्यात्तदाहुः कियद्ब्रह्मा यज्ञस्य संस्करोति कियदन्य ऋत्विज इत्यर्धमिति ब्रूयाद्दे वै यज्ञस्य वर्तनी वाचाऽन्या संस्क्रियते मनसाऽन्या सा या वाचा संस्क्रियते तामन्य ऋत्विजः संस्कुर्वन्त्यथ या मनसा तां ब्रह्मा तस्माद्यावद्देवा यजुषा साम्ना कुर्युस्तूर्ण्णीं तावद्ब्रह्माऽऽसीतार्धं हि तद्यज्ञस्य संस्करोति ॥ ११ ॥

अथ यत्रैनं ब्रूयुर्ब्रह्मन्प्रणेप्यामो ब्रह्मन् च तरिप्यामो ब्रह्मन्प्रस्थाम्यामो ब्रह्मन्स्तोप्याम इत्योऽमित्येतावता प्रसूपादेतद्द्व वा एकमक्षरं त्रयीं विद्यां प्रति प्रति तथा हास्य त्रय्या विद्यया प्रसूतं भवति ब्रह्माणि वै यज्ञः प्रतिष्ठितो यद्वै यज्ञस्य स्मरलितं बोल्वणं वा भवति ब्रह्मण एव

तत्राहुस्तस्य त्रय्या विद्यया भिषज्यत्यथ यद्बृच्युत्त्वणं स्याच्चतुर्गृ-
हीतमाज्यं गृहीत्वा गार्हपत्ये प्रायश्चित्ताहुतिं जुहुयाद्भूः स्वाहेति तद्वृ-
चमृचि दधात्यृचिचि प्रायश्चित्तिं करोत्यथ यदि यजुष्युत्त्वणं स्याच्चतु-
र्गृहीतमाज्यं गृहीत्वाऽन्वाहार्यपचने प्रायश्चित्ताहुतिं जुहुयाद्भ्रुविर्यज्ञ
आग्नीधीये सौम्येऽध्वरे भुवः स्वाहेति तद्यजुर्यजुषि दधाति यजुषा
यजुषि प्रायश्चित्तिं करोत्यथ यदि साम्युत्त्वणं स्याच्चतुर्गृहीतमाज्यं
गृहीत्वाऽऽहवनीये प्रायश्चित्ताहुतिं जुहुयात्स्वः स्वाहेति तत्साम साम्नि
दधाति साम्ना साम्नि प्रायश्चित्तिं करोत्यथ यद्यविज्ञातमुत्त्वणं स्याच्चतु-
र्गृहीतमाज्यं गृहीत्वाऽऽहवनीय एव प्रायश्चित्ताहुतिं जुहुयाद्भूर्भुवः स्वः
स्वाहेत्येव ह वै यज्ञस्य व्यृद्धं समर्धयति य एतामिर्व्याहृतिभिः प्राय-
श्चित्तिं कराति न ह वा उपसृतो ब्रूयान्नाहेमतद्वेदेत्येता व्याहृतीर्विद्वान्-
न्सर्वं ह वा उ स वेद य एता व्याहृतीर्वेद तद्यथा ह वै दारुणः श्लेष्म-
संश्लेषणं स्यात्परिचर्मण्यं वैवमेवैता व्याहृतयस्त्रयैविद्यायै संश्ले-
षण्यः ॥ १२ ॥

अथ यद्ब्रह्मसदनात्तृणं निरस्यति शोधयत्येवैनं तदथोपविशतीदमह-
मर्वावसोः सदसि सीदामीत्यर्वावसुर्ह वै देवानां ब्रह्मा तमेवैतत्पूर्वं साद-
यत्यारिष्टं यज्ञं तनुतादित्यथोपविश्य जपति बृहस्पतिर्ब्रह्मेति बृहस्पतिर्ह
वै देवानां ब्रह्मा तस्मिन्नेवैतदनुज्ञामिच्छते प्रणीतासु प्रणीयमानासु
याचं यच्छत्या हविष्कृत उद्गादनादेतद्वै यज्ञस्य द्वारं तदेतदशून्यं करो-
तीष्टे च स्वित्कृत्याऽनुयाजानां प्रसवादेतद्भ्रुवै यज्ञस्य द्वितीयं द्वारं तदे-
वैतदशून्यं करोत्यथ यत्र ह तद्देवा यज्ञमतन्वत तत्सवित्रे प्राशित्रं परि-
जह्रुस्तस्य पाणी प्रतिच्छेद तस्मै हिरण्मयौ प्रतिदधुस्तस्माद्धिरण्यपाणि-
रितिस्तुतस्तद्भ्रुगाय परिजह्रुस्तस्याक्षिणी निर्जघान तस्मादाहुरन्वो
भग इति तत्पूष्णे परिजह्रुस्तस्य दन्तान्परोवाप तस्मादाहुरदन्तकः पूषा
करम्भभाग इति ते देवा ऊचुः ॥ १३ ॥

इन्द्रो वै देवानामोजिष्ठो बलिष्ठस्तस्मा एनत्परिहरतेति तत्तस्मै परि-
जह्रुस्तस्य ब्रह्मणा शमयांचकार तस्मादाहेन्द्रो ब्रह्मेति तत्प्रतीक्षते
मित्रस्य त्वा चक्षुषा प्रतीक्ष इति मित्रस्यैवैनं तच्चक्षुषा शमयत्यथैनत्प्रति-
गृह्णाति देवस्य त्वा सावितुः प्रसवेऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यां प्रति-
गृह्णामीत्येताभिरेवैनं तद्देवताभिः शमयति तद्ब्रुह्य तृणाति प्राग्दण्डं

स्थाण्डिलं निदधाति पृथिव्यास्त्वा नामौ साद्याम्बदित्वा उपस्थ
इति पृथिवी वा अन्नानां शमयित्री शमयत्येवैनं तत आदाय
प्राश्नात्यग्नेर्ह्याऽऽस्येन प्राश्नामीत्यग्निर्वा अन्नानां शमयिता शमयत्येवैनं
तदथापोऽन्वाचामति शान्तिरसीति शान्तिर्वै भेषजमापः शान्तिरे-
वैषा भेषजमन्ततो यज्ञे क्रियतेऽथ प्राणान्संमृशन्ति तद्यदेवात्र प्राणानां
झूरीकृतं यद्विलिप्तं तदेवैतदाप्याययति तद्विषयतीन्द्रस्य त्वा जठरे
साद्यामीति नामिमन्ततोऽभिमृशन्तीन्द्रो ह्येवैनं तच्छमयांचकाराथ
यत्सावित्रेण जपेन प्रसीति सविता वै प्रसविता कर्मण एव प्रसवाय॥४॥

प्रजापतिर्हं यज्ञं ससृजे सोऽग्न्याधेयेनैव रेतोऽसृजत देवान्मनुष्यानु-
रानित्यग्निहोत्रेण दर्शपूर्णमासाभ्यामिन्द्रमसृजत तेभ्य एतद्भ्रपानं
ससृज एतान्हृदिर्यज्ञान्सौम्यमध्वरमित्यथो यं यं काममैच्छंरतं तमेतैर्य-
नैरापुरन्नाद्यमाग्रयणेन तदाहुः कस्मादयनानीति गमनान्येव भवन्ति
कामस्य कामस्य स्वर्गस्य च लोकस्य चातुर्मास्यैराप्नुवन्स्वर्गाल्लोकान्स-
र्वान्कामान्सर्वा इष्टीः सर्वममुतत्वं स एष प्रजापतिरेव संवत्सरश्चतुर्विंशो
यच्चातुर्मास्यानि तस्य मुस्तमेव वैश्वदेवं दर्शपूर्णमासौ पर्वाण्यहोत्राण्य-
स्थिमज्जानि ब्राह्मवरुणप्रघासाः प्राणोऽपानो व्यान इत्येतास्तिन्न इष्टय
आत्मा महाहृदिर्या इमा अन्तर्देवतास्तदन्या इष्टीः प्रतिष्ठा शुनासीरियं
स एष प्रजापतिरेव संवत्सरश्चतुर्विंशो यच्चातुर्मास्यानि सर्वं वै प्रजापतिः
सर्वं चातुर्मास्यानि तत्सर्वेण सर्वमाप्नोति य एवं वेद य एवं वेद ॥ १५ ॥

इति शाङ्खायनब्राह्मणे षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

हरिः ॐ वाग्दीक्षा वाचा हि दीक्षते प्राणो दीक्षितो वाचा वै
दीक्षया देवाः प्राणेन दीक्षितेन सर्वान्कामानुमयतः परिगृह्याऽऽत्मन्न
दधत तथो एवैतद्यजमानो वाचैव दीक्षया प्राणेन दीक्षितेन सर्वान्कामा-
नुमयतः परिगृह्याऽऽत्मन्धत्त आग्रावैष्णवमेकादशकपालं पुरोळाशं निर्व-
पत्यग्निर्वै देवानामवराध्यां विष्णुः परार्धस्तद्यश्चैव देवानामवराध्यां
यश्च परार्धस्ताभ्यामेवैतत्सर्वा देवताः परिगृह्य सलोकतामाप्नोति तस्मा-
त्कामं पूर्वां दीक्षित्वा संसनुपात्पूर्वस्य ह्यस्य देवताः परिगृहीता भवन्ति
शरीराग्निः प्राणदीक्षाभिर्दीक्षते प्राणा वै प्रयाजा अपाना अनुयाजा-
स्तद्यत्प्रयाजानुयाजश्चरन्ति तत्प्राणापाना दीक्षन्ते यद्विषा तच्छरीरं

सोऽयं शरीरेणैव दीक्षमाणेन सर्वान्कामानाप्नोति प्राणापानैर्दीक्षमाणैः
सर्वासां देवतानां सलोकतां सायुज्यम् ॥ १ ॥

पञ्चदश सामिधेनीरन्वाह वज्रो वै सामिधेन्यः पञ्चदशो वै वज्रो
वार्त्रंन्नावाज्यभागौ भवतो वज्रो वार्त्रंन्नावाज्यभागौ त्रिष्टुभौ हविषो
याज्यापुरोनुवाक्ये वज्रस्त्रिष्टुभेतेन वै देवास्त्रिः समृद्धेन वज्रेणैभ्यो लोके-
भ्योऽसुराननुदन्त तथो एवैतद्यजमान एतेनैव त्रिः समृद्धेन वज्रेणैभ्यो
लोकेभ्यो द्विपतो भ्रातृव्याद्भूदते वज्रो वार्त्रंन्नावाज्यभागौ ता उक्ताव
थातो हविषो याज्यापुरोनुवाक्ये उप वां जिह्वा घृतमाचरण्यदित्यावती
तत्पुरोनुवाक्यारूपं प्रति वां जिह्वाघृतमुचरण्यदित्युद्धती तद्याज्यारूपं
त्रिष्टुभौ संयाज्ये बलं वै वीर्यं त्रिष्टुब्बलमेव तद्वीर्यं यजमाने दधात्यागुर
उद्वृचमितीळायां च सूक्तवाके चाऽऽह यदा वा आग्नावैष्णवः पुरो-
ळाशो निरुप्यतेऽथैव दीक्षित इति ह स्माऽऽह तस्मादागुर उद्वृच-
मित्येव ब्रूयाद्यथैव दीक्षितस्य न सूक्तवाके यजमानस्य नाम गृह्णाति
देवगर्भो वा एष यद्दीक्षितो न वा अजातस्य गर्भस्य नाम कुर्वन्ति
तस्मादस्य नाम न गृह्णाति ॥ २ ॥

न वेदे पत्नीं वाचयति नैनं स्तृणात्यसंस्थित इव वा अत्र यज्ञो
यत्सौम्योऽध्वरो नेत्पुरा कालात्सौम्यमध्वरं संस्थापयानीति तदाहुः
कस्माद्दीक्षितस्यान्ये नाम न गृह्णन्तीत्यग्निं वा आत्मानं दीक्षमाणोऽ-
ग्निर्दीक्षते तद्यदस्यान्ये नाम न गृह्णन्ति नेदग्निमासीदामेति यदु सोऽ-
न्यस्य नाम न गृह्णाति नेदेनमग्निर्भूतः प्रदहानीति यमेव द्विप्यात्तस्य
दीक्षितः सन्नाम असेतैव तदेधैनमग्निर्भूतः प्रदहत्यथ यमिच्छेद्विचक्षण-
वत्या वाचा तस्य नाम न गृह्णीयात्सो तत्र प्रायश्चित्तिश्चक्षुर्वै विचक्षणं
चक्षुषा हि विद्विष्यत्वेया हत्वेव ज्याहतिर्दीक्षितवादः सत्त्वमेव स इः
सत्यं वदति स दीक्षित इति ह स्माऽऽह तदाहुः कस्माद्दीक्षितस्याशनं
नाश्रन्तीति हविरेप भवति यद्दीक्षते तद्यथा हविषोऽनवत्तस्याश्रीयादेवं
तत्कामं प्रसूतेऽश्रीयात्तद्यथा हविषोऽयातयामस्याश्रीयादेवमु तत्तदाहुः
कस्माद्दीक्षितोऽग्निहोत्रं न जुहोतीत्यसुरा वा आत्मन्न जुहुवुरुद्धातेऽनग्नी
ते परामवन्ननग्नी जुह्वतोऽथ देवा इममेव प्राणमग्निमन्तरा दधत तद्य-
त्सायं प्रातर्वतं प्रदीयतेऽग्निहोत्रं हैवास्यैतस्मिन्प्राणेऽग्नी सन्ततमव्यव-
च्छिन्नं हुतं भवत्येषाऽग्निहोत्रस्य संततिर्दीक्षासु प्रोपसत्सु चरन्ति का
मीमांसा मुत्यायाम् ॥ ३ ॥

अथातः कैशिनी दीक्षा केशी ह दाल्भ्यो दीक्षितो निपसाद् तं ह हिरण्मयः शकुन आपत्यो वाचा दीक्षितो वा असि दीक्षामहं वेद तां ते ब्रवाणि सकृदयजेत्तस्य क्षयाद्विभेमि सकृदिष्टस्याहो त्वमक्षितिं वेत्थ तां त्वं मह्यमिति स ह तथेत्योवाच तौ ह संप्रोचते स ह स आसोलोवावार्णिष्वृद्ध इटन्वा काव्यः शिखण्डी वा याज्ञसेनो यो वा स आस स स आस सहोवाच शरीराणि वा एतयेष्ट्या दीक्षन्ते या वा इमा पुरुषे देवता यस्यै ता दीक्षन्ते स दीक्षित इति ह स्माऽऽह स यत्राध्वर्युरौद्ग्रभणानि जुहोति तदुप यजमानः पश्चाद्दुतीर्जुहुयान्मनो मे मनसा दीक्षितां स्वाहेति प्रथमां वाङ्मे वाचा दीक्षितां स्वाहेति द्वितीयां प्राणो मे प्राणेन दीक्षितां स्वाहेति तृतीयां मध्ये प्राणमाह मध्ये ह्ययं प्राणश्चक्षुर्मे चक्षुषा दीक्षितां स्वाहेति चतुर्थीं श्रोत्रं मे श्रोत्रेण दीक्षितां स्वाहेति पञ्चमीं तद्दु ह स्माऽऽह कौपीतकिर्न होतव्या अतिरिक्ता आहुतयः स्युर्यद्भूयेरन्नध्वर्युमेव जुह्वतमन्वारभ्य प्रतीकैरनुमन्त्रयेत मनो मे मनसा दीक्षितामिति प्रथमां वाङ्मे वाचा दीक्षितामिति द्वितीयां प्राणो मे प्राणेन दीक्षितामिति तृतीयां मध्ये प्राणमाह मध्ये ह्ययं प्राणश्चक्षुर्मे चक्षुषा दीक्षितामिति चतुर्थीं श्रोत्रं मे श्रोत्रेण दीक्षितामिति पञ्चमीं दीक्षयत्यु हि वै ता याः पुरुषे देवता नो अतिरिक्ता आहुतयो ह्यन्त इत्यथ खलु अद्भैव सकृदिष्टस्याक्षितिः स यः श्रद्धधानो यजते तस्येष्टं न क्षीयत आपोऽक्षितिर्था इमा एषु लोकेषु याश्चेमा अध्यात्मन्स यो मह्यक्षितिरिति विद्वान्यजते तस्येष्टं न क्षीयत एतामु हैव तत्केशी ह दाल्भ्यो हिरण्मयाय शकुनाय सकृदिष्टस्याक्षितिं प्रोवाचापराह्णे दीक्षतेऽपराह्णे ह वा एष सर्वाणि भूतानि संपृङ्क्तेऽपि ह वा एनं रजना अतियन्ति तस्मालोहितायन्निवास्तम्बेत्येतमेवाऽऽत्मानं दीक्षमाणोऽभि दीक्षते य एष तपति तस्मादपराह्णे दीक्षते सर्वेषामेव कामानामाप्यै॥४॥

प्रायणीयेन वै देवाः प्राणमाप्नुवन्नुदयनीयेनोदानं तथो एवंतद्यजमानः प्रायणीयेनैव प्राणमाप्नोत्युदयनीयेनोदानं तौ वा एतौ प्राणोदानावेव यत्प्रायणीयोदयनीये तस्माद्य एव प्रायणीयस्यत्विजस्त उदयनीयस्य स्युः समानौ हीमौ प्राणोदानौ ॥ ५ ॥

प्रायणीयेन ह वै देवाः स्वर्गं लोकमभिप्रायाय दिशो न प्रजन्तुस्तानग्निरुवाच मह्यमेकामाज्याहुतिं जुहुताहमेकां दिशं प्रज्ञास्यामीति तस्मा अजुहयुः स प्राचीं दिशं प्राजानात्तस्मात्प्राश्चमग्निं प्रणयन्ति प्राग्यज्ञस्ता-

यते प्राञ्च उ एवास्मिन्नासीना जुह्वत्येषा हि तस्य दिक्प्रज्ञाताऽथात्र-
 वीत्सोमो मह्यमेकामाज्याहुतिं जुहुताहमेकां दिशं प्रज्ञास्यामीति तस्मा
 अजुहवुः स दक्षिणां दिशं प्राजानात्तस्मात्सोमं क्रीतं दक्षिणा परिव-
 हन्ति दक्षिणा तिष्ठन्नमिष्टौति दक्षिणा तिष्ठन्परिदधाति दक्षिणा एवैन-
 मासीना अभिषुण्वन्त्येषा हि तस्य दिक्प्रज्ञाताऽथात्रवीत्सविता मह्यमे-
 कामाज्याहुतिं जुहुताहमेकां दिशं प्रज्ञास्यामीति तस्मा अजुहवुः स
 प्रतीचीं दिशं प्राजानात्तदसौ वै सविता योऽसौ तपति तस्मादेनं प्रत्यञ्च-
 मेवाहरहर्यन्तं पश्यन्ति न प्राञ्चमेपा हि तस्य दिक्प्रज्ञाताऽथात्रवीत्पथ्या
 स्वस्तिर्मह्यमेकामाज्याहुतिं जुहुताहमेकां दिशं प्रज्ञास्यामीति तस्या
 अजुहवुः सोदीचीं दिशं प्राजानाद्वाग्ध्वै पथ्या स्वस्तिस्तस्मादुदीच्यां
 दिशि प्रज्ञाततरा वागुद्यत उदञ्च उ एव यन्ति वाचं शिक्षितुं यो वा
 तत आगच्छति तस्य वा शुश्रूषन्त इति ह स्माऽऽहैपा हि वाचो दिक्प्र-
 ज्ञाताऽथात्रवीदितिर्मह्यमेकामन्नस्याऽऽहुतिं जुहुताहमेकां दिशं प्रज्ञा-
 स्यामीति तस्या अजुहवुः सोध्वां दिशं प्राजानादियं वा अदितिस्तस्मा-
 वस्यामूर्ध्वा ओपधय ऊर्ध्वा वनस्पतय ऊर्ध्वा मनुष्या उत्तिष्ठन्त्यूर्ध्वी
 ग्निर्दीप्यते यदस्यां किं चोर्ध्वमेव तदायत्तमेपा हि तस्यै दिक्प्रज्ञाताऽथात्र

एवं वै देवाः प्रायणीयेन स्वर्गं लोकं प्राजानंस्तथा एवैवेद्यज-
 मानः प्रायणीयेनैव स्वर्गं लोकं प्राजानाति ते समे स्यातां प्रायणी-
 योदयनीये देवरथो वा एष यद्यज्ञस्तस्य हैते पक्षस्यै यस्मात्प्र-
 यणीयोदयनीये ते यः समे कुरुते यथोभयतःपक्षसा रथेन धीक्येन-
 ध्वानं यत्राऽऽकूतं समश्नुवीतैवं स स्वस्ति स्वर्गं लोकं समश्नुतेऽथ-य-
 विपमे कुरुते यथाऽन्यतरतःपक्षसा रथेन धावयन्नध्वानं यत्राऽऽकूतं न
 समश्नुवीतैवं स न स्वस्ति स्वर्गं लोकं समश्नुते तस्मात्समे एवं स्यातां
 प्रायणीयोदयनीये शंष्वन्तं प्रायणीयं शंष्वन्तमुदयनीयम् ॥ ७ ॥

पथ्यां स्वस्तिं प्रथमां प्रायणीये यजत्यथाग्निमथ सोममथ सवितारम-
 थादितिं स्वर्गं लोकं प्रायणीयेनाभिप्रैति तद्यत्पुरस्तात्पथ्यां स्वस्तिं यजति
 स्वस्त्ययनमेव तत्कुरुते स्वर्गस्य लोकस्य समष्ट्या अग्निं प्रथममुदयनीये
 यजत्यथ सोममथ सवितारमथ पथ्यां स्वस्तिमथादितिमिमं धं लोकमु-
 दयनीयेन प्रत्येति तद्यत्परस्तात्पथ्यां स्वस्तिं यजति स्वस्त्ययनमेव
 तत्कुरुतेऽस्य लोकस्य समष्ट्यै ता वै पञ्च देवता यजति तामिर्यात्किंच
 पञ्चविधमधिदैवतमध्यात्मं तत्सर्वमाप्नोति तासां याज्यापुरोनुवाक्यास्ता

वै स्वस्तिमत्यः पथिमत्यः पारितवत्यः प्रवत्यो नीतवत्यो भवन्ति मरुतो
 ह वै देवविशोऽन्तरिक्षमाजना ईश्वरा यजमानस्य स्वर्गं लोकं यतो
 यज्ञवैशकं कर्तोस्तद्यत्स्वस्तिमत्यः पथिमत्यः पारितवत्यः प्रवत्यो नीत-
 वत्यो भवन्ति नैनं मरुतो देवविशो हिंसन्ति स्वस्ति स्वर्गं लोकं सम-
 श्रुते ता वै विपर्यस्यति याः प्रायणीयायां पुरोनुवाक्यास्ता उदपनी-
 यायां याज्याः करोति या याज्यास्ताः पुरोनुवाक्याः ॥ ८ ॥

प्रेव वा एपोऽस्माल्लोकाच्चयवते यः प्रायणीयेनामिषैति तद्यद्विपर्यस्यति
 तदस्मिँल्लोके प्रतितिष्ठति प्रतिष्ठायामप्रच्युत्यामथो प्राणा वै छन्दांसि
 प्राणानेव तदात्मन्व्यतिपजत्यवर्हाप तस्माद्धीमे प्राणा विष्वञ्चोऽ-
 वाञ्चोऽनुनिर्वाञ्चि त्वां चित्रश्रवस्तम यद्वाद्धिष्ठं तदग्रय इत्यनुद्भुमौ
 संयाज्ये ततिर्वै यज्ञस्य प्रायणीयं वागुदयनीयं वागनुद्भुवाचा यज्ञस्ता-
 पते नैते विपर्यस्यति प्रतिष्ठे वै संयाज्ये नैत्प्रतिष्ठे व्यतिपजानीति शंष्वन्तं
 भवत्यमिक्कान्त्यै तद्रूपं तद्यथोपप्रयाय स्वर्गस्य लोकस्य नेदीयस्तायां
 वसेदेषं तद्यद्वेय शंष्वन्तं भवति सर्वा ह वै देवताः प्रायणीये संगच्छन्ते
 सपोऽत्र पत्नीः संयाजयेद्यथा संगतां भूमानं देवानां पत्नीरभ्यघनयेदेषं
 तद्यस्तं तत्र ब्रूयात्संगतां वा अयं भूमानं देवानां पत्नीरभ्यघनयेत्समा-
 मस्य पत्न्यभ्यव इप्यसीति तथा ह स्यात्तस्माद्बु शंष्वन्तं भवति देवता-
 नामसमराय ॥ ९ ॥

असुरा वा अस्यां दिशि देवान्तसमरुन्धेयं प्राच्युदीची त एतस्यां
 दिशि सन्तः सोमं राज्यायाम्यपिञ्चन्त ते सोमेन राज्ञेम्यो लोकेभ्योऽ-
 सुराननुषन्त तथो एषेतद्यजमानः सामेनेव राज्ञेम्यो लोकेभ्यो द्विपतो
 भ्रातृव्याद्भुवते तं वै चतुर्मिः क्रीणाति गवा चन्द्रेण वस्त्रेण छागया
 चतुरं वै द्वंद्वं मिथुनं प्रजननं प्रजात्यै तदसां वै सोमो राजा विचक्षणश्च-
 न्द्रमाः स इमं क्रीतमेव प्रविशति तद्यत्सोमं राजानं क्रीणात्यसौ वै
 सोमो राजा विचक्षणश्चन्द्रमा अभिपुतोऽसदिति तस्मै क्रीताय नषाऽन्वाह
 नवेमे प्राणाः प्राणानेव तद्यजमाने दधाति सर्वायुत्वायास्मिँल्लोकेऽमृत-
 त्वायाम्भिन्मद्वादिभि ध्रेयः प्रेहीति प्रवतीं प्रवत्यंमानायान्वाह बृहस्पतिः
 पुर एता ते अम्ब्वति बह्व वै बृहस्पतिर्ब्रह्मयज्ञसस्यावरुद्ध्या इमां धियं
 शिक्षमाणस्य देव दनेपु व्यन्तरिक्षं ततानेति त्रिद्भुमौ वारुणयावन्वाह
 क्षत्रं वै त्रिद्भुक्षत्रं वै वरुणः क्षत्रयज्ञसस्यावरुद्ध्यै सोमं याम्ते मयो-
 मुय इति चतस्रो गायत्रीः सोमीरन्याह बह्व वै गायत्री क्षत्रं सोमो बह्व-

यशसस्य च क्षत्रयशसस्य चाधरुद्ध्या उत्तमाया अर्धचमुक्त्वोपरमत्य-
 मृतं वा ऋगमृतं तत्प्रविशत्यथा ब्रह्म वा ऋगुभयत एव तद्ब्रह्मा-
 र्धर्चो धर्मं कुरुते तद्यत्र ऋचाऽर्धर्चं वा पादेन वोपरमेदेतद्ब्राह्मणमेव
 तद्या ते धामानि हविषा यजन्तीति प्रवर्ती प्रपाद्यमानायान्वाहागं देव-
 ऋतुभिर्धर्धतु क्षयमित्यागतवत्यर्धुमत्या परिदधाति संवत्सरो वै सोमो
 राजेति ह स्माऽऽह कौपीतकिः सोऽभ्यागच्छन्ननुभिरेव सहाभ्येतीत्य-
 मिरूपाऽन्वाह पद्यज्ञेऽमिरूपं तत्समृद्धं यज्ञस्यैव समृद्ध्यै ता वै
 नवान्वाह तासामुक्तं ब्राह्मणं त्रिः प्रथमया त्रिरुत्तमया त्रयोदश संप-
 द्यन्ते द्वादश वै मासाः संवत्सरः संवत्सरस्यैवाऽऽप्त्या अथ पद्य-
 योदशीमन्वाहास्ति त्रयोदशो मास उपचरो विज्ञात इव तस्याऽऽप्त्यै
 तस्याऽऽप्त्यै ॥ १० ॥

इति शाङ्खायनब्राह्मणे सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

हरिः ॐ । आतिथ्येन ह वै देवा द्विपदश्च चतुष्पदश्च पशूनापुस्तथो
 एवैतद्यजमान आतिथ्येनैव द्विपदश्च चतुष्पदश्च पशूनाप्रोत्पासन्ने हवि-
 ष्यातिथ्येऽग्निं मन्थन्ति शिरो वा एतद्यज्ञस्य यदातिथ्यं प्राणोऽग्निः
 शीर्षस्तत्प्राणं दधाति द्वादशाग्निमन्थनीषा [अ]न्वाह द्वादश वै मासाः
 संवत्सरः संवत्सरस्यैवाऽऽप्त्या अभि त्वा देवसवितरिति सावित्रीं
 प्रथमामन्वाह सवितृप्रसूततायै सवितृप्रसूतस्य ह वै न काचन ऋष्टिर्भ-
 वत्यरिष्ट्यै मही द्यौः पृथिवी चन इति द्यावापृथिवीयामन्वाह प्रतिष्ठे
 वै द्यावापृथिवी प्रतिष्ठित्या एव त्वामग्ने पुष्करादधीति मथितवन्तं
 तृचं मथ्यमानायान्वाहोत ब्रुवन्तु जन्तव इति जातवर्तीं जातापायं
 हस्तेन खादिनमिति हस्तवर्तीं हस्तेन धार्यमांणाय प्रदेवं देववीतय
 इति प्रवर्तीं प्रह्लियमाणायाऽऽजातं जातवेदसीत्यावतीमाहूयमानायाग्नि-
 नाऽग्निः समिध्यते त्वं ह्यग्ने अग्निनेति समिद्धवत्यौ समिद्धमानाय तं
 मर्जयन्त सुकृतमिति परिदधाति स्वेषु क्षयेषु वाजिनमित्यन्तयत्याऽन्तो
 वै क्षयोऽन्तःपरिधानीयान्तेऽन्तं दधाति त्रिः प्रथमया त्रिरुत्तमया
 षोडश संपद्यन्ते षोडशकलं वा इदं सर्वमस्यैव सर्वस्याऽऽप्त्यै ॥ १ ॥

एतया न्वत्र च चानुर्मास्येषु चाथ यत्र पशुरालभ्यते तदेतां पराची-
 मनूच्य यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवा इति त्रिष्टुमा परिदधाति त्रैष्टुमाः

पशवः पशूनामेवाऽऽप्त्यै त्रिः प्रथमया त्रिरुत्तमया सप्तदश संपद्यन्ते
 सप्तदशो वै प्रजापतिरेव तद्वा आर्धुकं कर्म यत्प्रजापतिसंमितं सप्तदश
 सामिधेनीरन्वाह सप्तदशो वै प्रजापतिरेतद्वा आर्धुकं कर्म यत्प्रजापतिसं-
 मितं वार्त्रघ्नावाज्यभागौ भवतः पाप्मन एव वधायाथो हास्य पौर्णमा-
 सात्तन्त्रादनितं भवत्यतिथिमन्तौ हैके कुर्वन्ति वार्त्रघ्नौ त्वेव स्थिता-
 वृग्याज्यौ स्यातामिति हैक आहुर्ऋग्याज्या वा एता देवता उपसम्भु
 भवन्तीति वदन्तो जुषाण याज्यौ त्वेव स्थितौ सोमं सन्तं विष्णुमिति
 यजति तद्यदेवेदं कीतो विशतीव तद्दु हैवास्य वैष्णवं रूपं यद्वेद्य सोमं
 सन्तं विष्णुमिति यजत्यत्रैवैतेन नाम्ना यद्विष्णुरित्याद्योऽमुना यत्सोम
 इति तस्मात्सोम इति वदन्तो जुह्वत्येवं भक्षयन्ति त्रिष्टुभौ हविषो
 याज्यापुरोनुवाक्ये बलं वै धीर्यं त्रिष्टुब्बलमेव तद्वीर्यं यजमाने दधाति
 होतारं चित्ररथमध्वरस्य यस्त्वा स्वश्वः सुहिरण्यो अग्न इति संयाज्ये
 अतिथिमत्यौ रथवत्यौ त्रिष्टुभावाग्नेप्यौ तद्यथा चतुःसमृद्धमेवं तदुपना-
 मुक उ एवैनं रथो भवति य एते कुरुत इळान्तं भवत्यभिक्रान्त्यै तद्रूपं
 तद्यथोपप्रयाय स्वर्गस्य लोकस्य नेदीयस्तायां वसेदेवं तद्रुपांशु हविष
 एता इष्टयो भवन्ति दीक्षणीया प्रायणीयाऽऽतिथ्योपसदो रेतः-
 सिक्तिर्या एता इष्टय उपांशु वै रेतः सिच्यत उत्सृजन्तः कर्माणि यन्ति
 पत्नीसंयाजान्ता दीक्षणीया शंभ्वन्ता प्रायणीयेळान्ताऽऽतिथ्या देवता
 उपसत्सु प्रतियजत्युत्सर्गं वै प्रजापतिरेतैः कर्मभिः स्वर्गं लोकमेतथो
 एवैतद्यजमान उत्सर्गमेवैतैः कर्मभिः स्वर्गं लोकमेति ॥ २ ॥

शिरो वा एतद्यज्ञस्य यन्महावीरस्तत्र प्रथमयज्ञे प्रवृद्ध्यादुपनामुक
 उ एवैनमुत्तरो यज्ञो भवति यः प्रथमयज्ञेन प्रवृणक्ति कामं तु योऽनूचानः
 श्रोत्रियः स्यात्तस्य प्रवृद्ध्यादात्मा वै स यज्ञस्याऽऽत्मनैव तद्यज्ञं सम-
 धंपति तदसौ वै महावीरो योऽसौ तपत्येतमेव तत्प्रीणाति तमेकशतेना-
 भिष्टुपाच्छतयोजने ह वा एष इतस्तपति स शतेनैव तं शतयोजनम-
 ध्वानं समश्नुतेऽथ हैकशततमी स यजमानलोकस्तमेतमात्मानं यजमा-
 नोऽभिसंभवति यमेतमादित्ये पुरुषं वेद्यन्ते स इन्द्रः स प्रजापतिस्त-
 द्ब्रह्म तदत्रैव यजमानः सर्वासां देवतानां सलोकतां सायुज्यमाप्नोत्यन-
 धानमभिष्टुपात्प्राणानां संतत्यै संतता इव हीमे प्राणा उच्चैर्निरुक्तमभि-
 ष्टुपात्प्राणा वै स्तुमो निरुक्तो होष वाग्देवत्यो होष सावित्रीः प्रथमा-

मभिष्टौति सवितृप्रसूततायै सवितृप्रसूतस्य ह वै न काचन रिष्टिर्भवत्य-
रिष्ट्यै ॥ ३ ॥

ब्रह्मजज्ञानं प्रथमं पुरस्तादित्यदो वै ब्रह्मजज्ञानं प्रथमं पुरस्ताद्य-
त्रासौ तपति तदेव तद्यजमानं दधात्यञ्जन्ति यं प्रथयन्तो न विप्राः संसी-
दस्व महौ असीत्यक्तवती च संनवती चाभिरूपे अभिष्टौति भवा नो
अग्ने सुमना उपेतौ तपोष्वग्ने अन्तराँ अमित्रान्यो नः सनुत्यो अभिदास-
द्य इति तिस्रस्तपस्वतीरभिरूपा अभिष्टौति यद्यज्ञेऽभिरूपं तत्समृद्धं
यज्ञस्यैव समृद्ध्यै कृणुष्व पाजः प्रसितिं न पृथ्वीमिति राक्षोघ्नीरभिष्टौति
रक्षसामपहत्या [अ]ग्निर्वै रक्षसामपहन्ता ता वै पञ्च भवन्ति दिशां रूपेण
दिग्भ्य एवैतानितं निहन्त्यथो यानेवाध्वर्युः प्रादेशानभिमिमीते ताने-
वैताभिरनुवदति परि त्वा गिर्वणो गिरोऽधिद्वयोरदधा उक्थ्यं षच
इत्यैन्द्र्यावभिरूपे अभिष्टौत्यैन्द्रमेव स्वाहाकारमेताभ्यामनुवदत्यथो याने-
वाध्वर्युः शकलान्परिचिनोति तान्पूर्वयाऽनुवदति यमुत्तममभिनिदधाति
तमुत्तरया शुक्रं ते अन्यद्यजतं ते अन्यदर्हन्विभार्थं सायकानि धन्वेति
पौष्णीं च रीद्रीं चाभिरूपे अभिष्टौति पौष्णं चैव रीद्रीं च स्वाहाकारावे-
ताभ्यामनुवदत्यथो यावेवाध्वर्युः सुवर्णरजतौ हिरण्यशकलौ करोति
तावेवैताभ्यामनुवदति पतङ्गमक्तमसुरस्य माययेति प्राणो वै पतङ्गो
षायुर्वै प्राणो षायव्यमेव स्वाहाकारमेताभिरनुवदत्यपश्यं त्वा मनसा
चेकितानमित्येतदस्याऽऽपतने प्रजाकामस्याभिष्टुयादथो उभे असंप-
न्नकारी ॥ ४ ॥

स्रक्केद्रप्सस्य धमतः समस्वरन्निति सर्वं पवित्रं ते विततं ब्रह्मणस्पत
इति द्वे वियत्पवित्रं धिपणा अतन्वतेत्येका ता द्वादश पावमान्यः सौम्य-
मेव स्वाहाकारमेताभिरनुवदत्ययं वेनश्रोदयत्पृश्निगमाँ इतीन्द्र उ ये वेन
ऐन्द्रमेव स्वाहाकारमेताभिरनुवदति तस्यैकामुत्सृजति नाके सुपर्णमुप
यत्पतन्तमिति सोऽयमात्मनोऽतीकाशस्तामुत्तरासु करोति तेनो साऽनन्त-
र्हिता भवत्युभयतो वेनं पापोक्तस्य पावमानीरभिष्टुयादात्मा वै वेनः
पवित्रं वै पावमान्यः पुनात्येधेनं तद्गणानां त्वा गणपतिं हवामह इति
ब्राह्मणस्पत्या अभिरूपामभिष्टौति शिरो या एतद्ब्रह्म वै ब्रह्मणस्पति-
र्ब्रह्मणैव तच्छिरः समर्धयति स यत्रोपाधिगच्छेद्बृहद्देम विदधे
सुवीरा इति तद्दीरकामायै वीरं ध्यायालुमते ह वीरं काराधन्द्धोत्राश्विना
धामिति न वा अकूधीष्यो गायत्रच्छन्दस इव वा अकूधीष्यो गायत्र

उ वै प्राणः प्राणो वा अकूथ्रीच्य आनो विश्वाभिरुतिभिरित्पानुदुयं
सुचं सा द्वाग्विष्णुर्योनिं कल्पयत्वित्येतदस्याऽऽयतने प्रजाकामस्याभिदु-
यादथो उमे असंपन्नकारी ॥ ५ ॥

प्रातर्यावाणा प्रथमा यजध्वमिति पूर्वाह्ने सूक्तमाभात्यग्निरुपसाम-
नीकमित्यपराह्ने त्रैष्टुभे पञ्चर्चे तच्चक्षुरीळे द्यावापृथिवी पूर्वाचित्तय इति
जागर्त पञ्चविंशं तच्छ्लोत्रं शिरो वा एतत्तद्वै शिरः समृद्धं यस्मिन्प्राणो
वाक्चक्षुः श्रोत्रमिति तानेवास्मिस्तद्दधाति वचितो धर्म इत्युक्तेऽर रुच-
दुपसः पृश्निरग्रिय इति रुचितधतीमभिरूपा अभिष्टौति धामरंक्तमिः
परिपातमस्मानिति परिवत्या परिद्धात्यभिरूपा अभिष्टौति यद्यज्ञेऽ-
भिरूपं तत्समृद्धं यज्ञस्यैव समृद्धर्थं ता एकशतमृचो भवन्ति तासामुक्तं
ब्राह्मणमथ यदप उपस्पृशति शान्तिर्वै भेषजमापः शान्तिरैवैषा भेषज-
मन्ततो यज्ञे क्रियतेऽथ यदयकाशैरुपतिष्ठते प्राणा वा अवकाशाः प्राणा-
नेव तदात्मन्धत्तऽथ यदप उपस्पृशति शान्तिर्वै भेषजमापः शान्तिरैवैषा
भेषजमन्ततो यज्ञे क्रियते त्रयस्त्रिंशदुत्तरास्त्रयस्त्रिंशद्वै सर्वा देवतास्ता
एवैतदुच्यन्तुमर्हन्ति ताभ्यो वै तत्समुच्चीतम् ॥ ६ ॥

अभिरूपादो(?)हवनीया अभिष्टौति यद्यज्ञेऽभिरूपं तत्समृद्धं यज्ञस्यैव
समृद्ध्या आसुतेऽसिञ्चत श्रियमानूनामश्विनोऽर्कपिरित्वासिक्तवत्याव-
भिरूपे अभिष्टौत्युदुप्य देवः सविता हिरण्यपेत्युद्यम्पमान उद्यतवती
अभिरूपामभिष्टौति प्रतु ब्रह्मणस्पतिरिति । धृजस्तु प्रवती ब्राह्मणस्प-
त्यामभिरूपामभिष्टौति नाके सुपर्णमुपयत्पतन्तमिति यज्ञस्तु पतन्तमि-
त्यभिरूपा अभिष्टौति द्वाभ्यां यजः द्वेद्वं वै यीर्यं सर्वायंतायै विष्टुवती-
भ्यां पूर्वाह्ने त्रैष्टुभो ह्येप त्रीह्योऽकान्स्तद्वैषा िष्टति जगद्धतीभ्यामपराह्ने
जागर्तो ह्येप एतमु ह विशन्तं जगदनु सर्वं विशति विपर्यस्पति दश-
तयीभ्यां यपद्रुर्पादिति हेक आहुर्यथाऽऽभ्रातमिति त्वेव स्थितमयोत्तरा
अभिरूपा अभिष्टौति यद्यज्ञेऽभिरूपं तत्समृद्धं यज्ञस्यैव समृद्धर्थं हवि-
र्हविष्मो महिसन्न देव्यमिति पुराऽऽहुतेः प्रापणात्पुनर्हविषमवनं तदया-
तयामानं करोति सूयधसान्द्रगवती हि भूया इत्याशीघंत्या परिद्धाति
पशुभ्य एव तदाशिषं वदते तथा ह यजमानात्पशवोऽनुत्क्रामुका भव-
न्पथ यदप उपस्पृशति शान्तिर्वै भेषजमापः शान्तिरैवैषा भेषजमन्ततो
यज्ञे क्रियतेऽथ वै सुते प्रथम्यं इत्याचक्षते स्तुते चहिष्पवमाने तदश्विनो
वैषा उपाह्वयन्तेतस्मिन्काठ आग्नीध्रीये प्रवृत्तुस्तदर्थंवाद् उपसत्स्ये-

धमेवाप्यत्र सुत्यायामनवानमेवोपचारस्तद्यथाकर्मा प्रयुज्यतेऽथ पशुकर्म
 तायते स एष महावीरो मध्यंदिनो[ने] सर्गस्तद्यदेनेन मध्यंदिने प्रचर-
 न्त्यसौ वै महावीरोयोऽसौ तपत्येतमेव तत्प्रीणन्त्येतस्यैव तद्रूपं क्रियते॥७॥

उपसदोऽसुरा एषु लोकेषु पुरोऽकुर्वतायस्मर्यामस्मिन्नजतामन्तरिक्ष-
 लोके हरिणीं हादो दिवि चाकिरे ते देवाः परिश्रुतेष्वेषु लोकेष्वेतं
 पञ्चदशं वज्रमपश्यत्त्रिभ्यः सामिधेन्यः समनूक्ता नव संपद्यन्ते यद्वा-
 ज्यापुरोनुवाक्यास्ताः पञ्चदशैतेन वै देवाः पञ्चदशेन वज्रेणैभ्यो लोके-
 भ्योऽसुराननुदन्त तथो एवैतद्यजमान एतेनैव पञ्चदशेन वज्रेणैभ्यो
 लोकेभ्यो द्विपतो भ्रातृव्यास्तुदत उपसद्याय मीह्लुष इत्येतं तृचं पूर्वाह्णेऽ-
 नुब्रूयादुपसदो ह्येतास्तद्वै कर्म समृद्धं यत्प्रथमेनाभिध्याह्नियत उपसद्य-
 मिव वा एतदहरमुनाऽऽदित्येन भवतीतीमां मे अग्ने समिधमित्यपराह्णे
 तद्रात्रे रूपं समिद्धमिव वा इममग्निं सायं पर्यासत इत्यथ द्वितीयेऽहनीमां
 मे अग्ने समिधमिति पूर्वाह्णे तदहो रूपं समिद्धमिव वा एतदहरमुनाऽऽ-
 दित्येन भवतीत्युपसद्याय मीह्लुष इत्यपराह्णे तद्रात्रे रूपमुपसद्यमिव
 वा इममग्निं सायं पर्यासत इति ते वा एते उभे एव रूपे ज्ञायते तस्मा-
 दहरहविपर्यासमनुब्रूयादुमे रूपे उभौ कामा उपाभावसत इत्यनवानम-
 नुब्रूयात्पाणानां संतत्ये संतता इव हीमे प्राणास्त्रिरेर्ककामनुब्रूयाच्चयो
 वा इमे लोका इमानेव तं लोकानाप्रोति ताः समनूक्ता नव संपद्यन्ते
 पद्वा ऋतवस्त्रय इमे लोका एतदेव तद्भिसंपद्यन्ते नैतं निगदं ब्रूयाद्य एष
 सामिधेनीपूत्सृज्यन्ते ह निगदा जामिह स्याद्य एतं निगदं ब्रूयान्नाऽऽवाह-
 येच्च नेदिति हैक आहुः किमु देवतामनावाह्य यजेदित्यृच एवाऽऽवाहये-
 दग्निमावह सोममावह विष्णुमावहेति ता वै तिस्रो देवता यजति त्रयो
 वा इमे लोका इमानेव तं लोकाऽपोतिष्मतः करोति ॥ ८ ॥

गायत्र्यावाग्नेय्यौ गायत्रोऽथं लोकस्तदिमं लोकमाप्रोति त्रिष्टुभौ
 सौम्यौ त्रैष्टुभोऽन्तरिक्षलोकस्तदन्तरिक्षलोकमाप्रोति जगत्यौ वैष्णव्यौ
 जागतोऽसौ लोकस्तदमुं लोकमाप्रोति ता वै विपर्यस्यति याः पूर्वाह्णे
 पुरोनुवाक्यास्ता अपराह्णे याज्याः करोति या याज्यास्ताः पुरोनुवाक्या
 अयातयामतायै वपत्कारेण ह वा ऋग्यातयामा भवति समानेऽहन्नया-
 तयामामिर्म धपत्कृतमसदिति यद्वेव विपर्यस्यति ग्रीवाणां स्थेन्ने तस्मा-
 द्वाऽऽसां ग्रीवाणां व्यतिपक्तामीव पर्वाणि भवन्त्याज्यहविषो देवताः

पयोधतो यजमानस्तत्सलोमताः परोवरीयसीरभ्युपेयाञ्चीनग्नेः स्तनानथ
 द्वावथैकं परस्पर एव तं लोकान्वरीयसः कुरुते नाभ्युन्नयेत स्वर्गं
 ह वा एते लोकमभिप्रयन्ति य उपसद् उपयान्ति द्वावृशो ह वा अन्त-
 रुप्याः स्वर्गो लोकः स यः सकृदभ्युन्नयेति यथैकरात्रं सार्थान्प्रेषितान-
 न्प्रेषयादेवं तद्यो द्वितीयं यथा द्विरात्रमेव तं तद्द्वीयते तृतीयेन स्वर्गा-
 ष्ठीकात्रान्वद्भुतेऽप्यनुगच्छेदिति ह स्माऽऽह पैङ्ग्यो न त्वेवाभ्युन्नयेत
 यत्रैव कामयेत तत्पूर्वां गत्वा स्वर्गस्य लोकस्यावस्येदिति समाप्तिः श्रेय-
 सीति ह स्माऽऽह कौपीतकिः सम्राजोऽस्मै मक्षे दध्यानश्रेयुर्न व्रते सोमो
 वै दध्यनन्तर्हितो हास्य मक्षो भवति समामोत्यु ते यदि संक्रीणीयुयां
 मध्यमोपसत्तया द्यहमन्पतरे चरेयुरावपनं हि सेदमन्तरिक्षलोक आयत-
 नेनाथासमरमभ्युदैत्यथासमरमभ्युदैति ॥ ९ ॥

इति शाङ्खायनब्राह्मणेऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

हरिः ॐ । ब्रह्म वा अग्निस्तद्यदुपवसथेऽग्निं प्रणयन्ति ब्रह्मणैव तद्य-
 जमानस्य पाप्मानमपन्नन्ति पुरस्तादाहवनीयेन पश्चाद्गार्हपत्येनोत्तरत
 आग्नीध्रीयेण दक्षिणतो मार्जालीयेन येऽन्तःसदसं तैर्मध्यतस्तस्मादुप-
 वसथे प्राश्नमग्निं प्रणयन्ति विधिष्ण्यान्हरन्ति यजमानस्यैव पाप्मनोऽप-
 ह्वर्ये देवा ये दक्षिष्यमाणा याचमुपासाव्यन्त वष्टुत्वमुच्चावचं तिग-
 ष्टसि सत्यमया उ धयं दममया वुभूपाम इति सा वीक्षा यामामकि-
 मेच्छत तां देवास्तत्र नामजन्त सा प्रायणीये तामु तत्र नो एव सा
 क्रये तामु तत्र नो एव साऽऽतिथ्ये तामु तत्र नो एव सो वा एतदुप-
 सदोना च नाऽऽगच्छन्निर्विद्येव तस्माद्दु तत्रोपांशु चरेपुयथैवैवमिथः
 संशृण्वीरन्सो वा एतदुपवसथेऽग्नीं प्रणीयमान आगच्छतां देवास्तत्रा-
 मजन्त तस्माद्दु तत्र प्रथमत एषोधिंरनुजूपाद्यथेनामागतामनुवृष्येरन्ना-
 मक्तां जज्ञे ॥ १ ॥

प्रदेयं देव्या धियेति प्रवन्तं तृचं प्रह्वी(ह्वि)यमाणायान्वाहैलायास्त्वा
 पदे वयमितीयं या इष्टा अस्यां हीदं सर्वमीष्टे जातयेदो निर्धीम-
 हीति निहतदताऽधर्चेन निर्धीयमानमनुन्तौरपग्ने विश्वेभिः स्वनीकदेवैः
 सीद् होतः म्य उ लोके चिकित्वाञ्जिहोता होनुषदने विदान इति सत्र-
 यतीभिः सप्तमनुन्तौति त्वं वृतम्यमु नः परस्पा इति वृतयत्या परिद-

धात्यभिरूपान्वाह यद्यज्ञेऽभिरूपं तत्समृद्धं यज्ञस्यैव समृद्धये ता वा
अष्टान्वाहाष्टाक्षरा गायत्री गायत्रो वा अग्निर्गायत्रच्छन्दांस्वेनैव
तच्छन्दसाऽग्निं प्रणयन्ति त्रिः प्रथमया त्रिरुत्तमया द्वादश संपद्यन्ते
द्वादश वै मासाः संवत्सरः संवत्सरस्यैवाऽऽप्त्यै ताः समनूक्ता अष्टादश
गायत्रयः संपद्यन्त आग्नेयमेव च्छन्दोभिर्यस्य ह कस्य च पद समानस्य
च्छन्दसस्ता गायत्रीमभिसंपद्यन्ते यस्य सप्त ता उष्णिहं यस्याष्टौ ता
अनुष्टुभं यस्य नव ता बृहतीं यस्य दश ताः पङ्क्तिं यस्यैकादश तास्त्रिष्टुभं
यस्य द्वादश ता जगतीम् ॥ २ ॥

वाद्य च वै मनश्च हविर्धानि वाचि च वै मनसि चेदं सर्वं हितं तद्यद्भू-
विधानि प्रवर्तयन्ति सर्वेषामेव कामानामाप्त्यै द्वे हविर्धानि भवतश्छद्विस्तृ-
तीयमभिनिदधति तैर्यत्किंच त्रिविधमधिदैवतमध्यात्मं तत्सर्वमाप्नोति प्रेतां
यज्ञस्य शंभुवेति प्रवर्ती प्रवर्तमानाभ्यामन्वाह द्यावा नः पृथिवी इमं तयो-
रिद्वृत्तवत्पय इत्याशीर्वती पूर्वाऽथो द्विदेवत्या द्वयोर्हविर्धानयोर्यामध्व-
र्युर्धत्मन्याहुतिं जुहोति तान्पूर्वयाऽनुवदति यद्भूविधानि प्रवर्तयन्ति
तदुत्तरया यमे इष यतमाने यदैतमित्यभिरूपया हविर्धानि अनुस्तौति
प्रवां मरन्मानुषा देवयन्त इति बहवो ह्येने हरन्त्यधिद्वयोरुदधा उक्थ्यं वचो
यिश्वा रूपाणि पतिमुञ्चते कथिरिति यच्छद्विस्तृतीयमभिनिदधति तन्पूर्-
वयाऽनुवदति यद्भूविधानि परिश्रयन्ति तदुत्तरया ॥ ३ ॥

अथो ररात्यामेवोत्तरया ते यदामन्येतात्र नेङ्गयिष्यन्तीति यदैनेनभ्य-
स्थे कुर्युरथाऽऽवामुपस्थमद्बुहेति यदा वै क्षेमोऽथोपस्थः परित्वा गिर्वर्णो
गिर इति परिवस्था परिदधात्यभिरूपान्वाह यद्यज्ञेऽभिरूपं तत्समृद्धं
यज्ञस्यैव समृद्ध्यै ता वा अष्टौ भवन्त्येताभिर्वै देवाः सर्वा अष्टीरानुवत
तथो एवैतद्यजमान एताभिरेव सर्वा अष्टीरानुते त्रिः प्रथमया
त्रिरुत्तमया द्वादश संपद्यन्ते द्वादश वै मासाः संवत्सरः संवत्सरस्यै-
वाऽऽप्त्यै यद्देव त्रिः प्रथमां त्रिरुत्तमां यज्ञस्यैव तद्द्विर्हरसौ नद्याति
स्थेन्ने विभ्रंसाय तद्दु होतारमभिमपन्ते यथा होतरमयमसत्तथा कुर्यात्
संप्रेषितः पुरचंमतिवदनाद्दक्षिणस्य पादस्य प्रपद्येन प्रत्यञ्चं लोक-
मपास्यत्यपेतो जज्ञं मयमन्यजज्ञं च वृत्रहन्नपचक्रा आवृत्सतेऽप्यत
उदचक्राणामभ्याचारस्तत उ ह तस्मा अर्धायामयं भवति स प्राच्यं
दक्षिणस्य हविर्धानस्योत्तरं वर्तमोपनिश्रयेतायं वै लोको दक्षिणं हवि-
र्धानं प्रतिष्ठा वा अयं लोकः प्रतिष्ठायामनुच्छिन्नोऽमानीति यत्र तिष्ठन्-

रिद्ध्यान्नं तत इति वेति वेयाद्यस्तत इति वेति वेयाद्यस्तं तत्र ब्रूया-
द्योप्यत इति तथा ह स्यात्परिधाय दक्षिणं बाहुमन्वावृत्त्य वाच्यमो
यथैतं प्रत्येत्य यत्र तिष्ठन्प्रथमामन्ववोचत्तस्स्थित्वाऽत्र चाग्निः प्रहरणे
चाथ यथायसथमभ्युपेयात् ॥ ४ ॥

ब्रह्म वा अग्निः क्षत्रं सोमस्तद्यदुपवसथेऽग्नीषोमौ प्रणयन्ति ब्रह्मक्षत्रा-
भ्यामेव तद्यजमानस्य पाप्मानमपन्नन्ति तदुवा आहुरासीम एव होतैतां
प्रथमामनुब्रूयात्सर्षाणि ह वै भूतानि सोमं राजानं प्रणीयमानमनुप्रच्य-
धन्ते तद्यदासीनो होतैतामृचमन्वाह तत्सर्षाणि भूतानि यथायथं निय-
च्छसीति सार्धीर्हि देव प्रथमाय पित्र इति सायित्रीं प्रथमामन्वाह
सवितृप्रमूततापै सवितृप्रमूतस्य ह वै न काचन रिष्टिर्मवत्यरिष्ट्या
उत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पत इत्युत्थापयति प्रेतु ब्रह्मणस्पतिरिति प्रणयन्ति
ब्राह्मणस्पते अमिद्धये अन्याह ब्रह्म वै ब्रह्मणस्पतिर्ब्रह्मणैव तद्यज्ञं
समर्धयति होता वेधो अमर्त्यं उप त्वाऽग्ने दिवे विध इति केवलाग्नेष्यो
वृषावन्वाहाग्निं हि पूठ्यं हरन्ति तौ वा इतवन्तौ भवतो ह्यीयमाणं ह्यग्निं
स्तौति स यत्रोपाधिगच्छेद्भूतानां गर्भमावध इति तद्गर्भकामाये गर्भं
ध्यायाल्लभते ह गर्भमथाऽऽग्नीधीयेऽग्निं निवधति तद्यद्वध्वर्युराहुतिं जुहोति
तां संप्रत्येतामनुब्रूयादग्ने जुपस्व प्रतिहर्यं तद्दृच इति तस्यां पूर्वैषा याज्या
जुपस्य प्रतिहर्येत्यभिरूपा ॥ ५ ॥

अथ केवलं सोमं प्राञ्चं हरन्ति तस्मात्केवलीः सौमीरन्याह सोमो
जिगाति गातुषिदितीतवत्तृचमनुब्रुवन्ननु समेत्यथाध्वर्युर्गाहवनीये पुनरा-
हुतिं जुहोति तां संप्रत्येतामनुब्रूयादुप प्रियं पनिप्रतमिति तस्या एवैषा
याज्याहुतीपृथमित्यभिरूपाऽथ पूर्वैषा द्वारा राजानं प्रपादयन्ति तस्मि-
न्प्रपाद्यमाने तमस्य राजा वरुणस्तमश्विनेति ब्रजं च विष्णुः सखिवां
अपोर्णत इत्यभिरूपां प्रपाद्यमानायान्वाहान्तद्य प्रागा अदितिर्म-
वासीति प्रवतीं प्रपन्नाय श्वेनो न योनिं सदनं धिया कृतं गणानां त्वा
गणपतिं हवामहेऽन्तन्नाद्यामसुरो विश्ववेदा इति सन्नवतीभिः सन्नमनु-
स्तौत्येया घन्दस्व वरुणं वृहन्तमित्याशीर्वत्या पितृधात्यभिरूपाऽन्वाह
यद्यज्ञेऽभिरूपं तत्समृद्धं यज्ञस्यैव समृद्धये ता विंशतिमन्वाह ता विरा-
जमभिसंपद्यन्ते वैराजः सोमोऽन्नं विराळन्नं सोमोऽन्नं तद्दद्याद्यं समर्ध-
यति त्रिः प्रथमया त्रिरुत्तमया चतुर्विंशतिः संपद्यन्ते चतुर्विंशतिर्व
संप्रत्येतामनुब्रूयादग्ने जुपस्व प्रतिहर्यं तद्दृच इति तस्यां पूर्वैषा याज्या
जुपस्य प्रतिहर्येत्यभिरूपा ॥ ५ ॥

प्रपादयन्ति यद्वा अपरया तेनैव होताऽनुसमीयादात्मा वै यज्ञस्य होता प्राणः सोमो नेत्राणादात्मानमपादधानीत्युत्तरतो दक्षिणा तिष्ठन्परिदधाति यज्ञ उ वै सोमो राजाऽन्नाद्यममृत एव तद्वर्वागात्मन्यशो धत्तेऽर्वागात्मन्यशो धत्ते ॥ ६ ॥

इति शाङ्खायनब्राह्मणे नवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥

हरिः ॐ । वज्रो वा एष द्यूपस्तद्यदुपयसथे यूपमुच्छ्रयन्ति वज्रेणैव तद्यजमानस्य पाप्मानमपन्नन्ति स नापनत एव स्यादशनायतो वा एतद्रूपमभिनत इवोदरेणाथाऽऽहवनीयं पुनरभ्याधृतस्तद्वै तुहितस्य रूपमनशनायुका हास्य भार्या भवति य एवं रूपं कुरुते पालाशं ब्रह्मवर्चसकामः कुर्वीत वैत्वमन्नाद्यकामः खादिरं स्वर्गकामस्त्र्यरत्निः]स्वाहो-कानां रूपेण चतुररत्निः पशूनां रूपेण पञ्चारत्निः पङ्कचे रूपेण पठरत्निर्ऋतूनां रूपेण सप्तारत्निश्छन्वसां रूपेणाष्टारत्निर्गायत्र्यै रूपेण नवारत्निर्बृहत्यै रूपेण दशारत्निर्धिराजो रूपेणैकादशारत्निस्त्रिष्टुमो रूपेण द्वादशारत्निर्जगत्यै रूपेणैता मात्रा संपदो यूपस्य तासामेकां संपदमामिसंपाद्य यूपं कुर्वीत तद्वा आहुर्न मिमेद्यूपमपरिमितं यज्ञ स्यान्मितं ह वै मितेन जयत्यमितममितेनापरिमित एष (वा)स्यावरुद्ध्ये यत्रैव मनसा वेलां मन्येत तद्यूपस्य च वेधेश्चेति ह स्माऽऽह प्रजापतिर्वै मनो यज्ञ उ वै प्रजापतिः स्वयं वै तद्यज्ञो यज्ञस्य जुपते यन्मनसो वाजपेययूप एवाधृतः सप्तदशारत्निः सोऽष्टाभिर्निष्ठितो भवति सर्वेषामेव कामानामष्टया अथैतं प्रणेजति तद्यदेवेदं पशुना क्रूरीकृत इव तद्य ह्य भवति तदेवास्थैतवाप्याययति तद्भिर्जपत्यथैनमम्पञ्जति तद्या एवेमाः पुरुषा आयस्ता एवास्मिंस्तद्वधाति स्वभ्यक्तं रक्षयमेव यजमानः कुर्वीत तथा ह यजमानो रूक्ष इव भवति ॥ १ ॥

अञ्जन्ति त्वामध्वरे देवयन्त इत्यक्तवतीमभिरूपाऽज्यमानायान्वाहो-च्छ्रयस्व वनस्पते समिद्धस्य श्रयमाणः पुरस्ताज्जातो जायते सुदिनत्वे अह्नामूर्ध्व ऊपुण ऊतय ऊर्ध्वो नः पाह्यं हसो निकेतुनेत्युच्छ्रितवतीश्रोद्धती-श्रोच्छ्रीयमाणायान्वाह युवा सुवासाः परिवीत आगादिति परिवीत-वत्या परिदधात्याभिरूपाऽन्वाह दद्यज्ञेऽभिरूपं तत्समृद्धं पञ्चस्यैव समृद्ध्यै ता र्व सप्तान्वाह सप्त वै छन्दांसि सर्वेषामेव च्छन्दसामाप्यैत्रिः प्रथमया त्रिरुक्तमयंकादश संपद्यन्त एकादशाक्षरा त्रिष्टुप्त्रैष्टुमाः पशवः पशु-

नामेवाऽऽप्या इति न्वेकयूप एकपशू चाथ यद्येकयूप एकादशिनीमालमेर-
 न्पशौ पशायेवाध्वर्युः संप्रेष्यति पशौ पशायेव युवा सुवासाः परिवीत
 आगादिति सैव परिधानीया सा परिवीयमाणायेति न्वेकयूपेऽथ कथं यूपै-
 कादशिन्यामित्येता एव सत सतदशभ्योऽनुब्रूयादथ यमुत्तमं सभ्यन्वन्ति
 तस्मिन्वत्सूक्तस्य परिशिष्येत तदनुवर्तयेत्पुरस्तान्प्रगाथस्य तच्छृङ्गाणी-
 वेच्छृङ्गिणां संददुश्च इति सर्वानेवानुवदति युवा सुवासाः परिवीत
 आगादिति सैव परिधानीया सा परिवीयमाणायतमाहुरनुप्रहरेद्यजमानो
 या एव यद्यूपः स्वर्गो लोक आहवनीयस्तदेनं स्वर्गं लोकं गमयति
 तत्स्वर्ग्यमिति तद् वा आहुस्तिष्ठेदेव यदिदमास्थानं स्वरोस्तत ईश्वराय
 यदि नासुररक्षांस्यन्ववपातोस्तस्मात्त्रेप उद्यतो यज्रो यज्ञयास्तौ तिष्ठे-
 देवासुररक्षांस्यपन्नपवाधमानो यज्ञं चैव यजमानं चाभिगोपापन्नित्यथ
 यूप्य एको द्रव्य एको गर्त्य एको योऽवाचीनवकलः स गर्त्यस्तस्यासा-
 न्येयादथ य ऊर्ध्ववकलो द्रव्यः स मानुषः कामं तस्यापि कुर्वीताथ
 यस्य प्रसव्या आदित्यस्यान्वावृत्तायकला स्वयूप्यस्य स्वर्ग्य एकस्थो
 भ्रातृव्यो यो वाऽनुवृत्तः पलाशैरामूला स्यात्सोऽनग््नः स पशव्यस्तं पशु-
 कामः कुर्यात् ॥ २ ॥

अग्नीषोमयोर्वा एव आस्यमापद्यते यो दीक्षते तद्यदुपवसथेऽग्नीषोमीयं
 पशुमालमत आत्मनिष्क्रयणो ह्येवास्येप तेनाऽऽत्मानं निष्क्रियानृणो
 भूत्वाऽथ यजते तस्माद् तस्य नाश्रीयात्पुरुषो हि सप्रतिमया तद् वा
 आहुर्हविर्हविष्यां आत्मनिष्क्रयणं हविषो हविष एव स तर्हि नाश्रीयाद्य
 आत्मनिष्क्रयणमिति नाश्रीयात्तस्माद् काममेवासि(शि)तद्व्यमहोरात्रे
 वा अग्नीषोमौ तद्यद्विवा वपया चरन्ति तेनाहः प्रीतमाग्नेयं रात्रिमनुसं-
 तिष्ठते तेन रात्रिः सौमी प्रीता सैपाऽहोरात्रयोरारतिमुक्तिरित्यहोरात्रे यज्ञेन
 मुच्यते नैनं ते आप्नोते य एवं विद्वानितं पशुमालमते तमाहुर्विरूपः
 स्वाच्छुक्लं च कृष्णं चाहोरात्रयोरूपेण शुक्लं वाऽथ लोहितं वाऽग्नीषोम-
 योरूपेणेति तस्यैकादश प्रयाजा एकादशानुयाजा एकादशोपयाजास्तानि
 त्रयस्त्रिंशद्यस्त्रिंशद्दे सधं देवाः सर्वेषामेव देवाना प्रीत्यै प्राणा वै
 प्रयाजा अपाना अनुयाजास्तस्मात्समा मयन्ति सगाना हीमे प्राणाषा-
 नास्तदाहुः कम्माद्दृचा प्रयाजेषु यजति प्रतीकैरयानुयाजेष्विति रेतः-
 सिच्यं वै प्रयाजा रेतोपेयमनुयाजास्तस्माद्दृचा प्रयाजेषु यजति प्रतीकैर-
 नुयाजेष्वित्यथा यत्सधंमुत्तममाह स्वर्ग एव तं लोके यजमानं दधात्पा-
 भीभिरामीणाति सर्वेण ह वा एव आत्मना सर्वेण मनसा यज्ञं संमरते

यो यजते तस्य रिरिचान इव वा एतस्य आत्मा भवति तमस्यैताभिरा-
 प्रीभिराप्रीणाति तद्यदा प्रीणाति तस्मादाप्रियो नाम पर्यग्निं पशुं करोति
 रक्षसामपहत्या[अ]ग्निर्वै रक्षसामपहन्ता त्रिः प्रसविपर्यग्निं करोति तद्यथा
 तिस्रोऽग्निः पुरः कुर्यादिवं तत्तस्मात्पुनः परीहीत्यग्नीधं ब्रूयाद्यमिच्छेन्न
 प्रच्यवेतेति ॥ ३ ॥

दैव्याः शमितार उत च मनुष्या आरभध्वमुपनयत मेध्यादुर आशा-
 साना मेधपतिभ्यां मेधमिति तद्धैक आहुयंजमानो वै मेधपतिरिति को
 मनुष्य इति ब्रूयाद्देवतैव मेधपतिरिति पङ्क्तिशतिरस्य षड्कय इति पर-
 शव उ ह वै षड्कय उभयतोऽसृक्यर्यवानित्यसृग्भाजनानि ह वै रक्षांसि
 भवन्ति नेद्रक्षसां भागेन देवं भागं प्रसृजानीति स एषोऽग्निगुः संशासन-
 मेवाङ्गानि वा परिकर्तारिति यद्वा वा अदुष्टं तद्देवानां हविर्न वै ते दुष्टं
 हविरदन्ति नवकृत्वोऽधिगाववानीति नथेमे प्राणाः प्राणानेव तद्यजमाने
 दधाति सर्वायुत्वायास्मिहोकेऽमृतत्वायामुष्मिन्निः परिदधात्यपरत्वाय
 सकृत्पुरस्तादाह सकृदिव वै पितरः पितृदेवत्य इव वै पशुरालभ्यमानो
 भवत्यथ यच्चिरुपरिष्ठादाह त्रिर्वै देवत्रा देवदेवत्यमेवैनं तदयातयामानं
 करोति परिधायोपांशु जपत्युभाषपापश्चेत्यपापो ह वै देवानां शमिता
 तस्मा एषैनं तत्संप्रयच्छति स हि देवानस्तु वेद ॥ ४ ॥

अथ स्तोकीयान्याह स्तोकानेवैताभिरग्नये स्वदयत्येता ह वा उ तेषां
 पुरोनुवाक्या एता याज्यास्तस्माद्गमिरूपा भवन्ति स्वाहाकृतिभिश्चरित्वा
 वपया चरन्ति प्रयाजानेव तत्पशुभाजः कुर्वन्ति न स्वाहाकृतीश्च
 वपां चात(न्त)रेण वाचं विसृजेत प्राणा वै स्वाहाकृतय आत्मा
 वपा नेत्राणांश्चाऽऽत्मानं चान्पेनान्तर्दधानीत्यथ यदनुहुमोऽग्नीपोमीयस्य
 पशोः पुरोनुवाक्या भवन्ति गायत्री वै सा याऽनुहुग्गायत्रमग्नेच्छन्दोऽथ
 यच्चिष्टमो याज्याः क्षत्रस्यैवैतच्छन्दो यच्चिष्टृक्षत्रं सोमस्तद्यथाछन्दसं
 देवते प्रीणात्यथ वै पशुमालभ्यमानं पुरोडाशो निरुप्यते मेधो वा एष
 पशूनां यत्पुरोडाशः समेधमेवैनं तद्यज्ञियं करोत्यथ यत्र पशुपुरोडाशो
 न निरुप्यते तत्पुरोडाशः स्विष्टकृदच्युतोऽग्निर्वै स्विष्टकृत्तस्मादच्युतो
 भवति वैश्वामित्रो पुरोडाशः स्विष्टकृतः पुरोनुवाक्यामनूच्य वैश्वामि-
 त्र्या यजति ततिर्वै यज्ञस्य पुरोडाशो वाग्वै विश्वामित्रो वाचा यज्ञ-
 स्तायते ॥ ५ ॥

अथ मनोतामन्वाह सर्वा ह वै देवताः पशुमालम्बमानमुपसंगच्छन्ते मम नाम ग्रहीष्यति मम नाम ग्रहीष्यतीति तासां सर्वासां पशावेष मनास्योतानि भवन्ति ता अत्र प्रीणाति तथा हाऽऽसां सर्वासां पशावेष मनास्योतानि भवन्ति ता अत्र प्रीणाति तथा हाऽऽसां सर्वासाममोषा-यैवोपसमेतं भवति तदाहुयंघ्नानादेवताः पशव आलम्बन्तेऽथ कस्मादा-शेयमेयान्वाहेति तिस्रो वै देवानां मनोता अग्निर्वै देवानां मनोता तस्मिन्होषां मनास्योतानि भवन्त्यथो वाग्दै देवानां मनोता तस्यां होषां मनास्योतानि भवन्त्यथो गौर्वै देवानां मनोता तस्यां होषां मनास्योतानि भवन्त्यग्निः सर्वा मनोता अग्नौ मनोताः संगच्छन्ते तस्मादाग्ने-यमेवान्वाहेति ता वै त्रयोदश भवन्ति त्रयोदश वै पशोरवदानानि तेषां समवद्यति त्रिः प्रथमया त्रिरुत्तमया सप्तदश संपद्यन्ते सप्तदशो वै प्रजाप-तिरेतद्वा आर्धुकं कर्म यत्प्रजापतिसंमितं सप्तदश सामिधेनीरन्वाह सप्तदशो वै प्रजापतिरेतद्वा आर्धुकं कर्म यत्प्रजापतिसंमितमथ यत्र पशुरालम्बते तद्वनस्पतिरच्युतोऽग्निर्वै वनस्पतिः स वै देवेभ्यो हविः प्रपच्छति तस्मा-दच्युतो भवति स उ वै पयोभाजनोऽन्नाग्निः सर्वेषु हविःषु मागी भवति तदाहुयंघ्नानामाजो देवा अथ कस्मात्पाथोमाग्नेयनस्पतिरिति धाम ये देवा यज्ञस्यामजन्त पाथः पितरः पितृदेवस्य इव वै पशुः पितृदेवस्य पयस्तस्मादिति श्रूयात्तदाहुः कस्मात्सौम्य एवाध्वरे प्रवृत्ताहुती जुहति न हविर्यज्ञ इत्यकृत्स्नैव वा एषा देवयज्या यद्द्विष्यंज्ञोऽध्वैव कृत्स्ना देवयज्या यत्सौम्योऽध्वरस्तस्मात्सौम्य एवाध्वरे प्रवृत्ताहुती जुहति न हविर्यज्ञ इति जुष्टो वाचो भूयासं जुष्टो वाचस्पतेर्देवि वाग्यत्ते वाचो मधुमत्तमं तस्मिन्नो अद्यधात्स्वाहा सरस्थत्या इति पुरस्तात्स्वाहाकारेण जुहोति वाचं तदुत्सृजते तस्माद्वा गत ऊर्ध्वात्सृष्टा यज्ञं वहति मनसोत्तरी मनसा हि मनः प्रीतं मनसा हि मनः प्रीतम् ॥ ६ ॥

इति शाङ्खायनब्राह्मणे दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥

हरिः ॐ अघातः प्रातरनुवाको यदेवेनं प्रातरन्वाह तत्प्रातरनुवाकस्य प्रातरनुवाकत्वमथ यत्प्रददो जपति यदाहुतीर्जुहोति स्वस्त्ययनमेव तत्कु-रुते हिंकृत्य प्रातरनुवाकमन्वाह यज्ञो वै हिंकारो वज्रेणैव तद्यजमा-नस्य पाप्मानं हन्त्युर्ध्वमिरुक्तमनुश्रूयादेतद्वा वा एकं वाचो नन्वयसितं पाप्मनो यन्निरुक्तं तस्मान्निरुक्तमनुश्रूयाद्यजमानस्यैव पाप्मनोऽपहत्या

अर्धर्चशोऽनुब्रूयाद्वक्संमिता वा इमे लोका अयं लोकः पूर्वोऽर्धर्चोऽसी
लोक उत्तरोऽथ यदर्धर्चावन्तरेण तद्विदमन्तरिक्षं तद्यदर्धर्चशोऽन्वा-
हैमिरेव तं लोकैर्यजमानं समर्धयत्येष्वेव तं लोकेषु यजमानं
दधाति ॥ १ ॥

अथ वै पङ्केः पञ्च पदानि कथं सार्धऽर्चशोऽनूक्ता भवतीति प्रणव-
उत्तरयोस्तृतीयस्तथा साऽर्धर्चशोऽनूक्ता भवत्याग्नेयं क्रतुमन्वाह तदिमं
लोकमाप्नोत्युपस्यमन्वाह तदन्तरिक्षलोकमाप्नोत्याश्विनमन्वाह तदमुं
लोकमाप्नोति गायत्रीमन्वाह मुखमेव गायत्र्यनुष्टुभमन्वाह वागनुष्टुम्मुखे
तद्वाचं दधाति मुखेन वै वाचं वदति त्रिष्टुभमन्वाह बलं वै वीर्यं त्रिष्टु-
ब्यलमेव तद्वीर्यं यजमाने दधाति बृहतीमन्वाह गोश्वमेव बृहत्युष्णिह-
मन्वाहाजाविक्रमेवोष्णिग्जगतीमन्वाह बलं वै वीर्यं जगती बलं वीर्यं
पुरस्ताच्चिष्टुब्यलं वीर्यमुपरिष्ठाज्जगती ॥ २ ॥

मध्ये वार्हताश्रौष्णिहाश्च पशवो बलेनैव तद्वीर्येणोभयतः पशून्परि-
गृह्य यजमाने दधाति तथा ह यजमानात्पशवोऽनुक्तामुका भवन्ति तद्यथा
ह वा अस्मिँल्लोक मनुष्याः पशून्श्रन्ति यथैभिर्मुञ्जते एवमेवामुष्मि-
ँल्लोके पशवो मनुष्यानश्रन्त्येवमेभिर्मुञ्जते स एनानि ह प्रातरनुवाके-
नावरुन्धे तमिहावरुद्धा अमुष्मिँल्लोके नाश्रन्ति ननेन प्रतिमुञ्जते
यथैवैनानास्मिँल्लोकेऽश्नाति यथैभिर्मुञ्जते एवमेवैनानामुष्मिँल्लोकेऽश्नात्येवमे-
भिर्मुञ्जते पङ्किमन्वाह प्रतिष्ठा वै पङ्क्तिः सर्वेष्वेव तद्भूतेषु यजमानं प्रतिष्ठा-
पयति ॥ ३ ॥

अथ सर्वा ह वै देवता होतारं प्रातरनुवाकमनुवक्ष्यन्तमाशंसमानाः
प्रत्युपतिष्ठन्ते मया प्रतिपत्स्यते मया प्रतिपत्स्यत इति स यदेकां देवता-
मादिश्य प्रतिपद्येताथेतराम्यो देवताभ्यो वृश्चेतानिरुक्त्या प्रतिपद्यते
तेनो न कस्यैचन देवताया आवृश्चत आपो रेवतीरिति प्रतिपद्यत आपो
वै सर्वा देवताः सर्वाभिरेव तद्देवताभिः प्रतिपद्यत उप प्रयन्तो अध्वरमित्यु-
पसं दधात्युपेति तदस्य लोकस्य रूपं प्रयन्त इति तदमुष्योपेति तदग्नेरूपं
प्रयन्त इति तदमुष्याऽऽदित्यस्यैवमेव सर्वास्तु प्रतिपत्सु सर्वेषु क्रतुष्वग्नेय
उपस्याश्विने पूर्वा पूर्वैव व्याहृतिरग्ने रूपमुत्तराऽमुष्याऽऽदित्यस्याथैतद्दे-
नाना छन्दांस्यन्तरेण गता इवाथैते बलिष्ठे अरिष्ठे अनाते देवते ताभ्यां
प्रतिपद्यते समानेन सूक्तेन समारोहेत्तदगर्त्यस्कन्धं रोहस्य रूपं स्वर्गं यत्र
चा समानस्याऽऽर्षेयः न्यात्तदनवानं संक्रामेदमृतं वै प्राणोऽमृतेन तन्मृत्युं

तरति तद्यथा वंशेन वा मर्त्येन वा गतं संक्रामेदेवं तत्प्रणवेन संक्रामति
ब्रह्म वै प्रणवो ब्रह्मणैव तद्ब्रह्मोपसंतनोति ॥ ४ ॥

शुद्धः प्रणवः स्यात्प्रजाकामानां मकारान्तः प्रतिष्ठाकामानां मका-
रान्तः प्रणवः स्यादिति हैक आहुः शुद्ध इति त्वेय स्थितो मीमांसितः
प्रणवोऽथात इह शुद्ध इह पूर्ण इति शुद्ध एव प्रणवः स्याच्छ्रानुष-
चनयोर्मध्य इति ह स्माऽऽह कौपीतकिस्तथा संहितं भवति मकारान्तोऽ-
वसानार्थं प्रतिष्ठा वा अवसानं प्रतिष्ठित्या एवाथो उमयोः कामयो-
राप्त्या एत उ ह वै छन्दः प्रवहा अवरं छन्दः परं छन्दोऽतिप्रवहन्ति
तस्याऽऽप्तिर्नास्ति च्छन्दसा छन्दोऽतिप्रोल्हस्स्याति यज्ञेव यं द्विप्यात्तं
मनसा प्रेव विध्येच्छन्दसां कृन्तत्रेषु द्रवति वासं वा शीर्यत इति ह
स्माऽऽह समानोदर्काण्युत्तमानि क्रतूनां पाङ्कान्यन्वाह रसो वा उदर्कः
पशवश्छन्दांसि रसमेव तच्छन्दांस्यभ्युपनिवर्तन्त उपनिवर्तमिव वै
पशवः सौयथसे रमन्ते सैकोना विराड्द्विरनूक्तया संपदि विराद्विरनू-
क्तयैका विराजमत्येति ॥ ५ ॥

अथो वै यज्ञे कामा यः संपन्ने यो न्यूनो योऽतिरिक्ते यद्वै यज्ञस्य संपन्नं
तत्स्वर्ग्यं यद्रयूनं तदन्नाद्यं यदतिरिक्तं तत्प्रजात्यै तदत्रैव यजमानः सर्वा-
न्कामानामोत्यभूदुपा रुशत्पशुरित्याशीर्वत्या परिदधाति पशुभ्य एव
तदाशिषं वदते तथा ह यजमानात्पशवोऽनुक्तामुका भवन्ति तस्यां वाच-
मुत्सृजति तदेनमजनीति देवभ्यो निवेदयत्यत्र हि जायते या वाजं
देवहितं सनेमेति द्विपदाभ्यस्यति पशवो वा एतानि चतुरुत्तराणि
च्छन्दांसि यजमानच्छन्दसं द्विपदा अधिष्ठायामेव तत्पशूनां यजमानं
वधात्यधीव वै पशून्पुरुपस्तिष्ठति त्रिःसप्तानि क्रतूनां छन्दांस्यन्वाह
तदेकविंशतिरेकविंशो वै चतुष्टोमः स्तोमानां परमस्तत्परमं स्तोममा-
प्रोति पद्वैकविंशतिर्द्वादश वै मासाः पञ्चतवच्चय इमे लोका असा-
यादित्य एकविंशस्तेनैव तत्सलोकतायां यजमानमध्युहति ॥ ६ ॥

तदाहुर्यदिमा हृविर्यज्ञस्य वा पशोर्यां सामिधेन्योऽथ काः सौम्यस्या-
ध्वरस्येति प्रातरनुवाक इति द्रूयादक्षरैर्हं या इतरासां संवत्सरमुपेप्से-
त्यग्निर्हि शतमात्रमनुव्रूयाच्छतार्युर्वं पुरुष आगुरेवास्मिस्तद्दधाति विंश-
तिशतमनुव्रूयाद्विंशतिशतं या ऋतोरदानि तद्वृत्तुमाप्रोत्यृतुना संवत्सरं
ये च संवत्सरे कामास्त्रीणि पटिशतान्यनुव्रूयास्त्रीणि वै पटिशतानि
संवत्सरस्यादां संवत्सरस्थेवाऽऽप्यै सप्तविंशतिशतान्यनुव्रूयात्सप्त वै

विंशतिशतानि संवत्सरस्याहोरात्राणां तत्संवत्सरस्याहोरात्राण्याप्रोति
सहस्रमनुब्रूयात्सर्वं वै तद्यत्सहस्रं सर्वं प्रातरनुवाकस्तत्सर्वेण सर्वमाप्रोति
य एवं वेद तदु ह स्माऽऽह कौपीतकिः प्रजापतिर्वै प्रातरनुवाकोऽपरि-
मित उ वै प्रजापतिः कस्तं मानुमर्हदित्येषा ह वै स्थितिः ॥ ७ ॥

तदाहुर्पत्सदस्युक्थानि शस्यन्तेऽथ कस्मान्द्विविधानपोः प्रातरनुवाक-
मन्वाहेति शिरो वा एतद्यज्ञरूप यद्द्विविधाने प्राणाच्छन्दांसि शीर्षस्त-
त्प्राणं दधाति सदस्युक्थानि शस्यन्त उदरं वै सदोऽन्नमुक्थान्युदरसा
षेयमु वा अनाद्यं तद्यथा ह वा अन्न एनं यज्ञः प्रतिमया यथा धान्य-
मेवं प्रातरनुवाको यथा पात्राण्येवमुक्थानि स योऽल्पकमन्वाह यथाऽ-
ल्पधान्ये पात्राणि समृच्छेरन्नेवं तस्योक्थानि समृच्छन्त उक्थानामनु
समरमीश्वरो यजमानं भ्रेपोऽन्येतोस्तरमाद्ब्रह्म एवानुब्रूयादुक्थानि तत्प-
रिबृंहति या यज्ञस्य समृद्धस्याऽऽशीः सा मे समृभ्यतामिति या वै यज्ञस्य
समृद्धस्याऽऽशीः सा यजमानस्याथो व्रीणि वा एतानि सहस्राण्यधि-
यज्ञं प्रातरनुवाक आश्विनं महदुक्थं महारात्रमुपाकुर्यात्पुरा वाचो विस-
र्गाद्यत्रैतत्पशवो मनुष्या वयांसीति वाचं ध्यालभन्ते पुरा ततो वाचं ह वा
एतद्भूतान्याप्याययन्ति यद्वाचंयमानि शैरत आपीनां वाचमभ्यासिक्तां
प्रथमतः ऋध्वामेति न प्रातरनुवाकं चोपांश्वन्तर्यामौ चान्तरेण वाचं विसृ-
जेत प्राणापानौ वा उपांश्वन्तर्यामौ वाक्प्रातरनुवाको नेत्राणापानौ च
वाचं चान्येनान्तर्दधानीति तद्द्वैके छन्दसां योग इति जपित्वाऽथाऽऽपो
रेवतीरिति प्रतिपद्यन्ते नाऽऽपो रेवत्यै पुरस्तात्किञ्च परिहरोदिति तदिह
स्थितमनावस्काय तदिह स्थितमनावस्काय ॥ ८ ॥

इति शाङ्खायनब्राह्मण एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥

हरिः ॐ । यज्ञो वा आपस्तद्यदपोच्छ्रयन्ति यज्ञमेव तदुच्छ्रयन्त्यथो
ऊर्वा आपो रस ऊर्जेनैव तद्रसेन हविः संसृजन्त्यथो अमृतत्वं वा
आपोऽमृतत्वमेव तदात्मं धत्ते तद्भ स्म वै पुरा यज्ञमुहो रक्षांसि तीर्थे-
ष्वपो गोपायन्ति तद्येके चापोऽच्छ्रजघ्नस्तत एव तान्सर्वाञ्जघ्नस्तत एत-
त्कवपः सूक्तमपश्यत्पञ्चदशर्चं प्र देवत्रा ब्रह्मणे गानुरेत्विति तदन्वय-
वीक्षेन यज्ञमुहो रक्षांसि तीर्थेभ्योऽपाहंस्तत उ हेनदवावस्वारित रिष्ट्याः
पुनः प्रत्यायन्त्यथादोऽमुत्रास्यभ्ययुराहुतिं जुहोति तां संप्रत्येतामनुब्रू-

याद्धिनोता नो अध्वरं देवयज्ययेति तस्या एवैषा याग्या देवयज्येत्यमि-
रूपाऽऽध्वर्वृततीरधनु द्विधारा इत्यावृतासु प्रतिपदापो अदृश्रमायतीरिति
प्रतिख्यातासु समन्यापन्त्युपयन्त्यन्या इति समायतीषु यन्ति वा आप
उपयन्त्यन्या आपो न देवीरूपयन्ति होत्रियमिति होतृचमसेऽवनीयमा-
नास्थाधेनवः पयसा तूर्ण्यर्था इत्यापो वै धेनव आपो हीदं सर्वं हिन्व-
न्त्यथाध्वर्युर्होतारमभ्याद्यृत्य तिष्ठति तं होता पृच्छत्यध्वर्यवैपीरपाइत्येपी-
र्यज्ञमित्येवैनं तदाहोतेवनेनमुरिति प्रत्याहाविदाम तद्यदास्वप्स्यै शीष्माणं
सत तस्मा इत्येवैनं तदाह प्रत्युक्तो होतैतं निगदं प्रतिपद्यत ऊर्ग्वे रसो
निगद ऊर्जमेव तद्रसं निगदेन हविषि दधाति ॥ १ ॥

अध्वयो यन्त्यध्वभिरित्यापो वा अम्बयोऽपोहीयति स्तौत्येमा अग्म-
त्रेवतीर्जीवधन्या इत्यागतास्वाग्मन्नाप उशतीर्वाहिरैदमित्यागतवत्या परि-
वृधात्यमिरूपाऽन्वाह यद्यज्ञेऽभिरूपं तत्समृद्धं यज्ञस्यैव समृद्ध्या अनूक्तः
प्रातरनुवाक आसीदप्राता उदधान्यासंस्तानेतस्मिंसंनिधावसुरा उदार्यस्ते
देवाः प्रतिबुध्य विभ्यत एतं त्रिः समृद्धं वज्रमपश्यन्नाप इति तत्प्रथमं
वज्ररूपं सरस्वतीति तद्वितीयं वज्ररूपं पञ्चदशचं भवति तत्रृतीयं वज्र-
रूपमेतेन वै देवास्त्रिः समृद्धेन यज्ञेणैभ्यो लोकेभ्योऽसुराननुदन्त तथो
एवैतद्यजमान एतेनैव त्रिः समृद्धेन वज्रेणैभ्यो लोकेभ्यो द्विपतो
भ्रातृव्याञ्जुवते ॥ २ ॥

माध्यमाः सरस्वत्यां सत्रमासत तद्भापि कवपो मध्ये निपसाद् तं
हेम उपोदुर्दास्या वै त्वं पुत्रोऽसि न धरं त्वया सह भक्षयिष्याम इति
स ह क्रुद्धः प्रद्रवत्सरस्वतीमेतेन सूक्तेन तुष्टाव तं हेयमन्वियाय तत
उ हेमे निरागा इध मेनिरे तं हान्वावृत्योच्चुर्ऋषे नमस्ते अस्तु मा नो
हिंसीस्त्वं वै नः श्रेष्ठोऽसि यं त्रेयमन्वेतीति तं ह ज्ञपयांचक्रुस्तस्य ह
क्रोर्षं विनिन्युः स एष कषपस्यैव महिमा सूक्तस्य चानुवेदिताऽथ
यरसह पत्नीभिर्यन्ति गंधर्वा ह वा इन्द्रस्य सोममप्सु प्रत्यायिता गोपा-
यन्ति त उह स्त्रीकामास्ते हाऽऽसु मनांसि कुर्वते तद्यथा प्रमत्तानां यज्ञ-
माहोरेदेवं तदुपनामुक्त उ एवेनं यज्ञो भवति य एवं वेद ता वै विंशति-
मन्वाह ता विराजमभिसंपद्यन्ते वैराजीर्वा आपोऽन्नं विराळन्नमापोऽ-
घ्नेन तदघ्नायं समर्धयति त्रिः प्रथमया त्रिरुक्तमया चतुर्विंशतिः संप-
द्यन्ते चतुर्विंशत्यक्षरा गायत्री गायत्री प्रातः सवनं वहति तदु ह प्रातः
सवनरूपा न्वाप इतीति न्वा आपोनत्रियम्य ॥ ३ ॥

अथवा उपांशु प्राण एव तं हूयमानमनुप्राणयात्प्राणं मे पाहि प्राणं मे जिन्व स्वाहा त्वा सुभय सूर्यापेति स एव तस्य वषट्कारस्य स्वाहाकारो न ह वै ता आहुतयो देवान्गच्छन्ति या आवषट्कृता वा स्वाहाकृता वा भवत्यन्तर्यामोऽपान एव तं हूयमानमन्वधान्यादपानं मे पाह्यपानं मे जिन्व स्वाहा त्वा सुभय सूर्यापेति स एव तस्य वषट्कारस्य स्वाहाकारो न ह वै ता आहुतयो देवान्गच्छन्ति या वषट्कृता वा स्वाहाकृता वा भवन्ति तौ वा एतौ प्राणापानावेष षडुपांश्वन्तर्यामौ तयोर्वा उदितेऽन्यमनुदितेऽन्यं जुह्वतीमावेष तत्राणापानौ वितारयति तस्माद्धीमौ प्राणापानौ सह सन्तौ नानेव यद्वेवोदितेऽन्यमनुदितेऽन्यं जुह्वत्यहोरात्राभ्यामेव तदसुरानन्तरयन्त्युभयतो ह्यमुमादित्यमहोरात्रे पाप्मानं वा यजमान इति ह स्माऽऽहाथ यस्यैता उमा उदिते जुह्वत्युमौ षाऽनुदित उदकयाजी स न सोमयाजी यस्यैवैतौ यथायथं हूयेते स सोमयाजीतीति न्वा उपांश्वन्तर्यामयोः ॥ ४ ॥

अनूत्थेयः पवमानो नाश्नति नानूत्थेय इत्याहुर्ऋच एतदायतनं यत्रैतद्धोतास्तेऽथातः साम्नो यत्रामी साम गायन्ति स योऽनूत्तिष्ठत्यृचं स स्वादायतनाच्चयवयत्यृचं स साम्नोऽनुवर्त्मानं करोति तस्मादनानूत्तिष्ठेत्तेदृचं स्वादायतनाच्चयवयानीति नेदृचं स साम्नोऽनुवर्त्मानं करवाणीति यदि तु स्वयं होता स्यादनूत्तिष्ठेदौपगात्रं ह्यस्य भवति स्वर्गो वै लोकः स्वरसामः स्वर्गे लोके स्वरे सामन्यात्मानमतिमृजा इत्यथ पवमाने ह वा उ प्रातः सर्वा देवताः संतृष्यन्ते कथं तत्रापारिमक्षितो भवतीति स स्तुते पवमान एतं जपं जपेदुपहृता देवा अस्य सोमस्य पवमानस्य विचक्षणस्य भक्ष उप मां देवा ह्वयन्तामस्य सोमस्य पवमानस्य विचक्षणस्य भक्षे मनसा त्वा भक्षयामि वाचा त्वा भक्षयामि प्राणेन त्वा भक्षयामि चक्षुषा त्वा भक्षयामि श्रोत्रेण त्वा भक्षयामीति स एष देवैः समुपह्वस्तथा हास्यासौ सोमो राजा विचक्षणश्चन्द्रमा भक्षो भक्षितो भवति यममुं देवा भक्षं भक्षयन्ति ॥ ५ ॥

अथ पशुसोम एवैष प्रत्यक्षं यत्पशुरुदकपेयमिव ह स्याद्यदेप आलभ्यते सवनान्येतेन तीव्री करोति तद्यद्वपया चरन्ति तेन प्रातःसवनं तीव्रीकृतं यच्छ्रुपयन्ति यत्पशुपुरोळाशेन चरन्ति तेन माध्यंदिनं सवनं तीव्रीकृतमथ यदेनेन तृतीयसवने प्रचरन्ति तेन तृतीयसवनं तीव्रीकृतं स एष सवनानामेव तीव्रीकारो याश्च सोमया देवता याश्च पशुमाज-

नाञ्चयच्छिंशद्वै सोमपा देवता याः सोमाहुतीरन्वायन्ता अष्टौ वसव
 एकादश रुद्रा द्वादशाऽऽदित्या इन्द्रो द्वात्रिंशत्यजापतिश्चयच्छिंशत्रय-
 च्छिंशत्पशुमाननास्ता उभय्यः प्रीता भवन्ति घक्षेप आलभ्यते तमेतमै-
 न्द्राग्ः स्यादिति हैक आहुरिन्द्राग्नी वै सर्वे देयास्तदेनेन सर्वान्देवान्प्री-
 णातीति वदन्तस्तद्गु या आहुराग्नेय एवैष स्यादैन्द्राः पुरोळाशास्तत्सम-
 मिन्द्राग्नी मजेते इत्यग्नेर्वै प्रातःसवनं प्रातःसवन एष आलभ्यतेऽग्नेर्वा
 एतं सन्तमन्यस्मै हरन्ति येऽभ्यदेवस्यं कुर्वन्ति तद्यथाऽन्यस्य सन्तम-
 न्यस्मै हरेदेवं तदपि केवलं संवत्सरं संवत्सरः सदामाग्नेय एष न द्यवे-
 तेति तद्ध्यु हैक आहुः शिक्षायामेवावधृत आग्नेयः ॥ ६ ॥

तस्य भुवो यज्ञस्य रजसश्च नेतेति भुवद्वतीवपाथे याज्या प्र षः शुक्राय
 मानवे भरध्वमिति शुक्रवती पुरोळाशस्य प्रकारवो मननावच्यमाना
 इति हविष्मती हविष एकादशिनी त्वेवान्वायातयेयुरिति सा स्थिति-
 र्यंवि पृष्ठोपायं भवत्यथाऽऽवाहन आवह देवान्यजमानायाम्निमग्ः आवह
 वनस्पतिमावहेन्द्रं घसुमन्तमावहेति तथातःसघनमावाहयतीन्द्रं रुद्र-
 वन्तमावहेति तन्माध्वंदिनं सवनमावाहयतीन्द्रमादित्यवन्तमुमुमन्तं
 विभुमन्तं वाजवन्तं बृहस्पतिमन्तं विश्वदेव्यावन्तमावहेति तत्तृतीयसवन-
 मावाहयति तत उ हैके घनस्पतिमावाहयन्त्यन्तत आवाह्यस्तृतीयसवने
 ह्येनं यजन्तीति वदन्तस्तद्गु या आहुराग्ना वै पशुः प्राणो वनस्पतिर्यस्तं
 तत्र ब्रूयात्प्राणादात्मानमन्तराऽगान्न जीविष्यति तथा ह स्यात्तस्मात्पशु-
 भेषोपसंधाय घनस्पतिरावाह्यो भीमांसितः पशुः ॥ ७ ॥

प्रजापतिः प्रजाः सृष्ट्वा रिरिचान इवामन्यत स हैक्षत कथं नु तेन
 यज्ञक्रतुना घजेयं येनेद्वोपकामानामुयाम यान्नाद्यं रुन्धीथेति स एतामेका-
 दशिनीमपश्यत्तामाहरत्तपा यजत तयेद्वोपकामानामोदवान्नाद्यमरुन्धत्तपो
 एषेतद्यजमान एतपैवैकादशिन्येद्वोपकामानामोदवान्नाद्यं रुन्धे तस्ये वा
 एतस्या एकादशिन्यै याज्यापुरोनुयाक्याश्चैव नाना मनोतायै च हवि-
 योऽधेतरत्समानमाग्नेयः प्रथमो ब्रह्म वा अग्निर्ब्रह्मयज्ञसस्यावरुद्ध्यै सार-
 स्वतो द्वितीयो वाग्वै सरस्वती वाचा वा इदं स्वादितमग्नेमद्यतेऽन्नाद्य-
 स्योपाप्त्यै सौम्यस्तृतीयः क्षत्र वै सोमः क्षत्रयज्ञसस्यावरुद्ध्यै पीण्यश्च-
 तुर्थोऽन्नं वै पूषाऽन्नाद्यस्योपाप्त्यै बार्हस्पत्यः पञ्चमो ब्रह्म वै बृहस्पतिर्ब-
 ण्ययज्ञसस्यावरुद्ध्यै विश्वदेवः षष्ठो विश्वरूपं वा इदमग्नेमद्यतेऽन्नाद्यस्यो-
 पाप्त्या ऐन्द्रः सप्तमः क्षत्रं वा इन्द्रः क्षत्रयज्ञसस्यावरुद्ध्यै मारुतोऽष्टम

आपो वै मरुतोऽन्नमापोऽन्नाद्यस्योपाप्त्या ऐन्द्राग्नौ नवमो ब्रह्मक्षेत्रे वा
इन्द्राग्नी ब्रह्मयशसस्य च क्षत्रयशसस्य चावरुद्धचै सावित्रो दशमः सवि-
तुप्रसूतं वा इदमन्नमद्यतेऽन्नाद्यस्योपाप्त्यै धारुण एकादश क्षत्रं वै धरुणः
क्षत्रयशसस्यावरुद्धा एवं वै प्रजापतिर्ब्रह्मणा च क्षत्रेण च क्षत्रेण च
ब्रह्मणा ब्रह्मणा चोभयतोऽन्नाद्यं परिगृह्णानोऽवरुन्धान ऐतथो एवैतद्य-
जमान एवमेव ब्रह्मणा च क्षत्रेण च क्षत्रेण च ब्रह्मणा चोभयतोऽ-
न्नाद्यं परिगृह्णान्नोऽवरुन्धान ऐत्यवरुन्धान एति ॥ ८ ॥

इति शाङ्खायनब्राह्मणे द्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥

हरिः ॐ । प्रजापतिर्वै यज्ञस्तस्मिन्सर्वे कामाः सर्वममृतत्वं तस्यैते
गोप्तारो यद्विष्ण्यास्तासद्दः प्रमृष्यं नमस्यति नमो नम इति न हि
नमस्कारं मतिदेवास्ते नमसिता होतारमतिमृजन्ते स एतं प्रजापतिं यज्ञं
प्रपद्यते तदग्नैव यजमानः सर्वान्कानानामोति ॥ १ ॥

अथ हविष्पद्भ्या चरन्ति पशवो वै हविष्पद्भिः पशूनामेवाप्यैतानि
वै पञ्च हवींषि भवन्ति दृषिधानासक्तवः पुरोळाशः पयस्येति पञ्च-
पदा पद्भिः पाङ्को यज्ञः पाङ्काः पशवः पाङ्कः पुरुषो यज्ञस्य च पशूनां
चाऽऽप्त्यै सेयं निरुप्यते पशूनामेव परिग्रहायाथो सवनानामेव तीव्रीका-
रायाथ वै हविष्पद्भिः प्राण एव तस्माद्येनैव मैत्रावरुणः प्रेष्यति तेन
होता यजति समानो ह्ययं प्राणस्तदाहुर्यया वै प्रातर्यजत्वृक्सा तदह-
र्यांतयामा भवत्यथ कस्मादेपा सर्वेषु सवनेष्ययातयामेति पदेव सवनै-
र्वितारयन्नेति प्रातः प्रातःसावस्येति प्रातःसवने माभ्यंदिनस्य सवन-
स्येति माभ्यंदिने सवने तृतीयस्य सवनस्येति तृतीयसवने तेनायातयामा
तदाहुः कस्मात्प्रातरेव पयस्या न मभ्यंदिने न तृतीयसवन इति यज्ञो वै
मैत्रावरुण एतद्वै यज्ञो जायते यत्प्रातःसवने पयोभाजनो वैतरणः
कुमारस्तद्यथा जातायस्तनमुपदध्यादेवं तद्वृद्धो वा उत्तरयोः सवन-
योयंदा वै वर्धतेऽतिस्तनो वै तदा तस्मात्प्रातरेव पयस्या न मभ्यंदिने
न तृतीयसवन इति ॥ २ ॥

हविरग्ने वीहीत्यनुसवनं पुरोळाशः स्विष्टकृतो यजत्यवत्सारो ह
प्राश्रवणो देवानां होता सतमेतस्मिन्द्युम्ने मृत्युः प्रत्यालिल्येऽग्निर्वै मृत्युः

स हविरग्ने वीहीति हविषाऽग्निं प्रीत्वाऽथातिमुमुचे तथो एवं विद्वा-
 न्होता हविरग्ने वीहीत्येव हविषाऽग्निं प्रीत्वाऽथातिमुच्यत एतैर्ह वा
 अन्तराकाशैर्देवाः स्वर्गं लोकं जग्मुस्तोनतस्मिन्द्युन्ने मृत्युः प्रत्यालित्ये-
 ऽग्निर्वैमृत्युस्ते हविरग्ने वीहीति हविषाऽग्निं प्रीत्वाऽथातिमुमुचिरे तथो
 एवैवं विद्वान्होता हविरग्ने वीहीत्येव हविषाऽग्निं प्रीत्वाऽथातिमुच्यते
 तानि वा एतानि पञ्चक्षराणि हविरग्ने वीहीति पञ्चज्ञोऽयमात्मा षड्-
 धस्तदात्मनैवाऽऽत्मानं तिष्क्रीयानृणो भूत्वाऽथ यजते स एषोऽवल्मा-
 रस्य प्राश्रवणस्य मन्त्रः स न मन्येत केन वा उ केन वा यज्ञा इत्यृषि-
 कृतेन मन्त्रेणर्चा यजानीत्येव विद्यात् ॥ ३ ॥

अथ सोम इति वै पशुमवोचामैवं पुरोच्छाशान्दशान्वा एते सोमां-
 शवः प्रतोऽशुष्यंमेतमभिपुण्वन्ति तृतोऽशुरापो रसोऽशुर्वाहि वृषोऽ-
 शुष्यः द्युकोऽशुः पयो जीवोऽशुः पशुरसृतोऽशुर्हिरण्यमुगंशुष्यंशुः
 सामांशुरित्येते वा उ दश सोमांशवो यज्ञा वा एते सर्वे संगच्छन्तोऽथ
 सोमोऽथ सुतः ॥ ४ ॥

पुरोच्छाशैश्चरित्वा द्विदेवत्यैश्चरन्त्यात्मा वै यजमानस्य पुरोच्छाशाः
 प्राणा द्विदेवत्यास्तद्यत्पुरोच्छाशैश्चरित्वा द्विदेवत्यैश्चरन्ति प्राणानेव तथ-
 जमाने दधाति सर्वाद्युत्वायास्मिन्नैकेऽमृतत्वायामुष्मिस्तथा इ यजमानः
 सर्वमायुरस्मिन्नैक एत्याप्तोऽमृतत्वमक्षितिं स्वर्गं लोकं पेन्द्रवापवः
 प्रथमो वाग्वा इन्द्रः प्राणो वायुश्चक्षुर्भेत्रावरुणः श्रोत्रमाश्विनस्ते वा एते
 प्राणा एष यद्विदेवत्यास्तम्माद्वनवानं यजति प्राणानां संतत्यै संतता इव
 हीमे प्राणा नानुवपट्करोति प्राणा वै द्विदेवत्याः संस्थाऽनुवपट्करोति
 नेत्युरा कालात्प्राणं संस्थापयानीति युक्ता इव हीमे प्राणा ऐन्द्रवापवं
 पूर्वान्द्वयं सादयति पूर्वान्द्वयोर्ह्येष एषां प्राणानामभिधानतर इवामित
 इतरो पश्चादुपनिदधात्यमित इव हीदं चक्षुश्च श्रोत्रं च तानवगृह्यास्तेने-
 त्यथर्तन्ता इति नापिदधाति प्राणा वै द्विदेवत्या नेत्याजानापिदधा-
 नीति ॥ ५ ॥

इदं ते सोम्यं मध्विति प्रस्थितानां याज्या मधुश्चूर्तां मधुमत्यनु षप-
 दकरोत्याहुतीनामेव शान्त्या आहुतीनां प्रतिष्ठित्या अथ होत्राः संप-
 जन्ति यजमानमेव तद्वणतापै संप्रमुञ्चन्ति द्विदेवत्वानां प्रथमो प्रश्नोऽ-
 धेय्याऽथ होतृचमस आत्मा वै यजमानस्य पुरोच्छाशाः प्राणा द्विदे-
 वत्या अन्नं पशव इत्याऽन्नेन वै प्राणाश्चाऽऽत्मा च संहितस्तस्माद्विदे-

वत्यानां प्रथमो मक्षोऽथेळाऽथ होतृचमसस्तानध्वयंवे प्रयच्छति नानु-
सृजति प्राणा वै द्विदेवत्या नेत्प्राणाननुमृजानीति द्विरैन्द्रवायवस्य मक्ष-
यति द्विर्हि तस्य वपद्रकरोति सकृन्मैत्रावरुणस्य सकृदाश्विनस्य सर्वतः
परिहारमाश्विनस्य मक्षयति सर्वतो ह्यनेन श्रोत्रेण शृणोति संस्रवान्हो-
तृचमसेऽवनयतीळामाज एवैनांस्तत्करोति ॥ ६ ॥

अथेळामुपहृत्यते दक्षिणेनोत्तरेळां धारयत्सध्येन होतृचमसं च पार्त्रीं
च संयच्छत्यसंस्पर्शयन्त्रो वा आज्यं रेतः सोमो नेद्वज्रेण रेतो हिन-
सानीति तस्यां न मुन्वदाहानाशिपो निराहोपहूयेळामवग्रायावस्यति
प्राश्रात्युत्तरेळामथाप आचम्य होतृचमसं मक्षयत्येतद्वै परममन्नाद्यं
यत्सोमः परममेवैतदन्नाद्यं सर्वं समुपहृत्य मक्षयन्ति ॥ ७ ॥

अथ वै प्रत्युपहृतोऽच्छावाकस्य प्रत्येता वामा सूक्ता यं सुन्वन्पज-
मानो अग्रमीदुत प्रतिष्ठोतोपवक्तुत नो गाव उपहृता इति यदि नोप-
जुहूपत्युतोपहृत इत्यभ्यस्यति यद्युपजुहूपते प्रत्युपहृतोऽच्छावाको निव-
र्तध्वं माऽनुगातेत्येतस्य सूक्तस्य यावतीः पर्याप्तुयात्ताथतीरनुष्येद्धोता
वा प्रतिकामिनमच्छावाकं सा तत्र प्रायश्चित्तिः ॥ ८ ॥

प्राणा वा ऋतुयाजास्तद्यहतुयाजंश्चरन्ति प्राणानेव तद्यजमाने दधति
स वा अयं त्रेधा विहितः प्राणः प्राणोऽपानो व्यान इति पळ्ऋतुनेति
यजन्ति प्राणमेव तद्यजमाने दधति चत्वार ऋतुभिरित्यपानमेव तद्यज-
माने दधति द्विऋतुनेत्युपरिष्ठाद्यानमेव तद्यजमाने दधाति सर्वापुत्वा-
यास्मिँल्लोकेऽमृतत्वायामुधिंस्तथा ह यजमानः सर्वमायुरस्मिँल्लोक
एत्याप्तोरयमृतत्वमक्षितिं स्वर्गे लोके ते वा एते प्राणा एव यहतुयाजा-
स्तस्मादनवानं यजन्ति प्राणानां संतत्यै संतता इव हीमे प्राणा नानु
वपद्र कुर्वन्ति प्राणा वा ऋतुयाजाः संस्थाऽनुवपद्रकारो नेत्युरा काला-
त्प्राणान्संस्थापयानीति युक्ता इव हीमे प्राणास्तदाहुः कस्माद्धोता
यक्षद्धोता यक्षदित्येव सर्वेभ्यः प्रेष्यतीति वाग्वै होता वाग्यक्षद्वाग्यक्ष-
दित्येव तदाहाथो सर्वे वा एते सप्त होतारोऽपि व ऋचाम्युदितं सप्त
होतार ऋतुशो यजन्तीत्यथ यद्विरुपरिष्ठाद्द्वादश त्यजामि ता येते वै
द्वादश भवन्ति द्वादश वै मासाः संवत्सरः संवत्सरस्यैवाऽऽवाप्स्यै स
पोऽत्र मक्षयेद्यस्तं तत्र त्रूयाद्दशान्तो मक्षो ननु वपद्रकृतः प्राणानस्य
व्यगान्न जीविष्यति तथा ह स्याद्य उ वै न मक्षयेद्यस्तं तत्र त्रूयात्प्राणो

मक्षः प्राणादात्मानमन्तरगान् जीविष्यतीति तथा हैव स्याद्विष्पोद्वेषा-
 वेष जिघेदत्र च द्विदेवत्येषु चेति तद् तत्र शासनं वेदयन्तेऽथ यद्गु
 व्यतिचरतो नान्योन्यमनुप्रपद्येते अध्वर्युं तस्माद्दृत्तुर्कृतुं नानुप्रपद्यते
 तस्माद्दृत्तुर्कृतुं नानुप्रपद्यते ॥ ९ ॥

इति शाङ्खायनब्राह्मणे त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥

हरिः ॐ । अथात आज्यमाज्येन वै देवाः सर्वान्कामानाजयन्त सर्व-
 ममृतत्वं तथो एवैतद्यजमान आज्येनैव सर्वान्कामानाजयति सर्वममृतत्वं
 तद्वा इदं पङ्क्तिमाज्यं तूष्णीं जपस्त्रूणीं शंसः पुरोरुक्स्तुक्तमुत्थवीर्यं
 याज्येति पञ्चऋतुः संवत्सरः पङ्क्ति एतेन वै देवाः पङ्क्तिनाऽऽज्येन
 पञ्चऋतुं संवत्सरमाप्नुवन्पङ्क्तिं संवत्सरेण सर्वान्कामान्सर्वममृतत्वं तथो
 एवैतद्यजमान एतेनैव पङ्क्तिनाऽऽज्येन पञ्चऋतुं संवत्सरमाप्नोति पङ्क्तिं
 संवत्सरेण सर्वान्कामान्सर्वममृतत्वंतथ यत्पुरस्ताच्चूष्णीं जपं जपति स्वर्गो
 वै लोको यज्ञस्तद्यत्पुरस्ताच्चूष्णीं जपं जपति स्वस्त्ययनमेव तत्कुरुते स्वर्ग-
 स्य लोकस्य समष्ट्या अथेतं तूष्णीं शंसमुपांशु शंसति सर्वेषामेव कामा-
 नामाप्त्या अग्निर्ज्योतिर्ज्योतिरग्निरिति तदिमं लोकं लोकानामाप्नोति
 प्रातःसवनं यज्ञस्येन्द्रो ज्योतिर्ज्योतिरिन्द्र इति तदन्तरिक्षलोकं लोका-
 नामाप्नोति माध्यंदिनं सवनं यज्ञस्य सूर्यो ज्योतिर्ज्योतिः सूर्य इति तद्भु-
 लोकं लोकानामाप्नोति तृतीयसवनं यज्ञस्याथ वै निविदसावेव घोऽसौ
 तपरयेष हीदं सर्वं निवेदयन्नेति सा पुरस्तात्स्तुक्तस्य प्रातः सवनेऽधीयते
 पुरस्ताद्धचेप तदा भवति मध्ये स्तुक्तस्य माध्यंदिने सवने मध्ये ह्येष
 तदा भवत्युत्तयाः परिशिष्य तृतीयसवने पश्चाद्धचेप तर्हि परिक्रान्तो
 भवति तद्येतस्यैव रूपेण निविदं षधतेति तद् वा आहुरश्चरयो वै प्रातः
 सवनं वहति शितिपृष्ठा माध्यंदिनं सवनं श्वेतानूकाशास्तृतीयसवनमि-
 त्यादित्येनैव द्वादशपदां पुरोरुक्मुपसंशंसति द्वादश वै मासाः संवत्सरः
 संवत्सरस्यैवाऽऽज्ये ॥ १ ॥

अथ सप्तचंमाज्यं शंसति सप्त वै छन्दांसि सर्वेषामेव छन्दसामाप्त्यै
 तद्वा आनुहुर्मं भवति वागनुहुतद्यत्किंच वाचाऽनुहुमाऽभ्यनूक्तं तत्सर्ध-
 माप्नोति पदे विगृह्णाति तत्प्रजात्यै रूपं वीर्यै स्त्रियै पुमान्गृह्णाति
 यद्देव विगृह्णाति प्रतिष्ठयोस्तद्वृषमथो एतद्ध वै मृत्पोरास्यं यद्वेते पदे
 अन्तरेण स घोत्रायानन्तं ब्रूयान्मृत्वोरास्यमापाति न जीविष्यति तथा

हं स्यात्तस्मात्तदनवानं संक्रामेदमृतं वै प्राणोऽमृतेन तन्मृत्युं तरति
 सगस्तेनोत्तरेणार्धर्चनं प्रणौति यज्रमेव तत्पाप्मने भ्रातृव्याय प्रहरति
 ता दश गायत्र्यः संपद्यन्तेऽष्टाक्षरं हि दशमं पदं गायत्री वै सा याऽनु-
 ह्नुर्गायत्रमग्नेच्छन्दो दश प्रातःसवनोऽध्वर्युर्ग्रहान्गृह्णाति नवसु बहि-
 ष्यमानेन स्तुवते हिंकारो दशमो दशेमास्ते नाना कुर्वन्तो विराजमभि-
 संपादयन्त्येते द्वे कृत्स्नमन्नाद्यं यद्वैराट्तेदेतत्संपाद्यं यजमाने प्रतिदधति
 त्रिः प्रथमया त्रिरुत्तमयैकादश संपद्यन्ते याज्या द्वादशी द्वादश ये
 मासाः संवत्सरः संवत्सरस्यैवाऽऽप्त्यै ताः संशस्ताः षोडश गायत्र्यः
 संपद्यन्ते तद्गायत्रीमाज्यमभिसंपद्यत आग्नेन्द्र्या यजतीन्द्रमेव तदर्धभाजं
 सवनस्य करोति याज्यायां देवता अन्याभजतेति ह स्माऽऽह कौपीत-
 किञ्चपञ्चिंशदक्षरा वै विराट्त्रयस्त्रिंशद्देवता अक्षरभाजो देवताः करो-
 त्यग्न इन्द्रश्च दाशुषो दुरोण इति पदं परिशिष्य विराजोऽर्धर्चं वाऽनिति
 श्रीर्विराळन्नाद्यं त्रिषां तद्विराज्यन्नाद्ये प्रतितिष्ठत्युत्तरेण विराजोऽर्धर्चनं
 वपद् करोति स्वर्ग एव तं लोके यजमानं दधात्यनु वपद् करोत्याहुती-
 नामेव शान्त्या आहुतीनां प्रतिष्ठित्यै ॥ २ ॥

शौंसावो ३ इति प्रातःसवन आह्वयते यच्छुद्धं प्रणयं कुर्वन्ति
 तदस्य लोकस्य रूपं यन्मकारान्तं तदमुष्य तद्यच्छुद्धं प्रणयं कुर्वन्ति
 पराह्वा असौ लोको नेत्पराञ्चो गामेत्यथो प्रजापतिर्वा अयं लोकः
 प्रजात्या एवाथो प्रतिष्ठा वा अयं लोकः प्रतिष्ठित्या एव शौंसामो देवे-
 त्यध्वर्युस्तान्यष्टावक्षराण्युक्थमवाचीति प्रातःसवन उपांशु होता ब्रूयादु-
 क्थशा इत्यध्वर्युस्तान्यष्टौ गायत्र्या सवनं प्रतिपद्य गायत्र्यां प्रत्यष्ठा-
 तामध्वर्यो शौंसावो ३ इति माध्यंदिने सवन आह्वयते शौंसामो देवेत्य-
 ध्वर्युस्तान्येकादशाक्षराण्युक्थमवाचीन्द्रायेति माध्यंदिने सवन उपांशु
 होता ब्रूयादुक्थशा इत्यध्वर्युस्तान्येकादश त्रिष्टुभा सवनं प्रतिपद्य
 त्रिष्टुभिः प्रत्यष्ठातामध्वर्यो शौंसावो ३ इति तृतीयसवनेऽभ्यास-
 माह्वयते शौंसावो देवेत्यध्वर्युस्तानि द्वादशाक्षराणि रोमशेन त्रयो-
 दशवाचीन्द्रायोक्थं देवेभ्य इति तृतीयसवन उपांशु होता ब्रूयादुक्थशा
 इत्यध्वर्युस्तानि द्वादश संपदि जगत्या सवनं प्रतिपद्य जगत्यां प्रत्यष्ठाता-
 मेतद्वै तद्यन्मध्य ओप्यते स यदि ह वा अपि व्यूहळच्छन्दा भवति कूलता-
 न्येवैवं विदुपश्छन्दांसि यज्ञं वहन्त्यथो एतदेव ऋगभ्यनूक्तेति ह स्माऽऽह
 यद्गायत्रे अधिगायत्रमाहितं त्रैष्टुभाद्वा त्रैष्टुभं निरतक्षत यद्वा जग-

जागत्याहितं पदं य इत्तद्विदुस्ते असुतत्वमानशुरित्यथो यदिमा देवता
एषु लोकेष्वध्यूहळा गायत्रे अस्मिँल्लोके गायत्रोऽयमग्निरध्यूहळ्छैष्टुभे-
न्तरिक्षलोके त्रैष्टुभो वायुरध्यूहळो जागतेऽमुष्मिँल्लोके जागतोऽसावादि-
त्योऽध्यूहळः ॥ ३ ॥

आज्यं शस्त्रा प्रउगं शंसत्यात्मा वै यजमानस्याऽऽज्यं प्राणा
प्रउगं तद्यदाज्यं शस्त्या प्रउगं शंसति प्राणानेव तद्यजमाने दधाति
सर्वापुत्रायास्मिँल्लोकेऽमृतत्वायामुष्मिँस्तथा ह यजमानः सर्वमायुरे-
स्मिँल्लोके एवाभोत्पमृतत्वमक्षितिं स्वर्गे लोके पवमाने स्तुत आज्यं
शंसत्याज्ये स्तुते प्रउगे तदेतत्पवमानोक्थमेव तत्प्रउगमाज्यस्योक्थं
ते एतद्विहरति यथा रथस्यान्तरी रश्मीन्व्यतिपजेदेवं तद्ग्रहाननुशंस-
तीति ह स्माऽऽह क्रीपीतकियोऽसौ वाचोरिन्द्रवाप्सोर्ग्रहस्तं वायव्येन
चैन्द्रवायवेन च मैत्रावरुणं मैत्रावरुणेनाऽऽश्विनमाश्विनेन यत्रस्थितानां
यजति तदैन्द्रेण यद्वोत्राः संयजन्ति तद्वैश्वदेवेन वागेय सरस्वती सर्वेषु
सवनेष्वथ वै पुरोरुगसावेव योऽसौ तपत्येप हि पुरस्ताद्रोचतेऽथ वै पुरो-
रुद्रमाण एवाऽऽत्मा सूक्तमथ वै पुरोरुगात्मेव प्रजा पशवःसूक्तं तस्मान्न
पुरोरुचं च सूक्तं चान्तरेण व्याह्वयते शंसन्त्य पुरोरुचा सूक्तं पुरोरुचे
पुरोरुच एवाऽऽह्वयते वायुरयेगास्तत्प्राणरूपं वायवा तदपानस्य रूपं
गायत्रं प्रउगं शंसति तेन प्रातःसवनमाप्तमेन्द्रं शंसति तेन माध्यंदिनं
सवनमाप्तं वैश्वदेवं शंसति तेन तृतीयसवनमाप्तम् ॥ ४ ॥

अथ वैश्वदेवीं पुरोरुचं शंसति सा पट्टपदा भवति तां त्वासृतय
इत्पायुः पळृतवस्तस्यै द्वे द्वे पदे अवग्राहं शंसति तस्माद्द्वंद्वं समस्ता
ऋतव आरुपायन्ते ग्रीष्मो वर्षा हेमन्त इत्त्रत्र हैके सारस्वतीं पुरोरुचं
शंसति न तथा कुर्यादतिरिक्तं तद्बुचिता वै वाक्स्वयं पुरोरुग्वै धाम्वाय-
वापाहि दृशताश्विना यज्वरीरिष इत्येते उभे तत्प्रउगं नवचं च द्वाद-
शचं च तदेकविंशतिरेकविंशो घं चतुष्टोमः स्तोमानां परमस्तत्परमं
स्तोममाप्नोति यद्वे वैकथिंशतिर्द्वादश वै मासाः पञ्चतंत्रय इमे लोका
असावादिष्य एरुथिंशन्तेनैव तत्सलोकतायां यजमानमध्यूहति तानि वै
सप्त नृचानि भवन्ति सप्त वै छन्दांसि सर्वपामेव च्छन्दमामाप्या अथो
एतेर्धं दधा असुराणां सप्तसाप्तान्यवृञ्जत तथो एवेतद्यजमान एतरेव
द्विमतो भ्रानृद्वन् सप्तसाप्तान्यवृत्तेऽप्रेरथे प्रातः सवनमासीदिन्द्रस्य
माध्यंदिनं सवने विश्वेषां देवानां तृतीयमवनं भोऽग्निरकामयत तस्यां मे

माध्यंदिने सवनेऽथो तृतीयसवन इतीन्द्रोऽकामयत तरयां मे प्रातःसव-
नेऽथो तृतीयसवन इति विश्वे देवा अकामयन्त तरयां नो माध्यंदिने सव-
नेऽथो प्रातःसवन इति ता अमुतोऽर्वाच्यो देवतास्तृतीयसवनात्प्रातःस-
वनमभिप्रायुञ्जत तद्यदभिप्रायुञ्जत तत्प्रउगस्य प्रउगत्वं तस्माद्बृहद्यो
देवताः प्रउगे शस्यन्ते तस्मात्सर्वाणि सवनानि सर्वदेवत्यानि भवन्ति
विश्वेभिः सोम्यं मध्वित्युक्थं शस्त्वा यजति वैश्वदेव्या वैश्वदेवं ह्येतदुक्थं
गायत्र्या गायत्रं प्रातःसवनमन्विदु वपट्करवदान्विदु वपट्करयत् ।

इति शाङ्खायनब्राह्मणे चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥

हरिः ॐ । देवा वा अर्धुदेन च पावमानीभिश्च ग्राव्णोऽभिष्टुत्याऽऽप्नु-
वन्नमृतत्वमाप्नुवन्सत्यं संकल्पं तथो एवैतद्यजमानो यद्बुधेन च पाव-
मानीभिश्च ग्राव्णोऽभिष्टौत्याप्रोत्यमृतत्वमाप्नोति सत्यं संकल्पमथ स्तुते
पषमाने दधिघर्मेण चरन्त्यत्र कालो हि भवत्यथो सवनस्यैव सरसताया
अथ हविष्पङ्कथा चरन्ति तस्या उक्तं ब्राह्मणं भारद्वाज्या मध्यंदिने
प्रस्थितानां यजति भरद्वाजो ह मध्यंदिन इन्द्राय सोमं प्रददौ सा वा
ऐन्द्री त्रिष्टुभभवत्यैन्द्रं हि त्रैष्टुभं माध्यंदिनं सवनमनु वपट्करोत्याहुती-
नामेव शान्त्या आहुतीनां प्रतिष्ठित्या अथ होत्राः संयजन्ति तासामुक्तं
ब्राह्मणमथेळाऽथ होत्रचमसस्तस्योक्तं ब्राह्मणं हुतेषु दक्षिणेषु दक्षि-
णानीयन्तेऽत्रापयर्गो ह्यभिपवो भवत्यथो आत्मानमेवैतन्निष्क्रीणाति यद्द-
क्षिणा नीयन्तेऽथो दक्षिणाभिर्वै यज्ञं दक्षयति तद्यद्दक्षिणाभिर्यज्ञं वक्ष-
यति तस्माद्दक्षिणानामात्मदक्षिणं वै सत्रं तस्माद्दहरहर्जपेयुरिदमहं मां
कल्याण्यै कीर्त्यै स्वर्गाय लोकायामृतत्वाय दक्षिणाञ्जयानीत्यात्मानमे-
वैतत्कल्याण्यै कीर्त्यै स्वर्गाय लोकायामृतत्वाय दक्षिणां नयन्ति वैश्वा-
मित्रां मरुत्वतीयग्रहस्य पुरोनुवाक्यामनूच्य वैश्वामित्र्या यजति सय-
नततिर्वै मरुत्वतीयग्रहो वाग्यै विश्वामित्रो वाचा यज्ञस्तायसे ते वा
ऐन्द्र्यौ त्रैष्टुभौ भवत ऐन्द्रं हि त्रैष्टुभं माध्यंदिनं सवनमनु वपट्करोत्या-
हुतीनामेव शान्त्या आहुतीनां प्रतिष्ठित्यै ॥ १ ॥

अथ पाङ्क्तिं मरुत्वतीयं शंसति पङ्का ऋतवः संवत्सरः संवत्सरस्यै-
वाऽऽप्त्या अनुष्टुभं गायत्रीं वृहतीमुष्णिहं त्रिष्टुभं जगतीमिति पट् छन्दोऽसि
शंसति तस्मात्पाङ्क्तिं भवत्यात्वा रथं यथोतय इत्यनुष्टुभा मरुत्वतीयं
प्रतिपद्यते पषमानोक्थं वा एतद्यन्मरुत्वतीयमनुष्टुप्सोमस्य छन्द उक्थं

पदविग्रहणस्य ब्राह्मणं गायत्रीः शंसति प्राणो वै गायत्र्यः प्राणमेव
 तदात्मन्धत्त इदं वसो सुतमन्ध इत्यनुचरः सुतवान्पीतवान्पवमानोक्तं
 ह्येतदिन्द्र नेदीय एदिहीतीन्द्रनिहवः प्रगाथो नेदीय उपनिष्क्रामेति हैनं
 मरुत ऊचुः प्रहर्षयन्तः सोऽववीद्धत्वा वृत्रं विजित्य युष्माभिर्मैऽस्यं सह
 सोमपीथ इति तैरेवास्यैप सह सोमपीथः प्रनूनं ब्रह्मणस्पतिरिति प्रवा-
 न्ब्राह्मणस्पत्यः प्रहरेति हैनं ब्रह्मोवाच प्रहर्षयन्सोऽववीद्धत्वा वृत्रं
 विजित्य त्वया मेऽस्यं सह सोमपीथ इति स एष ब्रह्मण एव सोमपी-
 थस्तस्मिन्देवता अन्वाभजतेति ह स्माऽऽह कौपीतकिर्यस्मिन्निन्द्रो
 वरुणो मित्रो अर्यमा देवा ओक्तांसि चक्रि र इत्यत्र देवता अन्वाभक्ता-
 स्तदाहुर्यज्ञैव स्तोत्रियो नानुरूप इन्द्रनिहवश्च ब्राह्मणरपत्यश्च प्रगा-
 थावथ कस्मात्पुनरादायं ककुष्कारं शस्येते ३ इति पुनरादायं वै
 सामगाः पवमाने रतुवते तस्यैवैतद्रूपं क्रियतेऽग्निर्नता भग इव क्षितीनां
 त्वं सोम क्रतुभिः सुक्रतुभूरित्यग्नीपोभीयेऽग्नीपोमौ वा अन्तर्वृत्र आस्तां
 ताविन्द्रो नाशक्नोद्भिबर्जं प्रहर्तुं तावेतं भागमुपनिराक्तामतां यश्चैनयो-
 रसौ पीर्णमासे तदेतद्द्वार्धज्ञमेवोक्तं यन्मरुत्वतीयमेतेन हेन्द्रो वृत्र-
 महन् ॥ २ ॥

पिन्वन्त्यपो मरुतः सुदानव इति पिन्वन्त्यपीयापो वै पिन्वन्त्यपीया
 तद्यदेव वृत्रं हतमापो ध्यायन्त्यप्यापिन्वस्तस्मात्पिन्वन्त्यपीया सा वै
 जगती तथा सर्वाणि सयनानि जगद्गन्ति भवन्ति जनिष्ठा उग्रः सहसे
 नुरापेति जातयन्मरुत्वतीयमेतद्वा इन्द्रो जायते चद्वृत्रमहन्नेतद् वा एष
 जायते यो यजते तस्य प्रथमायामध्वर्युः सकृन्मद्भृत्पत्यागृणात्पत्र हेन्द्रः
 प्रथममाद्यत्तदेतत्पुतनाजिदेवमूक्तं यन्मरुत्वतीयमेतेन हेन्द्रः पृतना अज-
 यत्तस्य मध्ये निविदं दधाति मध्ये वा इदमात्मनोऽन्नं धीयतेऽथ निविदः
 शंसति प्राणा वै निविदः प्राणानेव तदात्मन्धत्ते तासामेकैकं पदमव-
 ग्राहं शंसत्येकैकमेव तद्याणमात्मन्धत्त उत्तमेन प्रणौतीममेव तद्याणमु-
 त्पृजते तस्माद्धीमं प्राणं सर्वं प्राणा अनुप्राणन्त्यथोऽन्नं निविद इत्याहु-
 स्तस्मादेना आरतं शंसेदत्वरमाण इव हि प्रतिकामिनमन्नाद्यमस्ति ये
 त्या हि हरये मघयन्नवर्धञ्जित्युन्धं शम्वा यजति ये शाश्वरे हरिवो ये
 गविष्टावित्येतैर्वा एष एतानि सह धीर्याप्यकरोत्तैरेवास्यैप सह सोमपीथः
 सा या हेन्द्रो त्रिष्टुन्मघर्यैन्द्रं हि ईहुमं माध्यंदिनं सयनमनु वषट्करो-
 त्याहुतीनामेव शान्त्या आहुतीनां प्रतिष्ठित्यं पागेवामां प्रथमाऽनुष्टां

पञ्च गायत्र्योऽनुवर्तन्ते मन इन्द्रनिहवः श्रोत्रं ब्राह्मणस्पत्यः प्राणोऽपानो
व्यान इति तिस्र एकपातिन्य आत्मा सूक्तं यदन्तरात्मस्तं निषित्प्रतिष्ठा
परिधानीयाऽन्नं याज्या ॥ ३ ॥

निष्केवल्यं बह्व्यो देवताः प्राच्यः शस्यन्ते बह्व्य ऊर्ध्वा अथैतदिन्द्र-
स्यैव निष्केवल्यं तन्निष्केवल्यस्य निष्केवल्यत्वमथ यद्वृहत्या प्रतिपद्यते
वार्हतो वा एष य एष तपति तदेनं स्वेन रूपेण समर्थयति द्वे तिस्रः
करोति पुनरादाय तत्प्रजात्यै रूपं ह्वाविवा अग्रे भवतस्तत उपप्रजायेते
स्तोत्रियं शस्त्वाऽनुरूपं शंसत्यात्मा वै स्तोत्रियः प्रजानुरूपस्तस्मात्प्र-
तिरूपमनुरूपं कुर्वति प्रतिरूपो हैवास्य प्रजायामाजायते नाप्रतिरूपो
धाप्यां शंसति प्राणो वै धाप्या प्राणमेव तदात्मन्धत्ते प्रगाथं शंसति
पशवो वै प्रगाथः पशूनामेवाऽऽप्त्या अथो प्राणापानौ वै वार्हतः
प्रगाथः प्राणापानावेव तदात्मन्धत्त इन्द्रस्य नु वीर्याणि प्रबोचमिति
पञ्चदशर्चं निष्केवल्यं पञ्चदशो वै वज्रो वज्रेणैव तद्यजमानस्य पाप्मानं
हन्ति तस्य मध्ये निविदं दधाति मध्ये वा इदमात्मनोऽन्नं धीयतेऽथ
निविदः शंसति प्राणा वै निविदः प्राणानेव तदात्मन्धत्ते तासामेकैकं
पदमवशाहं शंसत्येकैकमेव तत्प्राणमात्मन्धत्त उत्तमेन प्रणौतीममेव
तत्प्राणमुत्सृजते तस्मान्द्वीमं प्राणं सर्वे प्राणा अनुप्राणन्त्यथोऽन्नं निविद
इत्याहुस्तस्मादेना आरतं शंसेदधरमाण इव हि प्रतिकामिनमन्नाद्यमति
नितरां परिधानीयां शंसेतथा ह पत्न्यः प्रच्याद्युका भवत्यनुदायिततरां
तथा ह पत्न्यनुद्धतमना इव भवत्यथ यदश्वं ददातीन्द्रो वा अश्व ऐन्द्रं
ह्येतदुक्थमिन्द्रमेव तत्प्रीणात्वात्मा वै स्तोत्रियः प्रजानुरूपो महिषी
धाप्या प्रगाथः पशव आत्मा सूक्तं यदन्तरात्मस्तं निषित्प्रतिष्ठा परिधा-
नीयाऽन्नं याज्या ॥ ४ ॥

पवमाने स्तूयमाने होतारं मृत्युः प्रत्यालीयत तमाज्येन न्यकरोदन्यत्र
स्तोत्रियादाज्ये सामाज्ये प्रत्यालीयत त पउगंन न्यकरोदन्यत्र स्तोत्रि-
यात्तं माध्यंदिने पवमाने प्रत्यालीयत तं मरुत्वतीयेन न्यकरोदन्यत्रैव
स्तोत्रियादथ वै निष्केवल्ये स्तोत्रियेणैथ प्रतिपद्यते तद्यथा मयेऽतिमुच्य
मृत्युं यथाऽतिमुमुचान एव तदाहुर्निष्केवल्यमेवेदं निष्केवल्यमदो महा-
यते शस्यन्ते वा अमुत्र चतुरुत्तराणि कथमिहोपाप्यन्त इति तानि वा
इहोपाप्ततराणि भवन्ति स्तोत्रियानुरूपौ शंसस्तौ सप्तचतुरुत्तराणि संप-
द्यन्ते चतुरक्षरं च पदमुदैति ते पशवस्तान्पशून्यजमाने दधाति विराट्वा

हरिः ॐ । वसूनां वै प्रातःसवनं रुद्राणां माध्यंदिनं सवनमादित्यानां
 तृतीयसवनं तद्यदादित्यग्रहेण तृतीयसवनं प्रतिपद्यते स्वयैव तद्देवतया
 प्रतिपद्यतेऽथोऽधीतरसं वा एतत्सवनं यत्तृतीयसवनमथैव सरसो ग्रहो यदा-
 दित्यग्रहस्तेनैव तत्तृतीयसवनं सरसं करोति त्रिष्टुभमादित्यग्रहस्य पुरोनु-
 वाक्यामनूच्य त्रिष्टुभा यजति बलं वै वीर्यं त्रिष्टुष्वलमेव तद्दीर्यं पज-
 माने वधाति तस्य नानु वपद् करोति सवनततिर्था आदित्यग्रहः
 संस्थाऽनु वपद्कारो नेत्पुरा कालात्सवनं संस्थापयानीति मद्गती याज्या
 मद्गच्छि तृतीयसवनमथ स्तुते पवमाने पशुना चरन्त्यत्र कालो हि भव-
 त्यथो सवनस्यैव सरसताया अथ हविष्पङ्क्या चरन्ति तस्या उक्तं
 ब्राह्मणमैन्द्रार्भवस्तृतीयसवन उन्नीयमानेभ्योऽन्वाह 'यत्र ह तद्भवः
 प्रजापतेः प्रेमाणं प्रापुस्तदेनानिन्द्रः सोमर्षीथेऽन्वाभेजे तस्मान्नाऽऽर्षीषु
 स्तुवतेऽथाऽऽर्भवः पवमान इत्याचक्षत ऐन्द्रार्भ्या तृतीयसवने प्रस्थितानां
 यजतीन्द्रमेव तदर्धभाजं सवनस्य करोति जगत्या जागतं हि तृतीयसवनं
 मद्गत्या मद्गच्छि तृतीयसवनमनु वपद्करोत्याहुतीनामेव शान्त्या आहु-
 तीनां प्रतिष्ठित्या अथ होत्राः संयजन्ति तासामुक्तं ब्राह्मणमथेळाऽथ
 होतृचमसस्तस्योक्तं ब्राह्मणमीपासनं तृतीयसवन उपास्यन्ति पितृनेव
 तस्मीणान्ति ॥ १ ॥

अथ सावित्रग्रहेण चरन्ति प्रातःसवने तमग्रेऽयजस्ताः पजनः प्राजा-
 यन्त तं माध्यंदिने सवने ता उ तत्र नो एव तमत्र तृतीयसवनेऽयजं-
 स्ततः प्रजाः प्राजायन्त तस्मात्तृतीयसवनेऽवधृतः सविताऽथो आदित्यानां
 वा एकः सविताऽऽदित्यानां तृतीयसवनं तस्मात्तृतीयसवने सवितारं यजति
 त्रिष्टुभं सावित्रग्रहस्य पुरोनुवाक्यामनूच्य जगत्या यजति बलं वै वीर्यं
 त्रिष्टुष्पशयो जगती बल एव तद्दीर्येऽन्ततः पशुषु च प्रतिष्ठिति तस्य
 नानु वपद्करोति प्राणो वै सावित्रग्रहः संस्थाऽनु वपद्कारो नेत्पुरा
 कालात्प्राणं संस्थापयानीति युक्त इव ह्ययं प्राणो मद्गती याज्या
 मद्गच्छि तृतीयसवनम् ॥ २ ॥

सवित्रा वैश्वदेवं प्रतिपद्यते सवितृप्रसूता वै देवास्तृतीयसवनं सम-
 भ्रंस्तस्मात्प्रतिपद्यन्तुरी सूक्तमिति सावित्राणि भवन्ति तत्सवितुर्धु-
 णीमह इत्यनुष्टुभा वैश्वदेवं प्रतिपद्यते पवमानोक्तं वा एतद्यद्द्वैश्वदेवम-
 नुष्टुभमोमन्य च्छन्द उर्थं पदाग्रिग्रहणस्य ब्राह्मणं गायत्रीः शंमति

रेतःसिक्तिर्वै घृतमुपांशु वै रेतः सिच्यतेऽथ यदुच्चैः सौम्यस्य यजति चन्द्रमा वै सोमोऽनिरुक्त उ वै चन्द्रमास्तस्य न परस्तात्पर्यजेदित्याहुस्तथाऽमी अमुत इदमर्वाञ्चः पश्यन्तीति पर्यजेदिति त्वेव स्थितं देवलोको वा आज्यं पितृलोकः सोमो देवलोकमेव तत्पितृलोकादभ्युक्तामन्त्यथो पितृनेव तत्प्रीणान्ति यत्सोम्येन चरन्त्यथो एतदुपसद् उत्सृज्यन्त इत्याहुरग्निं सोमं विष्णुमिति वा उपसत्सु प्रतियजत्यग्निं सोमं विष्णुमितीदं हरन्त्येतं सौम्यं सदस्तं होता प्रतिगृह्योपनिधत्तेऽथास्य सर्पिण्यात्मानं पर्यवेक्ष्याद्भुलिभ्यां सर्पिरुपस्पृशति चक्षुष्या असि चक्षुर्मपाहीति चक्षुषी विमृजीत चक्षुरेवास्य तद्गोपायन्ति तमुद्रातृभ्यः प्रयच्छति ॥ ५ ॥

अथ पाल्नीवतग्रहेण चरन्ति पत्नीरेव तदाहवनीयमाजः कुर्वन्ति तस्य नानुवपट्करोत्याज्यसंसृष्टो हि भवत्यननुवपट्कारभागाज्यमुपांशु यजति रेतःसिक्तिर्वै पाल्नीवतग्रह उपांशु वै रेतः सिच्यते नानुवपट्करोति रेतःसिक्तिर्वै पाल्नीवतग्रहः संस्थाऽनुवपट्कारो नेत्पुरा कालाद्रेतःसिक्तिं संस्थापयानीति मद्दती याज्या मद्दद्धि तृतीयसवनं तदाहुर्यदेपा नेष्टुर्याज्याऽथ कस्मादेनयाऽऽग्नीध्रो यजतीत्याग्नेयी वा एपा याज्याऽऽग्नेय आग्नीध्रस्तस्मादेनयाऽऽग्नीध्रो यजत्यथो एवं समा अनुक्तानां वपट्कारा भवन्तीति ॥ ६ ॥

एकविंशत्याहायमाग्निमारुतं शंसत्येकविंशो वै चतुष्टोमः स्तोमानां परमः प्रतिष्ठानीयः प्रतिष्ठित्या एव तच्चतुर्विंशतिविधं भवति विंशतिः पवाणि तानि चतुश्चत्वारिंशच्चतुश्चत्वारिंशदक्षरा त्रिष्टुब्बलं वै धीर्यं त्रिष्टुब्बलमेव तद्दीर्यं यजमाने दधाति वैश्वानरीयं शंसति वैश्वानरीयो हि ग्रहो गृहीतो भवति तमेवैतेनानुशंसति रौद्रीं शंसति घोरो वै रुद्रो भेपज्यमेव तत्कुरुतेऽथो अन्तमाग्वा वा एप तस्मादेनामन्ते शस्त्रे शंसति मारुतं शंसत्येतत्पूगो वै रुद्रस्तदेनं स्वेन पूगेन समर्धयत्यथ यज्ञायज्ञीयस्य स्तोत्रियानुरूपौ तौ वै मध्ये भिया एव शंसति मध्ये हीयमात्मनो भिया एव योनिर्जातवेदसीयं शंसति तेनाऽऽग्निमारुतमित्याख्यायते तस्मादेनदम्यग्रं शंसेद्यथाऽग्निं प्रदाव्यमिति मोक्षमाण एवमापोदेवत्याः शंसति शान्तिर्वै भेपजमापः शान्तिरेवैपा भेपजमन्ततो यज्ञे क्रियते तस्मादेना आरतं शंसेद्यथाऽप्सु न्युन्दमान एवमहिर्बुध्न्यं शंसत्यग्निर्वा अहिर्बुध्न्यस्तमेतयोर्ज्वलत्यथो धिष्यानेवैतयाऽनुशंसति देवानां च पत्नी

प्राणो वै गायत्र्यः प्राणमेव तदात्मन्धत्ते सावित्रं शंसति सावित्रो हि
 ग्रहो गृहीतो भवति तमेवैतेनानुशंसति वायव्यां शंसति प्राणो वै
 वायव्याः प्राणमेव तदात्मन्धत्ते तस्यै शस्त्रे द्विदेवत्यान्विमुञ्चन्ति वायो
 प्राणे प्राणान्द्यावापृथिवीयं शंसति प्रतिष्ठे वै द्यावापृथिवी प्रतिष्ठित्या
 एव तस्मिन्नध्वर्युर्मद्वत्प्रत्यागृणाति मद्द्वि तृतीयसवनं सुरूपकृत्नुं शंस-
 त्यन्नं वै सुरूपमन्नमेव तदात्मन्धत्तेऽथो रूपाणामेवैष सोमपीथो रूपमेव
 तदात्मन्धत्त आर्भवं शंसत्यत्र ह्येभ्यः प्रजापतिरेवाकल्पयत्तस्माद्ब्राह्मणऽर्भवं
 शस्यतेऽथ वै नामाऽऽदित्यां बार्हस्पत्यामिति शंसति शुक्रामन्थिना-
 वाग्रयणमित्येवैताभिरनुशंसत्यथो वैश्वदेवं वै शस्त्रं देवतानामपरिहा-
 णाय वैश्वदेवं शंसति वैश्वदेवो हि ग्रहो गृहीतो भवति तमेवैतेनानुशं-
 सति तस्य द्विः पच्छः परिधानीयां शंसत्यर्धं च शस्तृतीयं सा विराज-
 मभिसंपद्यते श्रीर्विराळन्नाद्यं श्रियो विराजोऽज्ञाद्यस्योपाप्त्यै चत्वारि
 सूक्तानि वैश्वदेवे शंसति पशवो वै वैश्वदेवं चतुष्टया वै पशवोऽथो
 चतुष्पादाः पशूनामेवाऽऽप्त्यै तस्मादेनदारतं शंसद्रमन्ते ह्यस्मि-
 न्पशवः ॥ ३ ॥

पोळशाहावं वैश्वदेवं शंसति पोळशकलं वा हवं सर्वमस्यैव सर्व-
 स्याऽऽप्त्यै तत्सप्तवशविधं भवत्येकादश देवताश्चतस्रो निविद् उक्थवीर्यं
 याज्येति सप्तदशो वै प्रजापतिरेतद्वा आर्धुकं कर्म यत्प्रजापतिसंमितं
 विश्वे देवाः शुणुतेमं हवं म इत्युक्थं शस्त्या यजति वैश्वदेव्या वैश्वदेवं
 होतदुक्थं मद्दत्या मद्द्वि तृतीयसवनं त्रिष्टुमा बलं वै वीर्यं त्रिष्टुचलमेव
 तद्वीर्यं यजमाने दधात्यनु यपत्करोत्याहुतीनामेव शान्त्या आहुतीनां
 प्रतिष्ठित्यै यागेघासी प्रथमाऽनुष्टुप्तां पञ्च गायत्र्योऽनुयर्तन्ते मनः
 सावित्रं प्राणो वायव्या चक्षुषी द्यावापृथिवीयं योऽयमनिरुक्तः प्राणः
 स सुरूपकृत्नुः श्रोत्रमारभवं प्राणोऽपानो व्यान इति तिस्र एरूपातिन्य
 आत्मा सूक्तं यदन्तरात्मस्तन्निवित्प्रतिष्ठा परिधानीयाऽन्नं याज्या तदाहुः
 कम्माद्ब्रह्मक्षेत्रे एय प्रच्यायुके बिलच्युतेति ब्रह्म वै प्रातःसवनं क्षत्रं माध्यं-
 दिनं सवनं विद्वत्तृतीयसवनं तद्यद्यथापपाद्मेव प्रातःसवनमाध्यंदिनयोः
 परिदधाति तस्माद्ब्राह्मण्यप्रजा अनवधृतं क्षियन्त्यनवधृतं क्षत्रिया
 अथ यत्तृतीयसवनस्य परिधानीया च्युता तस्माद्विलच्युतेति ॥ ४ ॥

घृतस्य यज सौम्यस्य यजेत्याहेताभ्यां वै यज्ञस्तापते यद्घृतेन च
 सोमेन च ते अत्र प्रीणाति प्रीते यज्ञं यहाते इत्युपांशु घृतम्य यजति

रेतःसिक्तिर्वै घृतमुपांशु वै रेतः सिच्यतेऽथ यदुच्चैः सौम्यस्य यजति चन्द्रमा वै सोमोऽनिरुक्त उ वै चन्द्रमास्तस्य न परस्तात्पर्यजेदित्याहुस्तथाऽमी अमुत इदमर्वाञ्चः पश्यन्तीति पर्यजेदिति त्वेव स्थितं देवलोको वा आज्यं पितृलोकः सोमो देवलोकमेव तत्पितृलोकाद्भ्युत्क्रामन्त्यथो पितृनेव तत्प्रीणन्ति यत्सोम्येन चरन्त्यथो एतदुपसद् उत्सृज्यन्त इत्याहुरग्निं सोमं विष्णुमिति वा उपमत्सु प्रतियजत्यग्निं सोमं विष्णुमितीदं हरन्त्येतं सौम्यं सदस्तं होता प्रतिगृह्योपनिधत्तेऽथास्य सर्पिष्यात्मानं पर्यवेक्ष्याद्बुलिभ्यां सर्पिरुपस्पृशति चक्षुष्या असि चक्षुर्मपाहीति चक्षुषी विमृजीत चक्षुरेवास्य तद्गोपायन्ति तमुद्रातृभ्यः प्रयच्छति ॥ ५ ॥

अथ पात्नीवतग्रहेण चरन्ति पत्नीरेव तदाहवनीयमाजः कुर्वन्ति तस्य नानुवपट्करोत्याज्यसंसृष्टो हि भवत्यननुवपट्कारभागाज्यमुपांशु यजति रेतःसिक्तिर्वै पात्नीवतग्रह उपांशु वै रेतः सिच्यते नानुवपट्करोति रेतःसिक्तिर्वै पात्नीवतग्रहः संस्थाऽनुवपट्कारो नेत्पुरा कालाद्रेतःसिक्तिं संस्थापयानीति मद्गती याज्या मद्गच्छि तृतीयसवनं तदाहुयं देषा नेष्टुर्याज्याऽथ कस्मादेनयाऽऽग्नीध्रो यजतीत्याग्नेयी वा एषा याज्याऽऽग्नेय आग्नीध्रस्तस्मादेनयाऽऽग्नीध्रो यजत्यथो एवं समा अनुक्तानां वपट्कारा भवन्तीति ॥ ६ ॥

एकविंशत्याहायमाग्निमारुतं शंसत्येकविंशो वै चतुष्टोमः स्तोमानां परमः प्रतिष्ठानीयः प्रतिष्ठित्या एव तच्चतुर्विंशतिविधं भवति विंशतिः पर्वाणि तानि चतुश्चत्वारिंशच्चतुश्चत्वारिंशदक्षरा त्रिष्टुब्बलं वै वीर्यं त्रिष्टुब्बलमेव तद्वीर्यं यजमाने दधाति वैश्वानरीयं शंसति वैश्वानरीयो हि ग्रहो गृहीतो भवति तमेवैतेनानुशंसति रौद्रीं शंसति घोरो वै रुद्रो भैषज्यमेव तत्कुरुतेऽथो अन्तमाग्वा वा एष तस्मादेनामन्ते शस्त्रे शंसति मारुतं शंसत्येतत्पूगो वै रुद्रस्तदेनं स्वेन पूगेन समर्धयत्यथ यज्ञायज्ञीयस्य स्तोत्रियानुरूपौ तौ वै मध्ये भिया एव शंसति मध्ये हीयमात्मनो भिया एव योनिर्जातवेदसीयं शंसति तेनाऽऽग्निमारुतमित्यारयायते तस्मादेनदम्यग्रं शंसद्यथाऽग्निं प्रदाव्यमिति मोक्षमाण एवमापो देवत्याः शंसति शान्तिर्वै भेषजमापः शान्तिरेवैषा भेषजमन्ततो यज्ञे क्रियते तस्मादेना आरतं शंसद्यथाऽप्सु न्युन्दमान एवमहिर्बुध्न्यं शंसत्यग्निर्वा अहिर्बुध्न्यस्तमेतयोर्ज्वल्यन्यथो धिष्ण्यानेवैतयाऽनुशंसति देवानां च पत्नी

राकां च शंसति पात्नीवतग्रहमित्येवैताभिरनुशंसत्यथो अन्तभाजो वै पत्न्यरतस्मादेना अन्ते शस्त्रे शंसति ॥ ७ ॥

अक्षरपङ्क्तयः शंसति पशवो वा अक्षरपङ्क्तयः पशूनामेवाऽऽप्या अथो प्राणापानौ वा अक्षरपङ्क्तयः प्राणापानावेव तदात्मन्वत्तेऽथो शस्त्रस्यैव सेन्द्रतायै पैत्रीश्च यामीश्च शंसति नाराशंसानेवैताभिरनुशंसत्यथो अन्तभाजो वै पितरस्तस्मादेना अन्ते शस्त्रे शंसति स्वादुष्किलीयाः शंसति सोममेवैताभिरिन्द्राय स्वद्यत्यथो देवलोको वा इन्द्रः पितृलोको यमो देवलोकमेव तपितृलोकाबभ्युत्क्रामन्ति तास्वध्वर्युर्मद्वत्प्रत्यागृणाति मद्वद्धि तृतीयसवनं वैष्णुवारुणीं शंसति यज्ञो वै वैष्णुवारुणो यद्द्वै यज्ञस्य स्फुरितं बोल्वणं वा भवति तदेतयाभिपज्यति भैपज्यमेवैषा वैष्णवीं चाऽऽग्नेयीं च शंसत्यग्नाविष्णू वै देवानामन्तभाजौ तस्मादेने अन्ते शस्त्रे शंसत्यैन्द्र्या परिद्धातीन्द्रस्य ह्येष तमिन्द्र एवान्ततः प्रतिष्ठति ॥ ८ ॥

किं देवत्यः सोम इति मधुको गौश्रं पप्रच्छ स ह सोमः पवत इत्यनुदुत्यैतस्य वा अन्ये स्युरिति प्रत्युवाच बह्वृचवदेवेन्द्र इति त्वेव पैङ्गस्य स्थितिरासैन्द्राग्र इति कौपीतकिरग्निना वै प्रतिपद्यते यदाज्येनेन्द्रमनुसंतिष्ठत एतां परिधानीयां तस्मादेन्द्राग्र इत्येष वा अग्निदोम एष वा उ कामाय कामायाऽऽहियते यो ह वा एतेनानिष्ठाऽथान्येन यजते गर्तपत्यमेव तद्धीयते प्र वा भीयत इति ह स्माऽऽह स वा एषोऽग्निदोम आज्यप्रभृत्याग्निमारुतान्तो यच्छस्यं त्रीणि पदिशतान्यृचां संपद्यन्ते त्रीणि वै पदिशतानि संवत्सरस्याह्नां संवत्सरस्यैवाऽऽप्या अग्ने मरुद्भिः शुभयद्भिर्ऋकभिरित्युक्थं शस्त्वा यजत्याग्निमारुत्याऽऽग्निमारुतं ह्येतदुक्थं जगत्या जागतं हि तृतीयसवनं मद्वत्या मद्वद्धि तृतीयसवनमनुवपदकरोत्याहुतीनामेव शान्त्या आहुतीनां प्रतिष्ठित्यै ॥ ९ ॥

सोमेनेद्वा सौत्रामण्या यजेत श्रियं प्रजां विराजं चेच्छन्नेन्द्रो वा एष यज्ञकतुर्यत्सौत्रामण्यात्मा वै यज्ञस्य त्रिपशुर्वाहृपशुस्तस्मादात्मानमभितो वाहृ मवतस्तस्मादात्मानमभितः पार्श्वं स्यातां यत्पुरासोमग्रहाननुवपदकृत्य सर्वे तस्मात्सोमेनेद्वा सौत्रामणीं कुर्याद्य एवं विद्वान्सोमेनेद्वा सौत्रामण्या यजेत स श्रियं प्रजां विराजमाप्नोति यश्चैवं वेदथीदिराळन्नाद्यं श्रियो विराजोऽन्नाद्यस्योपाप्या अवभृथमयति यथा सोमे भेत्रारुण्या वा पयस्यया यजेत तस्या उक्तं ब्राह्मणम् ॥ १० ॥

ऐन्द्राग्रान्युक्थयोक्त्यानि भवन्तीन्द्राग्नी वै सर्वे देवा वैश्वदेवं तृतीयस-
 वनं सर्वेषामेव देवानां प्रीत्या आग्नेयीषु मैत्रावरुणाय प्रणयन्त्यै-
 न्द्रीष्वितरयोस्तेन तान्यैन्द्राग्रानि भवन्ति चत्वारि चत्वारि सूक्तानि
 शंसन्ति पशवो वा उक्त्यानि चतुष्टया वै पशवोऽथो चतुष्पादाः
 पशूनामेवाऽऽप्त्यैतानि द्वादश संपद्यन्ते द्वादश वै मासाः संवत्सरः
 संवत्सरस्यैवाऽऽप्त्यै चतुराहावानि शस्त्राणि पशवो वा उक्त्यानि
 चतुष्टया वै पशवोऽथो चतुष्पादाः पशूनामेवाऽऽप्त्यै द्विदेवत्या उक्त्य-
 याज्या द्विपाद्यजमानः प्रतिष्ठित्यैतानि चत्वारि संपद्यन्ते पशवो वा
 उक्त्यानि चतुष्टया वै पशवोऽथो चतुष्पादाः पशूनामेवाऽऽप्त्या ऐन्द्राव-
 रुणी मैत्रावरुणस्यैन्द्रावरुणं ह्यस्योक्तं भवत्यैन्द्राबार्हस्पत्या ब्राह्मणा-
 च्छंसिन ऐन्द्राबार्हस्पत्यं ह्यस्योक्तं भवत्यैन्द्रावैष्णव्यच्छावाकस्यैन्द्रा-
 वैष्णवं ह्यस्योक्तं भवति प्रथमोत्तमे मद्द्वयौ मद्द्वि तृतीयसवनं ता वै
 तिस्रो भवन्ति त्रयो वा इमे लोका इमानेव तं लोकानामुवन्ति ता वै
 त्रिष्टुभो भवन्ति बलं वै वीर्यं त्रिष्टुब्बलमेव तद्दीर्यं यजमाने दधत्पनु-
 वपत्कुर्वन्त्याहुतीनामेव शान्त्या आहुतीनां प्रतिष्ठित्या आहुतीनां
 प्रतिष्ठित्यै ॥ ११ ॥

इति शाङ्खायनब्राह्मणे षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥

हरिः ॐ आनुष्टुभो वा एष वज्रो यत्पोळशी तद्यत्पोळशिनमुपय-
 न्त्यानुष्टुभेनैव तद्वज्रेण यजमानस्य पाप्मानमपघ्नन्ति स वै हरिधान्भवति
 प्राणो वै हरिः स हि हरति तस्मान्द्वरिधान्भवति तदसौ वै पोळशी
 योऽसौ तपत्येतमेव तत्पीणन्त्यथो पोळशं वा एतस्तोत्रं पोळशं शस्त्रं
 तस्मात्पोळशीत्यारयायते तद्यत्पोळशिनमुपयन्ति पोळशकलं वा इदं सर्व-
 मस्यैव सर्वस्याऽऽप्त्या अथो इन्द्र उ वै पोळशी तस्मान्द्वरिधान्भवति हरि-
 स्तवो हीन्द्र इन्द्र जुपस्य प्रवहाऽऽयाहि शूर हरिहेति ताः पञ्चविंशत्यक्षरा
 एकैका नवभिर्नवभिरक्षरैरुपसृष्टाऽऽत्मा वै पञ्चविंशः प्रजापशव उपसर्गः
 प्रजयैव तत्पशुभिः प्रेषेरन्नाद्येनेत्वात्मानमुपसृजते ताश्चतुस्त्रिंशदक्षराः
 संपद्यन्ते स्वराद्भवैतच्छन्दो यत्किंच चतुस्त्रिंशदक्षरं स्वाराज्यभेनेनाऽऽ-
 प्रीति ताः संशस्ताः पञ्चानुष्टुभः संपद्यन्ते दशाक्षरं च षट्मुदैत्यैकैकस्यै
 द्वे द्वे त्वावतः पुरवसोऽ इति गायत्रीमुपसंशंसत्येतेषामेवाक्षराणां
 संपदेऽथो एतया सह स्तोत्रियः षडनुष्टुभः संपद्यन्ते तस्मादेतां शंसति

संपद एतत्प्रतिरूपमु हैकेऽनुरूपं कुर्वन्ति तद् वा आहुरसौ वै षोडशी योऽसौ तपति न वा एतस्यान्योऽनुरूपोऽस्ति स योऽत्रानुरूपं कुर्वन्तं भूयादप्रिय एनं भ्रातृव्यः प्रत्याख्यापिष्यत इति तथा ह स्यात्तस्माद्ब्रानुरूपं नाऽऽद्वियेत ॥ १ ॥

अथात ऊर्ध्वानि च्छन्दांसि विहरति प्राणा वै छन्दांसि प्राणानेव तदात्मन्व्यतिपजत्यववर्हाय तस्मान्द्वीमे प्राणा विष्वञ्चोऽवाञ्चोऽनुनिर्वाञ्च्यथो आनुष्टुमो वै षोडशी सर्वाण्येवैतच्छन्दांस्यनुष्टुममभिसंपादयति गायत्रीश्च पङ्क्तीश्च विहरति यजमानच्छन्दसं पङ्क्तिस्तेजो ब्रह्मवर्चसं गायत्री तेज एव तद्ब्रह्मवर्चसं यजमाने दधात्युष्णिहश्च बृहतीश्च विहरति यजमानच्छन्दसमेवोष्णिक्पशवो बृहतीर्बाहृतानेव तत्पशून्यजमाने दधाति द्विपदां च विंशत्यक्षरां त्रिष्टुमं च विहरति यजमानच्छन्दसं द्विपदा बलं वै वीर्यं त्रिष्टुब्बलमेव तद्वीर्यं यजमाने दधाति द्विपदाश्च षोडशाक्षरा जगतीश्च विहरति यजमानच्छन्दसमेव द्विपदाः पशवो जगतीर्जागतानेव तत्पशून्यजमाने दधाति गायत्रीः शंसति प्राणो वै गायत्र्यः प्राणमेव तदात्मन्धत्ते सप्तपदां शंसति सप्त वै छन्दांसि सर्वेषामेव च्छन्दसामाप्या अथो एतया सह गायत्र्यश्चतस्रोऽनुष्टुमः संपद्यन्ते तस्मादेतां शंसति संपदे ॥ २ ॥

अथ नित्या आनुष्टुमः शंसत्यानुष्टुमो वै षोडशी तदेनं स्वेन रूपेण समर्धयति ता वा अष्टौ भवन्त्येताभिर्वै देवाः सर्वा अष्टीराश्नुवत तथो एवैतद्यजमान एताभिरेव सर्वा अष्टीरश्नुते त्रिः शस्तया परिधानीयया दश संपद्यन्ते दश दशिनी विरादश्रीर्विराळन्नाद्यं श्रियो विराजोऽन्नाद्यस्योपाप्या उद्यद्भ्रस्य विष्टपमिति परिदधात्यदो वै ब्रह्मस्य विष्टपं यत्रासौ तपति तदेव तद्यजमानं दधाति त्रिरेव षोडशिन आह्वयते स्तोत्रिये निविदे परिधानीयाय त्रिवृद्धं षोडशी त्रिवृत्तैव तद्ब्रह्मेण यजमानस्य पाप्मानं हन्ति त एते श्लोका घोषा वीर्याणीत्युक्थानां श्लोकी घोषी वीर्ययान्कीर्तिमान्भवति य एवं वेदोक्थानां वीर्याणि ताः शंसस्ताश्चत्वारिंशदनुष्टुमः संपद्यन्ते चत्वारिंशदक्षरा पङ्क्तिः प्रतिष्ठा वै पङ्क्तिः सर्वेष्वेव तद्भूतेषु यजमानं प्रतिष्ठापयति ॥ ३ ॥

विहृतया त्रिष्टुमा यजेदिति हैक आहुरेवाहिवाज्यपाः पूर्वेषां हरिवः सुतानां वाजी हि वाज्यथो इदं सवनं केवलं तेषोह्ना हि वाजी ममद्धि सोमं मधुमन्तमिन्द्रजिष्णुर्हि वाजी सत्रा वृषं जठर आवृषस्वेत्यविहृत-

येति त्वेव स्थितं संसिद्धानि वा एतानि देवपात्राणि यद्याज्याः संसिद्धे-
नैव तद्देवपात्रेण देवेभ्यो हविः प्रयच्छति तन्न राज्यामुपेयादिन्द्र उ वै
पोळशी न वा इन्द्रादन्यदुत्तरमस्ति बहुराज्यामुपाह्वियते पर्याया इव
त्वदाश्विनं त्वद् एवैनं चतुर्थेऽहन्युपेयात्तद्वै पोळशिन आयतनं तद्वैतदहः
पोळश्यन्तं संतिष्ठते तद् वा आहुरुपेयादेवं तत्कृत्स्ने वा अहोरात्रे यत्पो-
ळशी तद्यत्पोळशिनमुपयन्त्यहोरात्रयोरेव कृत्स्नतायै ॥ ४ ॥

अथ यदतिरात्रमुपयन्त्येतावान्धै संवत्सरो यदहोरात्रे तद्यदतिरात्रमु-
पयन्ति संवत्सरस्यैवाऽऽप्त्या अथो द्वयं वा इदं सर्वं स्नेहश्चैव तेजश्च तदु-
भयमहोरात्राभ्यामाप्तं तद्यदतिरात्रमुपयन्ति स्नेहतेजसोरेवाऽऽप्त्यै ॥ ५ ॥

गायत्रान्स्तोत्रियानुरूपपाञ्चशंसन्ति ज्योतिर्वै गायत्री तमः पाप्मा
रात्रिस्तेन तज्ज्योतिषा तमः पाप्मानमपन्नन्ति पुनरादायं शंसन्त्येवं हि
सामगाः स्तुवते यथास्तुतमनुशस्तं भवतीति तदाहुरथ कस्मादुत्तमात्प्र-
तीहारादूर्ध्वमाहूय साम्ना शस्त्रमुपसंतन्वन्तीति ॥ ६ ॥

पुरुषो वै यज्ञस्तस्य शिर एव हविर्धाने मुखमाहवनीय उदरं सदोऽन्न-
मुक्थानि बाहू मार्जालीयश्चाऽऽग्नीधीयश्च या इमा अन्तर्देवतास्ते अन्तः-
सदसं धिष्ण्या प्रतिष्ठा गार्हपत्यव्रतश्रवणावित्यथापरं तस्य मन एव
ब्रह्मा प्राण उद्गाताऽपानः प्रस्तोता ध्यानः प्रतिहर्ता वाग्धोता चक्षुरध्वर्युः
प्रजापतिः सदस्य आत्मा यजमानोऽङ्गानि होत्राशंसिनस्तद्यदध्वर्युस्तो-
त्रमुपाकरोति चक्षुरेव तत्प्राणैः संदधात्यथो अपानमेव तन्मनसा संतनो-
त्यथ यत्प्रस्तोता ब्रह्माणमामन्त्रयते ब्रह्मन्स्तोप्यामः प्रशास्तरिति मनो
वा अग्रणीर्भवत्येषां प्राणानां मनसा प्रसूतास्तोमेन स्तुयामेत्यथो अपा-
नमेव तन्मनसा संतनोत्यथ यद्ब्रह्मा स्तोत्रमनुमन्यते मन एव तत्प्राणैः
संदधात्यथो अपानमेव तन्मनसा संतनोत्यथ यत्प्रस्तोता प्रस्तौत्यपान-
मेव तत्प्राणे दधात्यथ यद्दुद्गातोद्गाति प्राणमेव तद्व्याने दधात्यथ
यत्प्रतिहर्ता प्रतिहरति ध्यानमेव तत्प्राणे दधात्येवमेवैताः सर्वा देवताः
प्राण एव प्रतिष्ठिता अथ यद्घोता साम्ना शस्त्रमुपसंतनोति वाग्वै होता
वाचमेव तत्प्राणैः संदधात्यथो अपानमेव तन्मनसा संतनोत्यथ
यद्घोत्राशंसिनः सामतंतति कुर्वन्त्यङ्गान्येव तत्प्राणैः संदधत्यथ यद्य-
जमानः स्तोत्रमुपगति प्राणा वा उद्गातारः प्राणानेव तदात्मन्धत्ते
तस्मान्नैनं बर्हिर्वेद्यम्यस्तमीयाज्ञाभ्युदियान्नाभ्युपाकुर्यान्नाभ्याश्रावयेन्ना-
भियपट्कुर्यान्नाधिष्ये प्रतपेत नेत्प्राणैभ्य आत्मानमपदधानीति ॥ ७ ॥

अथ यत्प्रथमेषु पर्यायेषु प्रथमेषु पदेषु निनर्तयन्ति प्रथमरात्रादेव तदसुरान्निर्घ्नन्त्यथ यन्मध्यमेषु पर्यायेषु मध्यमेषु पदेषु निनर्तयन्ति मध्यमरात्रादेव तदसुरान्निर्घ्नन्त्यथ यदुत्तमेषु पर्यायेषु उत्तमेषु पदेषु निनर्तयन्त्युत्तमरात्रादेव तदसुरान्निर्घ्नन्ति तद्यथाऽभ्यागारमभिनिनर्तं पुनः पुनः पाप्मानं निर्हन्यादेवमेवैतैः स्तोत्रियानुरूपैरहोरात्राभ्यामेव तदसुरान्निर्घ्नन्ति ॥ ८ ॥

गायत्र्याणुक्थमुसानि शंसन्ति तेजो ब्रह्मवर्चसं गायत्री तेज एव तद्ब्रह्मवर्चसं यजमाने दधाति गायत्रीः शस्त्वा जगतीः शंसन्ति व्याह्वयन्ते गायत्रीश्च जगतीश्चान्तरेण च्छन्दांस्यैवैतन्नानावीर्याणि कुर्वन्ति जगतीः शस्त्वा त्रिष्टुप्भिः परिदधति बलं वै वीर्यं त्रिष्टुप्पशवो जगती बल एव तद्वीर्येऽन्ततः पशुषु च प्रतितिष्ठत्यन्धस्वत्यो मद्भृत्यः पीतवत्यच्छिष्टुभो याज्याः समृद्धाश्चिर्लक्षणा एतद्वै रात्रे रूपं जागृयू रात्री ज्योतिर्वै जागरितं तमः पाप्मा रात्रिस्तेन तज्ज्योतिषा तमः पाप्मानं तरन्ति यावदु ह वै न वा स्तूयते न वा शस्यते तावद्दीश्वरा यदि नासुररक्षांस्यन्ववपातोस्तस्मादाहवनीर्यं समिद्धमाग्नीधीर्यं गार्हपत्यं धिष्ण्यान्समुज्ज्वलयतेति भापेरञ्ज्वलयेयुः प्रकाशमिवैव स्यादारेफन्तः शयीरंस्तान्ह तं चेष्टिं तन्वा इति पाप्मा नापधृष्णोति ते पाप्मानमपघ्नते ते पाप्मानमपघ्नते ॥ ९ ॥

इति शाङ्खायनब्राह्मणे सप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥

हरिः ॐ अतिरिक्तसोमो वा एष यदाश्विनं यद्वै यज्ञस्यातिरिच्यते भ्रातृव्यस्तेन यजमानस्य प्रत्युद्यमी भवत्यथ यत्पुरस्तादश्विनौ यजत्यश्विनौ वै देवानां भिपजौ भेषज्यमेव तत्कुरुतेऽथ यत्र ह तत्सविता सूर्या प्रायच्छत्सोमाय राज्ञे यदि वा प्रजापतेस्तत्सहस्रमन्वाकरोद्दुहित उद्यमानाया एतदासां देवतानामासीत्ता अत्रुवन्नाजिमया मास्मिन्सहस्र इति ता आजिमार्यंस्तदश्विना उदजयतां रासभेन तस्माद्बृहद्यो देवताः शस्यन्तेऽथाऽऽश्विनमित्यारयायते तत उ हैतदुत रासभो न सर्वमिव जवं धायति धितं नयेति हतं मन्यमानः सहस्रं शंसेत्सहस्रं द्युदजयताम् ॥ १ ॥

तदाहुर्यद्वृहत्यायतनानि पृष्ठानि भवन्त्यथ कम्माश्चिष्टमा प्रतिपद्यत इति त्रिः शस्तं पा तिस्रश्च वृहत्यः संपद्यन्त एका च गापत्रीदमु

ह संधे रूपं यत्तिस्रो बृहत्यः प्रथमरूपं गायत्र्यथ यद्बृहतीमभिसंपादयति
 बृहती ह्यभिव्रतं संपद्यन्तेऽथ यद्बार्हतीनां प्रतिपदां प्रथमं प्रथमं प्रगाथं
 पुनरादायं ककुप्कारं शंसति पुनरादायं वै सामगाः स्तुवते तस्यै-
 वैतद्रूपं क्रियत आग्नेयं क्रतुं शंसति तदिमं लोकमाप्नोत्युपरयं शंसति
 तदन्तरिक्षलोकमाप्नोत्याश्विनं शंसति तदमुं लोकमाप्नोति सौर्यं क्रतुं
 शंसत्यस्ति वै चतुर्थो देवलोक आपस्तमेव तेनाऽऽप्नोति प्रगाथं शंसति
 पशवो वै प्रगाथः पशूनामेवाऽऽप्न्या अथो प्राणापानौ वै बार्हतः प्रगाथः
 प्राणापानावेव तदात्मन्धत्तेऽथो शस्त्रस्यैव सेन्द्रतायै द्यावापृथिवीयं
 शंसति प्रतिष्ठे वै द्यावापृथिवी प्रतिष्ठित्या एव द्विपदां शंसति प्रतिष्ठा-
 नीयं वै छन्दो द्विपदाः प्रतिष्ठित्या एव बार्हस्पत्यया परिदधाति ब्रह्म
 वै बृहस्पतिर्ब्रह्मण्येव तदन्ततः प्रतितिष्ठत्यथैषा संपन्द्रवति ॥ २ ॥

त्रीणि गायत्रीशतानि ते द्वे बृहतीशते सप्ततिमनुष्टुभः सप्ततिं पङ्कीश्व-
 त्वारिंशच्छतं बृहतीनां त्रयाणां त्रिष्टुप्शतानां गायत्रीशतमुद्घृत्य तानि
 त्रीणि बृहतीशतानि तच्च गायत्रीशतं जगतीशतं च ते द्वे बृहतीशते
 पञ्चाशत्त्रिष्टुभः पञ्चाशदुष्णिहः शतं बृहत्यः संपद्यन्तेऽथ याः सप्तपञ्चा-
 शतं बृहत्योऽथैव ताः संपन्ना अथ ये द्वापञ्चाश्यौ त्रिष्टुभौ द्विपदा च
 तास्तिस्रो बृहत्यः संपद्यन्ते तन्नानाछन्दस्यानां सहस्रं सत्सहस्रं बृहत्यः
 संपद्यन्ते न सहस्रमतिशंसेन्नावाक्सहस्रादित्येषा ह्यैव स्थितिः प्रोत्वे-
 वाऽऽश्विनस्य विभूतिरतिहृश्यत एष आग्नेयक्रतुराग्नेयादेव क्रतोरनं निश्व-
 वेताथ यद्याग्नेयं क्रतुं पुराकालात्समतीयादाश्विनमनु यत्किञ्चिद्विदेवत्य-
 मृक्षुस्तदनुवर्तयेत्सौर्यं क्रतौ पावमानीर्यथाछन्दसं गायत्रीर्गायत्रे त्रिष्टुभ-
 स्त्रिष्टुभे जगतीर्जागते सर्वं सौर्यं न्यङ्गं सौर्यस्याऽऽयतने सर्वानैन्द्रान्प्रागा-
 थान्द्रगाथस्याऽऽयतने सस्यं द्यावापृथिवीयं द्यावापृथिवीयस्याऽऽयतने सस्यं
 द्विपदा द्विपदाया आयतने सर्वं बार्हस्पत्यं पुरस्तात्परिधानीयाया एतद्वै
 किञ्चिदिवर्चा न प्रदृश्यते ॥ ३ ॥

अथ वै चक्रीवदाश्विनमालम्बने चक्रे अकूधीच्योऽक्ष आवां रथो
 अश्विना श्येनपत्वेति स उद्धिरथ चत्वार्यागस्त्यानि युक्तानि स एष
 देवरथः स एतेन देवरथेन स्वस्ति स्वर्गं लोकं समश्नुते स सुपर्णं स्वाद्वयो
 वै सुपर्णस्तद्यथा पक्षी ययो भूत्वैवं स स्वस्ति स्वर्गं लोकं समश्नुते द्विरे-
 वाऽऽश्विनायाऽऽह्वयते प्रतिपदे चैव परिधानीयायै च तद्यथा प्रतीयाते-

नानिवेष्ट्यमानो धापयेदेवं तदथातः परिधानस्यैव मीमांसा यदादित्यो रराट्यामतिसर्पेद्यदेनं स्वयं होता निर्जानीयाद्यदास्य लोहितमापीयाद्य-
दैर्जं सर्वे रश्मयः प्रत्युत्पेरन्स कालः परिधानस्यैतस्मिन्ह वा एष कालेऽ-
पहतपाप्मा विविक्तपाप्मा भवत्यपहते पाप्मानं विविच्यते पाप्मना य
एतस्मिन्काले परिद्धात्वथ यदभ्रं स्यादेतद्वा अस्य तद्रूपं येन प्रजा
विमर्तोदमेकं यदयं प्राणोऽध्यात्ममतिलोहितोमदित्येव ॥ ४ ॥

तं मन्यमानः परिद्ध्याद्विश्राज आहुतिं जुहुयादनिर्जायमान आदित्ये
योऽनुपयुक्तः स्यादाविरिभ्यो भवति द्वाभ्यां यजेद्द्वाभ्यां ह्याश्विनमित्या-
ख्यायतेऽनवानं गायत्रीमुक्त्वा विराजोऽर्धर्चेऽवानिति श्रीविराळन्नाद्यं
श्रियां तद्विराज्यन्नाद्ये प्रतितिष्ठत्युत्तरेण विराजोऽर्धर्चेन वपद् करोति स्वर्ग
एव तं लोके यजमानं दधाति विराजैव यजेदिति ह स्माऽऽह कौपी-
तकिञ्चयस्त्रिंशदक्षरा वै विराट्त्रयस्त्रिंशद्देवता अक्षरमाजो देवताः
करोत्यश्विना वायुना युवं सुदक्षेति त्वेव स्थिता अश्विनी त्रिष्टुतिरो
अहन्यवती तिरो अहन्या हि सोमा भवन्त्यथो बलं वै वीर्यं त्रिष्टुब्बल-
मेव तद्दीर्यं यजमाने दधात्यनुवपद्करोत्याहुतीनामेव शान्त्या आहु-
तीनां प्रतिष्ठित्यै संसन्नेषु च्छन्दोगेषु प्रवृत्तहोमीये आहुती जुहोति मह-
च्छर्चं वाक्च मनश्च प्रीते उद्यत्साते इति ॥ ५ ॥

अथ हारियोजनेन चरन्ति हरी एव तत्प्रीणन्त्यत्र देवाः साश्वाः
प्रीता भवन्ति त्रिष्टुभं हारियोजनस्य पुरोनुवाक्यामनूच्य जगत्या
यजति बलं वै वीर्यं त्रिष्टुप्पशवो जगती बल एव तद्दीर्येऽन्ततः पशुपु
च प्रतितिष्ठति मद्दती पाज्या मद्दद्धि तृतीयसवनमनुवपद्करोत्याहु-
तीनामेव शान्त्या आहुतीनां प्रतिष्ठित्यैतासां भूयिष्ठा धानानामादर्थात्
पशवो वै धाना भूमानमेव तत्पशूनामात्मन्धत्तेऽथ पट्टचं जपन्ति यदा-
हुतीर्जुह्वति स्वस्त्ययनमेव तत्कुर्वते यज्ञस्यैव शान्त्यै यजमानस्य च
मिपज्याये ता आहवनीयस्य मस्मान्ते निर्वपन्ति ज्योतिर्षं पशूनामाहव-
नीयः स एवंस्तद्गोटेनपक्रमे दधति ॥ ६ ॥

अथ शाकलाञ्जुहति तद्यथाऽहिर्जोर्णाये त्वचो निर्मुच्येतेपीका वा
मुञ्जादेवमेवेते सर्वस्मात्पाप्मनः संगमुच्यन्ते ॥ ७ ॥

अथ सव्यावृतोऽप्सु सोमानुपपरायन्ति तानि हान्तर्वेद्यासादयन्ति
तन्नि सोमस्याऽऽयतनं द्यवदधति दर्भपिञ्जूलानि यदा वा आपश्चीपथ-
यश्च संगच्छन्तेऽथ कृत्यः सोमस्ता धेष्णव्यर्चा निनयन्ति यज्ञो वै

विष्णुर्यज्ञ एवैनास्तदन्ततः प्रतिष्ठापयन्त्यथ प्राणान्संमृशन्ति तद्यदेवात्र प्राणानां कूरीकृतं यद्विलिप्तं तदेवैतदाप्याययन्ति तद्भिपज्यन्ति भक्षप-
रिधीन्कुर्वते मानुषेणैव तद्भक्षेण दैवं भक्षमन्तर्दधते ॥ ८ ॥

अवभृथोऽमुमेवैतत्सवनैरीप्सन्ति योऽसौ तपत्युद्यन्तं प्रातःसवनेन मध्ये सन्तं माध्यंदिनेन सवनेनास्तं यन्तं तृतीयसवनेन स वा एषोऽपः प्रविश्य वरुणो भवति तस्माद्धारुणमेककपालं पुरोळाशं निर्वपत्येकस्था वै श्रीः श्रीर्वै वरुणः श्रियामेव तदन्ततः प्रतिष्ठिति तेऽन्तरेण चात्वा-
लोत्करा उपनिष्कामन्ति तद्धि यज्ञस्य तीर्थमापानं नाम तदेतद्दृचाऽभ्यु-
दितमापानं तीर्थं क इह प्रवोचदित्येतेन वै देवास्तीर्थेन यज्ञं प्रपद्य सर्वान्कामानापुस्तथो एवैतद्यजमान एतेनैव तीर्थेन यज्ञं प्रपद्य सर्वा-
न्कामानाप्राप्ति ॥ ९ ॥

ते यस्यां दिश्यापो भवन्ति तां दिशमभ्यावृत्य चरन्ति सा वै प्राची दिग्यस्यां देवताश्चतुरः प्रयाजान्यजत्यृते वह्निष्कान्वह्निष्मन्तमु-
त्सृजति न ह्यत्र वह्निस्तीर्यते वार्त्रघ्नावाज्यभागौ भवतः पाप्मन एव वधायाथो हास्य पौर्णमासात्तन्त्रादनितं भवत्यप्सुमन्तौ हैके कुर्वन्ति वार्त्रघ्नौ त्वेव स्थितावथ यदप्सु वरुणं यजति स्व एवैनं तदायतने प्रीणात्यथ यदग्नीवरुणौ यजत्यत्राग्निः सर्वेषु हविष्पु मागी भवति द्वाव-
नुयाजौ यजत्यृते वह्निष्कौ वह्निष्मन्तमुत्सृजति प्रजा वै वह्निर्नेत्रजामप्सु प्रवृणजानीति त एकशतं प्रयाजानुयाजा भवन्ति शतायुर्वै पुरुषः शत-
पर्वा शतवीर्यः शतेन्द्रिय उप य एकशततमः स आत्मा तदेतद्दङ्गिरसा-
मयनं स एनेनायनेन प्रतिपद्यतेऽङ्गिरसां सलोकतां सायुज्यमाप्नोत्यथ याः पद्वा अष्टौ वा षपद्कृतयस्तदादित्यानामयनं स एनेनायनेन प्रति-
पद्यत आदित्यानां सलोकतां सायुज्यमाप्नोति ॥ १० ॥

अनूबन्ध्या चतुर्थमेवैतत्सवनं यदनूबन्ध्या तस्मादच्युता भवति चतुर्थं ह्येवैतत्सवनानां सा वै मैत्रावरुणी भवत्यग्नीषोमीयो हि पुरस्ता-
त्कृतो भवति तस्मान्मैत्रावरुणी भवति यज्ञस्यैव समारताया अथ यदप्सु वरुणं यजत्यत्र मित्रो हि नो भवति तस्मान्मैत्रावरुणी भवति मित्रस्यैवानुलब्धै ॥ ११ ॥

अथ यदि पशुरानीतोऽनुपाकृतो म्रियेतत्विग्म्यस्तं कारयेदथान्यं तद्रूपं तद्देवत्यं पशुमालभेरंस्तमा प्रीतं पर्यग्निकृतमुदञ्चं नयेयुस्तं संज्ञप-

येयुस्तस्यानुज्ञायमितरं कर्षयेयुस्तयोर्नाना वपे उत्सिद्य नाना श्रपयित्वा नानाऽवदाय समाने वपत्कारे जुहुयुस्तयोर्नानैव पशुपुरोळाशौ श्रपयित्वा नानाऽवदाय समाने वपत्कारे जुहुयुस्तयोर्नानैव हविषी श्रपयित्वा नानाऽवदाय समाने वपत्कारे जुहुयुरेवं तृतीयगुदावेवं जाघन्यौ यदि त्वप्येकयैवाऽऽप्रियाप्रीतः स्यात्तेनैव प्रचरेयुरिति सा स्थितिः प्राणा वा आप्रियः प्राणानेवास्मिंस्तद्दधात्यथ यद्यष्टापदी स्यात्कथं स्यादिति गर्भस्य त्वचो वपारूपं फलीकरणानां फालीकरणां गर्भमिति शामित्रे श्रपयित्वेतरस्य वपत्कारेषु शामित्रा एव जुहुयू रक्षांसि ह वा एतद्यज्ञं गच्छन्ति यदत्रैतादृग्भवति तानि तेनापहन्ति तदरक्षोहतमेवं नु यदि पशुरनूबन्ध्या भवति यद्यु वै पयस्यैतद्वै मित्रावरुणयोः संहविर्यत्पयस्या मित्रावरुणयोः पयस्येति हि स्थिता ॥ १२ ॥

अथ यदि गोपशुर्भवति गोसंस्तवो वै मित्रावरुणौ तस्माद्गोपशुर्भवति युवं वस्त्राणि पीवसा वसाथे इति वपायै याज्या पीवसेति तद्वपायै मेदसो रूपं यद्वंहिष्ठं नातिविधे सुदानू इति पुरोळाशस्य बंहिष्ठमिति बहुल इव हि पुरोळाशः प्र बाहवा सिंसृतं जीवसे न इति हविषो बाहवेति तद्द्विविपोऽङ्गानां रूपम् ॥ १३ ॥

उदङ्ङुदवस्पत्युदं हि जीवलोक उदङ्ङुदवसाय वैष्णव्यर्चा पूर्णाहुतिं जुहोति यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञमेव तदारभते पञ्चकपालः पुरोळाशो मन्वति पञ्चपदा पङ्क्तिः पाङ्क्तो वै यज्ञो यज्ञस्यैवाऽऽप्त्यै यद्यु वा अष्टाकपालः पौर्णमासमेव तन्त्रं भवति प्रतिष्ठा वै पौर्णमासं प्रतिष्ठित्या एवेदं त्वेव प्रत्यक्षं पुनराधेयस्य रूपं यत्पदपङ्क्तयो याज्यापुरोनुवाक्पास्तथैव व्यतिपक्तास्तस्यां संस्थितायां यजमानोऽग्निहोत्रं जुहोति संस्थिते ह्यग्न्याधेयेऽग्निहोत्रं हूयते तस्मात्तस्यां संस्थितायां यजमानोऽग्निहोत्रं जुहुयादिति जुहुयादिति ॥ १४ ॥

इति शाङ्खायनब्राह्मणेऽष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥

हरिः ॐ । ते धे दीक्षिष्यमाणा अग्नीन्संनिवपन्त एरुधैव तद्वलं धीर्यमात्मन्द्धतेऽथैतान्संनिवपनीयामिष्टिं तन्वते ते अग्रये ब्रह्म एव तेऽष्टाकपालं पुरोळाशं निर्वपन्त्यग्रये क्षत्रवत एकादशकपालमग्रये क्षत्रभृते द्वादशकपालं ब्रह्मक्षत्र एव तद्यजमानाः समारोहन्ति ताम्यामेधैत-

स्वस्ति संवत्सरं चरन्ति बहूनां चेष्यमाणानामेषा संनिवपनीयोपा
संभरणी या सैवैकस्य दीक्षिष्यमाणस्य भवति ॥ १ ॥

अथैतेन प्राजापत्येन पशुना यजन्ते प्रजापतिः प्रसूता स्वस्तीमं
संवत्सरं समश्नुवामहा इति तस्य हैके वायव्यं पशुपुरोळाशं कुर्वन्त्ये-
तद्वै प्रजापतेः प्रत्यक्षं रूपं यद्वायुरित्यग्नय उ हैके कामाय कुर्वन्त्यग्निर्वै
कामो देवानामीश्वरः सर्वेषामेव देवानां प्रीत्यै तस्य हैके वैश्वानरीयं
पशुपुरोळाशं कुर्वन्त्यसौ वै वैश्वानरो योऽसौ तपत्येतमेव तत्प्रीणन्ति
ते पुरस्तादेव वीक्षाप्रसवान्कल्पयन्ते तैपस्यामावास्याया एकाह उपरि-
ष्टाद्दीक्षेरन्माघस्य वेत्याहुस्तदुभयं द्युदितं तैपस्य त्वेवोदिततरमिव त
एतं त्रयोदशमधिचरं मासमाप्नुवन्त्येतावान्वै संवत्सरो यदेप त्रयोदशो
मासस्तदत्रैव सर्वः संवत्सर आप्तो भवति ॥ २ ॥

स वै माघस्यामावास्यायामुपवसत्युदङ्ङावत्स्यंन्नुपेमे वसन्ति प्राय-
णीयेनातिरात्रेण यक्ष्यमाणास्तदेनं प्रथममाप्नुवन्ति तं चतुर्विंशोनाऽऽरभन्ते
तदारम्भणीयस्याऽऽरम्भणीयत्वं स पणमासानुदङ्ङेति तमूर्ध्वैः पळ्ढैर-
नुयन्ति स पणमासानुदङ्ङित्वा तिष्ठते दक्षिणाऽऽवत्स्यंन्नुपेमे वसन्ति
वैपुवतीयेनाह्वा यक्ष्यमाणास्तदेनं द्वितीयमाप्नुवन्ति स पणमासान्दक्षि-
णैति तमावृत्तैः पळ्ढैरनुयन्ति स पणमासान्दक्षिणे त्वातिष्ठत उदङ्ङाव-
त्स्यंन्नुपेमे वसन्ति महाव्रतीयेनाह्वा यक्ष्यमाणास्तदेनं तृतीयमाप्नुवन्ति तं
यत्रिंशमाप्नुवन्ति त्रेधा विहितो वै संवत्सरः संवत्सरस्यैवाऽऽप्त्यै तदुतै-
पाऽपि गीयते । अहोरात्राणि विदधतूर्णा वा इव धीर्यः पणमासो दक्षिणा
नित्यः पळ्ढदङ्ङेति सूर्य इति पळ्ढ्येप उदङ्ङासानेति पळ्ढदक्षिणा तद्वै
न तस्मिन्काले दीक्षेरन्ननागतं सस्यं भवति दहरकान्यहानि भवन्ति
संवेपमाना अवमृथादुदायन्ति तस्मादत्र न दीक्षेरंश्चैत्रस्यामावास्याया
एकाह उपरिष्टाद्दीक्षेरन्नागतं सस्यं भवति महान्यहानि भवन्त्यसंवेपमाना
अवमृथादुदायन्ति तस्मादेतत्स्थितम् ॥ ३ ॥

अथैतानमग्निचित्यायां पञ्चहविषं दीक्षणीयामिष्टिमेके तन्वते पञ्च-
पदा पङ्क्तिः पाङ्क्तो वै यज्ञो यज्ञस्यैवाऽऽप्त्या अथैतामातिथ्यां पञ्चहवि-
षमेवेष्टिमेके तन्वते पञ्चपदा पङ्क्तिः पाङ्क्तो वै यज्ञो यज्ञस्यैवाऽऽप्त्या
अथैता बहूनीरन्वाह बहून्हाग्नीन्प्रणयन्ति ता वै चतस्रो भवन्ति चतुष्टयं
वा इदं सर्वमस्यैव सर्वस्याऽऽप्त्यै त्रिः प्रथमया त्रिरुत्तमयाऽष्टौ संपद्य-
न्तेऽष्टाक्षरा गायत्री गायत्रो वा अग्निर्गायत्रच्छन्दाः स्वेनैव तच्छन्द-

साऽग्नीन्प्रणयन्त्यथ चिन्वन्ति यावद्दहं कामयन्तेऽथैते संचितं सामभिः
परिष्टुवन्त्यथ होतारस्माहुरग्न्युक्थमनु जपेति रुद्रो ह वा एष देवानाम-
शान्तः संचितो भवति तमेवैतच्छमयति निरुक्तं वैश्वानरं यजति
निरुक्तो ह्येष तदा भवति यदाऽग्नीन्प्रणयन्ति ॥ ४ ॥

अथात ऊर्ध्वमैकाहिकं कर्म हविर्धानयोः प्रवर्तनमग्नीपोमयोः प्रणय-
नमग्नीपोमीयः पशुस्तस्योक्तं ब्राह्मणमथाग्नीपोमीयस्य पशुपुरोळाशम-
न्वाञ्चि देवसूभ्यो हवींषि निर्वपन्त्येता ह वै देवताः सवानामीशते ता
अत्र प्रीणन्ति ता अत्र प्रीताः सवान्प्रस्वन्ति तस्माद्देवस्य स्तावा अष्टौ
भवन्त्येताभिर्वै देवाः सर्वा अष्टीराशुवत तथो एवैतद्यजमाना एताभि-
रेव सर्वा अष्टीराशुवतेऽत्र हैके सर्वपृष्टायै हवींषि निर्वपन्ति सर्वं वा
अग्निचित्या सर्वेण सर्वमाप्नुवामेति तानि वै दश हवींषि भवन्ति दश-
दशिनी विराद्च्छ्रीर्विराळन्नाद्यं त्रियो विराजोऽन्नाद्यस्योपाख्या अथ
सुन्वन्ति यावद्दहं कामयन्ते ॥ ५ ॥

अथानूचन्ध्यस्य वपायां संस्थितायां त्वाष्ट्रेण पशुना चरन्ति रेतः-
सिक्तिर्वै त्वाष्ट्रः पत्नीशाले चरन्ति पत्नीषु वै रेतः सिच्यत उपांशु
चरन्ति रेतःसिक्तिर्वै त्वाष्ट्र उपांशु वै रेतः सिच्यते पर्यग्निक्कृतमुत्सृजन्ति
न संस्थापयन्ति रेतःसिक्तिर्वै त्वाष्ट्रो नेदेतःसिक्तिं पुरा कालात्संस्था-
पयामेति । तदाहुर्पदेते देवते आवाहयति त्वष्टारं च वनस्पतिं च
क्वास्यैते इष्टे भवत इति प्रयाजेषु वा एते देवते यजति तत्रैवास्थैते इष्टे
भवतः ॥ ६ ॥

अथानूचन्ध्यस्य पशुपुरोळाशमन्वाञ्चि देविकाभ्यो हवींषि निर्वपन्ति
यातयामानि ह वा एतस्य च्छन्दांसि भवन्ति यः सोमेन यजते छन्दांसि
वै देविकास्तद्यदेविकाभ्यो हवींषि निर्वपन्ति तथा हास्यायातयामानि
पुनर्यामानि भवन्त्यथोऽधीतरसानि ह वा एतस्य च्छन्दांसि भवन्ति यः
सोमेन यजते छन्दांसि वै देविकास्तद्यदेविकाभ्यो हवींषि निर्वपन्ति
च्छन्दसामेव सरसतायेता वा एता देव्योऽथेप कः प्रजापतिस्तस्माद्देवि-
काभ्यानि वै पञ्च हवींषि भवन्ति पञ्चपदा पाङ्क्तिः पाङ्क्तो वै यज्ञो यज्ञ-
स्थयाऽऽख्या अत्र हैके देवीभ्यो हवींषि निर्वपन्ति सर्वं वा अग्निचित्या
सर्वेण सर्वमाप्नुवामेति तानि वै दश हवींषि भवन्ति दशदशिनी विरा-
द्च्छ्रीर्विराळन्नाद्यं त्रियो विराजोऽन्नाद्यस्योपाख्या अत्र हैके दिशाम-
पेष्टीः कुर्वन्ति सर्वं वा अग्निचित्या सर्वेण सर्वमाप्नुवामेति तानि वै

पद्द्वींषि भवन्ति पद्द्वा ऋतवः संवत्सरः संवत्सरस्यैवाऽऽप्त्यै संस्थितायां चोदवसानीयायां मैत्रावरुण्या पयस्यया यजेत तस्या उक्तं ब्राह्मणं नैतयाऽनिद्वाऽग्निचिन्मैथुनं चरेतेति ॥ ७ ॥

मुखं वा एतत्संवत्सरस्य चतुर्विंशं तस्माद्ग्नितोमो भवत्यग्निष्टोमो हि यज्ञानां मुखं मुखत एव तत्संवत्सरं प्रीणन्ति तं हैक उक्थं कुर्वन्ति यज्ञस्यैव समारतायैतस्य चतुर्विंशस्तोमो भवति चतुर्विंशतिर्वै संवत्सरस्यार्धमासाः संवत्सरस्यैवाऽऽप्त्यै तस्य त्रीणि पट्टिशतानि स्तोत्रियाणां संपद्यन्ते त्रीणि वै पट्टिशतानि संवत्सस्याह्नां संवत्सरस्यैवाऽऽप्त्यै तस्य बृहत्पृष्ठं भवति द्वितीयं वा एतद्दह्नां द्वितीयं बृहत्पृष्ठानां तस्मादस्य बृहत्पृष्ठं भवत्यथ यत्र चतुर्विंशमहुरुपयन्त्यवधृतं वा उ तत्र महाव्रतं बृहद्बुधा आयतनेन महाव्रतस्य पृष्ठं भवति तस्माद्बृहदेवैतस्याह्नः पृष्ठं स्यादिति तस्य संवत्संवत्सरमभिपर्युदितं तस्यैतानि च्छन्दोरूपाणि होताऽजनिष्टचेतन इत्यष्टर्चमाज्यं गायत्रीमात्रं गायत्रीमात्रो वै स्तोमस्तद्वै शस्त्रं समृद्धं यत्स्तोमेन संपद्यते माधुच्छन्दसः प्रउगः स वै समृद्धस्तस्य रूपेणान्ये प्रउगाः कल्पन्ते समृद्धं मे प्रथमतः कर्म कृतमसादित्या त्वारथं यथोतय इति मरुत्वतीयस्य प्रतिपदिदं वसो सुतमन्ध इत्यनुचर एष एव नित्य एकाहातानस्तस्योक्तं ब्राह्मणम् ॥ ८ ॥

कया शुभा सवयसः सनीळा इति मरुत्वतीयमनुत्तमा ते मधवन्नकिन्विति नवमी तथा परिधात्युत्तराः पूर्वाः शस्त्रा मारुत्यो हि ता भवन्त्यथैषा निष्केवलया तस्मिन्वाऽस्ति समान्या मरुतः संमिमिक्षुरिति संवत्संवत्सरमभिवदति तदेतस्याह्नो रूपं तदिदास भुवनेषु ज्येष्ठमिति बृहद्विषो निष्केवल्यं बृहद्विवेनात्र होता रेतः सिञ्चति तददो महाव्रतीयेनाह्ना प्रजनयतीति संवत्सरे संवत्सरे वै रेतः सिक्तं जायते तस्मिन्वाऽस्ति सं ते नवन्त प्रभृतामदेपिति संवत्संवत्सरमभिवदति तदेतस्याह्नो रूपं तत्सवितुर्वृषीमहेऽद्यानो देव सवितरिति नित्यैव वैश्वदेवस्य प्रतिपञ्चानुचरश्च तयोरुक्तं ब्राह्मणं तद्देवस्य सवितुर्वायं महदिति सावित्रं प्रजायन्तं रयिमस्मं समिन्वत्विति संवत्संवत्सरमभिवदति तदेतस्याह्नो रूपं ते हि द्यावापृथिवी विश्वशंभुवेति द्यावापृथिवीयं पनाप्यमोजो अस्मे समिन्वतमिति संवत्संवत्सरमभिवदति तदेतस्याह्नो रूपं किमु श्रेष्ठः किं यविष्ठो न आजगन्नित्यार्भवं संवत्सर इदमद्याव्यरयतेति तत्प्रत्यक्षं संवत्सरमभिवदति तदेत-

स्याहो रूपं यज्ञस्य वो रथ्यं विस्पतिं विशामिति शायान्तं वैश्वदेव-
मिन्द्रो मित्रो वरुणः संचिकित्रि इति संवत्ससंवत्सरमभिवदति तदेत-
स्याहो रूपं वैश्वानराय धिषणामृतावृध इति वैश्वानरीयं धिया रथं
न कुलिशः समृण्वतीति संवत्ससंवत्सरमभिवदति तदेतस्याहो रूपं
वृष्णे शर्धाय सुमखाय वेधस इति मारुतं गिरः समञ्जे विदधेष्वाभुव
इति संवत्ससंवत्सरमभिवदति तदेतस्याहो रूपं यज्ञेन वर्धत जातवे-
दसमिति जातवेदसीयं संददस्वात्रयिमस्मासु दीदिहीति संवत्ससंवत्स-
रमभिवदति तदेतस्याहो रूपमित्याग्निमारुतसूक्तानीत्येतस्याहः सूक्तानि
तदग्निष्टोमो वोक्थ वाहः संतिष्ठतेऽग्निष्टोम इति पैङ्ग्यमुक्थमिति
कौपीतकम् ॥ ९ ॥

तद्धैतदहरेके छन्दोगाः सर्वस्तोमं कुर्वन्त्यनेनाह्वा पळहमाभुवन्प-
ळहेन संवत्सरं ये च संवत्सरे कामाः पळहो वा उ सर्वः संवत्सर इति
यदन्तस्ते यदि तथा कुर्युः पळहकृत शस्त्रं कल्पयीत यत्प्रथमस्याह
आज्यं तदाज्यं यो द्वितीयस्याहः प्रउगः स प्रउगो यचृतीयस्याहो
मरुत्वतीयं तन्मरुत्वतीयं यच्चतुर्थस्याहो निष्केवल्यं तन्निष्केवल्यं यत्प-
ञ्चमस्याहो वैश्वदेव तद्वैश्वदेवं यत्पष्ठस्याह आग्निमारुतं तदाग्निमारुतं
तत्र सर्वान्पृष्ठस्तोत्रियान्समाहृत्योपरिष्ठात्प्रगाथस्य प्रगाथीकृत्य शंसे-
त्पळहस्याऽऽप्यै तद्यथैतेनाह्वा छन्दोगाः पळहमाभुवन्ति पळहेन सब-
त्सरं ये च संवत्सरे कामा एवमेवैतेनाह्वा होता पळहमाप्नोति पळहेन
संवत्सरं ये च संवत्सरे कामास्तद्धस्मैतत्प्रतिश्याह सैषामुग्धिरेवेति यं कं
च छन्दोगाः स्तोममुपापद्येरन्न तदाद्रियेत यदेवेदं शस्त्रं प्रागक्ष्याम तत
एव नेयादेते वा उ स्तोमसाहे सूक्ते यत्कयाशुभीपतदिदासीये ताभ्या-
मेव न निश्चवेतेति न निश्चवेतेति ॥ १० ॥

इति शाङ्खायनब्राह्मण एकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥

हरिः ॐ देवचक्रं वा एतत्परिप्लवं यत्संवत्सरस्तद्मृत्यं तस्मिन्नेत-
त्पट्टतयमन्नाद्य ग्राम्याश्च पशव आरण्याश्चापयश्च वनस्पतयश्चाप्यु-
चरं च परिप्लवं च तद्देवाः समारुह्य सर्वाहोिकाननु परिप्लवन्ते देव-
लोकं पितृलोकं जीवलोकमिममुपोदकमग्निलोकमृतधामानं वायुलोक-
मपराजितमिन्द्रलोकमधिदिवं वरुणलोकं प्रदिवं सृष्ट्युलोकं रीचनं
मरणो लोकं नाकं सप्तमं लोकानां तद्यद्भिष्टुवमुपयन्ति संवत्सरमेव

तद्यजमानाः समारोहन्ति तस्मिन्नेतत्पदृतयमन्नाद्यमाप्नुवन्ति ग्राम्यांश्च
पशूनारण्यांश्चौषधीश्च वनस्पतींश्चाप्सुचरं च परिपुवं च द्विर्ज्योतिरुप-
यन्ति तेन द्वयमन्नाद्यमाप्नुवन्ति ग्राम्यांश्च पशूनारण्यांश्च द्विर्गामुपयन्ति
तेन द्वयमन्नाद्यमाप्नुवन्त्यौषधीश्च वनस्पतींश्च द्विरायुरुपयन्ति तेन द्वय-
मन्नाद्यमाप्नुवन्त्यप्सुचरं च परिपुवं च ॥ १ ॥

ज्योतिः प्रथममहरुपयन्ति तस्य तान्येव च्छन्दोरूपाणि यानि
प्रथमस्याहोः प्र वो देवायाम्नय इत्याज्यं प्रवत्प्रवद्वै प्रथमस्याहो रूपं
माधुच्छन्दसः प्रउगो रथन्तरं वै साम सृज्यमानं माधुच्छन्दसः
प्रउगोऽन्वसृज्यत तद्रूपेण कर्म समर्धयत्येतद्वा आर्धुकं कर्म यद्रूप-
समृद्धमा त्वा रथं यथोतय इति मरुत्वतीयस्य प्रतिपदिदं वसो
सुतमन्ध इत्यनुचर एष एव नित्य एकाहातानस्तस्योक्तं ब्राह्मण-
मिन्द्रो रथाय प्रवतं कृणोतीति मरुत्वतीयं प्रवत्प्रवद्वै प्रथमस्याहो रूप-
माया ह्यर्वाङ्गुपवन्धुरेष्ठा इति निष्केवल्यमावदावद्वै प्रथमस्याहो रूपं
तत्सवितुर्वृणीमहेऽद्या नो देवसवितरिति नित्यैव वैश्वदेवस्य प्रतिपचानु-
चरस्य तयोरुक्तं ब्राह्मणं युञ्जते मन उत युञ्जते धिय इति सावित्रं
युक्तवद्युक्तवद्वै प्रथमस्याहो रूपं प्रद्यावायज्ञेः पृथिवी क्रता वृधेति
द्यावापृथिवीयं प्रवत्प्रवद्वै प्रथमस्याहो रूपमिहेह वो मनसा बन्धुता नर
इत्यार्मवमुशिजो जग्मुरामि तानि वेदसेत्यभिवदद्वाथन्तरं रूपं कथा
देवानां कतमस्य यामनीति वैश्वदेवं कतम ऊती अभ्यावयर्ततीत्यावदा-
वद्वै प्रथमस्याहो रूपं वैश्वानराय पृथुपाजसे विष इति वैश्वानरीयं
प्रवत्प्रवद्वै प्रथमस्याहो रूपं प्र त्वक्षसः प्रतवसो विरिधिन् इति मारुतं
प्रवत्प्रवद्वै प्रथमस्याहो रूपमेति प्रहोता वतमस्य मापयेति जातवेदरीयं
प्रवत्प्रवद्वै प्रथमस्याहो रूपमिमं लोकं प्रथमेनाहोऽऽप्नुवन्त्यग्निं देवं देव-
तानां नामाधिभूतं वाचमात्मन्दधते ॥ २ ॥

गां द्वितीयमहरुपयन्ति तस्य तान्येव च्छन्दोरूपाणि यानि द्वितीयस्या-
होस्त्वं हि क्षैतवद्यश इत्याज्यं त्वं विचर्षणे श्रव इति विवत्तदस्यान्तारि-
क्षस्य रूपं विवृतमिव हीदमन्तरिक्षं गार्त्समदः प्रउगो वृहद्वै साम सृज्य-
मानं गार्त्समदः प्रउगोऽन्वसृज्यत तद्रूपेण कर्म समर्धयत्येतद्वा आर्धुकं कर्म
यद्रूपसमृद्धं विश्वानरस्य यस्पतिगिति मरुत्वतीयस्य प्रतिपदि-
वती तस्या उक्तं ब्राह्मणमिन्द्र इत्सोमया एक इत्यनुचर इन्द्रः सुतपा
विश्वायुरिति विद्यांस्तस्योक्तं ब्राह्मणमुत्तिष्ठ ब्रह्मणस्पत इत्युद्वात्राह्मण-

स्पत्य उच्छिष्टेत्युद्धदुद्धे द्वितीयमहरिमा उ त्वा पुरुतमस्य कारोरिति मरुत्वतीयगुद्धत्तस्योक्तं ब्राह्मणं सुत इत्वं निमिश्ल इन्द्र सोम इति निष्के-
 चलयं स्तोमे ब्राह्मणि शस्यमान उक्थ इत्युद्धत्तस्योक्तं ब्राह्मणं विश्वो
 देवस्य नेतुरिति वैश्वदेवस्य प्रतिपद्विवती तस्या उक्तं ब्राह्मणमा विश्व-
 देवं सत्पतिमित्यनुचरो विवांस्तस्योक्तं ब्राह्मणं द्वे वैश्वदेवानां प्रतिपदौ
 द्वावनुचरौ पठतुः संवत्सरः पद्भिविधो द्वे द्यावापृथिवी द्वे इमे प्रतिष्ठे पठ-
 ङ्कोऽयमात्मा पङ्क्तिऽनु द्वे अहोरात्रे द्वाविमौ प्राणापानौ तन्न संवत्सरः
 संपदो यन्ति नाऽऽत्मसंस्कृतेर्न प्राणसंस्कृतेरभूदेवः सविता वन्द्यो नु
 न इति सावित्रमुद्धत्तस्योक्तं ब्राह्मणं ते हि द्यावापृथिवी विश्वशंसुवेति
 द्यावापृथिवीयं विवत्तस्योक्तं ब्राह्मणं ततं मे अपस्तद्गु तायते पुनरि-
 त्यार्भवमुद्धत्तस्योक्तं ब्राह्मणं देवान्ह्रुवे बृहच्छ्रवसः स्वस्तय इति वैश्वदेव-
 मुद्धत्तस्योक्तं ब्राह्मणं पृक्षस्य वृष्णो अरुपस्य नूत्सह इति वैश्वानरीयं वृष
 एव वृषा वा इन्द्रो वृषा त्रिभुतस्माद्वृष्णे शर्धाय सुमखाय वेधस इति
 मारुतं वृष एव तस्योक्तं ब्राह्मणं यज्ञेन वर्धत जातवेदसमिति
 जातवेदसीयं समिधानं सुप्रयसं स्वर्णरमित्युद्धत्तस्योक्तं ब्राह्मणमन्तरि-
 क्षलोकं द्वितीयेनाह्नाऽऽगृवन्तीन्द्रं देवं देवतानामोजोऽधिभूतं प्राणमा-
 त्मन्दधते ॥ ३ ॥

आयुस्तृतीयमहरुपयन्ति तस्य तान्येव च्छन्दो रूपाणि यानि तृतीय-
 स्याहस्त्यमग्ने घसूं रिहेत्याज्यं स्वयं संभृतं वा एतच्छन्दो यद्गो रूपेण
 संपद्यते तात्रोहिदश्वगिर्वणस्त्र्यष्टिशतमावहेति त्रय इति तत्तृतीयस्याहो
 रूपमौष्णिहो वैश्वमनसः प्रउगो रथन्तरं वै साम सृज्यमानमौष्णिहो
 वैश्वमनसः प्रउगोऽन्वसृज्यत तद्रूपेण कर्म समर्थयत्येतद्वा आर्धुकं कर्म
 यद्रूपसमुद्धं तं तमिद्राधसे मह इति मरुत्वतीयस्य प्रतिपत्तं तमिति
 निनृत्तिरन्तस्तृतीयमहर्नाव वा अन्तं गत्वा नृत्यति कच्चद्गहि तत इया-
 न्त्रय इन्द्रस्य सोमा इत्यनुचरस्त्रय इति तत्तृतीयस्याहो रूपं प्रेतु ब्राह्मण-
 स्पतिरिति प्रवान्ब्राह्मणस्पत्यः प्रदेव्ये तु सृजतेति निनृत्तिरन्तस्तृतीयमह-
 र्नाव वा अन्तं गत्वा नृत्यति कच्चद्गहि तत इयात्तिस्रो मरुत्वतीयानां
 प्रतिपदस्त्रयोऽनुचरास्त्रयो ब्राह्मणस्पत्यास्त्रयो वा इमे लोका इमानेव
 तं लोकानामुवन्ति तिष्ठा हरीरथ आयुज्यमानेऽतिमरुत्वतीयं तिष्ठेति
 स्थितवत्तदन्तरूपमन्तस्तृतीयमहस्तिष्ठतीव वा अन्तं गत्वा कच्चद्गहि तत
 इयादिन्द्रस्य नु धीर्वाणि प्रवोचमिति निष्केचलयं तस्य तदेवान्तरूपं यद्गु-

तानुवाद्यहन्नाहिमन्वपस्ततर्देति यदेतद्भूतमिवाभ्युदुप्यदेवः सविता हिर-
 ष्ययेति सावित्रं घृतेन पाणी अभिपुष्णुते मख इति घृतवद्बहुदेवत्यं
 वै घृतं बहुदेवत्यं तृतीयमहस्तस्माद्घृतवद्घृतेन द्यावापृथिवी अमीवृते
 इति द्यावापृथिवीयं घृतवत्तस्योक्तं ब्राह्मणं तक्षत्रथं सुघृतं विद्वानाऽप स
 इत्यार्भवं तक्षन्हरी इन्द्रवाहा वृषणवसू इति निनृत्तिरन्तस्तृतीयमहर्नावि
 वा अन्तं गत्वा नृत्यति कश्चिद्ब्रूहि तत इयादानो भद्राः क्रतवो यन्तु
 विश्वत इति वैश्वदेवमप्रायुवो रक्षितारो दिवे दिव इति निनृत्तिरन्तस्तृती-
 यमहर्नावि वा अन्तं गत्वा नृत्यति कश्चिद्ब्रूहि तत इयाद्वैश्वानराय
 धिषणामृतावृध इति वैश्वानरीयं घृतं न पूतमग्नये जनामसीति घृतवत्त-
 स्योक्तं ब्राह्मणमा रुद्रास इन्द्रवन्तः सजोपस इति मारुतं तृष्णजेन दिव
 उत्सा उदन्यव इति दिव इति तदमुप्य लोकस्य रूपं त्वामग्न क्रतायवः
 समीधिर इति जातवेदसीयं त्वां त्वामिति सप्रभृति यथा वै सोदर्कमेवं
 सप्रभृत्यन्तरूपमग्नं लोकं तृतीयेनाह्वाऽऽपुवन्त्यादिन्यं देवं देवतानां रूपम-
 धिभूतं चक्षुरात्मन्दधते रूपमधिभूतं चक्षुरात्मन्दधते ॥ ४ ॥

इति शाङ्खायनब्राह्मणे विंशतितमोऽध्यायः ॥ २० ॥

हरिः ॐ देवा वै मृत्युं पाप्मानमपजिघांसमाना ब्रह्मणः सलोकतां
 सायुज्यमीप्सन्त एतमभिप्लवं पळहमपर्यस्त एतेनाभिप्लवेनाभिप्लुत्य
 मृत्युं पाप्मानमपहत्य ब्रह्मणः सलोकतां सायुज्यमापुस्तथो एवैतद्यज-
 माना एतेनैवाभिप्लवेनाभिप्लुत्य मृत्युं पाप्मानमपहत्य ब्रह्मणः सलोकतां
 सायुज्यमाप्नुवन्ति त एतेन पूर्वेण व्यहेणाभिप्लुत्य गवा चतुर्थेऽहन्नयजन्त
 गमनायैवाऽऽयुः पञ्चममहरुपायन्तसर्वायुत्वाय ज्योतिः पष्टमहः पुनः
 परस्तात्पर्यास्यन्मृत्योरेव पाप्मनो नान्वाऽगनाय ॥ १ ॥

गो चतुर्थमहरुपयन्ति तस्य तान्येव च्छन्दोरूपाणि यानि चतुर्थ-
 स्याहो होताऽजनिट चेतन इत्याज्यं जातवज्जातवद्दे चतुर्थस्याहो रूपं
 मैधातिथः प्रउगो बृहद्दे साम सृज्यमानं मैधातिथः प्रउगोऽन्वसृज्यत
 तद्रूपेण कर्म समर्धयत्येतद्वा आर्धुकं कर्म यद्रूपसमृद्धं जनिष्ठा उग्रः सहसे
 नुरायेति मरुत्वतीयं जातवज्जातवद्दे चतुर्थस्याहो रूपमुग्रो जज्ञे वीर्याय
 स्वधावानिति निष्केवल्यं जातवज्जातवद्दे चतुर्थस्याहो रूपं तद्देवस्य
 सवितुर्वार्यं महृदिति सावित्रगजीजनत्सविता सुप्रमुक्थ्यमिति जातव-
 ज्जातवद्दे चतुर्थस्याहो रूपं ते हि द्यावापृथिवी विश्वशंभुवेति द्यावा-
 पृथिवीयं सुजन्मनी धिषणे अन्तरीयत इति जातवज्जातवद्दे चतुर्थ-

स्याहो रूपमनश्वो जातो अनमीशुरुक्थ्य इत्यार्षं जातवज्जात-
 वद्वै चतुर्थस्याहो रूपमग्निरिन्द्रो वरुणो मित्रो अर्यमेति वैश्वदेवं यज्ञं
 जन्तुवी तन्वी निमामृजुरिति जातवज्जातवद्वै चतुर्थस्याहो रूपं वैश्वान-
 राय पृथुपाजसे विष इति वैश्वानरीयं तस्मिन्त्सुन्नानि यजमान आचक
 इत्यावदाहै चतुर्थस्याहः प्रायणीयरूपं पुनः प्रायणीयं हि चतुर्थं-
 महर्जात आपृणो भुवनानि रोदसी ३ इति जातवज्जातवद्वै चतुर्थं-
 स्याहो रूपं प्र ये शुम्भन्ते जनयो न सप्तय इति मारुतं जातवज्जात-
 वद्वै चतुर्थस्याहो रूपं जनस्य गोपा अजनिष्ठ जागृविरिति जातवेद-
 सीयं जातवज्जातवद्वै चतुर्थस्याहो रूपमन्नं चतुर्थेनाह्वाऽऽभुवन्ति चन्द्र-
 मसं देवं देवतानां दिशोऽधिभूतं श्रोत्रमात्मन्धते ॥ २ ॥

आयुःपञ्चममहरूपयन्ति तस्य तान्येव च्छन्दोरूपाणि यानि पञ्चम-
 स्याहोऽग्न ओजिष्ठमा भरेत्याज्यं प्र नो राया परीणसेति रायेति रयिम-
 द्रयिमदिति वा अस्य रूपं मध्यासवत्तपद्मे रूपं संहार्यप्रउगो रथन्तरं
 वै साम सृज्यमानं संहार्यप्रउगोऽन्वसृज्यत तदूपेण कर्म समर्धयत्येतद्वा
 आधुंके कर्म यदूपसमुद्धं कस्य वीरः को अपश्यदिन्द्रमिति मरुत्वतीयं
 यो राया वज्रीसुतसोममिच्छन्निति रायेति रयिमद्रयिमदिति वा अस्य
 रूपमेतायामोपगव्यन्त इन्द्रमिति निष्केवल्यं गव्यन्त इति पशुमत्पशुम-
 दिति वा अस्य रूपमुदुप्य देवः सविता हिरण्ययेति सावित्रं घृतेन
 पाणी अभिमुष्णते मत्त इति घृतवद्घृतमिति पशुमत्पशुमदिति वा
 अस्य रूपं घृतवती भुवनानामभिधियेति द्यावापृथिवीयं घृतवत्तस्योक्तं
 ब्राह्मणं ततं मे अपस्तदु तायते पुनरित्यार्षं सुचेव घृतं जुहवाम विश-
 नेति घृतवत्तस्योक्तं ब्राह्मणं कथा देवानां कतमस्य यामनीति वैश्वदेवं
 सहस्रसा मेघसा ताविवत्तमेति सहस्रसा इति पशुमत्पशुमदिति वा अस्य
 रूपं पृक्षस्य वृष्णो अरुपस्य नूसह इति वैश्वानरीयमपामुपस्थे महिषा
 अगृष्णतेति महिषा इति पशुमत्पशुमदिति वा अस्य रूपं प्र वस्पत्कंत्सु-
 यिताय दावम इति मारुतं गवामिव श्रियसे शृङ्गमुत्तममिति गवामि-
 धेति पशुमत्पशुमदिति वा अस्य रूपं चित्र इच्छिज्ञोस्तरुणस्य वक्षय
 इति जातवेदरीयं वाजिन्तमाय सद्यसे सुपिञ्चयेति वाजवत्तदेतस्याहो
 रूपं मध्यासवत्तपद्मे रूपं पशून्पञ्चमेनाह्वाऽऽभुवन्ति रुद्रं देवं देवतानां
 यशोऽधिभूतं धीयंमात्मन्धते ॥ ३ ॥

य्यातिः षष्ठमहरूपयन्ति तस्य तान्येव च्छन्दोरूपाणि यानि षष्ठ-

स्याहः सखायः सं वः सम्यञ्चमित्याज्यं सखाय इति सर्वरूपं सर्वरूपं वै षष्ठमहस्तस्मात्सखाय इति सर्वानिवानुवदति संहार्यप्रउगो बृहद्वै साम सृज्यमानं संहार्यप्रउगोऽन्वसृज्यत तद्रूपेण कर्म समर्धयत्येतद्वा आर्धुकं कर्म यद्रूपसमृद्धं महौ इन्द्रो नृवदाचर्षणि प्रा इति मरुत्वती-यमुरुः पृथुः सुकृतः कर्तृभिर्भूदिति निनृत्तिरन्तः षष्ठमहर्नाव वा अन्तं गत्वा नृत्यति कश्चिद्ब्रह्मि तत इयाद्यो जात एव प्रथमो मनस्वानिति निष्केवल्यं तस्य तदेवान्तरूपं यद्भूतानुवादि यो दासं वर्णमधरं गुहा-करिति यदेतद्भूतमिवाभि सोदकं भवति तद्धितीयमन्तरूपं तद्देवस्य सवितुर्वार्यं महदिति सावित्रं दिवो धर्ता भुवनस्य प्रजापतिरिति दिव इति तदमुष्यलोकस्य रूपं घृतेन द्यावापृथिवी अभीवृते इति द्यावापृ-थिवीयं घृतवत्सर्वदेवत्यं वै घृतं सर्वदेवत्यं वै षष्ठमहस्तस्माद्घृतवत्किमु श्रेष्ठः किं यविष्ठो न आजगन्नित्यामवं श्रेष्ठो यविष्ठ इति निनृत्तिरन्तः षष्ठमहर्नाव वा अन्तं गत्वा नृत्यति कश्चिद्ब्रह्मि तत इयाद्वुध्रमुत्य इन्द्र-वन्तो अग्नय इति वैश्वदेवं तस्य तदेवान्तरूपं यत्सोदकं वैश्वानराय धिपणा सृता वृध इति वैश्वानरीयं घृतं न पूतमग्नये जनामसीति घृत-वत्तस्योक्तं ब्राह्मणं धारावरा मरुतो धृष्ण्योजस इति मारुतं धारावरा इति निनृत्तिरन्तः षष्ठमहर्नाव वा अन्तं गत्वा नृत्यति कश्चिद्ब्रह्मि तत इयात्त्वमग्ने द्युभिस्त्वमाशुशुक्षणिरिति जातवेदसीयं त्वं त्वमिति सप्रभृति यथा वै सोदकमेवं सप्रभृत्यन्तं रूपमपः षष्ठेनाह्वाऽऽप्नुवन्ति प्रजापतिं देवं देवतानां तेजोऽधिभूतममृतमात्मन्दधते ॥ ४ ॥

तदाहुः कस्माद्वैश्वदेवान्येवान्वायात्यन्तेनैकदेवत्यानि न द्विदेवत्या-नीति नैकदेवत्येन यातयामं भवति न द्विदेवत्येन वैश्वदेवेनैव यातयामं भवति तस्माद्वैश्वदेवान्येवान्वायात्यन्त एतेपामेवाह्वां सचलताया एतेपा-मभिपृवानामयातयामतायै ज्योतिः प्रथममहरूपयन्ति तस्यैवैकाहस्य रूपेणायं ह्येकाह उत्तरेपामह्वां ज्योतिर्गां द्वितीयं गच्छन्ति ह्येनेनाऽऽपु-स्तृतीयं यन्ति ह्येनेनाग्निष्टोमं प्रथमोत्तमे अहर्ना चत्वार्युक्त्यानि मध्ये ब्रह्म वा अग्निष्टोमः पशव उक्त्यानि ब्रह्मणैव तत्पशूनुमयतः परिगृह्याऽऽ-त्मन्दधते तेषां वा एतेषां चतुर्णामुक्त्यानां सहस्रं स्तोत्रियाः साहस्राः पशवः प्र साहस्रं पोपमामोति य एवं वेद पृष्ठयान्तान्वा इतश्चतुरश्र-तुरोऽभिपृवानुपयन्ति पशवो वा अभिपृवाः श्रीः पृष्ठयानि पशुमिरेव तच्छिद्रयमुमयतः परिगृह्याऽऽत्मन्दधते पृष्ठचारम्भणान्वा ऊर्ध्वं विश्व-

जितश्चतुरश्चतुरोऽभिप्लवानुपयन्ति श्रीर्वा अभिप्लवाः पशवः पृथयानि
श्रियैव तत्पशून्नुभयतः परिगृह्णाऽऽत्मन्दधते ॥ ५ ॥

कलसो वा अभिप्लवः कलसच्छन्दा यो वै यज्ञक्रतुः कलसच्छन्दा भवति
सर्वजागतानि वै तस्य निविद्धानानि भवन्ति तृतीयसवने तथा यथा-
यथं निविदो धीयन्ते ता एनान्यथायथं धीयमानाः सर्वेषु च लोकेषु
सर्वेषु च कामेषु यथायथं दधति तद्यत्सर्वजागतानि निविद्धानानि
भवन्ति तृतीयसवने तेनो यः सर्वजागते तृतीयसवने कामः स उपाप्तो
यद्वे वैतास्तन्त्र्यास्त्रिभुभोऽहरहः शस्यन्ते तेनो यः सर्वत्रैष्टुभे तृतीयसवने
कामः स उपाप्तो यद्वेवैया तन्त्र्या गायत्र्यहरहः सुरूपकृत्सुः शस्यते
तेनो यः सर्वगायत्रे तृतीयसवने कामः स उपाप्तो यद्वेवैप पळहः पुनः
पुनरभिप्लवते तस्मादभिप्लवो नामाभिप्लवन्ते ह्येनेन स्वर्गाय लोकाय
यजमानाः स्वर्गाय लोकाय यजमानाः ॥ ६ ॥

इति शाङ्खायनब्राह्मणे एकविंशतितमोऽध्यायः ॥ २१ ॥

हरिः ॐ प्रथममहरयमेव लोके आयतनेनाग्निर्गायत्री त्रिवृत्स्तोमो
रथंतरं साम तन्वस्य निदानं तस्यैतानि च्छन्दोरूपाणि करिष्यत्प्रथमे
पदे सदेवं यद्वै भविष्यत्तत्करिष्यदावत्प्रवदेपवदर्षवदक्तवद्युक्तवद्युञ्जा-
नवज्ज्योतिष्मद्ब्रह्मवदित्युप प्रयन्तो अध्वरमित्याज्यं प्रवत्प्रवद्वै प्रथम-
स्याहो रूपं गायत्रं गायत्रप्रातः सवनो ह्येष इह इति नु व्यूलह उद्धृ-
त्यैतत्प वो देवायाग्र्य इति समूलहे तस्योक्तं ब्राह्मणं माधुच्छन्दसः प्रउ-
गस्तस्योक्तं ब्राह्मणमायात्विन्द्रोऽवस उप न इति मरुत्वतीयमावदावद्वै
प्रथमस्याहो रूपं स्वर्णरादवसेनो मरुत्वानिति स एवास्मिन्मरुत्यङ्ग-
आ न इन्द्रो दूरादान आसादिति निष्केवल्यमावदावद्वै प्रथमस्याहो रूपं
संपातो निष्केवल्यमरुत्वतीये भवतः प्रथमेऽहन्संपातैर्ष देवाः स्वर्गं लोकं
समपतंस्तस्मादेनौ प्रथमौ शस्येते स्वर्गो तद्यत्संपातो निष्केवल्यमरुत्व-
तीये भवतः प्रथमेऽहन्स्वर्गस्यैव लोकस्य समष्ट्यै युञ्जते मन उत युञ्जते
धिषः प्रधावा यज्ञैः पृथिवी क्रता वृधेहे हवो मनसा बन्धुता नर इत्यार्भवं
तेन नियच्छति युक्तवन्ति च वै प्रवन्ति च प्रथमेऽहन्मूक्तानि शस्यन्ते
तद्यदिहेह य इत्यार्भवं करोति तन्नियुत्या प्रच्युत्यं रूपं हयो न विद्वां अयुजि
स्यपं धुरीति वैश्वदेधं युक्तवद्युक्तवद्वै प्रथमस्याहो रूपं तस्य द्वे उत्तमे
उत्सृजति कुविदेते अवधृते आग्निमारुते शस्येते इति तदु ह स्माऽऽह

कौपीतकिः शंसेदेव सूक्तस्याव्यवच्छेदाय न ह वा ऋक्छ्रेण यातयामा भवति नानुवचनेन वपद्रकारेणैव सा यातयामा भवति समानेऽहन्वैश्वानराय पृथुपाजसे विप इति वैश्वानरीयं प्रवत्प्रवद्वै प्रथमस्याहो रूपं प्रशर्धाय मारुताय स्वभानव इति मारुतं प्रवत्प्रवद्वै प्रथमस्याहो रूपं प्रतव्यसीं नव्यसीं धीतिमग्नय इति जातवेदसीयं प्रवत्प्रवद्वै प्रथमस्याहो रूपमिमं लोकं प्रथमेनाह्नाऽऽगुवन्ति गायत्रीं छन्दस्त्रिवृतं स्तोमं रथन्तरं साम प्राचीं दिशं वसन्तमृतूनां वसून्देवान्देवजातमग्निमधिपतिम् ॥ १ ॥

द्वितीयमहरन्तरिक्षलोक आयतनेनेन्द्रस्त्रिष्टुप्पञ्चदश स्तोमो बृहत्साम तन्वस्य निदानं तस्यैतानि च्छन्दोरूपाणि कुर्वन्मध्यमे पदे सदेवं यद्वै प्रत्यक्षमस्पृष्टं तत्कुर्वन्तवद्ब्रह्मवद्बृत्रहवद्बृपण्वदुद्गद्विव स्थितं त्वामित्यग्निं द्रूतं वृष्णीमह इत्याज्यं होतारं विश्ववेदसमिति विवत्तस्योक्तं ब्राह्मणं गायत्रं गायत्रप्रातःसवनो ह्येष त्र्यह इति नु व्यूलह उञ्चत्यै तत्त्वं हि क्षैतवद्यश इति समूलहे तस्योक्तं ब्राह्मणं गार्त्समदः प्रउगस्तस्योक्तं ब्राह्मणमिन्द्र सोमं सोमपते पित्रेमामिति मरुत्वतीयं माध्यंदिने सवने वज्रहस्तेति वज्रवत्तदेतस्याहो रूपं या त ऊतिरवमा या परमेति निष्केवल्यं ताभिरूपु वृत्रहस्येवीर्न इति वृत्रहवत्तदेतस्याहो रूपं तद्देवस्य सवितुर्वार्यं महदिति सावित्रं त्रिरन्तरिक्षं सविता महित्वनेति तत्प्रत्यक्षमन्तरिक्षस्य रूपं ते हि द्यावापृथिवी विश्वशंभुवेति द्यावापृथिवीयं विवत्तस्योक्तं ब्राह्मणं तक्षत्रथं सुवृतं विद्मनाऽऽप स इत्यार्भवं तक्षन्हरी इन्द्रवाहा वृपण्वसू इति वृपण्वत्तस्योक्तं ब्राह्मणं यज्ञस्य वो रथ्यं विश्पतिं विशामिति शार्यातं वैश्वदेवं वृपाकेतुर्यजतो द्यामशायतेति वृपण्वत्तस्योक्तं ब्राह्मणं पृक्षस्य वृष्णो अरुपस्य नूसहो वृष्णे शर्धाय सुमखाय वेधस इति वृपण्वती तयोरुक्तं ब्राह्मणं नूचित्सहोजा अमृतो नितुन्दत इति जातवेदसीयं होता यद्द्रूतो अभवद्विवस्वत इति विवत्तस्योक्तं ब्राह्मणं तस्य प्रातर्मक्षू धिया वसुर्जगभ्यादित्युत्तमा परमे वै तद्दहरभिवदति परमे वै तद्दहरभ्यारभ्य वसन्तीति ह स्माऽऽह कौपीतकिरन्तरिक्षलोकं द्वितीयेनाह्नाऽऽगुवन्ति त्रिष्टुभं छन्दः पञ्चदशं स्तोमं बृहत्साम दक्षिणां दिशं ग्रीष्ममृतूनां मरुतो देवान्देवजातमिन्द्रमधिपतिम् ॥ २ ॥

तृतीयमहरसावेव लोक आयतनेन वरुणो जगती सप्तदश स्तोमो वै रूपं साम तन्वस्य निदानं तस्यैतानि च्छन्दोरूपाणि चकृवदुत्तमे पदे सदेवं यद्वै भूतानुवादि तच्चकृवदश्वावद्गोमद्रथवद्गतवत्स्थितवदन्तवत्सो-

वृकमनिरुक्तं सप्रभृतीनि युक्त्वा हि देवहूतमानित्याज्यं तदाहुर्व्यदन्तस्तृतीयमहरथ कस्माद्युक्तवदाज्यमित्येतेन वा अह्ना देवाः स्वर्गं लोकमायन्युक्ता वै तदायंस्तस्मादिति ब्रूयादश्वान् अग्ने रथीरिवेति रथवत्तदेतस्याहो रूपं गायत्रं गायत्रप्रातःसवनो ह्येष त्र्यह इति नु व्यूलह उद्धृत्यैतत्त्वमग्ने वसूरिहेति समूलहे तस्योक्तं ब्राह्मणमौष्णिह आत्रेयः प्रउगो जागतं वै तृतीयमहस्तद्यदौष्णिह आत्रेयस्तृतीयस्याहः प्रउगस्तत्प्रातः सवनं जगती मजते ॥ ३ ॥

त्र्ययंमा मनुषो देवतातेति मरुत्वतीयं त्रीति तत्तृतीयस्याहो रूपं यद्द्याव इन्द्र ते शतमिति वैरूपस्य स्तोत्रियः शतं भूमी रुतस्युरिति निनृत्तिरन्तस्तृतीयमहर्नाव वा अन्तं गत्वा नृत्यति कच्चद्गृहि तत इयाद्यदिन्द्र यावतस्त्वमित्यनुरूपः शिक्षेयमिन्महयते दिवे दिव इति निनृत्तिरन्तस्तृतीयमहर्नाव वा अन्तं गत्वा नृत्यति कच्चद्गृहि तत इयादिन्द्र त्रिधा तु शरणमिति त्रिवान्त्सामप्रगाथस्त्रिधात्विति तत्तृतीयस्याहो रूपमहं भुवं वसु नः पूर्व्यस्पतिरितीन्द्रसूक्तमहमहमिति सप्रभृति यथा वै सोदकमेवं सप्रभृत्यन्तरूपं यो जात एव प्रथमो मनस्वानित्येतस्मिन्स्रैष्टुभे निविदं दधाति तदेतदिन्द्र तनूः सूक्तमेतस्मिन्ह गृत्समदो वाभ्रवो निविदं दधदिन्द्रस्य प्रियं धामोपजगामेत्युप ह वा इन्द्रस्य प्रियं धाम गच्छति जयति परं लोकं य एतस्मिन्सूक्ते निविदं दधाति तस्य तदेवान्तरूपं यद्भूतानुवादि यो दासं वर्णमधरं गुहाकरिति यदेतद्भूतमिवाभि-सोदकं भवति तद्वितीयमन्तरूपम् ॥ ४ ॥

अभि त्वा देवसवितरित्यभिवाननुचरस्तदाहुर्व्यदन्तस्तृतीयमहरथ कस्मादभिवाननुचर इत्येतेन वा अह्ना देवाः स्वर्गं लोकमायन्नभिप्रे-प्तन्तो वै तदायंस्तस्मादिति ब्रूयाद्गुप्य देवः सविता हिरण्यया घृतवती सुवनानामभि श्रियेति घृतवती तयोरुक्तं ब्राह्मणमनश्वो जातो अनमी-शुरुक्थ्य इत्याभवं रथस्त्रिचक्रः परिवर्तते रज इति त्रिचक्र इति तत्तृतीयस्याहो रूपं परावतो ये दिधिपन्त आप्यमिति वैश्वदेधं परावत इत्यन्तो वै परावतोऽन्तस्तृतीयमहरन्ते अन्तं दधात्यर्धं पदोदकाणि ह वा एतानि सूक्तानि भवन्ति पदोदकाण्येकान्यर्धपदोदकाण्येकान्यथैतत्तृतीयपदोदकमेव तत्तृतीयस्याहो रूपं वैश्वानराय धिपणामृता वृध इति वैश्वानरीयं घृतं न पूतमग्नये जनामसीति घृतवत्तस्योक्तं ब्राह्मणं धारा-परा मरुतो धृष्ण्योजस इति मारुतं धारापरा इति निनृत्तिरन्तस्तृती-

यमहर्नीव वा अन्तं गत्वा नृत्यति कश्चिद्गृहि तत इयात्त्वमग्ने प्रथमो
अङ्गिरा ऋषिरिति जातवेदसीयं त्वं त्वमिति सप्रभृति यथा वै सोदक-
मेवं स प्रभृत्यन्तरूपममुं लोकं तृतीयेनाह्वाऽऽशुवन्ति जगतीं छन्दः
सप्तदशं स्तोमं वैरूपं साम प्रतीचीं दिशं वर्षा ऋतूनामादित्यान्देवा-
न्देवजातं वरुणमधिपतिम् ॥ ५ ॥

अन्तस्तृतीयमहस्ते देवा अन्तं गत्वा चतुर्थमहरैच्छंस्तस्मादिच्छध्वं
तदिष्टाऽविन्दंस्तस्माद्युक्तवत्तदाहुर्यदन्तस्तृतीयमहरथ कस्माच्चतुर्थेऽहन्यू-
ङ्गयतीति वाच एव तदायतनं यच्चतुर्थमहरन्नं विराळन्नं न्यूङ्खोऽन्नमेव
तद्यज्ञे च यजमानेषु च दधात्यथो अवाप्यते वै तृतीयेनाह्वा वाक्तामेवैत-
च्चतुर्थेऽहन्विभावयति यथायस्तप्तं विनयेदेवं तद्वाचो विभूत्यै तस्यैतानि
च्छन्दोरूपाणि सम्राड्भस्वराड्द्विराड्जातवद्वृत्तिमद्वीतिमत्परिवदभिवदुप-
वदित्याग्निं न स्ववृक्तिभिरिति वै मदमाज्यं विमदेन वै देवा असुरान्वि-
मदस्तद्यद्विमदः शस्यते मध्यतश्च होत्रासु चाङ्गादङ्गादेव तद्यजमानाः
पाप्मानं विमदन्त्यग्निर्जातो अथर्वणेति जातवत्तदेतस्याहो रूपम् ॥ ६ ॥

ता दश जगत्यः संपद्यन्ते जगत्प्रातःसवनो ह्येष त्र्यहो विंशतिर्गा-
यत्री गायत्री प्रातःसवनं वहति तद्गु ह प्रातःसवनरूपान्वाय इतीति
नुव्यूल्ह उच्छृत्यैतदग्निं नरो दीधितिभिररण्योरिति समूल्हे वैराजमाज्यं
वैराजं पृष्ठं तत्सलोम वासिष्ठमाज्यं वासिष्ठं पृष्ठं तत्सलोम हस्तच्युती
जनयन्त प्रशस्तमिति जातवत्तदेतस्याहो रूपमानुष्टुमः प्रउग आनुष्टुमं
वै चतुर्थमहस्तदेनस्वेन च्छन्दसा समर्धयति तं त्वा यज्ञेभिरीमह इति
यज्ञवत्या मरुत्वतीयं प्रतिपद्यते पुनरारम्भ्यो वै चतुर्थेऽहन्यज्ञो यज्ञमेव
तदारभते श्रुधीहवामिन्द्रमारिषण्य इति मरुत्वतीयं ता वा एतास्त्रिष्टुभो
विराड्धवर्णास्ता अत्र क्रीयन्त एता ह्यहो रूपेण संपन्ना इन्द्र मरुत्व
इह पाहि सोममिति विज्ञातत्रैष्टुभं सवनधरणं तानि वा एतानि विज्ञा-
तत्रैष्टुमानि सवनधरणानि मध्यंदिनान्न च्यवन्ते त्रैष्टुभो वा इन्द्रो मध्यं-
दिनायतनो वा इन्द्रस्तद्यदेतानि विज्ञातत्रैष्टुमानि सवनधरणान्यपि
व्यूल्हच्छदसो मध्यंदिनान्न च्यवन्ते त्रैष्टुम इन्द्रो नेदिन्द्रं स्वादायतना-
च्च्यवयानीति जातं यस्या परि देवा अमूपन्निति जातवत्तदेतस्याहो
रूपमिमं नु मायिनं हुव इति मरुत्वतीयं गायत्रं गायत्रमध्यंदिनो ह्येष
त्र्यहः ॥ ७ ॥

अथात इह न्यूङ्खयेदिहा ३ इति स्तोत्रियानुरूपयोश्चैव न्यूङ्खा उक्थ-
मुखीययोश्चातनाऽऽद्रियेताऽऽत्मा वै स्तोत्रियः प्रजानुरूपोऽन्नं विरा-

ळन्नं न्यूह्नोऽन्नमेयाऽऽत्मनि प्रजायां च दधात्यानुष्टुभं न्यूह्नं न्यूह्नयेदिति
 हैक आहुरानुष्टुभं वै चतुर्थमहस्तदेनस्वेन च्छदसा समर्धयति वैराजं
 न्यूह्नं न्यूह्नयेदिति सा स्थितिरन्नं विराळन्नं न्यूह्नोऽन्नमेव तदात्मनि
 यजायां च दधाति मध्यमे पदे न्यूह्नसयेदात्मा वै पूर्वं पदं प्रजोत्तमं
 मध्यं मध्यमं पदं मध्ये वा इदमात्मनोऽन्नं धीयते तद्यथाऽऽमिर्द्यासमन्न-
 मद्यादेवं तदिन्द्रमिद्वेवतातय इत्यष्टेन्द्रः साम्नः प्रगाथ एतेन वै देवाः
 सर्वा अदीराश्नुवत तथो एवैतद्यजमाना एतेनैव सर्वा अदीराश्नुवते
 कुह श्रुत इन्द्रः कस्मिन्नयेति कुहश्रुतीयास्ता वा एता विराजो वाऽनु-
 ष्टुभो वा भवन्ति ता अत्र क्रीयन्त एता ह्यन्नोरूपेण संपन्ना युध्मस्य ते
 वृषभस्य स्वराज इति विज्ञातत्रैष्टुभं सवनधरणं तस्योक्तं ब्राह्मणं
 स्वराज इति स्वराङ्गस्वराङ्गदिति वा अस्य रूपं त्यमु वः सत्रासाहमिति
 निष्क्रेवल्यं विश्वासु गीर्ष्यायतमित्यावदावद्वै चतुर्थस्याह्नः प्रायणीयरूपं
 पुनः प्रायणीयं हि चतुर्थमहर्गायत्रं गायत्रमध्यंदिनो ह्येष ज्यहः ॥ ८ ॥

हिरण्यपाणिमूतय इत्यूतिमाननुचर ऊतय इत्यूतिमदृतिमदिति वा
 अस्य रूपमा देवो यातु सविता सुरत्नः प्र द्यावा यज्ञैः पृथिर्वा नमोभिः
 प्र ऋभृभ्यो ब्रूतमिय वाचमिष्ये प्र शुक्रैतु देवी मनीषित्येति वा वै प्रेति वा
 प्रायणीयरूपं तस्मादावन्ति च प्रयन्ति च चतुर्थेऽहन्सूक्तानि णस्यन्ते प्राय-
 णीयरूपेण पुनः प्रायणीयं हि चतुर्थमहर्द्रिपदाः शस्यन्ते द्विपाद्वा अभि-
 क्रमिन्तुमर्हत्यभिक्रान्दैतद्वृषं तत्रथोपप्रयाय स्वर्गस्य लोकस्य नेदीय-
 स्तायां वसेदेवं तत्रसम्राजो असुरस्य प्रशस्तिमिति वैश्वानरीयं सम्राज
 इति सम्राद्वत्सम्राङ्गदिति वा अस्य रूपं क ई व्यक्ता नरः सनीळा इति
 मारुतं तस्य तद्ब्राह्मणं यत्प्रद्युक्तीयस्य हुवे वः सुद्योत्मानं सुवृक्तिमिति
 जातवेदसीयं तस्य तद्ब्राह्मणं यन्मरुत्वतीयस्य प्र यन्तु वाजास्तविपीभि-
 रग्नय इति तिस्रोऽधिक्राः सगूल्हा आ त्वेषमुग्रमव ईमहे वयमित्यावदावद्वै
 चतुर्थस्याह्नः प्रायणीयरूपं पुनः प्रायणीयं चतुर्थमहर्वसुं न चित्रमहसं
 गृणीष इति जातवेदसीयं वृतनिर्णिग्ब्राह्मणे गानुमेरयेत्यावदावद्वै चतुर्थ-
 स्याह्नः प्रायणीयरूपं पुनः प्रायणीयं हि चतुर्थमहर्धोदधान्युपेत्य सृष्ट्वा
 पोळशिनमुपयन्ति पोळशकृळं वा इदं सर्वमस्यैव सर्वस्याऽऽप्या अन्नं
 चतुर्थेनाह्नाऽऽमुवन्त्यानुष्टुभं छन्द एरुविंशं स्तोमं वैराजं सामोदीवीं
 दिशं शरदसूनुनां साध्याश्चाऽऽप्याश्च देवान्देवजाते बृहस्पतिं च चन्द्रमसं
 चाधिपती बृहस्पतिं च चन्द्रमसं चाधिपती ॥ ९ ॥

इति शाङ्खायनब्राह्मणे द्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥

हरिः ॐ पशवः पञ्चममहः पङ्क्तिर्वै तन्वस्य निदानं पशवः पङ्क्ति-
रिति तस्यैतानि च्छन्दोरूपाणि वृषभवद्धेनुमददुग्धवदघृतवन्मद्द्र-
यिमद्राजवदध्यासवदितीममू पु वो अतिथिमुपर्धुधमित्याज्यं रायः सूनो
सहसो मर्त्येप्विविति राय इति रयिमद्रयिमदिति वा अस्य रूपमध्यासव-
त्तत्पङ्क्ते रूपं जागतं जगत्प्रातःसवनो ह्येष व्यह इति नु ध्यूल्ह उद्ध-
त्येतदग्निं तं मन्ये यो वसुरिति समूलहे पाङ्क्तं पङ्क्तिर्वै पञ्चममहर्षदेतद-
हस्तदेता अस्तं यं यन्ति धेनुध इति धेनुमदिति वा अस्य रूपं बार्हतः
प्रउगः पशवः पञ्चममहर्वाहताः पशवः पशूनामेवाऽऽप्त्यै यत्पाञ्चज-
न्यया विशेति मरुत्वतीयस्य प्रतिपत्पाञ्चजन्येति तत्पञ्चमस्याहो रूप-
मित्था हि सोम इन्मद इति मद्दत्पाङ्क्तं तस्योक्तं ब्राह्मणमवितासि सुन्वतो
वृक्तबर्हिष इति पट्पदाः पङ्क्त्वा ऋतवः संवत्सरः संवत्सरस्यैवाऽऽप्त्यै
तासां गायत्रीशंसं शस्त्रमिति ह स्माऽऽह कौपीतकिस्तद्वा अत्र संपन्नं
यद्गायत्रीशंसं तद्यदष्टाभिरष्टाभिरक्षरैः प्रणौति तद्गायत्रीरूपं मरुत्वो
इन्द्र वृषभो रणायेति विज्ञातत्रैष्टुमं सवनधरणं तस्योक्तं ब्राह्मणं वृषभो
रणायेति वृषभवत्तदेतस्याहो रूपमयं ह्येन वा इदमिति मरुत्वतीयं
गायत्रं गायत्रमर्ध्वदिनो ह्येष व्यहः ॥ १ ॥

महानाम्न्यः पृष्ठं भवन्ति महानाम्नीभिर्वा इन्द्रो वृत्रमहंस्तं वृत्रं
हत्वा यन्तं देयताः प्रत्युपातिष्ठन्त पराञ्च्यो हास्मादग्नेऽपक्रान्ता
विभ्यस्त्यस्तस्थुस्तं प्रजापतिः पप्रच्छाशको हन्तूश्मित्येवाह्येवेति प्रत्यु-
वाचानिरुक्तमनिरुक्त उ धै प्रजापतिस्तत्प्राजापत्यं रूपं तमग्निः पप्रच्छा-
शको हन्तूश्मित्येवाह्यम इति प्रत्युवाच तं स्वो महिमा पप्रच्छा-
शको हन्तूश्मिति स हास्मादग्नेऽपक्रान्तो विभ्यस्त्यस्थावेवाहीन्त्रेति
प्रत्युवाच तं षुपा पप्रच्छाशको हन्तूश्मित्येवाहि पूषन्निति प्रत्युवाच
तं विश्वे देवाः पप्रच्छुरशको हन्तूश्मित्येवाहि देवा इति प्रत्युवाच
तानि वा एतानि पञ्च पदानि पुरीषमिति शस्यन्ते सौरुच एव-वेला
ता वा एताः शक्यं एतामिर्वा इन्द्रो वृत्रमशकञ्चन्तुं तद्यदामिर्ध्वत्रम-
शकञ्चन्तुं तस्माच्छक्यः शक्यो हि प्रत्यस्मै पिपीपते यो रयिधो
रयितमस्त्यमुवो अप्रहणमिति त्रयस्तृचा अस्मा अस्मा इवन्धस
इति बृहतीं दशमीं करोत्येवा ह्यसि वीर्युरिति त्येष स्थिता
पुरीषस्य समानामिव्याहारा तथा स स्तोत्रियेण समो वाऽतिशयो
वा संपद्यते यदिन्द्र नाहुपीष्येति साम्नः प्रगाथो यद्वा पञ्च क्षितीना-

मिति पञ्चेति तत्पञ्चमस्याहो रूपमिन्द्रो मदाय वावृध इति मद्-
 त्पाङ्क्तं तस्योक्तं ब्राह्मणं प्रेदं ब्रह्मवृत्रतूर्येष्वाविथेति पदपदास्तासा-
 मुक्तं ब्राह्मणमभूरेको रयिपते रयीणामिति विज्ञातत्रैष्टुमं सवनधरणं
 तस्योक्तं ब्राह्मणं रयिपते रयीणामिति रयिमद्रयिमदिति वा अस्य
 रूपं मध्यासवत्तपङ्के रूपं तमिन्द्रं वाजयामसीति निष्केवल्यं स वृषा
 वृषमोऽभूवदिति वृषमवत्तदेतस्याहो रूपं गापत्रं गापत्रमध्यंदिनो ह्येष
 ध्यहः ॥ २ ॥

तत्सविनुर्वरेण्यमिति वैश्वामित्रोऽनुचरः पृष्टयानामेव नानात्वाय
 वाजयन्तः पुरंध्येति वाजवत्तदेतस्याहो रूपमुद्रुप्य देवः सविता दमूना
 इति सावित्रं वाममद्य सावितर्वाममुश्व इति वाममिति पशुमत्पशुम-
 दिति वा अस्य रूपं मही द्यावापृथिवी इह ज्येष्ठे इति द्यावापृथिवीयं
 रुवद्भोक्षा पप्रथानोभिरेवैरित्युक्षेति पशुमत्पशुमदिति वा अस्य रूपमु-
 भुर्विम्बा वाज इन्द्रो नो अच्छेत्यार्मव्यं ये गोमन्तं वाजवन्तं सुवीर-
 मिति गोमन्तमिति पशुमत्पशुमदिति वा अस्य रूपं कोऽनु वां मित्रा-
 वरुणा वृता यज्ञिति वैश्वदेवं यज्ञायते वा पशुपो न वाजानिति पशुप
 इति पशुमत्पशुमदिति वा अस्य रूपं मध्यासवत्तपङ्के रूपं हविष्पान्त-
 मजरं स्वर्दिदीति वैश्वानरीयं पान्तमिति तत्पञ्चमस्याहो रूपं वपुर्नु
 त्तच्चिकितुपे चिदस्त्विति मारुतं समानं नाम धेनुपत्यमानामिति धेन्विति
 पशुमत्पशुमदिति वा अस्य रूपमग्निर्होता गृहपतिः स राजेति जातवे-
 दसीयमवानो मधवन्वाजसाताविति वाजवत्तदेतस्याहो रूपं मध्या-
 सवत्तपङ्के रूपमिति नु व्यूलहेऽथ समूलहे मूर्धानं दिवो अरतिं पृथिव्या
 इति वैश्वानरीयं नाभिं यज्ञानां सदनं रयीणामिति रयिमद्रयिमदिति
 वा अस्य रूपमा रुद्रास इन्द्रवन्तः सजोपस इति मारुतं गोमदश्वा-
 वद्रथवत्सुवीरमिति गोमदश्वावदिति पशुमत्पशुमदिति वा अस्य रूप-
 मिममू पु वा अतिथिगुपगुंधमिति जातवेदसीयं तस्योक्तं ब्राह्मणं पशुन्प-
 ञ्चमेनाह्वाऽऽभूवन्ति पाङ्क्तिं छन्दस्त्रिणवं स्तोमं शाकरं सामावाचीं दिशं
 हेमन्तघ्नूनां मरुतो देवान्देवजातं रुद्रमधिपतिम् ॥ ३ ॥

पशवः पञ्चमग्रहरथ पुरुष एव पशुमहः स वै पुरुषः प्रजापतिः
 पूर्वोऽस्य सर्वम्पातिच्छन्दो यं प्रजापतिस्तत्प्राजापत्यं रूपमगुरीन्द्रं प्रत्यु-
 त्कमत एवंपर्चन्मुष्कान्कृत्वा तामिन्द्रः प्रतिजिगीपन्पर्वन्पर्वञ्छेपांस्य
 कुरतेन्द्र उ ये परच्छेपः सर्वं वा इन्द्रेण जिगीपितं तां सममवत्तमर्ह-

णादसुरमायया स एताः पुनः पदा अपश्यत्ताभिरङ्गादङ्गात्पर्वणः पर्वणः
 सर्वस्मात्पाप्मनः संप्रामुच्यत तद्यत्परुच्छेपः शस्यते मध्यतश्च होत्रासु
 चाङ्गादङ्गादेव तद्यजमानाः पर्वणः पर्वणः सर्वस्मात्पाप्मनः संप्रमुच्यन्ते
 नित्याः पूर्वा याज्याः कृत्वा पारुच्छेपीभिर्यजन्ति तद्यदामिस्तदहर्न
 वपद् कुर्वन्ति तेनोत्सृष्ट्वा यद्वेवैनान्नान्तरयन्ति नेदच्युतं यज्ञस्य प्रियं
 देवानामन्तरयामेति नित्यान्पूर्वानृतुयाजान्कृत्वा गात्सर्मदैर्यजन्ति तद्य-
 देभिस्तदहर्न वपद् कुर्वन्ति तेनोत्सृष्ट्वा यद्वेवैनान्नान्तरयन्ति नेदच्युतं
 यज्ञस्य प्रियं देवानामन्तरयामेति तेन तेऽतिच्छन्दसो भवन्ति तथैषां
 सप्तपदाभिर्वपद्कृतं भवति तदु ह स्माऽऽह कौपीतकिर्धिराळष्टमानि ह
 वा एतस्य च्छन्दांसि गोपायन्ति योऽसौ तपति तां ते संपदं मोहयन्ति
 येऽतिच्छन्दोभिर्यजन्ति ॥ ४ ॥

तद्वै सत्त्वैकाहिकीमिरेव यजेयुर्देवयानस्यैव पथो समुग्धा
 इति तद्भाष्यणीचीमौ नो जाशालगृहपतीन्सन्नमासीनानुपास्यद्यप्र-
 च्छान्नो गाता ३ परुच्छेपा ३ इति त उ ह तूष्णीमासुस्तत उ होत्त-
 राधात्सदसाश्चित्रो गौश्रायणिरमिपरोवादगौश्रोवानाहैवाहो गामन-
 परुच्छेपाः शस्त्रेणाहन्परुच्छेपोऽह्नायतीष्वैकाहिकीमिरयाक्ष्म तेनो अह्नो
 नागामेति यथायथं यजेयुर्देवायतनं वै षष्ठमहस्तद्यत्तदहर्होतैव वपद्-
 कुर्याद्धोतैतयोर्देवायतनं संपृश्नीताध्वर्योगृहपतेश्चाजिं ह वा एते यन्ति
 स्वर्गे लोके षष्ठेनाह्ना स योऽनवानं समापयति स स्वर्गं लोकमुज्यति
 यद्यप्यवान्यात्पुनः पुनः प्रतीसारमुषशिक्षेतैव ॥ ५ ॥

अयं जायत मनुषो धरीमणीत्याज्यमयमित्यनिरुक्तमनिरुक्त उ वै
 प्रजापतिस्तत्प्राजापत्यं रूपमतिच्छन्दसः सप्तपदाः पुनः पदा यदेतदह-
 स्तदेतानपदं च पुनः पदं चान्तरेणावान्यादात्मा वै पदं प्राजाः पुनः पदं स
 योऽत्राधानं तं ब्रूयात्प्राणादात्मानमन्तरगान्न जीविष्यति तथा ह
 स्यात्तस्मान्न पदं च पुनः पदं चान्तरेणावान्यादातिच्छन्दसः प्रउग
 आतिच्छन्दसं वै षष्ठमहस्तदेन स्वेन च्छन्दसा समर्धयति स पूष्यो
 महानामिति मरुत्वतीयस्य प्रतिपत्स इत्यनिरुक्तमनिरुक्त उ वै प्रजा-
 पतिस्तत्प्राजापत्यं रूपं यं त्वं रथमिन्द्रमेधसातय इति पारुच्छेपं तस्योक्तं
 ब्राह्मणं यः शूरैः स्वः सन्नितेति शूरैरिति स एवारिमन्मरुन्यङ्गः स यो
 घृषा घृष्णेभिः समोका इति विज्ञातत्रैष्टुभं सवनधरणं तस्योक्तं ब्राह्मणं
 घृषा घृष्णेभिरिति निनृत्तिरन्तः षष्ठमहर्नीध वा अन्तं गत्वा नृत्यति

कद्यङ्गहि तत इयान्मरुत्वौ इन्द्र मीढ्व इति मरुत्वतीयं गायत्रं गायत्र-
मध्यंदिनो ह्येष इयहः ॥ ६ ॥

रेवतीर्नः सधमादे रेवाँ इद्रेवतस्तोतेति रेवतस्य योनौ वारवन्तीय-
मूल्हं भवत्याग्नेयं सामेन्द्रीपु तन्मिथुनं प्रजात्यै रूपं माचिद्व्यद्विशंसतेति
साम्नः प्रगाथः सखायो मा रिपण्यतेति सखाय इति सर्वरूपं सर्वरूपं वै
पठमहस्तस्मात्सखाय इति सर्वानेवानुवदत्येन्द्रयाह्युपनः परावत इति
पारुच्छेपं तस्योक्तं ब्राह्मणं परावत इत्यन्तो वै परावतोऽन्तः पठमहरन्ते
अन्तं वृधाति प्रधान्वस्य महतो महानीति विज्ञातत्रैष्टुमं सवनघरणं
तस्योक्तं ब्राह्मणं महतो महानीति निनृत्तिरन्तः पठमहर्नाव वा
अन्तं गत्वा नृत्यति कद्यङ्गहि तत इयादुप नो हरिभिः सुतमिति निष्के-
वल्यं याहि मदानां पत उप नो हरिभिरिति निनृत्तिरन्तः पठमहर्नाव
ववा अन्तं गत्वा नृत्यति कद्यङ्गहि तत इयाद्गायत्रं गायत्रमध्यंदिनो
ह्येष इयहः ॥ ७ ॥

अमित्यं देवं सवितारमोण्योः कविक्रतुमित्यतिच्छन्वसा वैश्वदेवं
प्रतिपद्यत आतिच्छन्वसं वै पठमहस्तत्तृतीयसवनमतिच्छन्वाम्यश्नुतेऽथो
प्राजापत्यं वै पठमहरतिच्छन्वा वै प्रजापतिस्तत्प्राजापत्यं रूपमभिवान-
ननुचरस्तस्योक्तं ब्राह्मणमुद्गुप्य देवः सविता सवायेति सावित्रं सविता
सवायेति निनृत्तिरन्तः पठमहर्नाव वा अन्तं गत्वा नृत्यति कद्यङ्गहि तत
इयात्कतरा पूर्वा कतरा परा योरिति द्यावापृथिवीयं पूर्वापरेति निनृत्ति-
रन्तः पठमहर्नाव वा अन्तं गत्वा नृत्यति कद्यङ्गहि तत इयात्किमु
श्रेष्ठः किं यविष्ठो न आजगन्नित्यामवं श्रेष्ठो यविष्ठ इति निनृत्तिरन्तः
पठमहर्नाव वा अन्तं गत्वा नृत्यति कद्यङ्गहि तत इयादिदमित्या रौद्रं
गूर्तवचा इति वैश्वदेवं क्राणा यवस्य पितरा मंहेनेष्ठा इति स्थितवत्त-
दन्तरूपमन्तः पठमहस्तिष्ठतीव वा अन्तं गत्वा कद्यङ्गहि तत इवा-
त्तस्य द्वे उत्तमे परिशिष्य ये यज्ञेन दक्षिणया समक्ता इत्येतं नाराशंसं
समावपत्यात्मा वै सूक्तं प्रजा पशवो नाराशंसं मध्य एव तदात्मन्प्राजा
पशूनुमपे वृधात्यहश्च कृष्णमहरजुनं चेति वैश्वानरीयमहरजुनं चेति
निनृत्तिरन्तः पठमहर्नाव वा अन्तं गत्वा नृत्यति कद्यङ्गहि तत इया-
न्प्रयज्य वो मरुतो भ्राजदृष्टय इति मारुतं तभ्य तदेवान्तरूपं यत्सोदक-
मिमं स्तोममर्हते जातवेदस इति जातवेदमीपं तस्य तदेवान्तरूपं यत्सो-
दकं मा रिपाम मा रिपामेति तदन्ततो रिष्ट्यै रूपमपः पठेनाद्वाऽऽभुवन्त्य-

तिच्छन्दसं छन्दस्त्रयस्त्रिंशं स्तोमं रैवतं सामोध्वां दिशं शिशिरसृतूनां
विश्वान्देवान्देवजातं प्रजापतिमधिपतिं प्रजापतिमधिपतिम् ॥ ८ ॥

इति शाङ्खायनब्राह्मणे त्रयोविंशतितमोऽध्यायः ॥ २३ ॥

हरिः ॐ । अभिजिदभिजिता वै देवा अम्यजयन्निर्माञ्चीहोकांस्तस्मात्स-
ञ्पावृञ्चतुरुदयो भवति विश्वजिता जयन्निमाश्चतस्रो दिशस्तस्मात्स चतु-
रावृञ्चुदयो भवत्यभिजिदभिजिता वै देवा अम्यजयंस्तदु हन्विषैव स संज-
यदजितं पर्यशिष्यत तद्विश्वजिता जयन्विश्वमजैप्मेति वाय विश्वजितौ वा
एताविन्द्राग्नी एव यदभिजिद्विश्वजितावग्निरेवामिजिदग्निर्हीदं सर्वमम्यज-
यदिन्द्रो विश्वजिदिन्द्रो हीदं सर्वं विश्वमजयत्स वा अभिजिदुमयसामा
सर्वस्तोमो भवति तस्मादुमयानि सूक्तानि शस्यन्ते वार्हताराथन्तराणि
तस्य प्र षो देवायाम्ये यद्वाहिष्ठं तदम्य इत्येते उमे तवाज्यं प्र ष इति
तद्राथंतरं रूपं षृहृदचं विभावसोऽ इति षृहृद्वाहृतमुभौ माधुच्छन्द-
सगात्समदौ प्रउगौ संप्रवयेद्वायव्यां पुरोरुचं शस्त्वाऽथो उमे वायव्ये
तृचे ऐन्द्रवायवीं पुरोरुचं शस्त्वाऽथो उमे ऐन्द्रवायवे तृचे अथ पुरोरु-
चमथोमे तृचे अथ पुरोरुचमथोमे तृच एवमेव संप्रवयेन्नाऽऽद्रियेत माधु-
च्छन्दसान्येव पूषाणि तृचानि करोति गात्समदान्युत्तराणि तदु वा
आहुः किं तदुमौ संप्रवयेन्नाऽऽद्रियेत माधुच्छन्दस एव प्रउगे सति
गात्समदं वैश्वदेवमुपरिष्ठान्माधुच्छन्दसस्य वैश्वदेवस्य पर्याहरेत्तद्वा
अत्रैकं निरुक्तं षार्हतम् ॥ १ ॥

विश्वे देवास आगत शृणुताम इमं ह्यमम् । एवं बर्हिर्निपीवतेति बर्हिरिति
तद्वाहृतं रूपमथ माधुच्छन्दसं सारस्वतं तस्यैवोत्तमया परिवध्यादित्यै-
काहिकं प्रातःसवनं स्यादिति सा स्थितिरैकाहो वा अभिजित्प्रतिष्ठा
वा एकाहः प्रतिष्ठित्या एवा त्वा रथं यथोतय इति मरुत्वतीयस्य प्रति-
पदिदं वसो सुतमन्थ इत्यनुचर एष एव नित्य एकाहातानस्तस्योक्तं
ब्राह्मणं जनिष्ठा उग्रः सहसे नुरायेति गौरिवीतीयं पूर्वं शस्त्वेन्द्र पिब
तुभ्यं सुतो मदायेत्येतस्मिन्वाहृते पञ्चर्चं निविदं दधातीन्द्रस्य नु
धीर्याणि प्रवोचामिति हेरष्यस्तूपीयं पूर्वं शस्त्वा या त ऊतिरवमा या
परमेत्येतस्मिन्वाहृते नवर्चं निविदं दधात्येवं नु यदि रथंतरं षृष्ठं भवति
यद्यु षृहृद्वाहृते पूर्वं शस्त्वैकाहिकयोर्निविदौ दध्यादित्येकसुक्ते निष्के-
वत्यमरुत्वतीये स्यातामिति सा स्थितिः पिवा सोममभियमुग्र तदं-

स्तमु ष्टुहि यो अभिमूत्योजा इत्युमे अभिवती तदभिजितो रूपमथ
नित्यमेवैकाहिकं तृतीयसवनं स्यादिति सा स्थितिरेकाहो वा अभि-
जितप्रतिष्ठा वा एकाहः प्रतिष्ठित्वा एव ॥ २ ॥

स्वर्मानुर्हासुरा दित्यं तमसा विध्यत्तस्यात्रयस्तमौपजिवांसन्त
एतं सप्तदशस्तोमं त्र्यहं पुरस्ताद्विषुवत उपायंस्तस्य पुरस्तात्तमोपज-
घ्नुस्तत्परस्तादसीद्वेत्मेव त्र्यहमुपरिष्ठाद्विषुवत उपायंस्तस्य परस्ता-
त्तमोपजघ्नुस्तद्य एवं विद्वांस एतं सप्तदशस्तोमं त्र्यहमुमयतो विषुव-
न्तमुपायन्त्युमाभ्यामेव ते लोकाभ्यां यजमानाः पाप्मानमपन्नते तान्बै
स्वरसामान इत्याचक्षत एतैर्ह वा अत्रय आदित्यं तमसोपस्पृण्वत
तद्यदपस्पृण्वत तस्मात्स्वरसामानस्तदेतद्दृचाऽभ्युदितम् ॥ ३ ॥

यं वै सूर्यं स्वर्मानुस्तमसा विध्यदासुरः अत्रयस्तमन्वधिन्द्रज्ञ ह्य १
न्ये अशक्नुवन्निति स्वरसामानो ह वा एतेनाभ्युक्ताः कद्वन्ति मरुत्वती-
यानि भवन्ति कद्वन्तौ निष्केवल्पेषु प्रगाथाः को वै प्रजापतिः प्रजापतिः
स्वरसामान आनुष्टुमानि निविन्द्रानानि भवन्त्यापो वा अनुष्टुवापः
स्वरसामानोऽद्भिर्हविं सर्वमनुस्तब्धमुमयतो ह्यमुमादित्यमापोऽवस्ता-
ञ्चोपरिष्ठाञ्च तदेतद्दृचाऽभ्युदितम् ॥ ४ ॥

या रोचने परस्तात्सूर्यस्य याश्चावस्तादुपतिष्ठन्त आप इत्या यज्ञैर्द्वै-
मर्त्य इति प्रथमस्य स्वरसान्न आज्यमावद्राथन्तरं बृहद्वयो हि मानव
इति द्वितीयस्य बृहद्ब्राह्मन्तमग्न ओजिष्ठ मा मरेति तृतीयस्यावद्राथन्तरं
माधुच्छन्दसः प्रथमस्य स्वरसान्नः प्रउगो गार्त्समदो द्वितीयस्यौष्णिह
आत्रेयस्तृतीयस्य तेषामुक्तं ब्राह्मणमन्वायत्ता मरुत्वतीयानां प्रति-
पदनुचरा अन्वायत्ता ब्राह्मणस्पत्यारुयहरूपेण तेषामुक्तं ब्राह्मणं
कस्य वीरः को अपश्यदिन्द्रमिति प्रथमस्य स्वरसान्नो मरुत्व-
तीयं क्तेति कद्वत्कया शुमा सवयसः सनीळा इति द्वितीयस्य कथेति
कद्वद्रापत्साम नमन्यं यथावेरिति तृतीयस्य ताकर्मापतरास्मा इति
कर्मेति कद्वत्को वै प्रजापतिः प्रजापतिः स्वरसामानो यज्ञायथा अपू-
र्व्येत्येतस्मिन्नु हैके बृहती तृतीये स्तोत्रियेऽन्वहं स्वराण्यन्वायातयन्ति
ते यदि तथा कुर्येरेतावेव स्तोत्रियानुरूपावेपा धाय्या कं नव्यो अतसी-
नामिति कद्वान्प्रगाथस्तस्योक्तं ब्राह्मणम् ॥ ५ ॥

अथ रथंतरस्य योनिर्यमिन्द्र दधिषे त्वमिति द्वृचो नैकपातितायै
नेदसौ बृहत्यैकाकिनी वशस्त्वासदितीन्द्र तुम्यमिन्मघवन्नभूमेति विज्ञा-
तत्रैद्दुभं सवनधरणं तस्योक्तं ब्राह्मणं यस्ते साधिष्ठो वस इत्यानुद्दुभं
निष्केवल्यमिन्द्रक्रतुष्टमा मेरत्यावद्राथंतरं कद्रून्वस्याकृतमिति कद्धान्य-
गाथस्तस्योक्तं ब्राह्मणम् ॥ ६ ॥

अथ बृहतो योनिः स्वरन्ति त्वा सुते नर इति द्वृचोनैकपातितायै
नेदसौ बृहत्यैकाकिनीवशस्त्वासदित्यध्वर्यो धीर प्रमहे सुतानामिति
विज्ञातत्रैद्दुभं सवनधरणं तस्योक्तं ब्राह्मणं गायन्ति त्वा गायत्रिण
इत्यानुद्दुभं निष्केवल्यमुद्गंशमिव येमिर इत्युद्गद्गार्हतमिमा उ त्वा पुरू-
वसोऽ इति प्रगाथः पावकवर्णाः कवर्णा इति कद्वांस्तस्योक्तं ब्राह्म-
णम् ॥ ७ ॥

अथ रथंतरस्य योनिरथ बृहतो दानामृगो न वारण इति द्वृचोनै-
कपातितायै नेदसौ बृहत्यैकाकिनीवशस्त्वासदितीदं त्यत्पात्रमिन्द्रपान-
मिति विज्ञातत्रैद्दुभं सवनधरणं तस्योक्तं ब्राह्मणमिन्द्रं विश्वा अवीवृध-
न्नित्यानुद्दुभं निष्केवल्यं त्वाममि प्रणोनुम इत्यमिवद्राथंतरं रूपं तदा-
हुर्नानुद्दुप्सु निविदं दध्यान्मोहयति क्लृप्तच्छन्दसो मध्यंदिनमानुद्दुमानि
पूर्वाणि शस्त्वा कामस्योपाप्त्यै त्रैद्दुमेपु निविदं दधाति तथा यथायथं
निविन्द्दीयते सैनान्यथायथं धीयमानाः सर्वेषु च लोकेषु सर्वेषु च कामेषु
यथायथं दधात्यर्वाग्रथं विश्ववारं त उग्रेति प्रथमेऽहन्नावति राथंतरे
पादित उदुनश्चित्रतम इति द्वितीय उद्दति बार्हते संचत्वे जग्मुर्गिर इन्द्र-
पूर्वीरिति तृतीये गतवत्यन्तरूपे यदि स्वराणि पृष्ठचानि भवन्ति बृह-
द्रथंतरे एव तर्हि सामगाः पवमानेषु कुर्वन्ति यद्यु बृहद्रथंतरे पृष्ठे
स्यातां स्वराणि त्वेव तर्हि सामगाः पवमानेषु कुर्वन्ति स्वराणि त्वेव
पृष्ठचानि स्युरिति ह स्माऽऽह कौपीतकिः स्वरसामानो ह्येते पृष्ठयैर्वै
देवाः स्वर्गं लोकमस्पृक्षंस्तद्यत्स्वराणि पृष्ठचानि भवन्ति स्वर्गस्यैव
लोकस्य स्पृष्ट्यै ॥ ८ ॥

पृष्ठचस्य पळहस्य समूलहस्य याः पूर्वस्य त्र्यहस्य वैश्वदेवानां प्रतिप-
दस्ताः प्रतिपदो यान्युत्तरस्य त्र्यहस्य तृतीयसवनानि तानि तृतीयस-
वनानि सानुचराणि तद्यानि तत्र वैश्वदेवानि भवन्ति तान्युद्धृत्या-
न्यानि प्राजापत्यान्यनिरुक्तानि परोक्षवैश्वदेवान्यवधीयन्ते प्र वः पान्तं
रघुमन्ययोऽन्धस्तं प्रवथा पूर्यथा विश्वथेमथा कादित्यान्तैः पात्रं देवयता-

मिति प्रति नामानेदिष्ठस्तद्वै खलु प्रत्यक्षं वैश्वदेवान्येवावधीपेरन्नाग्निरिन्द्रो
वरुणो मित्रो अयमेति प्रथमेऽहन्त्यां स्कभित्वीति कद्दहेवान्हुवे बृहच्छ्रवसः
स्वस्तय इति द्वितीये ज्योतिष्कृत इति कद्दुपासा नक्ता बृहती सुपेश-
सेति तृतीये नक्तेति कद्दत्को वै प्रजापतिः प्रजापतिः स्वरसामानस्तेऽग्नि-
ष्टोमा वोक्थ्याहः संतिष्ठतेऽग्निष्टोमा इति पैद्ग्यं ब्रह्मवर्चसिनो भवन्ति
योऽग्निष्टोमानुपयन्त्युक्थ्याः स्युरिति ह स्माऽऽह कौपीतकिः स वै यज्ञ-
क्रतुः समृद्धो य उक्थ्यः पञ्चदश ह्यस्य स्तोत्राणि भवन्ति पञ्चदश
शस्त्राणि तानि त्रिंशत्सुतशस्त्राणि स विराजमभिसंपद्यते श्रीर्विराळ-
न्नाद्यं श्रियो विराजोऽन्नाद्यस्योपाप्यै श्रियो विराजोऽन्नाद्यस्यो-
पाप्यै ॥ ९ ॥

इति शाङ्खायनब्राह्मणे चतुर्विंशतितमोऽध्यायः ॥ २४ ॥

हरिः ॐ । आपस्तपोऽतप्यन्त तास्तपस्तप्त्वा गर्ममदधतं तत एष
आदित्योऽजायत पठे मासि तस्मात्सत्रिणः पठे मासि दिवाकीर्त्यमुप-
यन्ति स पण्मासानुदङ्गुलेति पळावृत्तांस्तस्मात्सत्रिणः पळेवोर्ध्वान्मासो
यन्ति पळावृत्तानन्तरेणोह वा एतगशनाया च पुनर्मृत्युश्चापाशनायां च
पुनर्मृत्युं च जयन्ति ये वैपुवतमहरुपयन्ति तस्यैतानि च्छन्दोरूपाणि सूर्य-
वज्रानुमज्ज्योतिष्मद्गुक्मवद्गुचितवद्ध्यतवदिति समुद्रादूर्मिर्मधुमौ उदा-
रदित्याज्यं समुद्राद्व्येपोऽदभ्य उदैन्तीद्द्र एकं सूर्य एकं जजानेति सूर्य-
वत्तदेतस्याहो रूपं ताः संशस्ता एकविंशतिरनुद्गमः संपद्यन्त एकविंशो
वा एष य एष तपति तदेनं स्वेन रूपेण समर्धयति त्रैद्गुमः प्रउगो
विपुषान्वा एपोऽह्नां विपुवांश्छन्दसां त्रिद्गुमदेनं स्वेन च्छन्दसा
समर्धयति ॥ १ ॥

कुविदङ्गः नमसा ये वृधास इति धायव्यमवास्यश्रुपसं सूर्येणेति सूर्य-
वत्तदेतस्याहो रूपमत एवोत्तरं तुचमैन्द्रवायवं यावत्तरस्तन्वो यावदोज
इति पावन्नरश्वक्षसा दीघ्याना इत्येतेन रूपेणोह्नां चक्षुर्वरुण मुप्रती-
कमिति मैत्रायवरुणं देवयोरेति सूर्यस्ततन्वानिति सूर्यवत्तदेतस्याहो
रूपमा गोमता नासत्या रथेनेत्याश्विनं तस्योर्ध्वं मानुं सपिता देवो
अभेदिति मानुमती नृतीया तदेतस्याहो रूपमा नो देव शवसा याहि
शुष्मिन्नित्येन्द्रं तनूपु शूराः सूर्यस्य साताविति सूर्यवत्तदेतस्याहो रूपं

प्र ब्रह्मैतु सद्नाहृतस्येति वैश्वदेवं विरश्मिभिः ससृजे सूर्यो गा इति सूर्य-
वत्तदेतस्याहो रूपमुतस्यानः सरस्वती जुपाणेति सारस्वतं द्वारा वृतस्य
सुमगे व्यावरित्येतेन रूपेणैव वा उ सूर्यवाँस्त्रैष्टुभस्तृचक्लतो वासिष्ठः
प्रउगः प्रजापतिर्वै वसिष्ठः प्रजापतावेव तत्सर्वान्कामानृध्नुवन्ति ॥ २ ॥

तदाहुर्न त्रैष्टुभं प्रातःसवनं स्यान्मोहयति क्लृप्तच्छन्दसो यज्ञमुखमैका-
हिकमेव स्याज्ज्योतिर्वा एकाहो ज्योतिरेप य एप तपति ज्योतिर्पैव
तज्ज्योतिः समर्धयति तस्य प्रवो देवायाग्रये त्वं हि क्षैतवद्यश इत्येते उमे
तदाज्यं ताः शंसस्ता एकविंशतिरनुष्टुभो भवन्ति तासामुक्तं ब्राह्मणं माधु-
च्छन्दसः प्रउगस्तस्योक्तं ब्राह्मणमा त्वा रथं यथोतय इति मरुत्वतीयस्य
प्रतिपदिदं वसो सुतमन्ध इत्यनुचर एप एव नित्य एकाहातानस्तस्योक्तं
ब्राह्मणं कया शुमा सवयसः सनीळा इति मरुत्वतीयं शुमामा इत्ये-
तेन रूपेण त्वं सुमेपं महया स्वर्दिदमिति जागतमधारयो दिव्या सूर्यं
दृश इति सूर्यवत्तदेतस्याहो रूपं जनिष्ठा उग्रः सहसे तुरायेत्येतास्मिन्त्रै-
ष्टुभे निविदं दधात्यपध्वान्तमूर्णुहि पूर्धि चक्षुरित्येतेन रूपेण ता वा
उमप्यस्त्रिहुब्जगत्यः शस्यन्ते त्रिहुब्जगत्योर्ह वा एप आहित आदित्यः
प्रतिष्ठितस्तपति तदेनं प्रत्यक्षमाप्नुवन्ति ॥ ३ ॥

बृहदेतस्याहः पृष्ठं स्यादिति हैक आहुर्वाहंतो वा एप य एप तपति
बृहदेतत्तपतीति वदन्तोऽथो अपृष्ठं वा एतद्यन्महादिवाकीर्त्यमथैते एव
प्रत्यक्षे पृष्ठे यद्बृहद्वथंतरे तस्माद्बृहदेतस्याहः पृष्ठं स्यादिति यद्यु
सूर्यवति प्रगाथे बृहत्कुर्युः सूर्यवतश्च प्रगाथानेतस्यैवाहो रूपेणोन्द्रः क्लि
श्रुत्या अस्य वेदेत्युक्थमुसीया स हि जिष्णुः पथिकृत्सूर्यायेति सूर्यवती
तदेतस्याहो रूपं महादिवाकीर्त्यमेवेतस्याहः पृष्ठं स्यादिति सा स्थिति-
रेतद्वै प्रत्यक्षं साम यन्महादिवाकीर्त्यं तदेनं स्वेन साम्ना समर्धयन्ति तद्दैके
त्रिष्टुप्सु कुर्वन्ति त्रैष्टुभो वा एप य एप तपति तदेनं स्वेन च्छन्दसा
समर्धयन्ति बृहतीषु स्यादिति हैक आहुर्वाहंतो वा एप य एप तपति
तदेनं स्वेन च्छन्दसा समर्धयन्ति जगतीषु स्यादिति त्वेव स्थितं जागतो
वा एप य एप तपति तदेनं स्वेन च्छन्दसा समर्धयन्ति ॥ ४ ॥

विभ्राह्वृहत्पिबतु सोम्यं मध्विति स्तोत्रियस्तृचो विश्वभ्राह्मराजो
महि सूर्यो दृश इति विवान्भ्राजिष्मान्सूर्यवांस्तदेतस्याहो रूपं विसूर्यो
मध्ये अनुचद्रथं दिव इत्यनुरूपो विवान्सूर्यवाञ्जागत उ वै समानं
छन्दो विश्वाहा त्वा सुमनसः सुचक्षस इति त्वेव स्थितः सौर्यः

सूर्यस्य ज्योम्जीवाः प्रेतिपश्येम सूर्येत्येतेन रूपेण ब्रह्महोँ असि सूर्येति सूर्यवान्त्सामप्रगाथस्तदेतस्याहो रूपमथ बृहद्रथंतरयोर्योनी शंसतीन्द्रः किल श्रुत्या अस्य वेदेत्युक्थमुखीया स हि जिष्णुः पथिकृत्सूर्यायेति सूर्यवती तदेतस्याहो रूपं शं नो भव चक्षसा शं नो अह्नेति त्वेव स्थिता सौरी सूर्यस्य तत्सूर्यं ब्रविणं धेहि चित्रमित्येतेन रूपेण य एक इन्द्रव्यश्र्वर्षणीनामिति त्रैष्टुभं दिव्यानि दीपयोऽन्तरिक्षेत्येतेन रूपेणैवं नु यदि महादिवाकीर्त्यं पृष्ठं भवति यद्यु वै बृहत्स्वयोनौ कुर्युर्बृहत् आतानं शस्त्वा रथंतरस्य योनिं शंसतीन्द्रः किल श्रुत्या अस्य वेदेत्युक्थमुखीया स हि जिष्णुः पथिकृत्सूर्यायेति सूर्यवती तदेतस्याहो रूपम् ॥ ५ ॥

द्यौर्न य इन्द्राभिभूमार्थं इति त्रैष्टुभमिन्द्रः कुत्साय सूर्यस्य साताविति सूर्यवत्तदेतस्याहो रूपं नचेत्स्वयोनौ श्रायन्त इव सूर्यमिति सूर्यवांस्तोत्रियस्तदेतस्याहो रूपं यद्द्याव इन्द्र ते शतमित्यनु रूपः सहस्रं सूर्या इति सूर्यवांस्तदेतस्याहो रूपं यः सत्रा हा विचर्षणिरिति सामप्रगाथस्तनूष्वप्सु सूर्य इति सूर्यवांस्तदेतस्याहो रूपमथ बृहद्रथंतरयोर्योनिं शंसतीन्द्रः किल श्रुत्या अस्य वेदेत्युक्थमुखीया तस्या उक्तं ब्राह्मणं य एक इन्द्रव्यश्र्वर्षणीनामिति त्रैष्टुभं तस्योक्तं ब्राह्मणमेवं नु यदि बृहत्स्वयोनौ वा स्वयोनौ वा कुर्युरनुमयसामानं चेत्कुर्युः समानमोक्थमुखीयाया उद्भरेर्बृहद्रथंतरयोर्योनी तमुष्टुहि यो अभिभूत्योजा इति त्रैष्टुभं गीर्भिवर्धं वृषमं चर्षणीनामित्येतेन रूपेण समानमुत्तरममित्यं मेपं पुरुहूतमृग्मियमिति जागतमादित्सूर्यं दिव्या रोहयो दृश इति सूर्यवत्तदेतस्याहो रूपं ता वा उमप्यास्त्रिष्टुब्जगत्यः शस्यन्ते त्रिष्टुब्जगत्योर्हं वा एष आहित आदित्यः प्रतिष्ठितस्तपति तदेनं प्रत्यक्षं स्पृशन्ति ॥ ६ ॥

प्र ते महे विदथे शंसिषं हरी ३ इति तस्य नवशस्त्वाहूय निविदं दधात्याविष्कृधि हरये सूर्यायेति सूर्यवत्तदेतस्याहो रूपं सर्वहरेश्चतस्रोऽभ्युदेत्यासत्यो यातु मघवाँ ऋजीपीत्येकविंशतिर्महि ज्योती रुरुच्युर्बृहत् वस्तोरित्येतेन रूपेण ताः पञ्चविंशतिर्धिश्वजिते धनजिते स्वजित इति पद्भजगत्य इन्द्राय सोमं यजताप हर्यतमित्येतेन रूपेण ता एकत्रिंशत्तासु जगतीषु दूरोहणं रोहति जागतो वा एष य एष तपति यजमाना दूरोहण एतमेव तद्यजमाना रोहन्ति पच्छः प्रथमं रोहति तदिमं लोकमाप्रोत्यर्धर्चशो द्वितीयं तदन्तरिक्षलोकमाप्रोति त्रिपच्छस्तृतीयं

तदमुं लोकमाप्नोति केवलीं स आवेशस्त्रिपच्छोऽर्धचंशः पच्छस्तदस्मि-
 ष्ठीके प्रतिष्ठति प्रतिष्ठायामप्रच्युत्यां सैषा दूरोहणीया शंसस्ताः सप्त
 संपद्यन्ते ता अष्टत्रिंशदेष प्रपूर्वरवतस्य च त्रिप इति जागतं पच्छमिन्द्रं
 सिपत्तुपसं न सूर्य इति सूर्यवत्तदेतस्याहो रूपं ताश्चतुश्चत्वारिंशत्पतङ्ग-
 मक्तमसुरस्य माययेति तिस्रस्तां द्योतमानां स्वयं मनीषामित्येतेन रूपेण
 ताः सप्तचत्वारिंशदुरं नो लोकमनुनेपि विद्वानिति त्रिःशस्तया परिधा-
 नीयया स्वर्वज्ज्योतिरभयं स्वस्तीत्येतेन रूपेण ताः पश्चाशत्पूर्वा
 एकपश्चाशत्ता एकशतमृचो भवन्ति शतायुर्वै पुरुषः शतपर्वा शतवीर्यः
 शतेन्द्रिय उपयैकशततमी स यजमानलोकस्तदत्रैव यजमानान्तसंस्कुर्वन्ति
 तदत्रैव यजमानान्तसंस्कृत्याऽऽदौ महाव्रतीयेनाह्वा प्रजनयतीति पैङ्गी
 संपत् ॥ ७ ॥

अथ कौपीतकी समानमोक्थमुत्सीयाया ऋतुर्जनित्रीयमुच्छृत्य बृहव्र-
 थंतरे तस्यैवैकादश स्वयोनी नवान्यत्र तद्रूपामिनं तदपा एक ईयत
 इत्येतेन रूपेणेन्द्र याहि हरिभिरिति पञ्चदश सरूपैरासुनोगहीत्येतेन
 रूपेण बरोरेकादश शस्त्वा सर्वहरेर्वा निविदं मध्य एकशतस्यैकपश्चाशतं
 शस्त्वा द्वेचरोरभ्युदैति सर्वहरेर्वाऽऽसत्यो यातु मघवां ऋजीपीत्येकविं-
 शतिस्तास्त्रयोविंशतिर्विश्वजित इति पट्टता एकयानस्त्रिंशद्दूरोहणीयाः
 सप्त ताः पद्भ्रिंशद्भूरेको रयिपते रयीणामिति त्रैष्टुभं पञ्चचं दश
 प्रपित्वे अधसूर्यस्येति सूर्यवत्तदेतस्याहो रूपं ता एकचत्वारिंशत्यमूषु
 धाजिनं देवजूतमिति तिस्रः सूर्य इव ज्योतिषाऽपस्ततानेत्येतेन रूपेण
 ताश्चतुश्चत्वारिंशत्पतङ्गस्त्रिस्तस्ताः सप्तचत्वारिंशदुरं नो लोकमनुनेपि
 विद्वानिति त्रिःशस्तया परिधानीयया ताः पश्चाशत्पूर्वा एकपश्चाशत्ता
 एकशतमृचो भवन्ति तासामुक्तं ब्राह्मणम् ॥ ८ ॥

तत्सवितुर्वृणीमहेऽद्या नो देव सवितरिति नित्यैव वैश्वदेवस्य प्रतिप-
 चानुचरश्च तयोरुक्तं ब्राह्मणं युञ्जते मन उत युञ्जते धिय [इति]सावित्रमुत
 सूर्यस्य रश्मिभिः समुच्यसीति सूर्यवत्तदेतस्याहो रूपं ते हि द्यावापृथिवी
 विश्वशंभुवेति द्यावापृथिवीयं देवो देवी धर्मणा सूर्यः शुचिरिति सूर्य-
 वत्तदेतस्याहो रूपं किमु श्रेष्ठः किं यविष्ठो न आजगन्नित्यार्भवं यदा
 वाऽऽरयञ्चमसां चतुरः कृतानित्यवाऽऽरयदित्येतेन रूपेण देवान्हुवे
 बृहच्छ्रवसः स्वस्तय इति वैश्वदेवं ये सूर्यस्य ज्योतिषो भागमानशुरिति
 सूर्यवज्ज्योतिष्मस्तदेतस्याहो रूपं वैश्वानराय धिपणामृतावृध इति

वैश्वानरीयं रुरुचानं भानुना ज्योतिषा महामिति रुचितवद्भानुमज्ज्यो-
तिष्मत्तदेतस्याहो रूपं प्र यज्यवो मरुतो भ्राजदृष्टय इति मारुतं विरो-
किणः सूर्यस्थेव रश्मय इति सूर्यवत्तदेतस्याहो रूपं वेदिपदे प्रियधामाय
सुद्युत इति जातवेदसीयं ज्योतीरथं शुक्रवर्णं तमोहनमित्येतेन रूपेणो-
त्याग्निमारुतसूक्तानीत्येतस्याहः सूक्तानि तदग्निष्टोमः संतिष्ठते ज्योतिर्वा
अग्निष्टोमो ज्योतिरेप य एष तपति ज्योतिषैव तज्ज्योतिः समर्धयन्ति
तेऽमृतत्वमाप्नुवन्ति ये वैपुवतमहरूपयन्ति ॥ ९ ॥

॥ अर्थः ॥

पुराऽऽदित्यस्यास्तमयादेतदहः संस्थापयिषेयुः स प्रातरनुवाकमेतदह-
र्दिवाकीर्त्यं भवति स प्रातरनुवाकेन स पत्नीसंयाजेनैतेनाह्वा पुरादित्य-
स्यास्तमयाशमीप्सेयुरग्निं मन्ये पितरमग्निमापिमित्येतया तदहर्होता
प्रातरनुवाकं प्रतिपद्यत आपिमित्यापो रेवत्यै रूपेण दिवि शुक्रं यजतं
सूर्यस्येति सूर्यवती तदेतस्याहो रूपं तदु ह स्माऽऽह कौपीतकिः प्रजाप-
तिर्वै प्रातरनुवाको न तमसा एतद्यथायथमेव तमुपाकुर्यात्तत्तस्य समृद्धं
तथा यथायथमुपांश्वन्तर्यामौ हूयेते तदु तयोः समृद्धमिति वासिष्ठमाप्री
सूक्तं संरश्मिभिस्ततनः सूर्यस्येति सूर्यवत्तदेतस्याहो रूपं शुक्र एतस्याहः
पिङ्गाक्षो होता स्यादिति हैक आहुरमुं वा एतेनाह्वेप्सन्ति योऽसौ
तपति तद्यथा श्रेयांसमाहरन्नुपेयादेवं तद्यथोपपादमिति त्वेव स्थितं
शस्त्रेणैवैतस्याहो रूपमुपेप्सेत्सौर्यः पशुरुपालम्भ्यः सवनीयस्य स
उपांशु भवति स यस्तं निर्ब्रूयाद्यस्तं तत्र ब्रूयाद्दुश्कर्मा किलासीन्द्रवि-
प्यसीति तथा ह स्यात्ते वा एते चत्वार एव पशव उपांशु भवन्ति
सौर्यः सावित्रः प्राजापत्यो वाग्देवत्य इत्यथान्ये निरुक्ता अथ स्त्री(श्री)
न्स्वरसाम्ना आवृत्तानुपयन्ति तेषामुक्तं ब्राह्मणम् ॥ १० ॥

त्रयोदशं वा एतं मासमाप्नुवन्ति यद्विश्वजितमुपयन्त्येतावान् वै संव-
त्सरो यदेप त्रयोदशो मासस्तद्द्वैव सर्वः संवत्सर आप्तो भवति
तमाहुर्एकाहः पळह इति यद्द्वयन्वहं पळहे क्रियत एकाहे ताद्विश्वजिति
क्रियते तद्वा इदं बहु विश्वरूपं विश्वजिति क्रियते यत्सर्वाणि पृष्ठानि
सर्वं स्तोमा उच्चावचाः समवधीयन्ते वैराजमेवास्य प्रत्यक्षं पृष्ठं भवति
माध्यन्दिने पवमाने रथंतरं बृहत्तृतीये पवमाने क्रियते शाकरं भैत्रावरु-
णस्य ये रूपं ब्राह्मणाच्छंसिनो रैवतमच्छावाकस्य त एतं त्रयोदशमधि-
परं मासमाप्नुवन्त्येतद्वि त्रयोदशं पृष्ठान्युपयन्ति तस्याग्निं नरो
दीधितिभिररण्योरिति वैराजगाज्यं तस्योक्तं ब्राह्मणं माधुच्छन्दसः

प्रउगस्तस्योक्तं ब्राह्मणमा त्वा रथं यथोतय इति मरुत्वतीयस्य प्रति-
पदिदं वसो सुत मन्ध इत्यनुचर एष एव नित्य एकाहातानस्तस्योक्तं
ब्राह्मणं कया शुभा सवयस्यः सनीळा इति मरुत्वतीयं कद्रत्कया
शुभीयं को वै प्रजापतिर्विश्वजिद्यामेवामुं वैराजस्य स्तोत्रियानुरूपौ
तौ स्तोत्रियानुरूपौ तयोस्तथैव न्यूङ्खयति यथादश्वतुर्थेऽहन्न हि वैराजं
तत्स्थानमन्यूङ्खनायैषा धाव्यैषा धाव्यैपोष्ठेन्द्रः प्रगाथोऽथ बृहद्रथंतरयो-
र्योनी शंसति तदिदास भुवनेषु ज्येष्ठमिति निष्केवल्यं यज्ञो वै भुवनेषु
ज्येष्ठो यज्ञ उ वै प्रजापतिर्विश्वजिदथ यदि पष्ठस्याहस्तृतीयसवनं तत्तृ-
तीयसवनं प्राजापत्यं वै पष्ठमहः प्रजापतिर्विश्वजिदैकाहिकी प्रतिपदे-
काहो वै विश्वजित्प्रतिष्ठा वा एकाहः प्रतिष्ठित्या एवाभिवाननुचरस्त-
स्योक्तं ब्राह्मणम् ॥ ११ ॥

तदाहुरथ कस्माद्विश्वजिति सर्वपृष्ठ एकाहे तृतीयसवने शिल्पानि
शस्यन्ते कस्मादग्निष्टोमे माध्यंदिन इति ये वा इमेऽवाञ्चः प्राणास्तानि
शिल्पानि पुरुषो वै यज्ञस्तस्य य ऊर्ध्वाः प्राणास्तत्प्रातःसवनमात्मा
मध्यंदिनो येऽवाञ्चस्तत्तृतीयसवनं तानि शिल्पानि तस्मात्तृतीयसवने
शिल्पानि क्रियन्त एतद्ध्येषामायतनमथ कस्मादग्निष्टोमे सात्रिके सांघ-
त्सरिके विश्वजिति माध्यंदिने शिल्पानि शस्यन्त आत्मा वै पृष्ठयानि
प्राणाः शिल्पानि न वाऽन्तरेणाऽऽत्मानं प्राणाः ख्यायन्ते न प्राणानन्त-
रेणाऽऽत्मानो एतन्नाना तस्मादग्निष्टोम एवापि विश्वजिति माध्यंदिने
शिल्पानि शस्यन्ते नेत्प्राणेभ्य आत्मानमपादधानीत्यथो प्रजापतिर्वै
विश्वजित्सर्वं वै प्रजापतिर्विश्वजित्स्मात्सर्वाणि पृष्ठयानि क्रियन्ते
सर्वाणि शिल्पानि सर्वं वै प्रजापतिर्विश्वजित्सर्वेण सर्वमाप्नोति य
एवं वेद ॥ १२ ॥

तत्राऽऽग्निमारुते रौद्रीं शस्त्वा होतैव या मरुतं पद्भिः संशंसति पाङ्को
वै यज्ञो यज्ञस्यैवाऽऽप्त्यै नेदच्छावाकस्य शिल्पमन्तर्यामित्यथो रुद्रो वै
ज्येष्ठश्च श्रेष्ठश्च देवानामतिच्छन्दाश्छन्दसां विश्वजिदेकाहानां तदेनं स्वेन
च्छन्दसा समर्धपति तिसृष्वस्य न्यूङ्खयेऽन्यूङ्खयितुं चेन्निषेत् सर्वाश्चैव न्यूङ्ख-
येदन्नं वै न्यूङ्खोऽन्नं प्राणाः प्राणाः शिल्पानि प्राणेष्वेव तत्प्राणं दधात्यथो
विश्वजिता वै प्रजापतिः सर्वाः प्रजा अजनयत्सर्वमुदजयत्तस्माद्विश्व-
जिदेतद्वा एष जायते विश्वजिता यो यजते तस्मान्यूङ्खयति न्यूङ्खमा-
नक इव वै प्रथमं चिचरिपश्चरति तदेनममृताच्छन्दसोऽमृतत्वाय प्रज-
नयति तेऽमृतत्वमाप्नुवन्ति ये विश्वजितमुपयन्ति ॥ १३ ॥

स सर्वस्तोमः सर्वपृष्ठोऽग्निष्टोमः संतिष्ठते यः सात्रिकः सांयत्सारिको विश्वजित्प्रतिष्ठा वा अग्निष्टोमः प्रतिष्ठित्या एवैकाह उ चेद्विश्वजिद्रात्रिसत्रस्य वा विपुवानतिरात्र एव स्यात्स कृत्स्नो विश्वजिद्योऽतिरात्रोर्ध्वं वै विश्वजितोह्वा क्रियतेऽर्धं रात्र्या सर्वपराजिद्रु ह्यैव स योऽन्यत्र सर्ववेदसाद्वा सत्राद्वा क्रियते सर्वज्यानिर्ह्यैव सा योऽन्यत्र विश्वजितः सर्वं ददाति विश्वजिचेत्सर्वमेव सर्वमु चेद्विश्वजिदेव यो ह वै न सर्वं ददाति सर्वं ददानीति ब्रुवन्गार्तपत्यमेव तन्द्वीयते प्रवासीयते इति ह स्माऽऽह सहस्रं वै नमवरुन्ध इति ह स्माऽऽह कौपीतिकिः सर्वं वै तद्यत्सहस्रं सर्वं विश्वजित्तत्सर्वेण सर्वमाप्नवानीति ॥ १४ ॥

वत्सच्छवीं परिदधीत रिरिचान इय वा एतस्या आत्मा भवति यः सर्वं ददाति वत्सं वै पशवो वाञ्छन्ति पुनर्मा पशवो वाञ्छानित्युदुम्बरे वसेदूर्वाभ्राद्यमुदुम्बर ऊर्जाभ्राद्यस्योपाप्त्यै नैपादेव सेदेतद्वा अवराध्यमन्नाद्यं यज्ञैपादोऽवराध्यस्यान्नाद्यस्योपाप्त्यै वैश्ये वसेद्वैश्यो वै पुष्यतीव यद्वैश्येऽन्नाद्यं तस्योपाप्त्यै क्षत्रिये वसेदेतद्वै पराध्यमन्नाद्यं यत्क्षत्रियः पराध्यस्यान्नाद्यस्योपाप्त्यै ब्राह्मणे समानगोत्रे वसेद्यत्समाने गोत्रेऽन्नाद्यं तस्योपाप्त्यै संवत्सरं चरेदधः संवेश्य फालकृष्टास्य प्रतिगृह्णन्नान्यं याचन्निदं धत्तमनुवसानं तत्तेनानुवस्ते द्वादशरात्रं चरित्वाथान्यस्यै ब्रुमूपायै स्यादिति ह स्माऽऽह कौपीतिकिर्द्वादश वै मासाः संवत्सरः सा संवत्सरस्य प्रतिमेति प्राजापत्यान्यनिरुक्तानि होत्राणामाज्यानि भवन्ति तस्य तानः शक्तं पार्थिवस्य युञ्जन्ति ब्रध्नमरुपं ता हि शश्वन्त ईळते तमीळिष्वयो अर्चिपेति वा स्तोत्रियाः पष्ठस्याहः स्तोत्रियाननुरूपान्कुर्वीरन्प्राजापत्यं वै पष्ठमहः प्रजापतिविश्वजिदितरे पञ्च तद्भुक्तं पर्यासैः परिदधति प्रतिष्ठा वै पर्यासाः प्रतिष्ठित्या एव प्रतिष्ठित्या एव ॥ १५ ॥

इति शाङ्खायनब्राह्मणे पञ्चविंशतितमोऽध्यायः ॥ २५ ॥

हरिः ॐ द्वात्रिंशी प्रथमो मासो द्वात्रिंशत्तमो द्वात्रिंशदक्षराऽनुदुब्बागनुदुत्तद्वाचा प्रयन्ति वाचमनूतिष्ठन्तेऽष्टाविंशिनावभितो विपुवन्तं मासापष्टाविंशत्यक्षरोष्णिगौष्णिह्यो श्रीवा अथैतच्छिरो यज्ञस्य यद्विपुवानीवा एव तत्कल्पयित्वा तामु शिरः प्रतिदधति तदाहुः कतरेपामेपोऽद्वा मवरेपां परेपामिति नावरेपां न परेपामित्याहुरुमयेपां वा एपोऽद्वामुमयानि वैतस्येतान्यहानि तदाहुः कति पळहः संवत्सर इति पट्टिः पळहाः

पळहशस्तदेतद्व्यबलम्बिसंवत्सरायनं तद्य एवं संवत्सरस्याहानि युञ्जन्ति
 त एतान्कामानृध्नुवन्ति ये संवत्सरेऽथ योऽ(यि)तोऽन्यथा संवत्सरस्या-
 हानि युञ्जन्ति न ते तान्कामानृध्नुवन्ति ये संवत्सरेऽथ हैक ऊर्ध्वा-
 नेव मासानुपयन्त्यूर्ध्वान्यहान्यूर्ध्वं वा उमयं संवत्सरं रोहाम इति मासा
 एवाऽऽवर्तेरन्नहानीत्येके य एष पृष्ठयः पळहः पुनः परस्तात्पर्येति तेन
 मासा आवृत्ता इति वदन्तस्तदाहुर्विदूररूपं वा एतद्यन्निवृञ्च त्रय-
 क्षिंशश्च स्तोमौ तद्यथा गिरिशिखराद्भूर्तमामिप्रस्कन्देदेवं तत्स्तोमकृ-
 न्तत्रं तस्मादेवाहानि वर्तेरन्नो मासास्तोमकृन्तत्रताया इति ॥ १ ॥

अथातो गोआयुषोर्मीमांसा विकृते गोआयुषी उपेयुरहोरात्रे वै
 गो आयुषी विकृते वा इमे अहोरात्रे अन्योन्यस्मिन्नथो द्यावापृथिवी
 वै गोआयुषी विकृते वा इमे द्यावापृथिवी अन्योन्यस्मिन्नथो प्राणा-
 पानौ वै गोआयुषी विकृतौ वा इमौ प्राणापानावन्योन्यस्मिन्प्रत्यति-
 षत ते हैक ऊर्ध्वं उपयन्त्यूर्ध्वं उपेतत्र्ये गोआयुषी इत्यन्वाभिप्लुविकाः
 स्तोमा आवर्तन्ते दशरात्रमनुपृष्ठयस्तोमा इति वदन्तस्तदाहुषंदेवेदं
 द्वितीयमर्हपञ्च तृतीयमेते वा उ गोआयुषी ॥ २ ॥

अथ कश्चिच्छब्दे वाऽऽनुवचने वा प्रमत्त उपहन्याद्विचिकित्सा वा
 स्यादुपहतमबुद्धमतिक्रान्तं मन्यमानो मनसा वृत्तान्तमीक्षमाणो विनिवृ-
 त्त्योपहतमनुपहतं कृत्वाऽऽनन्तर्यात्प्रयोगः स्याद्वृत्तान्तादिति मीमांस-
 न्तेऽथ ह स्माऽऽह पैङ्गुबोमानन्तर्यात्प्रयोगः स्यादतिरिक्तो वा एष मन्त्रः
 स्याद्यो वचना[द्]द्विरुच्येत तस्मान्नाऽऽनन्तर्यात्प्रयोगः स्यादिति ह
 स्माऽऽह पैंग्योऽथ ह स्माऽऽ[ह] कौपीतकिः परिमितफलानि वा एतानि
 कर्माणि येषु परिमितो मन्त्रगणः प्रयुज्यतेऽथापरिमितफलानि येष्वप-
 रिमितो मन्त्रगणः प्रयुज्यते मनो वा एतद्यदपरिमितं प्रजापतिर्वं मनो
 यज्ञ उ वै प्रजापतिः स्वयं वैतद्यज्ञो यज्ञस्य जुपते यन्मनो मनसस्तस्मा-
 दानन्तर्यात्प्रयोगः स्यादिति ह स्माऽऽह पैंग्योऽथ ह स्माऽऽह कौपी-
 तकिर्मितं ह वै मितेन यजत्यमितममितेनापरिमितस्यावरुद्ध्या अनुल्ब-
 णममेतदिति ह स्माऽऽहकौपीतकिर्नाऽऽहुतिं जुहुवात्तथा ह यज-
 मानः स्वर्गाहोऽनन्तर्वाङ्कामान्तर्वा इष्टीः सर्वं चाऽऽभूतत्वमाप्नोति सर्वेषां
 च भूतानां श्रेष्ठ्यं स्वाराज्यमाधिपत्यं पर्येति यक्ष्यं क्रियते ॥ ३ ॥

अथ यज्ञूर्ध्वं परिधानात्प्रणववपद्रकारपोर्वोर्ध्वं याज्यापुरोनुवाक्यपोर्बु-
 ध्येतातिक्रान्तमुत्पणमेतस्यां धेलापां भवतीति ह स्माऽऽह प्रागाहित-

स्मान्नैतस्यां वेलाधामतिक्रान्तमुल्बणं सदस्यो बोधयेतेति ह स्माऽऽह-
 पैंग्यः स्थाणुं वर्द्धति गतं वा पतति धीयते वा प्र वा मीयत इति ह
 स्माऽऽह यद्यतिक्रान्तमुल्बणं च [स] दस्यो बोधयेत कृतस्यानावृत्ति-
 रिति ह स्माऽऽहाऽऽरुणिर्गुणलोप इति श्वेतकेतुस्तस्मान्नातिक्रान्त-
 मुल्बणं सदस्यो बोधयेतेति ह स्माऽऽह पैंग्योऽहो वा एतद्यज्ञस्य
 यद्यतिक्रान्तमुल्बणं सदस्यो बोधयेतेति हेक आहुस्तस्मान्नातिक्रान्तमु-
 ल्बणं सदस्यो बोधयेतेति ह स्माऽऽह पैंग्यः ॥ ४ ॥

अथ ह स्माऽऽह दैवोदासिः प्रतर्दनो नैमिषीयाणां सत्रमुपगम्योपा-
 स्पद्यधिचिकित्सां पप्रच्छ यद्यतिन्क्रातमुल्बणं सदस्यो बोधयेतत्विजां
 वाऽन्यतमो बुध्येत कथं वोऽनुल्बणं स्यादिति त उ ह तूष्णीमासुस्तेपा-
 मलीकयुर्वाचस्पतो ब्रह्मा स सहोवाच नाहमेतद्देद हन्त पूर्वंपामाचार्यं
 स्थविरं जातूकर्ण्यं पृच्छानीति तं ह पप्रच्छ यद्यतिक्रान्तमुल्बणं कर्ता
 वा स्वयं बुध्येतान्यो वा बोधयेत कथं तदुल्बणमनुल्बणं भवेत्पुनर्वच-
 नेन वा मन्त्रस्य होमेन वेति पुनर्वाच्यो मन्त्र इति ह स्माऽऽह जातूक-
 र्ण्यस्तमृलीकयुः पुनः पप्रच्छ शस्त्रं वा अनुवचनं वा निगदं वा याज्यां
 वा यद्वाऽन्यत्सर्वं तत्पुनर्ब्रूयादिति यावन्मात्रमुल्बणं तावद्ब्रूयाद्ब्रूयं
 वाऽर्धं वा पादं वा पदं वा वर्णं वेति ह स्माऽऽह जातूकर्ण्यो(र्ण्यो)
 ऽथ ह स्माऽऽह कौपीतकिर्नं मन्त्रं पुनर्ब्रूयान्नाऽऽहुतिं जुहुयादनुल्बण-
 मेतदिति ह स्माऽऽह कौपीतकियेद्धि होतारो यज्ञस्य किञ्चित्तदुल्बण-
 मबुध्यमानाः कुर्वन्ति सर्वं तद्भिर्देवो होता अनुल्बणं करोति तदेतह-
 चाऽभ्युदितम् ॥ ५ ॥

यत्पाकत्रा मनसा दीनदक्षा न यज्ञस्य मन्वते मर्त्यासः । अग्निष्ट-
 द्धोता क्रतुयिद्विजानन्याजिष्ठो देवाँ क्रतुशो यजातीति यच्चाऽऽह
 संस्थिते यज्ञेऽयाद्यज्ञं जातवेदा इत्ययाक्षीदिमं यज्ञं जातवेदा इति
 तदाहान्तरः पूर्वा अस्मन्निपद्येति यदाहाग्निर्हं देवो होता मानुषान्धोतुः
 पूर्वा निपद्य यजत इति तदाहाऽऽशिपमेवोत्तरेणाधर्चनं वदति
 पूर्वया चर्चा ॥ ६ ॥

पठे वा अहन्देवाः स्तोमांश्च मासांश्चाऽऽमुवंस्तानात्तान्स्तोमानेतानेय
 पृथपस्तोमान्द्वंद्वं समास्पन्कुतो ह्यन्यं स्तोममाहरिप्यत्रथेतौ [त्रि]-
 पृथपश्चदशौ स्तोमौ सप्तममहर्वहतश्चतुर्विंशस्तोमो भूत्वाऽथेतौ सप्तदश-
 त्रिणवी स्तोमापटममहर्वहतश्चतुश्चत्वारिंशस्तोमो भूत्वाऽथेतावेकविंशत्र-

यस्त्रिंशो स्तोमो नवममहर्षंहतोऽष्टाचत्वारिंशस्तोमो भूत्वा तेषां गायत्र्या प्रथमो मितच्छिद्भूमा द्वितीयो जगत्या तृतीयस्तद्यच्छन्दोभिर्मितास्तस्माच्छन्दोमा अथ याः पद्स्तोत्रिया अष्टाचत्वारिंशं स्तोममतिपन्ति तास्ता ऋतव इत्याहुः पळ्ळतयस्ताभिर्दशम महस्तायते ॥ ७ ॥

अन्तो वै पष्ठमहरथ पुनस्ततिरेव सप्तममहस्तस्मात्तवन्ति सप्तमेऽहं-
(हन्) सूक्तानि शस्यन्ते प्रायणीयरूपेण पुनः प्रायणीयं हि सप्तममहः प्रथः
शुक्राय मानवे मरध्वमित्याज्यं प्रवत्प्रवद्द्वै प्रथमस्याहो रूपं प्रवीरया-
शुचयो दद्विरेवामितिवायव्यं प्रवत्प्रवद्द्वै प्रथमस्याहो रूपमत एवोत्तरं
तृचमैन्द्रवापवं ते सत्येन मनसा वीध्याना इति स्वेन युक्तासः क्रतुना
वहन्तीति युक्तवद्युक्तवद्द्वै प्रथमस्याहो रूपमुद्गां चक्षुर्वरुण लुप्रतीरुमिति
मैत्रावरुणं देवयोरेति सूर्यस्ततन्वानिति ततवत्ततषद्द्वै सप्तमस्याहो रूप-
मागोमता नासत्या रथेनाऽऽनो देव शवसा याहि शुष्मिन्प्रवो यज्ञेषु देव-
यन्तो अर्चन्प्रक्षोवसा धायसा सप्त एपेत्येति वा यै प्रेति वा प्रायणी[य]
रूपं तस्मादावन्ति च प्रवन्ति च सप्तमेऽहन्तसूक्तानि शस्यन्ते प्रायणीयरूपेण
पुनः प्रायणीयं हि सप्तममहस्तदाहुर्यत्किंच च्छन्दः प्रातःसवने युज्येता-
र्धर्चश एष तस्य शस्त्रं गायत्र्यै रूपेणायो प्रातः सवनरूपेणेति तदु ह
स्माऽऽह कौपीतकिर्न त्रिष्टुब्जगत्यायेतरस्थानेऽर्धर्चशः शस्याय पद्यपि
प्रातःसवने युज्येपातां पच्छ एवैनयोः शस्त्रमिति सा स्थितिर्बृहत्पृष्ठं
राथंतरं शस्त्रं तन्मिधुनं प्रजात्यै रूपमन्दायत्ता मरुत्वतीयानां प्रतिपद्-
नुचरा अन्यायत्ता ब्राह्मणस्पत्यारूपहरूपेण तेषामुक्तं ब्राह्मणम् ॥ ८ ॥

कया शुभा सवपसः सनीळा इति मरुत्वतीयं तदेतत्संज्ञा थीसूक्त-
मेतेन हेन्द्रध्व मरुतध्व समजानतामभिसंजानते ह वा अस्मै स्वाभैष्ठयाय
ए एरं वेद् कृषा मती कृत एतास एत इत्याद्यथाथंतरं न्यं सुमेरं मरुथा-
स्वर्विदमिति जागतमेन्द्रं बवृत्त्यामवसे सुष्टुक्तिभिरित्याघद्वाथतर तद्वा-
हुर्यद्वथंतरं पृष्ठं सप्तमस्याह आयतनेनाथ कस्मादन्वहं बृहत्किपत
इति तानि वा एतानि मर्हास्तोमान्यहानि भवन्ति तस्मादन्वहं बृहत्कि-
यत एतेषामेवाद्गां सबलताया एतेषां स्तोमानामसमलतायै बृहत् आतानं
शस्त्रा रथंतरस्य योनिं शसति नाऽऽहैव नः पिता योऽन्यवावं सैवा-
सीदिति ह स्माऽऽह कौपीतकिर्यत्र तु ह्य चैते सामनी समानेऽहन्सं-
निवपनेयातामन्वेय तत्रेतरस्येतरस्य वा योनिमनुशंसेद्यद्युक्त एव रथं-
तरं कुर्युर्नास्य योनिमनुशंसेन्न ह्यन्येषां पृष्ठयानां योनिः शस्या भव-

तीति ह स्माऽऽह कौपीतकिस्तमु ह्य हि यो अभिमृत्योजा अमित्यं मेघं
 पुरुहूतमुग्मिपमिति [त्रै] द्युमजागते सूक्ते उमे अमिवती तद्राधंतरं
 रूपं द्वे द्वे सूक्ते निष्केषल्पमरुत्यतीषयोः शस्येते प्रथमे छन्दोमे द्विपाद्य-
 जमानः प्रतिष्ठित्यै तानि चत्वारि संपद्यन्ते पशवो वै छन्दोमाक्षनुष्टया
 वै पशवोऽथो चतुष्पादाः पशूनामेवाऽऽप्स्यै ॥ ९ ॥

तत्सवितुर्वरेण्यमिति सावित्रं धियो यो नः प्रचोदयादिति प्रवत्प्रवद्वै
 प्रथमस्याहो रूपं प्रेतां पशस्य शंभुषेति द्यावापृथिवीयं प्रवत्प्रवद्वै प्रथम-
 स्याहो रूपमयं देवाय जन्मन इत्यार्मवं स्तोमो विप्रेभिरासयेत्यावदा-
 वद्वै प्रथमस्याहो रूपमृजुनीती नो वरुण इति पञ्चर्चं वैश्वदेयं नीतवस्त्री-
 तवद्वै सप्तमस्याहो रूपमायाहि वनसा सहेति द्विपद्वा आपदावद्वै प्रथ-
 मस्याहो रूपमोमासश्वर्षणी धृत इति वैश्वदेयं विश्वे देवास आगतेरपाव-
 दावद्वै प्रथमस्याहो रूपं गायत्रं गापत्रतृतीयसवनो ह्येष उपहो वैश्वानरो
 न ऊतप इति वैश्वानरीयमा प्रयातु परावत इत्यावदावद्वै प्रथमस्याहो
 रूपं प्रपद्वस्त्रिष्टुमपिमिति मारुतं प्रवत्प्रवद्वै प्रथमस्यान्हो रूपमर्चन्तस्त्वा
 हवामह इति जातवेदसीयं त्वया यज्ञं वितन्वत इति ततवत्ततवद्वै सप्त-
 मस्याहो रूपं गायत्रं गापत्रतृतीयसवनो ह्येष उपह इत्याग्निमारुतस्य-
 क्तानीरयेतस्याहः सूक्तानि तद्वक्तं संतिष्ठते तस्य साऽऽप्तियां प्रथ-
 मस्याहः ॥ १० ॥ अर्थः ॥

अयं लोकः प्रथमश्छन्दोमोऽन्तरिक्षलोको द्वितीयोऽसौ लोक
 उत्तमस्तस्मान्महद्वन्ति मध्यमेऽहन्सूक्तानि शस्यन्ते महन्द्दीदमन्तरिक्षमथो
 अभ्यारब्धवन्ति स्युः परमे वै तदहरभिवदति परमे वै तदहरम्याऽऽरम्य
 पसन्तीति ह स्माऽऽह कौपीतकिरग्निं यो देवमग्निभिः सजोपा इत्याज्यं
 पदा महः संवरणाद्यस्थादिति महद्वत्सदभ्यारब्धवत्क्रुषिदङ्ग नमसा
 ये वृधास इति वापय्यं महद्वद्वृद्धवन्महद्वन्महद्वन्चेतदहरत एवोत्तरं
 तुचमेन्द्रवापयं यावत्तरस्तन्वो यावदोज इति यावन्नरश्चक्षसा दीधाना
 इत्यभ्यारब्धवत्प्रति वां मूर उदिते सूक्तैरिति मैत्रावरुणं मित्रं हुवे वरुणं
 पूतवक्षामिति महद्वत्सदभ्यारब्धवदपस्वसुरूपसो नग्जिहीत इत्याश्विन-
 मश्वा मघा गोमघा वां हुवेमेति महद्वत्सदभ्यारब्धवदयं सोम इन्द्र तुभ्यं
 सुन्व इत्येन्द्रं ब्रह्मन्वीर ब्रह्म कृतिं जुपाण इत्यभ्यारब्धवत्प्र ब्रह्माणो
 अङ्गिरसो न क्षन्तेति वैश्वदेयं प्रकन्दनुर्नमन्वस्येदेत्वित्यभ्यारब्धवद्व
 तम्यानः सरस्वती जुपाणेति सारस्वतं यर्धशुभ्रे स्तुवते रासि याजा-

निति वृद्धवन्महद्वन्महद्वन्द्वचेतदहा राधंतर पृष्ठं बार्हतं शस्त्रं तन्मिथुनं
प्रजास्ये रूपम् ॥ ११ ॥

महा* इन्द्रो नृवदाचर्षणि प्रा इति त्रैष्टुमानां प्रथमं मरुत्वतीयानां
महद्वन्महद्वन्द्वचेतदहरिमा उ त्वा पुरुतमस्य कारोरिति द्वितीयं हृष्यं
वीर हृष्या हवन्त इति महद्वत्सवभ्यारब्धवत्त स्य वीरः को अपश्यमिन्द्र-
मिति तृतीयं सुखं रथमीयमानं हरिभ्यामिति महद्वत्सवभ्यारब्धवन्मह-
श्चित्वमिन्द्र यत एतानिति चतुर्थं महश्चिदसि त्यजसो वरुतेति महद्वत्सव-
वभ्यारब्धवत्तमस्य द्यावापृथिवी स चेतसेति जागतं पञ्चमं पदैत्कृष्वानो
महिमानमिन्द्रियमिति महद्वत्सवभ्यारब्धवत्त्वं महा* इन्द्र तुभ्यं हक्षा
इति त्रैष्टुमानां प्रथमं निष्केवल्पानां महद्वन्महद्वन्द्वचेतवहस्त्वं महा*
इन्द्र यो ह शुभैरिति द्वितीयं महद्वत्सवभ्यारब्धवत्पूर्या पुरुतमान्यस्मा
इति तृतीयं महे वीराय तवसे तुरायेति महद्वत्सवभ्यारब्धवत्तां सुते
कीर्तिं मघवन्महित्वेति चतुर्थं महद्वत्सवभ्यारब्धवत्विमां ते धियं प्रमरे-
महो महीमिति जागतं पञ्चमं महद्वत्सवभ्यारब्धवत्पञ्च पञ्च सूक्तानि
निष्केवरूपमरुत्वतीययोः शस्यन्ते मध्यमे छन्दोमे पशयो वै छन्दोमाः
पाङ्गाः पशवः पशूनामेवाऽऽप्स्ये ॥ १२ ॥

हिरण्यपाणिमूतय इति सावित्रमपान्नपातमवस इत्यभ्यारब्धवन्मही
द्यौः पृथिवी च न इति द्यावापृथिवीयं महद्वन्महद्वन्द्वचेतवहर्षुवाना
पितरा पुनरिरयामयमिन्द्रेण च मरुत्वतावित्येमिश्च राजमिरित्यभ्यारब्ध-
वद्देवानामिदृषो महदिति नवचं वैश्वदेवं वामं नो अस्त्वर्षमन्वामं वरुण
शंस्यमिति महद्वत्सवभ्यारब्धवत्विमा नु कं भुवनासीपधामेति द्विपदा
इन्द्रश्च विश्वे च देवा इत्यभ्यारब्धवद्विश्वेदेवा क्रतावृध इति वैश्वदेवं
वृद्धवन्महद्वन्महद्वन्द्वचेतदहर्गायत्रं गायत्रतृतीयसवनो ह्येष ऽपहो वैश्वान-
नरो अजीजनदिति वैश्वानरीयं क्षमया वृधान ओजसेति वृद्धवन्महद्वन्म-
हद्वन्द्वचेतदहः कन्द नूनं कधमिय इति मारुतमभ्यारब्धवद्भूतं यो विश्व-
वेदसमिति जातवेदधीयमग्ने भुव्य महा* असीति वाऽष्टर्चमष्टमस्याङ्गः
पूर्वं तु स्थितं महा* आ रोधनं दिव इति महद्वन्महद्वन्द्वचेतवहर्गायत्रं
गायत्रतृतीयसवनो ह्येष ऽपह इत्याग्निमारुतसूक्तानीत्येतस्याङ्गः सूक्तानि
तदुक्थं संतिष्ठते तस्य साऽऽप्सिर्यां द्वितीयस्याङ्गः ॥ १३ ॥

अन्तो गतिर्नवममहरसौ द्यौरसौ लोकस्तस्माद्गतवन्ति नवमेऽहन्सू-
क्तानि शस्यन्तेऽगन्म महानमसा यविष्ठं सोमस्य मा तवसं वक्ष्यम इत्येते

उभे तदाज्यमगन्मेति गतवत्तदन्तरूपमन्तो नवममहुरैतीव वा अन्तं गत्वा कद्ग्रह्णहि तत इयावस्थुरत्र धेनवः पिन्वमाना इति स्थितवत्तदन्तरूप-
मन्तो नवममहस्तिष्ठतीव वा अन्तं गत्वा कद्ग्रह्णहि तत इयावगन्म
महानमसा यविष्ठमित्येतदेव तृचमाज्यं स्यादिति ह स्माऽऽह पैङ्ग्योऽग-
न्मेति गतवत्तदन्तरूपमन्तो नवममहुरैतीव वा अन्तं गत्वा कद्ग्रह्णहि तत
इयादष्टाचत्वारिंशं स्तोमं किं तृचं व्यश्नुवीतेति ह स्माऽऽह कौपीतिकिः
सोमस्य मा तथसं यक्ष्यन्न इत्येतदुपसंशंसेतस्य तद्देवान्तरूपं यद्भूतानु-
वादि प्राञ्चं यज्ञं चकृम दिवः शशासुरिति यदेतद्भूतमिषाम्यत्रन्वा-
भिस्तोमो न व्याप्त इति ह स्माऽऽह पैङ्ग्यो यद्गग्निरेव स्तोमो न व्याप्त
इत्यक्षरैर्ह वा ऋदस्तोमं व्यश्नुतेऽक्षरैर्ह निविद्वा पुरोरुग्वचं व्याप्तो
ह वा उ तत्र स्तोमो भवति यत्र निविद्वा पुरोरुग्या शस्यते तस्माद्दद
एव तृचमाज्यं स्यादिति यददः पैङ्ग्यस्य यर्चस उभे इति त्वेव स्थितमे-
तेन ह विश्वामित्रश्च वसिष्ठश्च समजानतामभिसंजानते ह वा अस्मै
स्थाभेष्ठयाय य एधं वेद तस्मादुभे एव स्यातां वासिष्ठं पूर्वं विश्वामित्र-
मुत्तरम् ॥ १४ ॥

आ वायो भूप शुचिपा उप न इति वायव्यं चैन्द्रवायुर्व चाऽऽगतेति
गतवत्तदन्तरूपमन्तो नवममहुरैतीव वा अन्तं गत्वा कद्ग्रह्णहि तत इयात्प
सोता जीरो अध्वरेष्वस्थादिति स्थितवत्तदन्तरूपमन्तो नवममहस्ति-
ष्ठतीव वा अन्तं गत्वा कद्ग्रह्णहि तत इयाद्विषि क्षयन्ता रजसः पृथिव्या-
मिति भेन्नावरुणं क्षयन्तेति क्षितवत्तदन्तरूपमन्तो नवममहः क्षियतीव
वा अन्तं गत्वा कद्ग्रह्णहि तत इयादा विश्ववाराश्विना गतं न
इत्याश्विनं प्रतस्थानमवाचि वां पृथिव्यामिति स्थितवत्तदन्तरूपमन्तो
नवममहस्तिष्ठतीव वा अन्तं गत्वा कद्ग्रह्णहि तत इयादिन्द्रं नरो नेम-
धिता हवन्त इत्येन्द्रं यत्पायां युनजते धियेस्ता इति पायाः पराध्वोस्त-
दन्तरूपमन्तो नवममहन्ते अन्तं दधात्यूर्ध्वो अग्निः सुमतिं यस्वो
जश्रेदिति धेभ्वदेयमश्रेदिति श्रितवत्तदन्तरूपमन्तो नवममहः श्रिय-
तीव वा अन्तं गत्वा कद्ग्रह्णहि तत इयात्पक्षोदसो धापसा सन्न एपेति
सारस्वतं प्रवाचधानेति निनृत्तिरन्तो नवममहर्नीवे वा अन्तं गत्वा
नृत्यति कद्ग्रह्णहि तत इयादेते वा उ धेद्रुमास्तृचकल्पा वासिष्ठाः प्र-
उगाः प्रजापतिर्वै वसिष्ठः स तं ता यज्ञस्यस पुनस्तताव यातयामा भवति
प्रजापतायेव तत्सर्वान्जानानृध्नुवन्ति घृहृष्टं राथंतरं शस्त्रं तन्मिधुनं
प्रजात्यै रूपम् ॥ १५ ॥

उपर्यमा मनुषो देवतातेति त्रैष्टुमानां प्रथमं मरुत्वतीयानां त्रीति
 ततृतीयस्याहो रूपमिन्द्रो रथाय प्रवतं कृणोतीति द्वितीयं यमध्यस्था
 न्मघवा वाजयन्तमित्यधस्थादिति स्थितवत्तदन्तरूपमन्तो नवममहस्ति-
 ष्ठीव वा अन्तं गत्वा कश्यङ्ग्रहि तत इयात्तिष्ठा हरी रथ आयुज्यमानेति
 तृतीयं तिष्ठेति स्थितवत्तदन्तरूपमन्तो नवममहस्तिष्ठीव वा अन्तं गत्वा
 कश्यङ्ग्रहि तत इयाद्वायत्साम नमन्यं यथावेरिति चतुर्थं सामेति तदमुष्य
 लोकस्य रूपं प्रमन्दिने पितुमदर्चता वच इति जागतं पञ्चमं तस्य तदेवा-
 न्तरूपं यसोदर्कमासत्यो यानु मघवाः ऋजीपीति त्रैष्टुमानां प्रथमं
 निष्केवल्यानामवस्य शूरेति निनृत्तिरन्तो नवममहर्नीव वा अन्तं गत्वा
 नृत्यति कश्यङ्ग्रहि तत इयावस्मा हृद् प्रतवसे तुरायेति द्वितीयमस्मा
 अस्मा इति सप्रभृति यथा वै सोदर्कमेवं सप्रभृत्यन्तरूपं धौर्नय इन्द्रा-
 भिमूमार्थ इति तृतीयं धौरिति तदमुष्य लोकस्य रूपं तत्त इन्द्रियं परमं
 पराचैरिति चतुर्थं परमं पराचैरिति निनृत्तिरन्तो नवममहर्नीव वा अन्तं
 गत्वा नृत्यति कश्यङ्ग्रहि तत इयादहं भुवं वसु नः पूर्वास्पतिर्विश्वजिते
 धनजिते स्वर्जित इति द्वे जागते अहमहमिति सप्रभृति यथा वै सोव-
 र्कमेवं सप्रभृत्यन्तरूपं जिते जित इति निनृत्तिरन्तो नवममहर्नीव वा
 अन्तं गत्वा नृत्यति कश्यङ्ग्रहि तत इयात्पञ्च पञ्च सूक्तानि मरुत्वतीये
 शस्यन्त उत्तमे छन्दोमे पशवो वै छन्दोमाः पाङ्काः पशवः पशूना
 मेवाऽऽप्यै पळन्ततो निष्केवल्ये पङ्का श्रतयः संवत्सरः संवत्सरस्यै-
 वाऽऽप्यै ॥ १६ ॥

25053

अभि त्वा देवसवितरिति सावित्रमभीत्येव वा असौ लोकस्तदमुष्य
 लोकस्य रूपं प्र यां महिद्यवी अभीति थावापृथिधीयं महिद्यवी अभीति
 निनृत्तिरन्तो नवममहर्नीव वा अन्तं गत्वा नृत्यति कश्यङ्ग्रहि तत
 इयादिन्द्र इये ददानु न इत्येका तेनो रत्नानि धत्तनेति द्वे इत्यार्भवमेक-
 मेकं सुशस्तिभिरित्येकमेकमिति निनृत्तिरन्तो नवममहर्नीव वा अन्तं गत्वा
 नृत्यति कश्यङ्ग्रहि तत इयादथ वैश्वदेवं मनुः सर्व आयुर्वै मनुरायुरेव
 तद्यज्ञे च यजमानेषु च दधात्यत्रैव द्विपदास्तासामुक्तं ब्राह्मणं विश्वे
 देवास आगतेति वैश्वदेवमागतेति गतवत्तदन्तरूपमन्तो नवममहर्नीव वा
 अन्तं गत्वा कश्यङ्ग्रहि तत इयाद्वायत्रं गायत्रतृतीयसवनो ह्येप उग्रहो
 दिवि पृष्ठो अरोचतेति वैश्वानरीयं दिवीति तदमुष्य लोकस्य रूपं मरुतो
 यस्य हि क्षय इति मारुतं क्षय इति क्षितवत्तदन्तरूपमन्तो नवममहः ।

क्षियतीव वा अन्तं गत्वा कञ्चङ्ग्रहि तत इयाद्भिर्होता पुरोहित इति
जातवेदसीयं क्षयं पावक शोचिष इति क्षितवत्तदन्तरूपमन्तो नवममहः
क्षियतीव वा अन्तं गत्वा कञ्चङ्ग्रहि तत इयाद्गायत्रं गायत्रतृतीयः-
सवनो ह्येष इयह इत्याग्निमारुतसूक्तानीत्येतस्याहः सूक्तानि तदुक्तं
संतिष्ठते तस्य साऽऽत्तिर्या तृतीयस्याहोऽन्वहं द्विपदाः शस्यन्ते सर्वेषु
च्छन्दोमेषु पशवो वै च्छन्दोमा यजमानच्छन्दसं द्विपदा अधिष्ठाया-
मेव तत्पशूनां यजमानां दधात्यधीव वै पशून्पुरुषस्तिष्ठति पुरुषस्ति-
ष्ठति ॥ १७ ॥

इति शाङ्गायने ब्राह्मणे पङ्क्तिशोऽध्यायः ॥ २६ ॥

ॐ यद्विष्णुपरि तद्दशममहरिति ह स्माऽऽह कौपीतकिस्तस्मात्तदवि-
वाक्यं भवति न हि तद्द्वा षेद् कश्चनेनद्विद्वान्निर्बवाणीति मितमे-
तद्देवकर्म यद्दशममहरनुष्टुबेव स यो व्याहसोऽतिरेचयतीश्वरो विवक्तारं
भ्रेपोऽन्वेतोस्तद् वा आहुर्व्येव ब्रूयान्नुति ह वै यज्ञो विदुषा गच्छ-
तास्यं मे समृद्धं भविष्यत्ययं मे तत्समर्धयिष्यतीति यदि कश्चित्प्रमत्त
उपहन्याद्यस्तदधीयात्स तं वेशं पार्श्वतः स्वाध्यायमधीयीतापि वा गृह-
पतिर्वीत्वजां वैकः पर्यवसथेत्स तं वेशं पार्श्वतः स्वाध्यायं शंसेद्यदि तथा
न मन्येत संप्रत्येय विब्रूयादुत्सृज्यते दशमेऽहन्यनुष्टुब्वागनुष्टुप्सैपा वाक्प्र-
तदोहुषी क्रूररथैव भवति तस्मादुत्सृज्यते नेद्वाचमासीदामेत्यथो सर्वाण्ये-
वैतच्छन्दांस्यनुष्टुममभिसंपादयति तदेनान्वाहेवामिसृशे शूद्राभ्यो एनान्प्र-
ससृक्षाणि नो त्वेवाऽन्यत्र यामक पुंश्चल्या अयनं मे अस्तीत्यनुष्टुभ्येषा
दशमेऽहनपरिगीता तदाहुर्नानुष्टुम आयतनं रिञ्च्याद्विराजस्तत्रानुष्टुया-
त्समानं वा एतच्छन्दो यद्विराङ्गवाऽनुष्टुप्चन होकेनाक्षरेणान्यच्छन्दो
भवति नो द्वाभ्यामिति तयोर्वा एतयोस्तृचयोः पळक्षराण्यभ्युद्यन्त्याग्नि-
ष्टोमसाम्नः स्तोत्रियानुरूपयोः पदतानि द्वादशाक्षराणि होता प्रातरनुवाके
संपादयेन्नाऽऽद्रियेतात्रैव संपन्नमुष्णिगुदेतीति मेनिमहे गायत्री वा तां
प्रातरनुवाके संपादयेन्नाऽऽद्रियेतात्रैव संपन्नम् ॥ १ ॥

अग्रे तमद्याश्वं न स्तोभेरित्याज्यं तदेतत्सृष्टं दशमायाहनेन संपादये-
न्नाऽऽद्रियेतात्रैव संपन्नं माधुच्छन्दसः प्रउगस्तस्योक्तं ब्राह्मणं त्रिकटु-
केषु महिषो यवाशिरं नुवि शुष्म इत्यतिच्छन्दसा मरुत्वतीयं प्रतिपद्यते
सा संपन्ना चतुःषष्ट्यक्षरा ते द्वे अनुष्टुमौ संपद्येते बृहदिन्द्राय गायत प्रव
इन्द्राय बृहत इति सूक्तापूर्वा द्वौ प्रगाथौ पिन्वन्त्वपीयया संशंसतीति तत्सं-

पन्नं जनिष्ठा उग्रः सहसे तुरायेत्यैकाहिकं मरुत्वतीयं प्रतिष्ठा वा एकाहः
 प्रतिष्ठित्या एव कया नश्चित्र आभुवत्कया त्वं न ऊत्येति वामदेव्यस्य योनौ
 रथंतरमूलं भवत्याग्नेयं सामैन्द्रीषु तन्मिधुनं प्रजात्यै रूपं यावन्तः प्रगा-
 थास्तावन्नयौष्णिहानि तुचानि धाप्यामन्या द्विपदा मजते सप्तदशीमन्या
 सूक्तस्य तत्संपन्नमिन्द्रस्य जुं वीर्याणि प्रवोचमित्यैकाहिकं निष्केवल्यं
 प्रतिष्ठा वा एकाहः प्रतिष्ठा दशममहः प्रतिष्ठानीयं वै छन्दो द्विपदे प्रति-
 ष्ठित्या एवामित्यं देवं सवितारमोण्योः कविक्रतुमित्यतिच्छन्दसा वैश्वदेयं
 प्रतिपद्यते सा संपन्ना चतुःपष्टपक्षरा ते द्वे अनुष्टुमौ संपद्येते अमि वाननु-
 चरस्तस्योक्तं ब्राह्मणं तत्र पुरस्तादानोमद्रीयस्य प्रशुकीयं शंसति प्रतिष्ठा
 वा एकाहः प्रतिष्ठादशममहः प्रतिष्ठानीयं वै छन्दो द्विपदाः प्रतिष्ठित्या
 एव विराड्सु वामदेव्यमग्निष्टोमसाम भवति भीर्विराळन्नाद्यं श्रियो
 विराजोऽन्नाद्यस्योपाप्त्या अथो शान्तिर्वै मेपजं वामदेव्यं शान्तिरेवैषा
 मेपजमन्ततो यज्ञे क्रियते ॥ २ ॥

अथ यत्समूहल्लस्यातिरिक्तोक्थमुपपन्ति तेनातिरिक्तोक्थमाभुवन्नय-
 येय दशमस्याहो वोहो यथा सहस्रं च पञ्चदश चानुष्टुमः स्युस्तथेतदहः
 संपाद्येत्पञ्चदशोद्धृत्य शतस्य शतस्य चतस्रश्चतस्र उद्धरति ताः पञ्चप-
 ञ्चाशदुद्धृता अथेतेरे द्वात्रिंशद्द्वात्रिंशद्द्वर्गा अथेपा स्तोमाक्षराऽनुष्टुषष्टा-
 क्षरा गापत्री चतुर्विंशस्तोम इत्येपा स्तोमाक्षरा अनुष्टुद्द्वात्रिंशी भवत्य-
 थेपा पद्याऽनुष्टुद्गुग्गापत्र्यै चोष्णिहश्च पट्ट पदानि विराजन्तीणि तानि
 नव बृहत्यै चत्वारि तानि त्रयोदश पङ्केः पञ्च तान्पष्टादश त्रिहु-
 मश्चत्वारि तानि द्वाविंशतिर्जगत्यै चातिच्छन्दसश्चाष्टौ तानि त्रिंश-
 द्विपदापि द्वे तानि द्वात्रिंशदित्येपा पद्याऽनुष्टुद्द्वात्रिंशी भवत्यथेपा
 देवक्याऽनुष्टुषष्टौ षसव एकादश रुद्रा द्वादशाऽऽदित्या इन्द्रो द्वात्रिं-
 शदित्येपा देवक्याऽनुष्टुद्द्वात्रिंशी भवत्यथ याः पञ्चपञ्चाशदुद्धृताश्चतु-
 श्चत्वारिंशत्ताः पङ्कयस्ततो याश्चत्वारिंशत्तद्रूपोऽथ याश्चतस्रोऽतियन्ति ते
 स्तनाः सैपा स्तोमाक्षरा अनुष्टुपेतेनोधसैतेः स्तनैरेतमिन्द्रस्याऽऽत्मानं
 प्रत्यमहरमिक्षरत्येतस्या उ एव व्यक्षरेण च्छन्दोमाः स्तोमतश्च शस्त्र-
 तश्च वर्धन्ते य उ वै वेद तन्मपः संभवति य एवं वेद स्याऽऽद्युपः पुर-
 स्तादेतमिन्द्रस्याऽऽत्मानं प्रत्यमहरमित्संभवति तमेपा स्तोमाक्षराऽनुष्टुपेते-
 नोधसैतेः स्तनैः सर्वे रसैः सर्वैः कामैः सर्वेणान्नाद्येन सर्वेणामृतत्वेना-
 मिक्षरति य एवं संपन्नं दशममहः शंसति तस्मादेवं संपन्नं दशममहः
 शंसेदिति ॥ ३ ॥

अथ यद्वधूलस्यातिरिक्तोदथगुपयन्ति मन एव तत्पीणन्ति तत्स-
 र्थयज्ञैरनुशंसन्त्येषा हि मनसो मात्रा संस्थिते वृशमेऽहनि पुराप-
 त्नीसंयाजेभ्य एतस्मिन्काले संप्रसर्पन्त्ययज्ञिया वै पत्न्यो वाहिर्वेदि हि
 ता इति वदन्तः संस्थितेषु पत्नीसंयाजेष्विति त्वेष स्थितमत्रा-
 ल्पको भ्रातृष्यलोकः परिशिष्टो भवतीति ते संप्रमृष्य सार्षराज्ञ्य
 ऋक्षुस्तुवत इयं वै सार्षराज्ञीयं हि सर्पतो राज्यथो वाग्वै
 सार्षराज्ञी वाग्धि सर्पतो राज्यथो गौर्वै सार्षराज्ञी सर्पतो
 राज्यायं गौः पृश्निरङ्गमीदित्येतं तृचं नान्तरियात्स्तोत्रियस्यानन्त-
 रित्या अस्मास्तु नृम्णंधा इत्यस्त्रं वै नृम्णमन्नमेव तद्यज्ञे च यजमानेषु च
 वधाति वातापे हवनश्रुत इतीन्द्र उ वै वातापिः स हि वातमात्मा
 शरीराण्यर्हन्प्रतिपरैत्यध्वर्युः सोऽनिरुक्ते गार्हपत्ये प्राजापत्ये द्वे आहुती
 जुहोति प्रजापतिर्वै गार्हपत्य आहुतिसंस्थे उ वै स्तुतशस्त्रे समाप्तं स्तोत्रं
 समाप्तं शस्त्रं समाप्तं ब्रह्मवद्यमित्यथो अन्ये वाऽपि कामं यजेयुरथ
 मक्षयेयुरथं वै वेनः प्रजापतेः प्रत्यक्षं तन्वस्ता होता ववेत् ॥ ४ ॥

अन्नादी चान्नपत्नी चेषं वा अन्नाद्यसावन्नपत्नी भद्रा च कल्याणी
 च भद्रातत्सोमः कल्याणी तत्पशवोऽनिलया चापमया चानिलया तद्वा-
 युर्न ह्येप इलयत्यपमया तन्मृत्युर्न ह्येप धिमेत्यनासा चानाप्या चेषं वै
 पृथिव्यनासाऽसौ द्यौरनाप्या नादृष्टा चानाधृष्या चायं वा अग्निनाधृष्टोऽ-
 सावादित्योऽनाधृष्योऽपूर्वा चाभ्रातृष्या चापूर्वा तन्मनो भ्रातृष्या तत्संब-
 त्सरोऽथासावेव गृहपतिर्षोऽसौ तपत्येष हि गृहाणां पतिस्तस्यर्तव एव
 गृहा एव पतिरेव उ एव वेषोऽपहतपाप्मोवृधवत्यध्वर्युरपिदधति सदसो
 द्वारावेवं शालायाः ॥ ५ ॥

औदुम्बरीमन्वारमन्त ऊर्वा अन्नाद्यमुदुम्बर ऊर्जोऽन्नाद्यस्योपाप्सा
 उत्तमौ पाणी होता कुर्यातोत्तमोऽसानीत्युत्तमो हैव भवति वाग्यताः
 संमील्याऽऽसत आ नक्षत्राणां दर्शनाद्वाचं ह वा एतदाप्याययन्ति यद्वाचं-
 पमा आसत आपीनां वाचमभ्यासिक्तामन्तत ऋध्वामेति मार्जालीपत्रं
 तेन नक्षत्रेषु चक्षुर्विसृजन्ते ज्योतिर्वै नक्षत्राणि ज्योतिरेव तदात्मन्धत्ते
 ते परया द्वारा हविर्धाने प्रपद्यन्ते अथाध्वर्युरुत्तरस्य हविर्धानस्य कूबरीम-
 भिमिपद्याऽऽह सत्रस्यर्द्धि गायति गायति सत्रस्यर्द्धि तरसत्रस्यर्द्धिमाभुवन्ति
 सर्वे साम्नो निधनमुपयन्ति प्रतिष्ठा वै निधनं प्रतिष्ठित्या एव त उत्तरस्य
 हविर्धानस्याधोक्षं संपन्त्येन्त्रीमतिच्छन्दसं जपन्तोऽतिच्छन्दसैव तदधोक्षं

यजमानाः पाप्मानमपन्नते ते नु वा उ ययमुत्तरेणैव परीम इति ह
 स्माऽऽह कौपीतक्रियज्ञस्यानुसंचरं सप्तश्रपिभ्योऽनन्तर्हिता इति तेऽप्येण
 हविर्धाने समुपदिश्य कामान्ध्यायन्ते यत्कामा भवन्त्ययं नः कामः
 समृध्यतामिति स उ हैभ्यः कामः समृध्यते ये बहुकामा भवन्ति भूमुंवः
 स्वरित्येतास्ते द्याहृतीर्जपेयुस्ते प्राञ्च उदञ्च उत्काम्य वाचं विद्वयन्ते
 नेद्वादयराच्यसदिति सुब्रह्मण्यायै वाचं विसृजन्ते ब्रह्म वै सुब्रह्मण्या
 ब्रह्मणैव तद्वाचं विसृजन्ते त आग्नीधीये सह राज्ञा संविशन्ते तद्यथा
 राजानं वा राजमात्रं वा श्रान्तं वेद्म प्रपादयेयुरेवमेवैतत्सोमं राजानम-
 हृहृहृविधानाभ्यामुपावहृत्याग्नीधिं प्रपादयन्ति त आग्नीधीये सह राज्ञा
 संविशन्ते ॥ ६ ॥

अथ पत्समूहं दशरात्रमुपयन्ति सर्वेषामेव कामानामाप्या अथ यद्-
 द्यूहमुपयन्ति सर्वेषामेव च्छदसामाप्या अथ यद्ब्रूहसमूहं उपयन्ति
 दशरात्रस्यैव नानात्वाय समूल्य उ हैयाद्य आस तानि च्छन्दांस्यन्धो-
 न्यस्य स्थानमामिद्व्युः सर्वाणि प्रथमानि स्वाम सर्वाणि मध्यमानि
 सर्वाण्युत्तमान्यथो सर्वाण्येवैतच्छन्दांसि सर्वसवनमास्ति करोति गायत्र-
 प्रातःसवनः प्रथमरूपहस्त्रिदुस्त्र्यंदिनो जगत्तृतीयसवनो जगत्प्रातः
 सवनो द्वितीयरूपहो गायत्रमध्यंदिनस्त्रिदुमृतीयसवनस्त्रिदुप्प्रातःसवन-
 स्तृतीयरूपहो जगन्मध्यंदिनो गायत्रतृतीयसवनो गायत्रप्रातःसवनं
 दशममहस्तासमाना छन्दसः सगानं छन्द उपसंगच्छन्तेऽथ यद्दशममह-
 र्नुदुममिसंपादयन्ति वागवा एतद्दृष्ट्वागनुमुद्राच्येय तद्वाचं प्रतिष्ठाप-
 यन्ति तेऽष्टत्वमामुषन्ति ये दशममहरुपयन्ति ये दशममहरुपयन्ति ॥ ७ ॥

इति शाङ्खायने ब्राह्मणे सप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥

ॐ प्रजापतिर्हं पशं समुजे तेन ह सृष्टेन देवा इंजिरे तेन हेष्टा सर्वा-
 न्कामानापुष्टस्य हेतरार्ध्यमुपनिद्व्युयं एते प्रेषाश्च निगदाश्चाधेत्तरेण
 यजेन ऋषय इंजिरे ते हर्मिजजुरसर्थेण ह ये यजेन यजामहे न ये
 सर्वान्कामानामुम इति ते ह भेमुस्त एतान्दीपांश्च निगदांश्च दृष्टश्रुन्तेन ह
 सर्वेषेण सनिगदेनेष्टा सर्वान्कामानापुष्टे ए ते ह वा उ प्रेषाश्च निगदाश्च
 एष्टमिर्धज्ञस्थानात् तद्विमिः सर्वमाप्स्याम इति तानेतान्प्रेषानुप्रेषा-
 न्निश्चामिद्यो दृष्ट्वाधो पुरोऽष्टादशप्रेषानधेतर ऋषय इतरांश्च द्राहुः
 कप्मान्मेत्त्रापुरुण एष सर्वेभ्यः प्रेषतीरियता ह ये देयताः प्रेषाणामाजि-

भीयुस्तान्मित्रावरुणा उज्जिग्यतुस्तस्मान्मित्रावरुणा एव सर्वेभ्यः प्रेष्यति
स वै तिष्ठन्प्रेष्यति तिष्ठन्वै धीर्यवत्तमस्तिष्ठन्वा उ श्रितवदन्नुत्तमो धीर्य-
वतीमाश्रितां देवेषु वाचमुद्यासमिति ॥ १ ॥

ॐ षक्त इव मणतोऽनुब्रूयात्तथा ह वरुणः पर्जन्यो भवतीति ह
स्माऽऽह कौपीतकिस्तद्ध स्म वै पुराऽसुररक्षांसि हृषीपि विवधते तत
एता वामदेवोऽभिरूपा अपश्यद्गृहिर्होता नो अध्वर इति तामिर्हार्तिं
परिणिन्युस्ततो वैतानि रक्षांसि नाभ्रा अपजज्ञिरे जुषस्व सपथस्तममिति
जुष्टयतिमभिरूपामन्वाह जुष्टवतीमभिरूपां देवेषु वाचमुद्यासमितीमं
नो यज्ञमसूतेषु धेहीति विश्वामिध्रस्तोकानेवैतामिरमये स्वदृपत्येता ह
घा उ तेषां पुरोनुवाक्या एता वाज्यास्तस्माद्यभिरूपा भवन्ति वैश्वा-
मिर्त्री पुरोळाशः स्थिदृकृतः पुरोनुवाक्यामन्वाह तस्या उक्तं ब्राह्मणं
वैश्वामित्रीरनुसवनं पुरोडाशानां पुरोनुवाक्ये अन्वाह विश्वामिध्रो
हेतान्पुरोळाशः प्रैषां वृषां सलोमतापै माधुच्छन्वस्यावभिरूपे द्विदेव-
त्यानां प्रथमस्य पुरोनुवाक्ये अन्वाह मधुच्छन्वा हेतां द्विदेवत्यः प्रैषां
वृषां सलोमतापै गात्संमर्षीं च मैधातिथीं सोत्तरयोःभिरूपे अन्वाह
मैधातिथीः प्रातः सवन उन्नीयमानेभ्योऽन्वाह मैधातिथिर्ह प्रातः सवन
इन्द्राप सोमं प्रोषाव ता वा आयवो हरिषत्यो भवन्ति पुरोनुवाक्यारु-
षेण ता वा ऐन्ध्रो भवन्त्पैन्त्री हि यज्ञकृतुस्ता वै गापऽपो भवन्ति
गापत्रं प्रातःसवनं ता वै नयान्वाह नवन्वा अत्र चमसानुन्नयन्ति ॥ २ ॥

पल्लु हैके प्रातःसवन उन्नीयमानेभ्योऽन्वाहुः स्वयमच्छावाकः सप्तमीं
सप्तसप्तोत्तरयोः सवनयोः सप्त वै प्राञ्च आसीना वषट्कुर्वन्तीति वदन्त-
स्तदु वा आहुर्यथा सूक्तमेवानुब्रूयाद्भोतुर्होवैताः पुरोनुवाक्या भवन्ति होतुः

नुवपद्कुर्वन्त्याहुतीनामेव शान्त्या आहुतीनां प्रतिष्ठित्वा अथेलाथ होतृ-
चमसस्तस्योक्तं ब्राह्मणम् ॥ ३ ॥

अथ यत्र हृतं नामा नेदिष्ठो मानवोऽङ्गिरःसूपहवमीशे स एताम-
च्छावाकीषां होत्रां वृदर्श स वा इलाषामुपहृतापामाजगाम तस्मा-
त्तन्न प्रवृणुते स वा एतस्मात्पूर्वस्माद्यवान्तरवेशाङ्गाजगाम तस्मादेतस्यार्था
द्वियासीनोऽच्छावाक उपहवमिच्छते तदाहुः कस्मादच्छावाकाय पुरो-
ळाशबृगलं परिहरन्तीत्यलीकयुर्वाचस्पतो नेमिषीषाणां वीक्षोपसत्सु-
ब्रह्मा स सह प्रसूतेऽच्छावाकीषां चकार ते होचुरस्मै वा इमं पुरा ब्रह्म-
भागं परिहराम कस्मा एनं परिहरामेति ते होचुरस्मा एवैनं परिहरतेति
तत्तस्मै पर्यहरन्स एष ब्रह्मभाग एवाधो इलामाजो वा इतरे चमसारत-
स्मादच्छावाकाय पुरोळाशबृगलं परिहरन्ति चमसस्यैवापरीलतायै ॥४॥

अथैनमध्वर्युराहाच्छावाकववस्व पक्षे वाद्यमित्यच्छावाकोपहवमि-
च्छस्वेत्येवैनं तदाहाच्छावो अग्निमवस इत्याग्नेयीरन्वाह्वाऽऽग्नेयं प्रातःस-
वनं ता वा अनुष्टुभो भवन्ति गायत्री यै सा पाऽनुष्टुब्गापत्रमग्ने छन्दस्ता-
पे तिस्रो भवन्ति त्रिवृद्वा अग्निश्चराराचिधूम इत्युक्तमाथे तृतीये वचने
प्रणयेन निगदमुपसंवाति यजमानहोतरध्वर्यो अग्नीन्द्रहृन्त्योतर्नेटकतो-
पवक्तरिति प्रशास्ता या उपवक्ताऽपिपत्सचाम्युदितमुपवक्ता जनानामि-
तीपपध्वमूर्जोऽर्ज्यध्वमित्यन्नं वा इपमन्नमूर्जमग्नेन समुक्षध्वमित्येवैनं
तदाहनि वो जामयो जिहृताण्यजामय इति यच्च जामिर्यथाजामिस्तहो
निजिहृतामित्येवैनं तदाह तदेतहचाऽभ्युदितम् ॥ ५ ॥

जामिमजामिं प्रमृणीहि द्वात्रिणिति निसपंत्नायामनिवापिता स इति
निहता वः सपत्नाः समरण इत्येवैनं तदाह जेपथा अभीत्वरीं जेपथाऽ-
भीत्वर्या इति सेना या अभीत्वरी सेनया सेनां जयतेत्येवैनं तदाह अथद्व
इन्द्रः शृणोत्वहो अग्निरिति शृणोतु न इन्द्रः शृणोत्वग्निरित्पाशिपमेव
तद्गृहे प्रस्थायेन्द्राग्निभ्यां सोमं योचतोपो अस्मान्ब्राह्मणान्ब्राह्मणा ह्य-
ध्वमिति सर्वेभ्येतेतदुपहवमिच्छत उपहवमयं ब्राह्मण इच्छतेऽच्छावाको
येत्यध्वर्युराह तं हीतरुपहवस्येति तं हीतोपहवते स हि तेषां श्रेष्ठी मज-
तेऽयं वै श्रेष्ठगुपहवते स उपहृत इति ह स्माऽऽह ॥ ६ ॥

प्रथमं विषीपत इत्यच्छावाक उन्नीयमानापान्याह ता ये एतन्नो
भवन्ति चतुष्टयं वा इदं सर्वमस्येद सर्वमस्पाऽऽस्पे ता वा अनुष्टुभो
भवन्ति संसायै बृहद्युत्तमा भवति धीर्वं वृहती धियामेव तदन्ततः

प्रतिष्ठति प्रातर्यामभिरागतमित्यैन्द्राग्न्या यजत्वैन्द्राग्रं ह्यस्योक्थं भवति
गायत्र्या गायत्रं प्रातःसवनमनुषपदकरोत्याहुतीनामेव शान्त्या आहु-
तीनां प्रतिष्ठित्या अनवानं प्रातःसवने यजेयुरिति ह स्माऽऽह पैतृचः
क्षिप्रं षेवेभ्यो हविः प्रदास्याम इत्यधर्चश इति कौपीतिकिरेतद्वै छन्दसां
पथं यदधर्चः पर्वश एष तद्वेवेभ्यो हविः प्रयच्छन्ति ॥ ७ ॥

अथात ऋतुपैपाणामेव मीमांसा कण्वो हैतानृतुपैपान्ददर्श मेधा-
तिथियांज्याः क्वाण्यो ह वै मेधातिथिस्तेन तौ मृत्युं पाप्मानमप-
जिघ्राते स य इच्छेन्मृत्युं पाप्मानमपह्न्यामित्येतामिर्धजेत् ॥ ८ ॥

पुरुषो वै यज्ञस्तस्य वागेवाऽऽज्यं सा वा एकैव भवति तस्मादेकवेष
स्यमाज्यं शंसति प्राणाः प्रउगन्ते वा इमे बहवः प्राणास्तस्माद्बह्व्यो
देयताः प्रउगे शस्यन्ते बाहू मैत्रावरुणश्चाच्छावाकश्च तौ वै द्विगुणौ
भवतस्तस्मात्तौ प्रातःसवने द्विदेवत्याः शंसत इयमेव येनासेवनी मध्यं
ब्राह्मणाच्छंसी तस्माद्ब्राह्मणाच्छंसी प्रातःसवन एकदेवत्याः शंसत्यात्मा
मध्यंदिनः स वा एक एव भवति तस्मान्मध्यंदिने होत्रा शंसिन एक-
देवत्याः शंसति होता च निष्केश्यमुक्तु मैत्रावरुणश्चाच्छावाकश्च तौ
वै द्विगुणौ भवतस्तस्मात्तौ तृतीयसवने द्विदेवत्याः शंसत इवमेव शिश्रं
मध्यं ब्राह्मणाच्छंसी तस्माद्विरूपं जायते स्त्री च पुमांश्च तस्माद्ब्राह्मणा-
च्छंसी तृतीयसवने द्विदेवत्याः शंसति ब्राह्मणाच्छंसी भूयिष्ठाः शंस-
त्यात्मा वै ब्राह्मणाच्छंसी तस्मादिदमात्मनो मध्यं स्थविष्ठम् ॥ ९ ॥

अथ यदावन्तः स्तोत्रियानुरूपा भवन्ति तत्प्रथमस्याहो रूपं वैश्वा-
मित्रो मैत्रावरुणस्य चाच्छावाकस्य च स्तोत्रियौ भवतो यासिष्ठौ
नवर्चो पर्यासायन्तावेवैतत्सदृशौ कुर्यतः स्तोत्रियां छस्त्वा श्वः स्तोत्रि-
यानुरूपान्कुर्यन्त्यङ्गीनरूपताया अङ्गीनसंतत्या अहरेद्य तद्द्वौऽनुरूपं
कुर्यन्त्यहर्वाह्नौऽनुरूपं तदाहुः कस्मात्स्तुतमनुशस्यते कस्मात्तोममति-
शंसतीति न ह वै तत्स्तुतं भवति यन्नानुशस्यते न स स्तोमो देवान्ग-
च्छन्ति पो नातिशस्यते तस्मात्स्तुतमनुशस्यते तस्मात्तोममतिशंसन्ति
चतुराहावानि शस्त्राणि पशवो वा उक्थानि चतुष्टया ये पशवोऽथो
चतुष्पादाः पशूनामेवाऽऽप्सया ऐकाहिका उक्थयाज्याः प्रतिष्ठा वा
एकाहः प्रतिष्ठित्या एवानुषपदकुर्यन्त्याहुतीनामेव शान्त्या आहुतीनां
प्रतिष्ठित्या आहुतीनां प्रतिष्ठित्यै ॥ १० ॥

इति शाङ्खायनब्राह्मणेऽष्टाविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥

ॐ अथ यत्र ह तत्सर्वचरौ देवा यज्ञमतन्वत तान्हारुदः काद्रवेयो
 माध्यंदिन उपोदानृप्यो वाचैका वै घेयं होत्रानुक्रियते ग्रावस्तोत्रिया
 तां वोऽहं करवाण्युपमाह्वयध्वमिति ते ह तथेत्यूजुस्तं होपजुह्विरे स एता
 ग्रावस्तोत्रिया अभिरूपा अपश्यत्यैते यदन्तु प्रवयं वदामेति प्रवदत्सु
 ग्रहिते वदन्त्यथ यत्र बृहद्बृहदिति बृहद्बृहदन्ति मद्विरेण मन्दिनेति तत्र
 विषू मुञ्चा सुपुदुपो मनीषामिति विमुञ्च सुता वै चतुर्दश भवन्ति
 दश वा अङ्गुलयश्चत्वारो ग्रावाण एतदेव तदमिसंपद्यन्ते ता वै
 जगत्यो भवन्ति जागता वै ग्रावाणोऽथ यद्भिद्गुमा परिध्वाति तेनो
 माध्यंदिने त्रिद्गुवुपाप्ता स वै तिष्ठन्नमिदौति तिष्ठन्तीव वै ग्रावाणः स
 वा उष्णीष्यपि नद्वाक्षोऽमितुटाव तस्माद्वा अप्येतर्षुष्णीष्येव ग्रावोऽ-
 मिदौत्यथो खरुथाहुश्चक्षुरियाय ससर्प आस तद्वत्विजो विपमपीयाय
 स एताः पावमानीर्षिपापवदनीरमितुटाव तद्यत्पावमानीर्षिपापवदनी-
 रमितौति यज्ञस्यैव शान्त्यै यजमानानां च भिपज्यायै ॥ १ ॥

अथ स्मृते पयमाने दधिघर्मेण चरन्त्यत्र कालो हि मवत्यथो
 सवनस्यैव सरसताया अथ हविष्पङ्क्या चरन्ति तस्या उक्तं ब्राह्मणं
 वासिष्ठीर्मध्यंदिन उन्नीयमानेभ्योऽन्वाह वसिष्ठो ह मध्यंदिन इन्द्राय सोमं
 प्रोवाच तावा आवत्यो हरिवत्यो भवन्ति पुरोनुवाक्यारूपेण ताव
 ऐन्द्रास्त्रिद्गुमो मयन्त्येन्द्रं हि त्रैद्गुमं माध्यंदिनं सघनं ता वै दशान्वाह
 दशन्वा अत्र चमसानुन्नयन्त्यथ होत्राः संयजन्ति तासामुक्तं ब्राह्मण-
 मैन्द्गीभिस्त्रिद्गुभिर्मध्यंदिने प्रस्थितानां यजन्त्येन्द्रं हि त्रैद्गुमं माध्यं-
 दिनं सघनमनुषपद्कुर्वन्त्याहुतीनामेव शान्त्या आहुतीनां प्रतिष्ठित्या
 अथेलाथ होतृचमसस्तस्योक्तं ब्राह्मणं हुतेषु दक्षिणेषु दक्षिणा नीयन्ते
 तासामुक्तं ब्राह्मणं वैश्वामित्रो मरुत्पतीयग्रहस्य पुरोनुवाक्यामन्वाह
 तस्या उक्तं ब्राह्मणम् ॥ २ ॥

वामदेव्यं मैत्रायरुणस्य पृष्ठं भवति शान्तिर्वै भेषजं वामदेव्यं शान्ति-
 र्वैषा भेषजं यज्ञे क्रियते नौधसं ब्राह्मणाच्छंसिनस्तद्वै निधनवद्भवति
 प्रतिष्ठा वै निधनं प्रतिष्ठित्या एव काले यमच्छावाकस्य तद्वा ऐलं
 बृहतीषु कुर्वन्ति पशवो वा इळा पशवो बृहतीर्वाहताः पशवः पशुना-
 मेवाऽऽप्स्यथ अथैतां सामप्रगाथां छंसन्ति तथेषां होतुर्न्यायाद्वनितं
 भवति पञ्चर्वं मैत्रायरुणस्य चाच्छावाकस्य चोक्थमुसे भवत एकाद-
 शर्चो पर्यासावन्तावेधैतत्सदृशौ कुर्यतो विश्वामित्रस्य च वामदेवस्य =

मैत्रावरुणः शंसति यामदेवो ह्यस्य पर्यासो भवति विश्वामित्रस्य च वसिष्ठस्य च ब्राह्मणाच्छंसी वासिष्ठो ह्यस्य पर्यासो भवति मरद्वाजस्य च विश्वामित्रस्य चाच्छावाको वैश्वामित्रो ह्यस्य पर्यासो भवति ते वै चतुर्णामृषीणां शंसन्त्याचमुरं वै ह्यं ह्यं मिथुनं प्रजननं प्रजात्ये वैश्वामित्रे मैत्रावरुणस्य च ब्राह्मणाच्छंसिनधोक्थमुखे भवतः पर्यासोऽच्छावाकस्य याग्ये विश्वामित्रो वाचैव तत्सर्वतो यज्ञं तन्वत इत्येतद्ब्राह्मणं प्रायणी-योदयनीयपोरैकाह्यं च भवति ॥ ३ ॥

वामदेव्यं मैत्रावरुणस्याहरहः पृष्ठं भवति शान्तिर्वै मेपजं यामदेव्यं शान्तिरेवैषा मेपजमहरहर्षज्ञे क्षियतेऽथैतान्कह्वतः प्रगाथानहरहः शंसन्ति को वै प्रजापतिः प्रजापतावेव तदहरहः प्रतितिष्ठन्तो यन्त्यथो अशान्तानि वा एते अहीनसूक्ताभ्यन्यान्यन्यान्युपयुञ्जाना यन्ति तान्पेधेतैः कद्वद्भिः प्रगाथैरहरहः शमयन्तो यन्त्यथैतास्तन्त्रयाञ्छिद्रुम उक्थप्रति-पदोऽहरहः शस्यन्ते बलं पे धीर्यं त्रिदुष्मलमेव तद्वीर्येऽहरहः प्रतिति-ष्ठन्तो यन्त्यपप्राच इन्व विश्वाः अमित्रानिति सौकीर्तां मैत्रावरुणोऽ-पनुत्तवतीं पाप्मन एषापनुत्यै पदार्पये सूक्ते तदार्पये उक्थमुखीये इतार-योर्ब्रह्मणा ते ब्रह्मयुजा युनज्मपुष्टं नो लोकमनुनेपि विद्वानित्युक्थमु-सीये मद्यत्युरुवत्यौ ब्रह्मणि चैव तवुरुगापे चाहरहः प्रतितिष्ठन्तो यन्ति ॥ ४ ॥

अथैतानि शिल्पानि मध्यमे त्र्यह्ने शस्यन्ते शिल्पयान्त्येष मध्यमरूपहो भवति विराजश्च वै मध्यमश्चतुर्थेऽह्न्यैराजं हि चतुर्थमहः पक्षुपश्च महा-पक्षुपश्च पञ्चमेऽह्न्याङ्कं हि पञ्चममहरतिच्छन्दसः षष्ठेऽह्न्यातिच्छन्दसं हि षष्ठमहरथो अपृष्ठं वा एतद्यद्वन्पत्रं चतुर्थे क्षियते च्यवन्त उ वाऽत्र पृष्टत्ये पृष्ठानि शिल्पेष्वेव तदहरहः प्रतितिष्ठन्तो यन्त्यथो अन्तरिक्षं वा एष मध्यमरूपहो नाऽऽरम्भण वा इदमन्तरिक्षमप्रतिष्ठानं शिल्पेष्वेव तदहरहः प्रतितिष्ठन्तो यन्ति तानि वै तृचानि भवन्ति त्रियष्टै शिल्पं नृयं गीतं यादितमिति तेष्वेव तदहरहः प्रतितिष्ठन्तो यन्ति माचिद्वन्-द्विशंसत गाभेम मा धमिप्सेति मैत्रावतिथं मैत्रावरुणस्य दशमेऽह्न्यपृष्ठं भवति न हि तस्य प्रादृशमाष्टा वृहतीपु पृष्ठं भवत्येकस्था वै श्रीः श्रीर्यं वृहती धियामेव तदन्ततः प्रतितिष्ठति द्विपदाः शरत्वेकाहिकानि शंसन्ति प्रतिष्ठा वा एकाहः प्रतिष्ठा दशममहः प्रतिष्ठानीयं वै छन्दो द्विपदाः प्रतितिष्ठत्या एव ॥ ५ ॥

नौधसं ब्राह्मणाच्छंसिनस्तस्योक्तं ब्राह्मणं गापत्रीषु ब्रह्मणाच्छंसिने
 प्रणयन्ति पठेऽहन्नेव तस्यैवाहो रूपेणाहीनरूपताया अहीनसंतत्या
 अहीनान्तर्धानकामानामुम इति न ह्यत्र किं चन हीया उदुब्रह्माण्वैरत
 भवस्येत्यहरहः पर्यास ऋतवो वा उदुब्रह्मीषमुत्प्येव तदहरहः प्रतिति-
 षन्तो यन्ति ता वै पशुमयन्ति पशुवा ऋतव ऋतुष्येव तदहरहः प्रतिति-
 षन्तो यन्ति ॥ ६ ॥

कालेयमच्छावाकस्य तस्योक्तं ब्राह्मणं पश्यदास्यच्छावाकाय प्रण-
 यन्ति पठेऽहन्पठस्यैवाहो रूपेणामितद्येव वीधया मनीषामित्यहरहः
 पर्यासः प्रजापतिर्वा भमितटीयं प्रजापतायेव तदहरहः प्रतितिषन्तो
 यन्ति तद्वनिरुक्तं मवन्पनिरुक्त उ वै प्रजापतिः प्रजापतायेव तदहरहः
 प्रतितिषन्तो यन्ति सा वा अत्रैकैव निरुक्तैक उ वै प्रजापतिः प्रजापता-
 येव तदहरहः प्रतितिषन्तो यन्ति तेषामेतान्यप्युतानि भवन्ति पृष्ठं
 मैत्रावरुणस्य पर्यामावितरयोस्तेष्वेव तदहरहः प्रतितिषन्तो यन्ति ॥ ७ ॥

दशमं भवति दशमे प्राणाः प्राणानेय तद्यज्ञे च यजमानेषु च यथाति
 द्विपूक्ता होत्राणां मध्यंदिनाद्युक्तस्यैव होतुः प्रत्युद्यमाया अथो संवत्सरो
 वै होता ऋतवो होत्राशंसिनस्तद्यद्द्वंद्वं समस्ता ऋतव आख्यायन्ते ग्रीष्मो
 यर्षा हेमन्त इति तस्माद्विपूक्ताहोत्राणां मध्यंदिना अथो आत्मा वै
 होताऽङ्गानि होत्राशंसिनस्तद्यद्विगुणान्यङ्गानि भवन्ति तस्माद्विपूक्ताहो-
 त्राणां मध्यंदिनाः स्तोमातिशंसं प्रातःसवनेषु शस्त्वाऽहीनसूक्तानि मध्यं-
 दिनेषु शंसन्ति चतुर्दिशोऽभिजिति विषुवति विश्वजिति महामतीषेऽह-
 न्नीनो ह्येतान्यहान्यहीनसूक्तानि शस्त्वैकाहिकानि शंसन्ति पराञ्चीनि
 वा एतान्यहान्यनभ्यावर्तानि भवन्ति तद्यदहीनसूक्तानि शस्त्वैकाहि-
 कानि शंसन्ति प्रतिष्ठा वा एकाहः प्रतिष्ठित्या एव पञ्च पञ्चसूक्तानि मैत्रा-
 वरुणः शंसति सर्वेषु च्छन्दोमेषु पशवो वै च्छन्दोमाः पाह्लाः पशवः
 पशूनामेवाऽऽप्ये चत्वारि चत्वारि ब्राह्मणाच्छंसी चाच्छावाकश्च पशवो
 वै च्छन्दोमाश्चतुष्टया वै पशवोऽथो चतुष्पादाः पशूनामेवाऽऽप्ये
 पञ्चाहावानि शस्त्राणि पशवो वा उक्थानि पाह्लाः पशवः पशूनामे-
 वाऽऽप्ये एकाहिका उक्थयाज्याः प्रतिष्ठा वा एकाहः प्रतिष्ठित्या
 एवानुषपक्कुर्वन्त्याहुतीनामेव शान्त्या आहुतीनां प्रतिष्ठित्या आहुतीनां
 प्रतिष्ठित्यै ॥ ८ ॥

इति शाङ्खायनब्राह्मण एकोनत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ २९ ॥

मैत्रावरुणः शंसति वामदेवो ह्यस्य पर्याप्तो भवति विश्वामित्रस्य च वासिष्ठस्य च ब्राह्मणाच्छंसी वासिष्ठो ह्यस्य पर्याप्तो भवति भरद्वाजस्य च विश्वामित्रस्य चाच्छावाको वैश्वामित्रो ह्यस्य पर्याप्तो भवति ते वै चतुर्णामृषीणां शंसन्त्याचसुरं वै द्वं द्वं मिथुनं प्रजननं प्रजात्यै वैश्वामित्रे मैत्रावरुणस्य च ब्राह्मणाच्छंसिनश्चोद्धथमुखे भवतः पर्याप्तोऽच्छावाकस्य याम्बे विश्वामित्रो घाचैव तत्सर्वतो यज्ञं तन्वत इत्येतद्ब्राह्मणं प्रायणी-योद्घनीययोरैकाह्यं च भवति ॥ ३ ॥

वामदेव्यं मैत्रावरुणस्याहरहः पृष्ठं भवति शान्तिर्वै मेपजं वामदेव्यं शान्तिरेवैषा मेपजमहरहर्वज्ञे क्षियतेऽथैतान्कद्रुतः प्रगाथानहरहः शंसन्ति को वै प्रजापतिः प्रजापतावेव तद्हरहः प्रतितिष्ठन्तो यन्त्यथो अशान्तानि वा एते अह्निनसूक्ताभ्यन्यान्यान्युपयुञ्जाना यन्ति तान्येधैतैः रुद्रद्भिः प्रगाथैरहरहः शमयन्तो यन्त्यथैतास्तन्वयास्त्रिदुम उक्थप्रतिपदोऽहरहः शस्यन्ते बलं वै धीर्यं त्रिदुष्यलमेव तद्दीर्येऽहरहः प्रतितिष्ठन्तो यन्त्यपप्राच इन्द्र विश्वाः अमित्रानिति सौकीर्ती मैत्रावरुणोऽपनुत्तवतीं पाप्मन एषापनुत्यै यदार्पये सूक्ते तदार्पये उक्थमुखीये इतरयोर्ब्राह्मणा ते ब्रह्मयुजा पुनज्ज्युष्टं नो लोकमनुनेपि विद्वानित्युक्थमुखीये ब्रह्मयत्युरुवत्यो ब्रह्मणि चैव तदुरुगाये चाहरहः प्रतितिष्ठन्तो यन्ति ॥ ४ ॥

अथैतानि शिल्पानि मध्यमे उपहे शस्यन्ते शिल्पयान्द्येव मध्यमरूपहो भवति विराजश्च वै मध्यमश्चतुर्थेऽहन्धेराजं हि चतुर्थमहः पक्ष्मपक्ष महापक्ष्मपक्ष पञ्चमेऽहन्पाङ्कं हि पञ्चममहरतिच्छन्दसः पठेऽहज्ञातिच्छन्दसं हि पठमहरथो अपृष्ठं वा एतद्यद्वन्यत्र बृहृत्ये क्षियते चपवन्त उ वाऽत्र पृष्टत्ये पृष्ठानि शिल्पेभ्येव तद्हरहः प्रतितिष्ठन्तो यन्त्यथो अन्तरिक्षं वा एष मध्यमरूपहो नाऽऽरम्भण वा इदमन्तरिक्षमप्रतिष्ठानं शिल्पेष्वेव तद्हरहः प्रतितिष्ठन्तो यन्ति तानि वै तृचानि भवन्ति त्रिपृष्टै शिल्पं नृत्यं गीतं वादितमिति तेष्वेव तद्हरहः प्रतितिष्ठन्तो यन्ति माचिदन्यद्विशंसत माभेम मा भमिप्सेति भैयातिथं मैत्रावरुणस्य दशमेऽहन्पृष्ठं भवति न हि तस्य प्राद्दशमापृष्ठा बृहतीपु पृष्ठं भवत्येकस्था वै श्रीः श्रीर्यं पृष्टी भियामेव तदन्ततः प्रतितिष्ठति द्विपदाः शरत्वेकाहिकानि शंसन्ति प्रतिष्ठा वा पृक्ताहः प्रतिष्ठा दशममहः प्रतिष्ठानीयं वै छन्दो द्विपदाः प्रतिष्ठित्या एव ॥ ५ ॥

नौधमं ब्राह्मणाच्छंसिनस्तस्योक्तं ब्राह्मणं गापत्रीयु ब्राह्मणाच्छंसिने
 प्रणयन्ति पठेऽह्नैव तस्यैवाहो रूपेणाहीनरूपताया अहीनसंतत्या
 अहीनान्तर्वाङ्कामानामुम इति न ह्यत्र किं चन हीयत उदुमह्माप्यैरत
 प्रवस्येयहरहः पर्यास क्रतवो वा उदुमह्मायमृतुष्वेव तदहरहः प्रतिति-
 हन्तो यन्ति ता वै पञ्चमयन्ति पञ्चवा क्रतव क्रतुष्वेव तदहरहः प्रतिति-
 हन्तो यन्ति ॥ ६ ॥

कालेयमच्छावाकस्य तस्योक्तं ब्राह्मणं पञ्चदास्यच्छावाकाय प्रण-
 यन्ति पठेऽह्नपत्तस्यैवाहो रूपेणाभितष्टेय वीधया मनीषामित्यहरहः
 पर्यासः प्रजापतिर्था भमितधीयं प्रजापतावेव तदहरहः प्रतितिहन्तो
 यन्ति तद्वनिरुक्तं भवन्पनिरुक्त उ वै प्रजापतिः प्रजापतावेव तदहरहः
 प्रतितिहन्तो यन्ति सा वा अत्रैकेय निरुक्तैक उ वै प्रजापतिः प्रजापता-
 वेव तदहरहः प्रतितिहन्तो यन्ति तेषामेतान्यभ्युतानि भवन्ति वृष्टं
 भैत्रावरुणस्य पर्यासावितरयोस्तेष्वेव तदहरहः प्रतितिहन्तो यन्ति ॥ ७ ॥

दशसं भवति दशमे प्राणाः प्राणानेष तद्यज्ञे च यजमानेषु च दधाति
 द्विपूक्ता होत्राणां मध्यंदिनाद्युक्तस्यैव होतुः प्रयुज्यमाया अधो संवत्सरो
 वै होता क्रतवो होत्राशंसिनस्तद्यद्वंष्टं समस्ता क्रतव आख्यायन्ते ग्रीष्मो
 वर्षां हेमन्त इति तस्माद्विपूक्ताहोत्राणां मध्यंदिना अधो आत्मा वै
 होताऽह्नानि होत्राशंसिनस्तद्यद्विगुणान्यह्नानि भवन्ति तस्माद्विपूक्ताहो-
 त्राणां मध्यंदिनाः स्तोमातिशंसं प्रातःसवनेषु शस्त्वाऽहीनसूक्तानि मध्यं-
 दिनेषु शंसन्ति चतुर्विंशोऽभिजिति विपुवति विश्वजिति महाभतीयेऽह्-
 नहीनो ह्येतान्यह्नान्यहीनसूक्तानि शस्त्वैकाहिकानि शंसन्ति पराञ्चीनि
 वा एतान्यह्नान्यनभ्यावर्तीनि भवन्ति तद्यदहीनसूक्तानि शस्त्वैकाहि-
 कानि शंसन्ति प्रतिष्ठा वा एकाहः प्रतिष्ठित्या एष पञ्च पञ्चसूक्तानि भैत्रा-
 वरुणः शंसति सर्वेषु ऋन्वोमेषु पशवो वै ऋन्वोमाः पाद्भ्याः पशवः
 पशूनामेवाऽऽप्त्यै चत्वारि चत्वारि ब्राह्मणाच्छंसी चाच्छावाकश्च पशवो
 वै ऋन्वोमाश्चतुष्टया वै पशवोऽधो चतुष्पादाः पशूनामेवाऽऽप्त्यै
 पञ्चाहायानि शस्त्राणि पशवो वा उक्त्यानि पाद्भ्याः पशवः पशूनामे-
 वाऽऽप्त्या ऐकाहिका उक्त्याजयाः प्रतिष्ठा वा एकाहः प्रतिष्ठित्या
 एवानुषपवकुर्वन्त्याहुतीनामेव शान्त्या आहुतीनां प्रतिष्ठित्या आहुतीनां
 प्रतिष्ठित्यै ॥ ८ ॥

इति शाङ्खायनब्राह्मण एकोनत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ २१ ॥

ॐ वसूनां वै प्रातःसवनं रुद्राणां माध्यंदिनं सवनमादित्यानां तृतीयसवनं तद्यदादित्यग्रहेण तृतीयसवनं प्रतिपद्यते स्वयैव तद्देवतया प्रतिपद्यतेऽथोऽधीतरसं वा एतत्सवनं पत्तृतीयसवनमथैप सरसो ग्रहो यदादित्यग्रहस्तेनैव तत्तृतीयसवनं सरसं करोति त्रिष्टुममादित्यग्रहस्य पुरोनुवाक्यामन्वाह तस्या उक्तं ब्राह्मणमथ स्तुते पवमाने पशुना चरन्त्यत्र कालो हि भयत्यथो सवनस्यैव सरसताया अथ हविष्यङ्ग्या चरन्ति तस्या उक्तं ब्राह्मणं वामदेव्यास्तृतीयसवन उन्नीयमानेभ्योऽन्वाह वामदेवो हि तृतीयसवन इन्द्राय सोमं प्रोवाच ता वा आवत्योहरिवत्यो भवन्ति पुरोनुवाक्यारूपेण ता वा ऐन्द्रार्भ्यस्त्रिष्टुमो भवन्तीन्द्रमेव तवर्धमार्जं सवनस्य करोति ता वै नयान्वाह दशन्वा अत्र चमसानुन्नयन्ति यथाऽनुप्रायणं तथोदयनमथ होत्राः संपजन्ति तासामुक्तं ब्राह्मणमन्धस्वत्यो मद्दत्यः पीतवत्यो जगत्यो याज्या जागतं हि तृतीयसवनं मद्दत्यो मद्दच्छि तृतीयसवनमनुवपद्कुर्वन्त्याहुतीनामेव शाभ्या आहुतीनां प्रतिष्ठित्या अथेलाथ होतृचमसस्तस्योक्तं ब्राह्मणमौपासनांस्तृतीयसवन उपास्यन्ति तेषामुक्तं ब्राह्मणमथ सावित्रग्रहेण चरन्ति तस्योक्तं ब्राह्मणं त्रिष्टुमं सावित्रग्रहस्य पुरोनुवाक्यामन्वाह तस्या उक्तं ब्राह्मणमथ यदुक्थे अन्तरेणाग्नीत्पात्नीवतस्य यजति तेन तौ होतारमनुसमश्नुवाते ॥ १ ॥

ऐन्द्राग्नान्युक्थयोक्त्यानि भवन्ति तेषामुक्तं ब्राह्मणमथैतान्यैन्द्राणि जागतान्यहरहः शंसन्ति पशयो वै जगती जागताः पशवः पशुनामेयाऽऽप्रये तान्यच्युतानि स्युरिति ह्येक आहुः सवनधरणातीति षवन्तोऽन्यान्यन्यानीति त्येव स्थितमन्यवृन्त्यहुरुपयन्त्यथ वारुणं वार्हस्पत्यं वैष्णवमिति शंसन्ति जगती वा एतेषां छन्दस्त्रिष्टुषिन्द्रस्य तद्यच्छन्वसी विपरीति द्विदेवत्यताया ऐन्द्रावरुणमैन्द्रावाहृस्पत्यमैन्द्रावैष्णवमिति शंसन्ति ग्रहानेवैतेरनुशंसन्त्येवं हि ग्रहा गृहीता भवन्ति ॥ २ ॥

चर्पणीधृतं मवयानमुक्थयमिति मैत्रायरुणस्तस्योक्तं ब्राह्मणं वासिष्ठोऽहरहः पर्यासो मयति वासिष्ठो हैतन्मैत्रावरुणीयाये तृतीयसवनं वदशं तस्माद्वासिष्ठोऽहरहः पर्यासो मयति क अप्सु मैत्रावरुणाय प्रणयन्ति तृतीयेऽहंस्तेनो स ब्राह्मणाच्छंसिनो वशमेत्यथ चनुर्धहन्त्ये स्येच्छन्दसि प्रणयन्ति स्ये स्व एव तच्छन्दसि प्रतितिष्ठन्तो यन्ति गायत्रीषु मैत्रावरुणाय प्रणयन्त्युष्णिशु ब्राह्मणाच्छंसिनेऽनुष्टु-

स्वच्छायाकायोत्तरोत्तरितायै तथेषां चतुर्भिश्चतुर्भिरक्षरैश्छन्दांस्यभ्यु-
द्यन्ति पङ्क्तिषु मैत्रावरुणाय प्रणयन्ति पञ्चमेऽहन्पाङ्कं हि पञ्चममहद्विप-
दासु षष्ठेऽहन्प्रणयन्ति द्वैपदं हि षष्ठमहरथो अगूर्ध्वं भद्रमुदंशपुत्र-
मिति सामानि कुर्वन्त्यथो द्विपदाः सहचराणि वै शिल्पानि भयन्ति
तस्माद्ब्र शिल्पानि शस्यन्ते नेच्छिलपेभ्यो गामेति ॥ ३ ॥

नामा नेदिष्ठेनात्र होता रेतः सिञ्चति तन्मैत्रावरुणाय प्रयच्छति
तस्य बालखिल्याभिर्विकरोत्यथैता बालखिल्या विहृताः शंसन्ति पच्छः
प्रथमे सूक्ते विहरति पर्वश एवैनं तत्संभरत्पर्वर्चशो द्वितीये द्वे वै पुरुषः
कपाले ते एव तत्संदधात्पृचमृचं तृतीये कृत्स्नमेवैनं तत्संभरति विपर्व-
स्पेन्नाराशंसे तस्माद्विपर्यस्ता गर्भा जायन्ते ॥ ४ ॥

ताक्षर्ये दूरोहणं रोहति वायुर्वै ताक्षर्यः प्राणो वै वायुः प्राण एवास्मि-
स्तदधाति तं ब्राह्मणाच्छंसिने प्रयच्छति तं स सुकीर्तिना योनिना प्रति-
गृह्णाति जातमथैतं वृषाकपिं पङ्क्तिशंसन्पूङ्क्तं शंसत्यन्नं वै न्यूह्णो जात
एवास्मिस्तदन्नाद्ये प्रतिष्ठित्यथैतत्कुंतापं यथा छन्दसं शंसति सर्वेषा-
मेव कामानामाप्यै नाराशंसी रैर्भीः कारव्या इन्द्रगाथाभूते छन्दःपारि-
क्षिती रेतशः प्रलापमित्येतशो ह वै मुनिर्यज्ञस्यायुरदर्शत्सह पुत्रानुवाच
पुत्रका यज्ञस्यायुरदर्शस्तदभिलपिष्यामि मामावृत्तं मध्वमिति ते ह
तथेत्युचुस्तद्भ्रामिललाप तस्य ह ज्येष्ठः पुत्रोऽभिमृष्य मुत्समभिजग्राहा-
तुपद्वै नः पितेति तं होवाचापनस्य धिक्त्वा जाल्मास्तु पापिष्ठां ते प्रजां
करोमि पद्वै मे जाल्ममुखं नाम्यग्रहीष्यः शतायुषं गामकरिष्यंत्सहस्रायुषं
पुरुषमिति तस्मादैतशापना आजानेयाः सन्तो भृगूणां पापिष्ठाः पित्रा
हि शताः स्वया देवतया स्वेन प्रजापतिना ॥ ५ ॥

आदित्याङ्गिरसीरूपसंशंसत्यादित्याश्च ह वा अङ्गिरसश्चास्पर्धन्त
वयं पूर्वं स्वर्गं लोकमेष्याम इत्यादित्या वयमित्यङ्गिरसस्तेऽङ्गिरस आदि-
त्येभ्यः पजिग्युः श्वः सुत्यानोयाजयतन इति तेषां द्वाग्निवृत्त आस त
आदित्या ऊचुरथास्माकमद्य सुत्या तेषां नस्त्वमेव होता स बृहस्पति-
ब्रह्माऽयास्य उद्गाता घोर आङ्गिरसोऽध्वर्युरिति तान्ह प्रत्याच-
चाक्षिरे ममेताभिः शिशिक्षुस्तदेता अभिवदन्ति ते अश्वं श्वेतं दक्षिणा
निन्युरेतमेव य एष तपति तत उ ह आदित्याः रवरीयुः स्वरेति य
एवं वेद ॥ ६ ॥

दिशां बलसीः शंसति दिशो हारमे कल्पन्ते जनकतपाः शंसति जना
हारमे कल्पन्ते दधह्लिकाः प्रतीराधानतीघादाः महानस्याः सर्वा वाचो

वदति तस्मात्पुरुषः सर्वा वाचो वदत्येकैकामितरे पशवस्ना वा अष्टौ
भवन्तेताभिर्वै देवाः सर्वा अष्टीराशुवत तथो एवैतद्यजमाना एताभि-
रेव सर्वा अष्टीराशुवते कष्टन्नरः कष्टथमुद्घातन यद्ध प्राचीरजगन्तेति
द्वे तथा त आनाक्षिष्यो भवन्ति ता दश सपद्यन्ते दश दक्षिणी विराट्-
द्वीर्विराळन्नाद्य श्रियो विराजोऽन्नाद्यस्योपाप्त्यै ॥ ७ ॥

दाधिकी शसति वाग्ने दाधिकी वाचमेवास्मिस्तद्वाति पात्रमानीः
शसति पवित्रं वै पावमान्यः पुनात्येवैन तत्तमच्छावाकाय प्रयच्छति त स
एव या मरुता चारयति जात न्यूह्यति न्यूह्यमानक इव वै प्रथम चिच-
ररिपश्चरति तदेनममृताच्छन्दसोऽमृतत्वाय प्रजनयति तेऽमृतत्वमाप्नुवन्ति
ये पृथमहरुपयन्ति स्तोत्रियानुरूषो शस्वा बालखिल्याः शसत्यात्मा
वे स्तोत्रियानुरूषो प्राणा बालखिल्या अनन्तर्हिता उ हेमे प्राणास्त
दाहुः कस्माद्बालखिल्या इति यद्वा उर्पर्योरसमिन्न भवति खिलमिति
वे तदाचक्षते बालमात्रा उ हेमे प्राणा असमिन्नास्तद्यसमिन्नास्तस्मा-
द्बालखिल्या ॥ ८ ॥

ताक्षरं दूरोहण रोहतीति तदुक्त गायत्रीषु ब्राह्मणाच्छसिने प्रणयन्ति
द्वितीयेऽहस्तेनो स भैत्रावरुणस्य वशमेति प्रमहिष्ठाय बृहते बृहद्रथ
इति पञ्च द्विस्तावद्यावन्मैत्रावरुणस्य कार्णोऽहरहः पर्यासो भवति
कृष्णो हतदाङ्गिरसो ब्राह्मणाच्छसीयायै तृतीयसवन ददर्श तरमात्का-
र्णोऽहरहः पर्यासो भवत्यनुष्टप्सच्छावाकाय प्रणयन्ति तृतीयेऽहस्तेनो
स ब्राह्मणाच्छसिनो वशमेत्यतुर्जनिर्तीय त्रयोदशर्षं द्विस्तावद्यावद्ब्राह्म-
णाच्छसिन एकाचोपभारद्वाजोऽहरहः पर्यासो भवति भरद्वाजो हैतद-
च्छावाकीयायै तृतीयसवन ददर्श तस्मान्भारद्वाजोऽहरहः पर्यासो
भवति वैष्णवे विपर्यस्यच्छावाकः पर्यासावितरौ द्विपर्यासौ भैत्रावरु-
णस्य च ब्राह्मणाच्छसी चैरुपर्यासोऽच्छावाकस्तद्यद्युतपर्यासोऽच्छा-
वाकः प्रतिष्ठा वा अच्छावाकः प्रतिष्ठित्या एव ॥ ९ ॥

पद्त्रिंशत भैत्रावरुणश्चतुर्विंशे शसति चत्वारिंशत ब्राह्मणाच्छसी
चतुश्चत्वारिंशतमच्छावाकस्तद्विंशतिशत विंशतिशतवा न्तोरहानि तद्-
नुमाप्तोत्पृणना सवत्सर ये च सवत्सरे कामाः पञ्च पञ्च नूक्तानि
भैत्रावरुणः शसति सर्वेषु च्छन्दोमेषु पशवो वै छन्दोमाः पाङ्गाः पशवः
पशूनाभेनाऽऽप्त्यै चत्वारि सूक्तानि ब्राह्मणाच्छसी शसति प्रथमे
च्छन्दोमे पशवो वै च्छन्दोमाश्चतुष्टया वै पशवोऽथो चतुष्पादाः पशू-
नाभेनाऽऽप्त्यै पञ्चपञ्चोत्तरयोः पशवो वै छन्दोमाः पाङ्गाः पशवः

पशूनामेवाऽऽप्यै पञ्चमूक्तान्यच्छावाकः शंसति प्रथमे छन्दोमे पशवो वै
 छन्दोमाः पाङ्काः पशवः पशूनामेवाऽऽप्यै पट्टपट्टुत्तरयोः पञ्चा ऋतवः
 संवत्सरः संवत्सरस्यैवाऽऽप्यै चतुराहावानि शस्त्राणि पशवो वा
 उक्थानि चतुष्टया वै पशवोऽथो चतुष्पादाः पशूनामेवाऽऽप्यै पट्ट
 एवाहन्मैत्रावरुणस्य पञ्चाहावं भवति पशवो वा उक्थानि पाङ्काः
 पशवः पशूनामेवाऽऽप्यया ऐकाहिका उक्थयाज्याः प्रतिष्ठा वा एकाहः
 प्रतिष्ठित्या एवानुवपट्टकुर्वन्त्याहुतीनामेव शान्त्या आहुतीनां प्रति-
 स्थित्यै ॥ १० ॥

पञ्च छन्दोऽसि रात्रौ शंसन्त्यनुष्टुभं गायत्रीमुष्णिहं त्रिष्टुभं जगतीमि-
 त्येतानि वै रात्रिच्छन्दोऽसि पञ्चाहावा रात्रिर्वाजपेयस्य चातिरिक्तोक्थ-
 मुक्थस्यातिग्रहो रात्रिश्छन्दश्छन्दस एव तदाह्वयन्त इति ह स्माऽऽह
 कौपीतिकिरजामिताया अथ यत्तिरोअह्वचवतीं त्रिष्टुभमाश्विनोक्थग्रहस्य
 पुरोनुवाक्यामन्वाह तिरोअह्वचवान्प्रैपस्तिरोअह्वचाहितोमा भवन्त्यथो
 बलं वै वीर्यं त्रिष्टुब्बलमेव तद्वीर्यं यजमाने दधाति चतुराहावाणातोर्था-
 मस्यातिरिक्तोक्थानि भवन्ति पशवो वा उक्थानि चतुष्टया वै
 पशवोऽथो चतुष्पादाः पशूनामेवाऽऽप्यै क्षैत्रपत्याः परिधानीयाः कुर्वत
 इयं वै क्षेत्रं पृथिव्यस्यामद्रीनायामन्ततः प्रतिष्ठास्याम इत्यस्यामेव
 तदद्रीनायामन्ततः प्रतितिष्ठत्यथ यत्तिरोअह्वचवरयश्चिष्टुभो याज्या
 भवन्ति तिरोअह्वचाहितोमा भवन्त्यथो बलं वै वीर्यं त्रिष्टुब्बलमेव तद्वीर्यं
 यजमाने दधत्यनुवपट्टकुर्वन्त्याहुतीनामेव शान्त्या आहुतीनां प्रतिष्ठित्या
 अथ हारियोजनेन चरन्ति तस्योक्तं ब्राह्मणं त्रिष्टुभं हारियोजनस्य
 पुरोनुवाक्यामन्वाह तस्या उक्तं ब्राह्मणमथ यदतिप्रैपस्य पुरोनुवाक्या-
 मन्वाहाधीर्यो वा उ स प्रैपो योऽपुरोनुवाक्योऽथो द्विदेवत्येषु वै पुरोनु-
 वाक्या भवन्ति सर्वेषु च प्रस्थितेषु तस्मादस्य पुरोनुवाक्यामन्वा-
 हाथ यदतिप्रैपमाह परमेवैतदहरभिवदति परमेवैतदहरभ्यारभ्यवसन्तीति
 हस्माऽऽह कौपीतिकिः परमेवैतदहरभ्यारभ्य वसन्तीति ह स्माऽऽह
 कौपीतिकिः ॥ ११ ॥

इति शाङ्खापनब्राह्मणे त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥

इति शाङ्खापनब्राह्मणं समाप्तम् ।